

NAZIONALE

B. Prov.

XII

615

NAPOLI

BIBLIOTECA

VITT. EM. III

BIBLIOTECA PROVINCIALE

Armadio

Palchetto

Num.° d'ordine

30

1283

~~II 9/11~~

B. Prov

XII

615

644 682

HALAYUDHA'S
ABHIDHANARATNAMALA.

A
SANSKRIT VOCABULARY,

EDITED WITH A

SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY

BY

T. H. AUFRECHT.

WILLIAMS & NORGATE:

11, HENRIETTA STREET, COVENT GARDEN, LONDON, AND

20, SOUTH FREDERICK STREET, EDINBURGH.

BOHN, A. MARCUS, PARIS, B. DUPRAT.

1861.

LEIPZIG, PRINTED BY FR. NIES (CARL D. LORCK).

PREFACE.

The present edition of Halāyudha's vocabulary of synonyms is based on a collation of the following manuscripts.

- A. E. I. H. 1361, copied about 1780.
- B. Wilson 415, an incorrect transcript of A.
- C. E. I. H. 588.
- D. E. I. H. 1576. These two manuscripts, copied about 1806 from the same original, are almost useless for any critical purpose.
- E. A fragment preserved in the Berlin Library (Chambers 758. Weber's Catalogue Nr. 805), containing distichs 18 — 367 of book II. I am indebted for a transcript of it to Dr. Hase of Coburg.
- F. An old fragment in the Ratcliffe Library, Oxford, containing the second book, as far as śloka 230.

R. A manuscript in the same library, copied in the year 1363 of our era.

Notwithstanding all these materials, the editor has found it not always possible to constitute a text free from faults; far less to give a correct and uniform orthography. In many cases he has been obliged to have recourse to the Koshas of Amara and Hemacandra and their commentaries, in order to remove palpable blunders. The notes, and to some extent the glossary, point out all the passages in which a further collation of new Mss. is desirable. He has much felt, throughout, the want of a commentary; but though at least one is cited in the marginal notes to the Oxford Ms. of the commentary on the *Abhidānacintāmaṇi*, yet none appears to be in existence.

The precise age of Halāyudha cannot now be determined with any degree of certainty. The name itself is by no means uncommon in the literary history of India. We have, firstly, Halāyudha, the author of the *Kaviraḥasya*, who has been assigned by Westergaard (*Radices* p. VII) to the sixteenth century. Another Halāyudha, the son of Purushottama, compiled the *Purāṇa-sarvasva* in 1474 (*Oxford Catalogue* p. 84). Halāyudha the lawyer is frequently cited by Vācaspatimiśra (in the *Cintāmaṇi* and *Dvaitanirṇaya*), and, still earlier, by Viṣveṣvara, the author of the *Madanapārijāta* and other works. A fourth Halāyudha, who shares with our author the epithet of Bhaṭṭa, composed a commentary on the *Pingala-*

chandas. He may, perhaps, be identified with the writer of the Kosha; chiefly on account of the many artificial metres which he uses, and which no other lexicographer has taken the liberty of employing for such a dry subject as a string of synonyms. The editor has, however, discovered no allusion to the Kosha in the only copy of the *Mṛitasamjivini* at his command. Nor do the four names of Amaradatta, Vararuci, Bhāguri, and Vopālita, to whose works the author acknowledges himself indebted in the introductory verses to the Kosha, afford any clue to his own age. In the absence of direct evidence, we are, therefore, compelled to be contented with the secondary testimony of other writers. The mention of Halāyudha by Uj्जvaladatta, Mallinātha, and the Medinikara, is sufficient proof that he lived before the thirteenth century. Mallinātha in his various commentaries cites Halāyudha far more frequently than the *Abhidhānacintāmaṇi*; but from this fact no inference can be drawn as to the greater antiquity of Halāyudha, for the orthodox scholiast might have preferred a coreligionist to a Jain infidel. Halāyudha is quoted besides, by Kāṭavema on the *Çākuntala*, Jayamangala on the *Bhaṭṭikāvya*, Narahari in his *Cūḷamaṇi*, Nārāyaṇa on the *Uttararāmacarita*, Padmanābhadaṭṭa on the *Bluvaneçvarīstotra*, Bharatasena on the *Bhaṭṭikāvya*, Bhānujīdikshita on *Amara*, Ranganātha on the *Vikramorvaçī*, Rāyamukūṭa in his commentary on the *Amarakosha*, Çivadatta in the *Çivakosha*, and a number of other scholiasts.

There is, however, an intimate connexion between the *Abhidhānaratnamālā* and the *Abhidhānacintāmaṇi*, beyond the mere name. Not only do whole distichs and verses agree with one another, and differ from Amara, but there is also in both an identity of tetrastichs, and this to an extent which cannot be explained by the supposition that both have borrowed from the same source. Again, we find that both attribute to many words the same gender in opposition to the *Amarakosha*. But if we are called on to determine the relative priority of *Halāyudha* and *Hemacandra*, we must be guided in our decision by the following circumstances. *Halāyudha's* vocabulary is not only less copious, but his style is much more simple, and his explanations enter more into detail. To use whole distichs and verses in order to define a single word, is quite unusual with *Hemacandra*, who, on the contrary, endeavours to cram into one verse as many synonyms as possible. Farther, we find that in technical divisions *Hemacandra* is acquainted with more developed, and therefore later, systems. For example, the different kinds of feminine actions produced by the sentiment of love, technically called *hāva*, are limited by *Amara* to six, and by *Halāyudha* to nine, while *Hemacandra* knows ten. In the physiological distinction of elephants, *Halāyudha* does not exceed the number of three, whilst *Hemacandra* adds a fourth. The *Ratnamālā* is divided into five, the *Cintāmaṇi* into six chapters. Homonyms are treated by *Halāyudha* very briefly, whereas the *Nānārtha* of

Hemacandra surpasses in bulk the Ekārtha. All these facts lead to the conclusion that Halāyudha preceded Hemacandra, and we shall hardly go too far back if we place him at the end of the eleventh century.

In Mallināthas commentary on the Māghakāvya (Calc. ed.) two passages (I, 19. XVI, 18) are cited from an Abhidhānaratnamālā which seems to have been different from that of Halāyudha.

In compiling the glossary, the editor has constantly consulted the commentaries of Kshīrasvāmin and Rāyamukuta on Amara, which form the only valuable basis of all later scholiasts. Of modern writers, he feels himself under great obligation to Colebrooke's edition of the Amarakosha, and to Molesworth's Mahrati and English Dictionary.

In conclusion he would express his thanks to the publishers for having most obligingly undertaken to bring out a work which, from its nature, can be of interest only to a limited number of Sanskrit scholars.

The abbreviations employed in the glossary are:

Ait. Br. - Aitareyabrâhmaṇa.	Mhbh. - Mahâbhârata.
Anandal. - Ānandalaharī.	Mit. - Mitāksharā.
Av. - Atharvaveda.	P. - Pāṇini.
Bhk. - Bhaṭṭikāvya.	Phetk. - Phetkārīṇītantra.
Bhv. - Bhāminīvilāsa.	Pk. - Pārçvanâthakāvya by Padmasundara.
Brahmap. - Brahmapurāṇa.	Rāyam or Rk. - Rāyamukūṭa on Amara.
Brahmav. - Brahmayavartapurāṇa.	Rasamanj. - Bhānudatta's Ra- samanjarī.
Bṛihadār. - Bṛihadāraṇyakopa- nishad.	Rasatar. - Rasatarangiṇī.
Çat. Br. - Çatapathabrâhmaṇa.	Rgh. - Raghuvansa.
Chând. U. - Chândogyopanishad.	Rigvidh. - Rīgvidhāna.
Çiçup. - Mâgha's Çiçupâla.	Rv. - Rīgveda.
Çivap. - Çivapurāṇa.	Sâhityad. - Sâhityadarpaṇa.
Daṇḍin. - Daṇḍin's Kāvyaḍarça.	Sarasvatik. - Sarasvatīkaṇṭhâ- bharaṇa.
Devibhâg. - Devibhâgavatapu- râṇa.	Taitt. Br. - Taittirīyabrâhmaṇa.
Dhânv.Nigh.-Dhânvantaranighaṇṭu.	U. or Urv. - Urvaçī ed. Bollensen.
Gg. - Gitagovinda ed. Lassen.	Ujj. - Ujjvaladatta.
HC. - Hemacandra, and the commentary ascribed to him.	Vâgbh. Al. - Vâgbhaṭṭa Alan- kāra.
Kâçikhl. - Kâçikhaṇḍa.	Vâmanap. - Vâmanapurāṇa.
Kir. - Kirâtârjuniya.	Vârâhap. - Vârâhapurāṇa.
Ks. or Kum. - Kumârasambhava.	Vṛihann. - Vṛihannâradiyapurāṇa.
Ksh. - Kshirasvâmin on Amara.	Vs. - Vâjasaneyisamhitâ.
Mâgha - Mâgha's Çiçupâla.	Yv. or Yâjn. - Yâjnavalkya ed. Stenzler.
Mahī. - Mahimnatī stava.	
Manu - Mânava dharmasâstra.	
Mârka. - Mârkaṇḍeyapurāṇa.	
Matsyap. - Matsyapurāṇa.	

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

शब्दब्रह्म यदेकं यद्वैतन्यं च सर्वभूतानां ।

यत्परिणामस्त्रिभुवनमखिलमिदं त्रयति सा वाणी ॥१॥

इयममरदत्तवररुचिभागुरिवोपालितादिशास्त्रेभ्यः ।

अभिधानरत्नमाला कविकंठविभूषणार्थमुद्ध्रियते ॥२॥

स्वः स्वर्गः सुरसन्न त्रिदशावासास्त्रिविष्टपं त्रिदिवं ।

द्यौर्गैरमर्त्यभुवनं नाकः स्याद्बर्धलोकश्च ॥३॥

आदित्यास्त्रिदशाः सुराः सुमनसः स्वर्गैकसो देवता

गीर्वाणा मभवो ऽमराश्च मरुतो वृदारका निर्तराः ।

अस्वप्रा विबुधास्त्रिविष्टपसदो लेखाः सुपर्वाण इत्याख्याता

अमृताशना अग्निभिर्वा देवास्तथा देवतं ॥४॥

असुरा दानवा दैत्या दैतेयाः सुरशत्रवः ।

पूर्वदेवाः शुक्रशिष्याः पातालनिलयाः स्मृताः ॥५॥

ब्रह्मा स्रष्टा धाता परमेष्ठी पद्मभूः सुरज्येष्ठः ।

वेधा विधिर्विरिचो हिरण्यगर्भः शतानन्दः ॥६॥

शंभुः स्वयंभूर्दुहिणश्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ।
 पितामहो जगत्कर्ता विरंचिः कमलासनः ॥७॥
 वाग्वाणी भारती भाषा गौर्गीर्ब्राह्मी सरस्वती ।
 ओंकारः प्रणवः प्रोक्तस्त्रयो वेदास्त्रयो स्मृता ॥८॥
 वेदः श्रुतिस्तथाम्नायः स्वाध्यायश्छंद आगमः ।
 वेदांतश्च रहस्यं च बुधैरुपनिषन्मता ॥९॥
 ऊहस्तर्को ऽनुमानोक्तिर्मीमांसा स्याद्विचारणा ।
 स्मृताः कृतांतराडांतसिद्धांतसमयाः समाः ॥१०॥
 ईशानः शशिशेखरः पशुपतिः शूली शिवः शंकरः
 शर्वः शंभुरुमापतिश्च गिरिशः श्रीकंठ उग्रो हरः ।
 सर्वज्ञस्त्रिपुरांतकस्त्रिनयनो कपर्दी भवो भूतेशः
 परमेश्वरो ऽधकरिपुर्दत्ताधरधंसकृत् ॥११॥
 स्थाणुः स्रष्टा धूर्तठिर्वामदेवः कामधंसी व्योमकेशः कपाली ।
 नीलघ्रीवोवह्निरेताः पिनाकी भीमोभर्गः कृत्तिवासावृषांकः
 ॥१२॥

अह्निर्बुध्नो विव्रपाक्षः शिपिविष्टो गणाधिपः ।
 गंगाधरो महादेवो मृडः स्यान्नीललोहितः ॥१३॥
 पिनाकं स्यादजगवं प्रमथास्तु गणाः स्मृताः ।
 कपर्दी ऽस्य जटाबंधस्तंडुः स्यान्नंदिकेश्वरः ॥१४॥
 रुद्राणी शर्वाणी काली कात्यायनी भवानी च

आर्याबिका मृडानी हैमवती पार्वती गौरी ॥१५॥

उमा भगवती दुर्गा चंडी दाक्षायणी शिवा ।

अपर्णा स्यान्महादेवी गिरिजा मेनकात्मजा ॥१६॥

ब्रह्माण्याद्याः स्मृताः सप्त देवता मातरो बुधैः ।

चामुंडा कर्णामोटी च चर्चा स्याद्देवी तथा ॥१७॥

हेरंबो लंबोदर आखुरथो गणपतिश्च गजवदनः ।

परशुधर एकदंतो विनायको विघ्नराजश्च ॥१८॥

गौरीपुत्रः प्राणमुखः शक्तियाणिः

क्रौंचारातिः कार्तिकियो विशाखः ।

स्कंदः स्वामी तारकारिः कुमारः

सेनानीः स्यादग्निभूर्बाहुलेयः ॥१९॥

गांगेयो ब्रह्मचारी च गुह्यो वर्हिणावाहनः ।

महासेनो महातेजाः शरजन्मा च कथ्यते ॥२०॥

विष्णुः कृष्णः केशवो मंजुकेशी

श्रीवत्सांकः श्रीपतिः पीतवासाः ।

विश्वकसेनो विश्वरूपो मुरारिः

शौरिः शार्ङ्गी पद्मनाभो मुकुंदः ॥२१॥

गोविंदो धरणिधरः सुपणक्तुर्वैकुण्ठो जलशयनश्चतुर्भुजश्च ।

दैत्यारिर्मधुमथनो रथांगपाणिर्दाशार्कः क्रतुपुरुषो वृषाकपिः

स्यात् ॥२२॥

जनादनाधोत्तजवासुदेवं दामोदरं श्रीधरमच्युतं च।
 उपेन्द्रमिन्द्रावरुणं च बभ्रु हरिं कृष्णकेशमुदाहरंति ॥१३॥
 आत्मभूः पुंडरीकाक्षः श्रीवत्सो विश्वरश्मिवाः।
 नारायणो जगन्नाथो वनमाली गदाधरः ॥१४॥
 सनातनो जिनः शंभुर्विधिवेधा गदायुतः।
 कैलभारिरजो त्रिष्णुः कंसजित्पुरुषोत्तमः ॥१५॥
 चक्रं सुदर्शनं चापं शार्ङ्गं कौमोदकी गदा।
 खड्गो ऽस्य नंदकः शंखः पांचजन्यः प्रकीर्तितः ॥१६॥
 कौस्तुभो वज्रसि मणिः श्रीवत्सो ऽस्य च लाङ्घनं।
 वसुदेवस्तु कथितो बुधैरानकदंडुभिः ॥१७॥
 बलदेवो बलभद्रो मुशली नीलांबरः प्रलंबध्वजः।
 सीरी च सात्वतः स्यात्तालध्वज एककुंडलो ऽ नंतः ॥१८॥
 संकर्षणो रौहिणेयः कालिंदीकर्षणो बलः।
 रेवतीरमणो रामः कामपालो कृत्वायुधः ॥१९॥
 विहंगराजो गरुडो गरुत्मान् तार्क्ष्यः सुपर्णोत्तमः सुपर्णः।
 स्याद्विनतेयः पवननाशनाशः सुरेन्द्रजित्कश्यपनंदनश्च ॥२०॥
 लक्ष्मीः श्रीः कमला पद्मा पद्मवासा हरिप्रिया।
 क्षीरोदतनया मा च शब्दज्ञैरिंदिरा स्मृता ॥२१॥
 प्रद्युम्नो मकरध्वजो मनसिजः संकल्पजन्मांगजः
 पंचेषुः कुसुमायुधश्च मदनो मारः स्मरो मन्मथः।

कंदर्पो कषकेतनो रतिपतिः श्रीनन्दनो हृक्ष्यः

कामः शंवरसूदनो मधुसूतः शृंगारयोनिः स्मृतः ॥३२॥

दर्पकः शूर्पकारातिरङ्गो विषमायुधः ।

आत्मभूर्मनसिशयः पुण्यधन्वा मनोभवः ॥३३॥

मापत्यमिरजश्चैव कामपत्नी रतिः स्मृता ।

अनिरुद्धश्च तत्सूनुरूपारमण इष्यते ॥३४॥

आदित्यः सविता सहस्रकिरणाः प्रद्योतनो भास्कर-

स्तिग्मांशुस्तरणिस्तथा दिनमणिर्भास्वान्विवस्वान्हरिः ।

मार्तण्डस्तपनो विकर्तन इन्द्रः पूषा पतङ्गो भगः

सूर्यो गोपतिर्यमा दिनकरः सूर्यो ऽंशुमाली रविः ॥३५॥

भिह्मिरो विरोचनो ऽर्कस्तिमिररिपुर्द्युमणिरंशुमानंशुः ।

हरिदश्वः सप्ताश्वः प्रभाकरो भानुमान्भानुः ॥३६॥

ब्रध्नो हंसः खगो मित्रश्चित्रभानुरहर्षतिः ।

कर्मसाक्षी जगच्चतुर्द्वादशात्मा त्रयोतनुः ॥३७॥

रोचिः शोचिरभीशुः प्रद्योतगभस्तिरश्मिधृणिकिरणाः ।

रुचिरुद्दीधितिदीप्तिद्युतिप्रभाभाविभाभासः ॥३८॥

उन्नधामवसुकेतुमरीचिप्रग्रहोपधृतिवृष्णिमधूखाः ।

अंशुभानुकरपादविरोका गाव इत्यभिहितास्तु समानाः ॥३९॥

तिग्मं तीक्ष्णं खरं तीव्रं चंडमुष्णं पटु स्मृतं ।

आतपः कश्यपे रौद्रं निदाघो धर्म उच्यते ॥४०॥

परिधिः परिवेषः स्यान्मंडलं चोपसूर्यकं ।
 उच्यते राहुसंस्पर्श उपराग उपप्रवः ॥४१॥
 इन्द्रश्चंद्रश्चंद्रमा ओषधीशः सोमो राजा रौहिणीवल्लभो ऽब्जः ।
 मत्तेशः स्यादत्रिनेत्रप्रसूतः प्रालेयांशुः श्वेतरोचिः शशांकः ॥४२॥
 द्वित्रराजो रत्ननिकरः पीयूषरुचिर्निशीथिनीनाथः ।
 त्रैवातृको मृगांको विधुश्च दाक्षायणरिमणः ॥४३॥
 चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना तथा चंद्रातपः स्मृतः ।
 मंडलं विंबमाख्यातं कूटये लाङ्कनं मृगः ॥४४॥
 अकश्चिद्भ्रमभिज्ञानं लाङ्कनं लक्ष्म लक्षणं ।
 कलंकश्चेति विज्ञेया नातिनानार्थवाचकाः ॥४५॥
 वक्रमंगारकं भौमं लोहितांगं धरात्मजं ।
 रौहिणेयं बुधं सौम्यमाहुश्चांद्रमसायनं ॥४६॥
 वाचस्पतिरांगिरसो वृहस्पतिः कथ्यते गुरुर्जीवः ।
 धियणस्त्रिदशाचार्यश्चित्रशिखंडिप्रसूतश्च ॥४७॥
 उशना शुक्रः काव्यो दैत्यगुरुर्भार्गवः कविर्धिष्णयः ।
 असितः क्रोडः पंगुष्कायातनयः शनैश्चरः शौरिः ॥४८॥
 स्वर्भानुः सैलिकेयश्च तमो राहुर्विधुंतुदः ।
 केतवः शिखिनः प्रोक्ता आर्द्रालुब्धक उच्यते ॥४९॥
 सप्तर्षयस्तु विद्वद्भिः स्मृताश्चित्रशिखंडिनः ।
 कृत्तिका बहुला प्रोक्ताः पक्षस्तु बहुलो ऽसितः ॥५०॥

भं नक्षत्रं तारकं तारका च ज्योतिस्तारा धिष्यमृत्तं तथोडु ।
 पुष्यस्तिथ्यः स्याद्वनिष्ठाश्रविष्ठादाक्षाण्यः कीर्तिताश्चंद्रद्वाराः
 ॥५१॥

इन्द्रो दृश्यवनो हरिः सुरपतिः संक्रंदनो वासवो
 वृत्रारिर्बलसूदनः शतमात्रो वृद्धश्रवाः कौशिकः ।
 जिष्णुर्वधरः सहस्रनयनो वास्तोष्पतिर्गोपतिः
 पर्जन्यो मधवा वृषा हरिरुग्रः प्राचीनवर्हिः स्मृतः ॥५२॥
 पुरुकूतः पृतनापाह् पुरंदरः पूर्वदिक्पतिः स्वाराह् ।
 आखंडलस्तुरापाह् सुत्रामा गोत्रभित्सुनासीरः ॥५३॥
 शक्रः स्यादुग्रधन्वा च हरिवान्याकशासनः ।
 दिवस्पतिर्विडौजाश्च मरुत्वान्मेघवाहनः ॥५४॥
 इंद्राणी पौलोमी शची जयंतश्च तत्सुतो ज्ञेयः ।
 अमरावती च नगरी नंदनमुद्यानमिंद्रस्य ॥५५॥
 पविर्शनिः शतधारं वज्रं कुलिशं च भवति दम्भोलिः ।
 गौर्भिर्दुर्गं व्याधामः स्वरुरिंद्रप्रह्वणं तथा शंखः ॥५६॥
 स्फूर्जथुर्वघ्ननिर्घोषो वज्रवालातिभीः स्मृता ।
 मनु रोहितमिच्छति बुधाः शक्रशरासनं ॥५७॥
 अभ्रमब्धो धनो मेघः स्तनयितुः पयोधरः ।
 धाराधरो धूमयोनिर्जीमूतश्च बलाहकः ॥५८॥
 धारासंपात आसारो वातास्तं वारि सीकरः ।

दुर्दिनं मेघतिमिरं करकः स्यादहनोपलः ।
 चलन्नवाश्रमाला च बुधैः कादंबिनी स्मृता ॥ ५१ ॥
 शंया चपला क्षणिका शतश्रुदा ह्लादिनी तडिद्विद्युत् ।
 सौदामिन्यचिरांशुः प्राक्षैरैरावती च विज्ञेया ॥ ६० ॥
 ऐरावतो ऽश्रमातंगः स चैरावण उच्यते ।
 उधैः श्रवास्तु देवाश्वो मातलिः शक्रसारथिः ॥ ६१ ॥
 सप्तार्चिर्वकुलः शिखी कुतवहो वैश्वानरो ऽग्निर्यमु-
 र्वह्निर्वायुसखः सितेतरगतिः स्वाहाप्रियः पावकः ।
 अर्चिष्मान् इवलनः कृशानुरनलो धूमधजो हव्यवाह-
 बर्हिर्ज्योतिरुषर्वुधश्च दहनः स्याच्चित्रभानुः शुचिः ॥ ६२ ॥
 कृपीछयोनिर्दमुनाः कृष्णवर्त्माशुशुक्षणिः ।
 विभावसुर्यां पित्तं ज्ञातवेदास्तनूनपात् ॥ ६३ ॥
 वीतिहोत्रो वृहद्भानुराश्रयाशो धनंत्रयः ।
 हिरण्यरेतास्तमोघ्नो रोहिताश्वो कुताशनः ॥ ६४ ॥
 अर्चिः कीला इवाला वर्चस्तेजस्त्वियस्तथा ज्योतिः ।
 हेतियुतिदीप्तिरूचः शिखाप्रभारश्मयः समानार्थाः ॥ ६५ ॥
 स्मृतः प्रकाश आलोक उद्ग्योतश्च समास्त्रयः ।
 अग्रायी कथ्यते स्वाहा धूम्या स्याद्भूमसंरुतिः ॥ ६६ ॥
 उष्मा वायव्यः स्फुलिङ्गश्च कणा त्रिक्वास्तथाचर्चिषः ।
 अलातमुल्मुकं श्रेयमुल्का इवालास्य निर्गता ॥ ६७ ॥

भवति हिरण्या कनका रक्ता कृष्णा सुप्रभा चान्या ।
 अतिरक्ता बहुवृषेति सप्त सप्तार्चिषो जिह्वाः ॥६८॥
 एधस्तर्पणमिधनमेधः समिद्धिम् इत्यभिवाद्याः ।
 भूतिर्भसितं भस्म क्षारं रक्ता च निर्दिष्टा ॥६९॥
 वनवह्निर्द्वो दावो मेघवह्निरिरंमदः ।
 अथैवः समुद्रवह्निः स्याद्वाडवो वडवामुखः ॥७०॥
 शमनः समवर्ती च प्रेतपतिः पितृपतिश्च कीनाशः ।
 वैवस्वतः कृतांतः कालिंदीसोदरः कालः ॥७१॥
 अंतको धर्मराजश्च यमो दंडधरो हरिः ।
 दक्षिणाशापतिः सद्भिः आद्वेवश्च कथ्यते ॥७२॥
 यातूनि यातुधानाः क्रव्यादा रक्तसाश्च रक्षांसि ।
 नक्तचरुनैस्तकौणपास्तथा नैकप्रेयाः स्युः ॥७३॥
 वरुणं यादसां नार्थं पाशपाणिं प्रचेतसं ।
 जलाधिदेवतं प्राक्तुः प्रत्यगाशापतिं बुधाः ॥७४॥
 पवनः घसनो वायुर्मरुदनिलो मारुतो जगत्प्राणः ।
 पृषदश्च पवमानः प्रभंजनः स्पर्शनो वातः ॥७५॥
 नभस्वान्मातरिश्वा च समीरश्च समीरणः ।
 सदागतिर्गंधवह्नो हरिः प्रोक्तो महाबलः ॥७६॥
 कंकावातः सवृष्टिः स्याद्वात्या वातस्य मंडली ।
 आमोदः स्यात्परिमलः सौरभ्यं च सुगंधिता ॥७७॥

ऐलविलः पालस्त्यो वैश्रवणाः किनेरेशरो धनदः ।
 श्रीदः श्रीकंसखो मनुष्यधर्मा धनाध्यक्षः ॥७८॥
 उत्तराशापतिर्यक्षः कुवेरो नरवाहनः ।
 गुह्यको राजराजश्च धनी पुण्यजनेश्वरः ॥७९॥
 मृगं द्रव्यं द्रविणं राः सारं स्वापतेयमर्थः स्वं ।
 मृक्यं पृक्यं वित्तं धनं हिरण्यं च वसु विभवः ॥८०॥
 अकुप्यं ब्रूयहेमाख्यं कुप्यमन्यजनं भवेत् ।
 गोमहिष्यादिकं सर्वं बुधैर्जीवधनं स्मृतं ॥८१॥
 निक्षेपः स्यादुपनिधिः कथ्यते शेवधिर्निधिः ।
 किनरः स्यात्किंपुरुषो मयुरश्चमुखस्तथा ॥८२॥
 उद्यानं स्याच्चैत्ररथं विमानं चास्य पुष्पकं ।
 अलका नगरी श्रेया पुत्रस्तु नलकूवरः ॥८३॥
 विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्यादेववर्धकिः ।
 नासत्यावधिनौ दम्नौ प्रोक्तौ देवचिकित्सकौ ॥८४॥
 शौडोदनिर्दशबलो बुद्धः शाक्यस्तथागतः सुगतः ।
 मारुजिह्वयवादी समंतभद्रो जिनश्च सिद्धार्थः ॥८५॥
 जिनैन्द्रो वीतरागो ऽर्हन् केवली च त्रिकालवित् ।
 अलक्ष्मीर्निर्मलतिर्ज्ञेया नियतिर्विधिरुच्यते ॥८६॥
 यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धकिनरगुह्यकाः ।
 विद्याधराप्सरोभूतपिशाचा देवयोनयः ॥८७॥

धृताची मेनका रभा उर्वशी च तिलोत्तमा ।
 सुकेशी मंजुषोषाद्याः कथ्यन्ते ऽप्सरसो बुधैः ॥८८॥
 हेलीविलासविब्रोकलीलाललितविभ्रमाः ।
 स्त्रीणां शृंगारचेशाः स्युर्हावपर्यायवाचकाः ॥८९॥
 वाङ्मार्गालंबनो यस्तु विकारो मानसो भवेत् ।
 स भावः कथ्यते सद्भिस्तस्योत्कर्षो रसः स्मृतः ॥९०॥
 रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथा ।
 तुगुप्साविस्मयशमाः स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ॥९१॥
 शृंगारहास्यकृष्णा रौद्रवीरभयानकाः ।
 बीभत्साद्भुतशान्ताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥९२॥
 गीतं गानमिति प्रोक्तं वाङ्ममातोद्यमिष्यते ।
 नृत्यं तु तांडवं लास्यं त्रितयं नाट्यमुच्यते ॥९३॥
 तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमुदाहृतं ।
 अंगहारो ऽंगविक्षेपः सूच्यो ऽर्थो ऽभिनयः स्मृतः ॥९४॥
 प्रेक्षार्थं गीतवाद्यं तु संगीतमभिधीयते ।
 आदावेव तु यत्राद्यं पूर्वरंगः स उच्यते ॥९५॥
 प्रोक्ता घोषवती वीणा विपंची परिवादिनी ।
 वल्लकी चेति तद्देहास्तंत्रीभेदसमुद्भवाः ॥९६॥
 रंगः स्यान्नर्तनस्थानं मृदंगो मुरजः स्मृतः ।
 आनकः पटहो शेषो डिंडिमः पणवस्तथा ॥९७॥

कोणो वादनदंडः स्याद्देरी डंडभिरिष्यते ।
 नात्रे राक्षी स्मृता देवी कुमारो भर्तृदारकः ॥१८॥
 भाव इत्युच्यते विद्वान् भावुको भगिनीपतिः ।
 आवुकस्तु पिता श्रेय आर्यो मारिष उच्यते ॥१९॥
 आशाः ककुभः काष्ठा हरितश्च दिशः समाख्याताः ।
 इन्द्रानलयमनैर्गर्तवरुणामरुद्धनदरुद्धदिक्पालाः ॥२०॥
 ऐंद्री पूर्वा प्राची याम्या दिग्दक्षिणा तथायाची ।
 स्याद्धारुणी प्रतीची कौवेरी चोत्तरोदीची ॥२०१॥
 अंतराला दिशश्चान्या विदिशः प्रदिशः स्मृताः ।
 उपरिष्ठादुपर्यूर्ध्वं तथाधस्तादवागधः ॥२०२॥
 प्राचीनं प्राक् स्मृतं प्राक्षैरुदीचीनमुदक् तथा ।
 प्रत्यक् चैव प्रतीचीनमप्राचीनमप्रागिति ॥२०३॥
 ऐरावतः पुंडरीकः कुमुदांजनवामनाः ।
 पुष्पदेतः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ॥२०४॥
 दिष्टः कालस्तथानेष्टास्तद्देदाः स्युः कलादयः ।
 अहोरात्रं च विद्वद्भिः कथ्यते षष्टिनाडिकं ॥२०५॥
 दिवसो दिवा दिनं क्षुः प्रोक्तमहर्वासरस्तथा घ्नः ।
 प्रहरो यामः संध्ये रत्ननीदिनयोः प्रवेशनिष्कासौ ॥२०६॥
 तमी तमिस्रा कथिता तमस्विनी
 विभावरी नक्तमुखा च शर्वरी ।

क्षया त्रियामा क्षणदा निशीथिनी

निशा च दोषा रत्ननी च यामिनी ॥१०७॥

वसतिर्वासतेयी च श्यामा रात्रिश्च कथ्यते ।

गणरात्रो निशा बह्यश्चिररात्रस्ततः परं ॥१०८॥

सायं दिवावसानं स्यात्प्रदोषो रत्ननीमुखं ।

निशीथो मध्यमा रात्रिः प्रोक्ता सा च मलानिशा ॥१०९॥

अवतमसमंधतमसं संतमसं धातमंधकारं च ।

तिमिरं तमस्तमिस्रां तमिस्रमिच्छंति भूक्षायां ॥११०॥

कल्यमुषः प्रत्यूषं प्रगे प्रभातं भवेद्विभातं च ।

दिवसमुखं गोसर्गः प्रातर्द्युष्टं च निर्दिष्टं ॥१११॥

शशिनि सिनीवाली स्यादृष्टे नष्टे कुदूरमावास्या ।

अनुमतिवने राका संपूर्णे पूर्णमासी च ॥११२॥

त्रिंशद्दहोरात्रः स्यान्मासस्ताभ्यामृतुर्वसंताख्याः ।

घीष्मः प्राक्वृश् शरदा हेमंतः शिशिर इति ते षट् ॥११३॥

चैत्रादिमासा मधुमाधवौ द्वौ ततः परं शुक्रशुची क्रमेण ।

नभोनभस्यौ कथिताविषोत्तौ सहः सहस्यौ च तपस्तपस्यौ ॥११४॥

मासेन मनुष्याणां पित्र्यमहोरात्रमेकमिच्छंति ।

अब्देन तु देवानां ब्राह्मं देवयुगसहस्राभ्यां ॥११५॥

ह्ययनाब्दशरद्वर्षसंवत्सरसमाः समाः ।

निदाघः कथ्यते घीष्मो वर्षाः प्राक्वृश् तपात्ययः ॥११६॥

सवर्तः परिवर्तः क्षयो युगांतो जगदिनाशश्च ।
 कल्पांतः समसृष्टिः संसारः स्यान्महाप्रलयः ॥११०॥
 सांख्यिकं फलं सद्य उर्कं फलमुत्तरं ।
 तत्कालं तु तदात्वं स्यादुत्तरः काल आयतिः ॥११८॥
 दितिर्दितिर्दनुकद्रुनिकषाविनताश्च मातरः प्रोक्ताः ।
 दैत्यसुरदानवोरगपिशिताशनपत्तिराज्ञानां ॥११९॥
 चंद्रार्काविकत्राक्येन पुण्यदत्तौ प्रकीर्तितौ ।
 जायापती च विद्वद्भिर्जपती दंपती तथा ॥१२०॥
 व्यावाभूमी च रोदस्यौ रोदसी रोदसीति च ।
 कशिपुर्भोजनाच्छादावौशीरं शयनासने ॥१२१॥
 श्रयःश्रेयसं स्यात्कल्याणं श्रोवसीयं शिवं शुभं
 भविकं भावुकं श्रेयो भव्यं भद्रं च मंगलं ॥१२२॥
 प्रमोदप्रमदौ हर्षः प्रीतिरुत्कर्ष उडवः ।
 संमदो मुत्तयानंदः शर्म जोयं च शं सुखं ॥१२३॥
 कैवल्यं निर्वाणं निःश्रेयसममृतमक्षरं ब्रह्म ।
 अपुनर्भवो ऽपवर्गो मुक्तिर्मोक्षो महानंदः ॥१२४॥
 सनातनं ध्रुवं नित्यं शाश्वतं स्यादनक्षरं ।
 धर्मः पुण्यं वृषः श्रेयः सुकृतं च समं स्मृतं ॥१२५॥
 इष्टानिष्टफलं प्राज्ञैः स्मृतं देवमयानयं ।
 भागधेयं तथा भाग्यं विपाको भवितव्यता ॥१२६॥

उपलिंगमरिष्टं स्यादुपसर्ग उपद्रवस्तथोत्पातः ।

ईतिरजन्यं च बुधैर्दमरो डिबश्च विप्रवः कथितः ॥१५७॥

अर्चा पूजा सपर्या स्यादुपहारो बलिः स्मृतः ।

प्रणिधानं समाधानं समाधिश्च समास्त्रयः ॥१५८॥

वरिवस्या परिचर्या शुश्रूषोपासना परीष्टिः स्यात् ।

सेवा भक्तिरूपास्तिः प्रसादनाराधनोपचारश्च ॥१५९॥

प्रतिविम्बं प्रतिद्वयं प्रतिमानं प्रतिकृतिं प्रतिच्छंदं ।

प्रतिकायं च प्रतिनिधिमाहुः प्रतियातनां प्रतिच्छायां ॥१६०॥

अर्चा तु प्रतिमा प्रोक्ता कुरिणी स्याद्विरणमयी ।

अन्यलोहमयी प्राज्ञैः सूर्मीं स्थूणा च कथ्यते ॥१६१॥

शुचिर्मेध्यं पवित्रं च पुण्यं पावनमुच्यते ।

विमलं विशदं वीधमुल्लवलं स्यादनाविलं ॥१६२॥

भुवनं विष्टयं लोको जगदेकार्थवाचकाः ।

अमृतं त्रिदशाहारः सुधा पीयूषमुच्यते ॥१६३॥

असवो जीवितं प्राणा जीवो जीवा च कथ्यते ।

चेत्रशः पुरुषो ह्यात्मा संसारी चेतनो मतः ॥१६४॥

मंदारपारिजातककूरिचंदनकल्पवृक्षसंतानाः ।

पंचैते सुरतरवो मेरुः सुरपर्वतो ज्ञेयः ॥१६५॥

शक्रक्रीडाचलो मेरुः सुमेरुर्हेमपर्वतः ।

रत्नसानुरिति ख्यातो हेमाद्रिस्त्रिदशालयः ॥१६६॥

नभो मरुद्वर्त्म विषद्विहायस्तारापथः पुष्करमंतरिक्तं ।
 व्योमांबरं विष्णुपदं च खं गौर्विहायसा स्याद्रगनं
 तथा ह्युः ॥१३७॥

ह्लादो नादः शब्दः स्वानो धानः स्वरो रवो घोषः ।
 अभिधानव्याहारोदीरणकथनादयस्तु तद्देहाः ॥१३८॥
 कोलाकूलः कलकलस्तुमलो व्याकुलो रवः ।
 उच्चावचमिति प्रोक्तमनिबद्धं तु यद्वचः ॥१३९॥
 उच्चैस्तरौ धनिस्तारो मंद्रो गंभीर उच्यते ।
 कलश्च मधुरो ऽव्यक्तो विकृष्टो निष्ठुरो मतः ॥१४०॥
 सांत्वं स्यान्मधुरं वाक्यं प्रियं सत्यं च सूनृतं ।
 ख्यातं स्निग्धमविस्पष्टमबद्धं वियुतार्थकं ॥१४१॥
 तूष्णीं दितं निरस्तं स्याद्वस्तं लुप्तपदं स्मृतं ।
 अब्रूकृतं सनिष्ठीवं ग्राम्यमशीलमुच्यते ॥१४२॥
 भिन्नकंठो धनिर्धीरैः काकुरित्यभिधीयते ।
 समासप्रायमाख्यातं पदजातं च तंडकं ॥१४३॥
 सतं सत्यं समीचीनं सम्यक् तथ्यं यथातथ्यं ।
 अलीकं वितथं मिथ्या मृषा स्यादनृतं तथा ॥१४४॥
 अर्थवादः प्रशंसा च स्तोत्रमीडा स्तुतिर्नुतिः ।
 विकल्थनं स्तवः श्लाघा वर्णना च निगद्यते ॥१४५॥
 चतु चातु प्रियं वाक्यं ह्यर्थार्थं ह्ययंगमं ।
 वात्तर्दीतः प्रवृत्तिश्च वृत्तांतश्च समाः स्मृताः ॥१४६॥

अनादिवार्ता ल्यैतिह्यं किंवदन्ती जनश्रुतिः ।
 कौलीनं जनवादः स्याद्विमानं वचनीयता ॥१४७॥
 अपवाद उपक्रोशो निर्वादावर्णवादपरिवादाः ।
 एकार्थाः कथ्यन्ते गर्हा निंदा जुगुप्सा च ॥१४८॥
 शाप आक्रोश आक्षेपः क्षारणा स्याद्विद्वत्क्षणा ।
 स्मृताः सोल्लुंठसोत्प्रासोपहासाः समास्त्रयः ॥१४९॥
 अनुलापो मुकुर्भाषा प्रलापो जनार्थकं वचः ।
 काक्षा वर्णनमुल्लापः संलापो भाषणं मिथः ॥१५०॥
 मर्मरः शुष्कपर्णानां विस्फारो धनुषां धनिः ।
 वृद्धितं वारणानां च हेषा ह्येषा च वाजिनां ॥१५१॥
 आख्या संज्ञाभिधाह्वानं नामधेयं च नाम च ।
 आख्यायिका कथाख्यानं प्रह्वलीका प्रहेलिका ॥१५२॥
 विदुराग्नेडितं प्राज्ञा द्विस्त्रिव्याह्वरणं च यत् ।
 कीर्तिः श्लोको यशोभिख्यासमाख्यास्तुल्यलक्षणाः ॥१५३॥
 प्रश्नः स्यादनुयोगः पर्यनुयोगो भवेदुपालम्भः ।
 आकारणमाह्वानं कथयन्त्यभिर्मन्त्राणां प्राज्ञाः ॥१५४॥
 तत्रभवान् भगवानिति शब्दो वृद्धैः प्रयुज्यते पूज्ये ।
 पादा इति नामांते देवो भट्टारको वापि ॥१५५॥

॥ इति श्रीभट्टल्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 स्वर्गकांडे प्रथमं समाप्तं ॥

भूर्भूमिर्वसुधावनिर्वसुमती धात्री धरित्री धरा
 गौर्गोत्रा जगती रसा क्षितिर्लला क्षोणी क्षमा क्षमाचला ।
 कुः पृथ्वी पृथिवी स्थिरा च धरणी विश्वंभरा मेदिनी
 न्यानंता विपुला समुद्रवसना सर्वसहोर्वी मही ॥१॥
 काम्यपी भूतधात्री च रत्नगर्भा वसुधरा ।
 धराधारा च विशेषा तद्विशेषास्त्रिविधत ॥२॥
 उर्वरा सर्वसस्या भूर्भवेदिरिणमूर्ध्वर ।
 विलमप्रकृतं स्थानं मरुधन्वा स्थलं स्थली ॥३॥
 मृन्मृत्तिका प्रशस्तासौ मृत्सा मृत्स्नेति कथ्यते ।
 शाडूलं कुरितं प्रोक्तं नडूलं नलसंयुतं ॥४॥
 कृष्णभूमः प्रदेशो ऽसौ यत्र स्यात्कृष्णमृत्तिका ।
 पाण्डुभूमस्तथा प्रोक्त उदग्भूमश्च पंडितैः ॥५॥
 नद्यंबुजीवनो देशो नदीमातृक उच्यते ।
 वृष्टिनिष्पाद्यसस्यस्तु विशेषो देवमातृकः ॥६॥
 मुद्रादीनां क्षेत्रं मौद्गीनं कौद्रवीणमित्यादि ।
 त्रैलोक्यं शालेयं भवति पुनर्त्रीक्षिशाल्योर्यत् ॥७॥
 तिल्यं तैलीनं स्यान्माष्यं माषीणमुम्यमौमीनं ।
 भंग्यं भांगीनं वा यव्यं दक्षिण्यमेयां च ॥८॥

शाकशाकलमाख्यातमथवा शाकशाकिनं ।
 शाकस्य क्षेत्रमन्येषामेव क्षेत्रेषु संरुतिः ॥१॥
 अचलशिलोच्चयशैलक्षितिधरगिरिगोत्रपर्वताढ्याः ।
 नगशिखरिसानुमतो धराद्रिकुध्राश्च तुल्यार्थाः ॥१०॥
 नितंबः कलको ज्ञेयः सानु प्रस्थं तटं भृगुः ।
 मृगं च शिखरं कूटं निर्करः प्रस्रवो ऽम्बसां ॥११॥
 गुहा पाषाणसंधिः स्यात्कंदरः कंदरा दरी ।
 निकुञ्जं गह्वरं प्रोक्तं पादाः प्रत्यंतपर्वताः ॥१२॥
 शिलोपलाम्मपाषाणयात्राणाः प्रस्तरो द्रवत् ।
 गलिताः स्थूलपाषाणा गंडशैला इति स्मृताः ॥१३॥
 अयस्कांतविशेषाः स्युश्चुंबकभ्रामकादयः ।
 आकरः स्यात्खनिर्गज्जा रुमा च लवणाकरः ॥१४॥
 उच्यते गैरिकं धातुस्ताम्रं शुल्बमुडंबरं ।
 आरकूटः स्मृतो रीतिः कांस्यं सौराष्ट्रकं तथा ॥१५॥
 गिरिसारमम्मसारं लोहं कालायसं तथा शस्त्रं ।
 तीक्ष्णामयः पारशवं कवयः कवयंत्यभिन्नार्थं ॥१६॥
 सीसकं सीसपत्रं स्यादंगं च मधुकं त्रपु ।
 रजतं कलधौतं च द्रव्यं तारं च कथ्यते ॥१७॥
 हेम स्वर्णं ज्ञातद्वयं सुवर्णं भर्मं रुक्मं ह्लाढकं शातकुंभं ।
 गांगेयं स्याद्गैरिकं भूरि चंद्रं राः कल्याणं निष्कमष्टापदं च ॥१८॥

जावूनदं हिरण्यं कनकमहारजतकाचनानि स्युः ।

कार्तस्वरचामीकरकर्बुरतपनीयनामानि ॥१६॥

अश्मगर्भं मरुतं हरिन्मणिरिति स्मृतः ।

शोणाश्मा पद्मरागः स्याद्वैदूर्यं बालवायजं ॥१७॥

स्फटिकः सूर्यकांतः स्यादर्काश्मा दह्नुनोपलः ।

रत्नं वसु मणिः सर्वं सर्वं लोहं च तैत्तलं ॥१८॥

वृत्तो ऽंश्रिषः क्षितिरूहः शिखरी च शाखी

शालो वनस्पतिरगो विटपी कुठश्च ।

अद्रिः कुजस्तरुर्नोकरु इत्यभिन्नाः

शब्दा दुविष्टरुनगद्रुमपादपाश्च ॥१९॥

अवकेशी स विज्ञेयः फलैर्बध्यस्तु यो भवेत् ।

क्षुपो रुस्वशिफाशाखी फलवान् फलिनः फली ॥२०॥

वानस्पत्याः स्मृता वृक्षा ये पुण्यंति फलंति च ।

फलंति ये विना पुण्यं तान्वदति वनस्पतीन् ॥२१॥

फलपाकावसानास्तु बुधैरोषधयः स्मृताः ।

लता प्रतानिनी वल्ली प्रततिर्ब्रततिस्तथा ॥२२॥

अवाग्भागो भवेद्बुधः प्रायं तु शिखरं शिरः ।

विस्तारो विटपः प्रोक्त आरोरुस्तु समुच्छ्रयः ॥२३॥

स्कंधाद्धः प्रकांडः स्यात् प्रघाणः स्कंध उच्यते ।

स्कंधशाखा तु शाला स्यान्निष्कुटः कोटरः स्मृतः ॥२४॥

त्वग्बलकं बलकलं प्रोक्तं मज्जा सार उदाहृतः ।
 कण्ठाटं भवेत्कदः पादो मूलं जटा शिफा ॥५८॥
 आवाल आलवालः स्यादावापः स्थानकं तथा ।
 लतोद्गमो ज्वरोरुस्तु प्रवालः पल्लवाकुरः ॥५९॥
 पल्लवः स्यात्किंसलयं वल्लरी मंजरी तथा ।
 वर्हं पर्णं दलं पत्रं पलाशं कदनं कदः ।
 अकूश्चाकुरः प्रोक्तो वृतं प्रसवबंधनं ॥६०॥
 पुष्यं प्रसवः कुसुमं प्रसूनकं सुमनसः समाख्याताः ।
 कोरकनालककालिकाकुसुममुकुलानि तुल्यानि ॥६१॥
 उन्मीलितमुन्मिषितं स्मितमुन्मिद्रं विजृम्भितं हसितं ।
 उद्गुदं व्याकोशं पुष्पेषु विकाशवाचकाः शब्दाः ॥६२॥
 पौथं रजः परागः स्यान्मकरंदो मधु स्मृतः ।
 स्तवको गुच्छको गुच्छो गुलुङ्कः परिकीर्तितः ॥६३॥
 शलाघुः कोमलं प्रोक्तं वानं शुष्कफलं भवेत् ।
 वीजकोशी शमी शिवा ग्रथिः पर्व परुस्तथा ॥६४॥
 उलपस्तंबगुल्माश्च वीरुधो विटपाः स्मृताः ।
 शयं बालतृणं प्रोक्तं सर्वं च तृणमर्तुनं ॥६५॥
 घासस्तु यवसः प्रोक्तो बर्हिर्धर्मः कुशः कुशः ।
 उलपो बल्वजः प्रोक्त इषीका काश उच्यते ।
 हरिताली भवेद्दूर्वा शरो मुज इति स्मृतः ॥६६॥

रभा कदली मोचा तृणराजः कथ्यते तलस्तालः ।
 कंकेलिर्शोकः स्यादाम्रश्रुतश्च सहकारः ॥३७॥
 मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा हारदूरा च कथ्यते ।
 प्रियंगुः फलिनी श्यामा कुलजो गिरिमल्लिका ॥३८॥
 करवीरो हयमारो मालूरः श्रीफलो भवेद्विल्वः ।
 करुणो जंबीरः स्याद्बदरी कुवली च कर्कधुः ॥३९॥
 अर्जुनं ककुभं प्रादुः सालं सर्जं च सूरयः ।
 काबुकः पिचुलः प्रोक्त इज्जलो निचुलः स्मृतः ॥४०॥
 अरिष्टः पिचुमंदः स्यात् न्यग्रोधो वट उच्यते ।
 श्रीवृक्षः पिप्पली जम्बूतयो बुधैर्बोधिश्च कथ्यते ॥४१॥
 ब्रह्मवृक्षः पलाशः स्यात्किंशुकश्च त्रिपल्लवः ।
 महावृक्षः स्फुरिः प्रोक्तः शेलुः श्लेष्मातकः स्मृतः ॥४२॥
 नक्तमालः कर्जः स्याद्वृषा वासाढ्यपकः ।
 आरग्वधः कृतमालः स्वर्णपुष्पी च कथ्यते ॥४३॥
 वृक्षोत्पलः कर्णिकारः पीतसालो जसनः स्मृतः ।
 दंडोत्पलः सहदेवा सल्लकी स्याद्भद्रप्रिया ॥४४॥
 निर्गुडी सिंदुवारः स्यान्मंदारः पारिभद्रकः ।
 तांबूली नागवल्ली स्याद्भूवाक पूग उच्यते ॥४५॥
 वानीरो वंजुलः शीतो विडुलो वेतसः स्मृतः ।
 गोक्षुरः स्यलशृंगाटः शदंष्ट्रा स्यात्किंकटकः ॥४६॥

पिचव्यो बादरः प्रोक्तः कर्पासस्तूलकं पिचुः ।
 कोशातकी पटोली स्यान्निरिकर्ण्यपराजिता ॥४७॥
 कथ्यते कृष्णाला गुज्रा तापिच्छः काकतुंडिका ।
 किंपाकः स्यान्महाकाल ओष्ठी विंबी च तुंडिका ॥४८॥
 त्वचिसारश्च यो वंशो वेणुत्वक्सारमस्कराः ।
 स्वनन्ति ये ऽनिलोद्भूता वेणवस्ते तु कीचकाः ॥४९॥
 नीला किंठी भवेद्वाणः पीता सरुचरी भवेत् ।
 मालती कथ्यते ज्ञातिर्मागधी यूथिका तथा ॥५०॥
 हेमपुष्पमिह नागकेसरं केसरं च वकुलं प्रचक्षते ।
 कोविदारमपि कांचनार्कं मल्लिकां विचक्षितं

विचक्षणाः ॥५१॥

वर्णापुष्पममलानकं तथा किंकिरातमुदितं कुरंठकं ।
 ओडपुष्पमभिधीयते जया सप्तला च नवमालिका स्मृता ॥५२॥
 बंधूकं बंधुजीवं स्यात्पुत्रागः सुरपर्णिका ।
 अतिमुक्तकमिच्छन्ति वासन्ती माधवी लता ॥५३॥
 एवार्थिर्भटः प्रोक्तो वालुकी कर्कटी तथा ।
 कर्कारुरथ कूमांडस्तुंब्यलाबूश्च दुग्धिका ॥५४॥
 अरण्यमहवी सन्नं कांतारं काननं वनं ।
 विपिनं गहनं चेति नातिभिन्नार्थमिष्यते ॥५५॥
 तटोपकंठे या ज्ञाता वनराजी महीभृता ।

उपत्यकां तु तामाकुरुपरिष्ठादधित्यका ॥५६॥

नगरावातिद्वारेण यः सद्भिरुपरोपितः ।

तरुपंडः स आरामस्तथोपवनमुच्यते ॥५७॥

विशेषं प्रमद्वनं नृपस्तु यस्मिन् शुद्धातैः सह रमते गृहोपकेन ।

उद्यानं स्वयमपैरैः संमं च लोकैरन्येषां विभववतां च

पुपवाटी ॥५८॥

मातंगद्विरद्विपाः करिगजस्तंबेरमानेकयाः

कुंभी कुंजरवारणेभरदिनः सामोद्भवः सिंधुरः ।

तुल्यार्थाः कथिता हरिर्मृगपतिः पंचाननः केसरी

हृयंक्षो नावरायुधो मृगरिपुः सिंहश्च कंठीरवः ॥५९॥

भद्रो मंदो मृगश्चेति विज्ञेयास्त्रिविधा गजाः ।

वनप्रचारसाहस्यसत्त्वभेदोपलक्षिताः ॥६०॥

मूर्धपिडौ स्मृतौ कुंभौ कुंभयोर्तरं विदुः ।

करुः स्यात्कटो गंडो वमथुः करसीकरः ॥६१॥

दानं मंदो विषाणौ च दशनौ स्कंध आसनं ।

अपांगदेशो निर्याणं कर्णमूलं तु चूलिका ॥६२॥

अवयवो ललाटं स्यादार्क्षः कुंभयोर्धः ।

दंतयोरुभयोर्मध्यं प्रतिमानं प्रचक्ष्यते ॥६३॥

करायं पुष्करं प्रोक्तमंगुलिः कर्णिका मता ।

पेचकः पुच्छमूलं तु पद्मं स्याद्विडुजालकं ॥६४॥

लग्नः प्रभिन्नो मत्तः स्यादुपात्तो मदवर्जितः ।
 तिर्यग्दंतप्रहारस्तु गजः परिणतो मत्तः ॥६५॥
 सज्जितः कल्पितो ज्ञेयो बहूनां घटना घटा ।
 घृषा कक्ष्या वस्त्रा स्यादालानं स्तम्भ उच्यते ॥६६॥
 पादकर्म यतं प्रोक्तं यातमकुशवारणा ।
 उभयं वीतमाख्यातं भेदः स्थूलोच्चयो गतेः ॥६७॥
 करीरी दंतमूलं स्याद्वारी च गजबंधनं ।
 निगडः पादबंधश्च हिंजीरः शृङ्खलो ऽ डुकः ॥६८॥
 कलभः करिषोतः स्यादकुशः सृणिरुच्यते ।
 औषधाच्छो राजवाह्यः सनाह्यः समरोचितः ॥६९॥
 व्यालो दुष्टगजः प्रोक्तो हस्तिनी तु वशा स्मृता ।
 आधोरेणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ।
 गजाजीवास्तु शास्त्रज्ञैर्महामात्रा इति स्मृताः ॥७०॥
 कोलः क्रोडः शूकरः स्याद्वराहः
 पोत्री दंष्ट्री घृष्टिरुक्तः किरिश्च ।
 व्याघ्रो द्वीपी पुंडरीकस्तरुः
 शार्ङ्गलः स्याच्चित्रकायो मृगारिः ॥७१॥
 महिषः सैरिभ उक्तो रक्ताक्षः कासरो लुलायश्च ।
 वाघ्रीणसश्च खड्गी गंडक इति कथ्यते सद्भिः ॥७२॥
 सन्नाच्छभल्लभाल्लूकभल्लूकाश्च समाः स्मृताः ।

अरण्यश्चा बुधैर्ज्ञेयः कोक ईहानृगो वृकः ॥७३॥
 गोमायुर्भूरिमायः स्याच्छृगालो जंबुकः शिवा ।
 फेरंडः फेरवः फेरुः क्रोष्टा च मृगधूर्तकः ॥७४॥
 एणः कुरंगो हरिणो मृगः स्यात्सारंग ऋष्यः पृथतो रुरुश्च ।
 न्यकुस्तथा रुरुरिति प्रसिद्धा वातप्रनीशवरकृष्णसाराः ॥७५॥
 बलीमुखो मर्कटको वनौकाः प्रवंगमः स्यात् प्रवगः प्रवंगः ।
 हरिः कपिः कीश इमे च शब्दाः शाखामृगो वानर
 इत्यभिज्ञाः ॥७६॥

गोलागूल इति प्रोक्तः कृष्णवक्त्रस्तु मर्कटः ।
 कपेः क्रीडादिकं किं चित्कापेयमिति कथ्यते ॥७७॥
 शललः शल्लकः स्यादित्तसूची शललं शलं ।
 व्याघ्रादयो वनचराः पशवः स्याद्वाः स्मृताः ॥७८॥
 गोधा मुशलिका प्रोक्ता गौधेरास्तत्सुता मताः ।
 सरटः कृकलासः स्यात्प्रतिसूर्यशयानकः ॥७९॥
 आखुर्वृषो मूषकः स्यादुडुरः खनकस्तथा ।
 कुर्कुदरी च विज्ञेया विद्वाद्भिर्गन्धमूषिका ॥८०॥
 ओतुर्विडालो मार्जारो वृषदंशश्च कथ्यते ।
 जारुको गात्रसंकोची भंडली च बुधैः स्मृतः ॥८१॥
 पतन्पतंगः पतगः पतत्रा पत्रा शकुतिः शकुनिः शकुतः ।
 वयो विह्वयो विह्वगो विह्वगो विह्वगमः पत्तरथो
 गरुत्मान् ॥८२॥

शकुनः खगो नगौकाः पक्षी विविधिरस्तथा विकिरः।

अउजनीउजवाजिद्विजाश्च कथिताः समानार्थाः ॥८३॥

तनूरुद्धं गरुत्पत्रं पतत्रं हृदं हृदः।

पिच्छं वाजस्तथा पक्षः पक्षमूलं तु पक्षतिः ॥८४॥

पेशीकोशः स्मृतो ऽ उश्च कुलायो नीड उच्यते।

चंचुश्चूस्तथा त्रोटिर्डयनं गगने गतिः ॥८५॥

केकी शिखी शिखंडी प्रचलाकी वार्हिणः कलापी च।

सर्पाशनो मयूरः शिखावलः श्यामकंठश्च ॥८६॥

वाणी केका शिखा चूडा चंद्रको मेचकः स्मृतः।

प्रचलाकः शिखंडश्च कलापी वर्द्ध उच्यते ॥८७॥

अन्यभूतः परपुष्टः कलकंठः कोकिलः पिकः प्रोक्तः।

कलविकश्चटकः स्याद्दृढबलिभुक् नीलकंठश्च ॥८८॥

क्रौंचः क्रुड् स्यात् खन्ननः खन्नरीटः

कोकश्चक्रश्चक्रवाको रयांगः।

दार्वाघाटः सारसः पुष्कराख्यः

प्रोक्ता सद्भिः सारसी लक्ष्मणा च ॥८९॥

अरिष्टः करुः काको बलिपुष्टः सकृत्पत्रः।

एकदग्बलिभुक् धांक्षाश्चरजीवी च वायसः ॥९०॥

उलूकः कौशिकः प्रोक्तो धांक्षारातिर्निशादनः।

काकोलो मौकलिर्द्रोणः कृष्णाकाको वनाश्रयः ॥९१॥

कूकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः ।

किकिदीविः स्मृतश्चायः शकुतो भास उच्यते ॥११॥

भृंगः कलिङ्गो धूम्याटः सारङ्गश्चातको मतः ।

व्याघ्राटस्तु भरद्वाजः शुकः कोर उदाहृतः ॥१३॥

आटिः शरारिरातिः स्यादुत्क्रोशः कुरुरो मतः ।

दात्यूहो जलरङ्कुः स्यात्कोयष्टिः शिखरी स्मृतः ॥१४॥

वको वकोटो विज्ञेयो बलाका विसकठिका ।

आतापी शकुनिश्चिल्लो मुद्रः स्याज्जलवायसः ॥१५॥

हंसाः श्वेतच्छदाः प्रोक्ताश्चक्राङ्गा मानसौकसः ।

वारला हंसकाता स्याद्वरला वरदा तथा ॥१६॥

आताम्रे राजहंसाश्च धार्तराष्ट्राः सितेतैरैः ।

मलिनेर्मल्लिकाख्याश्च कथ्यन्ते चरणाननैः ॥१७॥

पन्नैराधूसरैर्हंसाः कलहंसा इति स्मृताः ।

प्रोच्यन्ते प्राचिकाः श्येनाश्चटिकाः क्षुद्रपक्षिकाः ॥१८॥

जीवजीवकपिजलचकोरहारितवज्जलकयोताः ।

कार्ण्डवकाद्वक्रकराद्याः पक्षिजातयो ज्ञेयाः ॥१९॥

मधुकरमधुपमधुव्रतशिलीमुखभ्रमरभृङ्गपुष्पलिरुः ।

इदिदिरालिषट्चरणचचरीकालिनो द्विरेफाः स्युः ॥२०॥

किल्लिका चोरी स्यात्सरघा मधुपक्षिका भवेत्क्षुद्रा ।

लूतोर्णानाभमर्कटजालिककृमयश्च तुल्यार्थाः ॥२०१॥

पतंगः शलभः प्रोक्तः खद्योतो द्योतिरिंगणः ।
 कृत्वाकृत्वाञ्जनिका ज्येष्ठा स्याद्दृढगोधिका ॥१०२॥
 ग्रामः संवसथो ज्ञेयो ग्रामाधानं च खेटकं ।
 ग्रामीणास्तु निगद्यते ग्राम्या ग्रामेयका इति ॥१०३॥
 ग्रामांतिकमुपशल्यं पर्यतः परिसरः कटः प्रोक्तः ।
 अवधिर्मर्यादा स्यादाघाटः सीम सीमा च ॥१०४॥
 अथा पथाः पङ्क्तिरेकपदी वर्त्म वर्तनी सरणिः ।
 अयनं पदवी मार्गः पद्या च निगद्यते निगमः ॥१०५॥
 ग्रामयोर्तरं दीर्घं प्रातरं परिकीर्त्यते ।
 घोष आभीरपल्ली स्यात्पक्कणाः शवरालयः ॥१०६॥
 व्रजः स्याद्गोकुलं गोष्ठं गोवृद्धं गोधनं धनं ।
 गोमान् गोमी च गोस्वामी गोविंदो ऽधिकृतो गवां ॥१०७॥
 उत्तानद्वान्वलीवर्दः ककुद्गान्वृषभो वृषः ।
 ऋषभः सौरभेयो गौर्वाडवेयो ऽथ शाकरः ॥१०८॥
 तर्णकः स्मर्यते वत्सो दम्भो वत्सतरः स्मृतः ।
 आर्षभ्यः स च विज्ञेयः षष्ठ्ये यस्य योग्यता ॥१०९॥
 महोत्तः स्यादुत्तरो वृद्धोत्तस्तु जरद्रवः ।
 धुरं वहति धो धुर्यो धौरियः स च कथ्यते ॥११०॥
 स्यूरी स्यात्पृष्ठवाह्यस्तु स्कंधिकः स्कंधवाहकः ।
 असकृत्स्तु ककुदं सास्ना स्याद्गलकबलः ॥१११॥

नीचकी च शिरोदेशः स्कंधदेशो वहः स्मृतः ।
 नस्योतो नास्तितः प्रोक्तः षोडन् षड्दशनः स्मृतः ।
 भग्नशृङ्गस्तु तु कूरुः स्याद्विषाणं शृङ्गमुच्यते ॥११५॥
 अघ्न्या गौर्महियो सुरभिर्बहुला च सौरभेयी च ।
 उन्नार्जुनी च रोहिण्युक्तानडुही बुधैरनडाही ॥११६॥
 वेहृद्वप्रभोपगता प्रष्टौही गर्भिणी वशा बंध्या ।
 धेनुर्वप्रसूता वक्ष्यणी प्रौढवत्सा स्यात् ॥११७॥
 अवतोका स्रवद्रुमा भद्रा गौर्गोमतल्लिका ।
 अचंडी सूरता प्रोक्ता वत्सकामा तु वत्सला ॥११८॥
 अधः स्यादापीनं पीनोद्गी पीवरस्तनी प्रोक्ता ।
 श्रेष्ठा च नैचिकी स्यात् द्रोणदुग्धा प्रचुरदुग्धा च ॥११९॥
 काल्योपसर्या प्रजने प्रसिद्धा परेष्टुका च प्रचुरप्रसूतिः ।
 विज्ञायते या प्रतिवत्सरं गौः समासमीनेति निगद्यते
 ५ सौ ॥१२०॥

गृष्टिः सकृत्प्रसूता स्यात्पालिक्री बालगर्भिणी ।
 गव्यं गोसंभवं सर्वं करिषं गोमयं स्मृतं ॥१२१॥
 अधस्यं क्षीरं स्यादुग्धं स्तन्यं पयश्च पीयूषं ।
 दधिसारं नवनीतं ब्रुवते दैव्यं गवीनं च ॥१२२॥
 तक्रमरिष्टमुदधिर्दंडारुतकालशेषमाधितानि ।
 द्रव्यं दध्यधनं स्यात्सर्पिर्धृतमाज्यमाधारः ॥१२३॥

शीनं स्त्थानं शृतं पक्कं विलीनं द्रुतमुच्यते ।
 मंथा मंथश्च मंथानो वैशाखः खजकस्तथा ॥१५१॥
 सदानं दामनी दाम पशूनां बंधनं मतं ।
 अजः प्रोक्तः स्तभो वस्तश्कागश्कालकश्कृगः ॥१५२॥
 वर्करः कथ्यते साद्विः सर्वो ऽप्ये तरुणः पशुः ।
 त्वरः शृंगहीनस्तु पुमानव्यजनश्च यः ॥१५३॥
 अविहर्णायुरश्रो रुडुरुणो वृष्णिमेवमेकाः स्युः ।
 अविसोढमविमरीसं स्यादविहसं च दुग्धमवेः ॥१५४॥
 दासेरकः क्रमेलक उष्ट्रो मयखणकरभशृखलकाः ।
 बालेयश्चक्रीवान् खरगर्भरासभाश्च तुल्यार्थाः ॥१५५॥
 कौलेयकः सारमेयो भवणः श्वा च कुर्कुरः ।
 शुनको मृगदंशश्च बुधैः शालावृको मतः ॥१५६॥
 मृगव्ये कुशलः श्वा च विश्वकदुरिति स्मृतः ।
 अलर्को रोगितो श्लेयः शुनकी सरमोच्यते ॥१५७॥
 पशूनां षट्संख्यायां षड्वं स्मर्यते बुधैः ।
 द्वित्वे च गोयुगं तेषां नामोच्चारणपूर्वकं ॥१५८॥
 नीवृज्जनपदो देश उपवर्तनमिष्यते ।
 जनो लोकः प्रजा प्रोक्ता विषयो ग्रामसंख्याया ॥१५९॥
 पत्तनं स्यादधिष्ठानं निगमः पुरमेहनं ।
 नगरं नगरी द्रुगः स्थानीयं पूः पुरी पुरं ॥१६०॥

स्कंधावार इति प्राज्ञे रात्रधानी निगम्यते ।
 शाखानगरमाख्यातं तथोपनगरं बुधैः ॥१३१॥
 विदेह्या मिथिला प्रोक्ता काशेर्वाराणसी स्मृता ।
 अवंत्युज्जायिनी शेषा कन्यकुब्जा महोदया ॥१३२॥
 हस्तिनाखः परिकूटं च कथ्यते गोपुरं पुरद्वारं ।
 वनं शालं प्राकारमादुरररं कपाटं च ॥१३३॥
 प्रतोली विशिखा रथ्या मुखं निःसरणं स्मृतं ।
 शृंगाटकः पथां श्लेषः संस्थानं तु चतुष्पथं ॥१३४॥
 गृहभूमिस्तु वास्तुः स्याद्वाट आवेष्टको वृत्तिः ।
 गृहस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिका ॥१३५॥
 आवासावसथं गृहं च भवनं स्थानं निशांतं कुलं
 संस्त्यायो निलयो निकाय्यमुद्यतं गेहं कुटं मंदिरं ।
 धिष्ये धाम निकेतनं च सदनं पत्न्यं च वास्तु क्षयः
 शाला वेश्म निवेशनोदवसिते प्रोक्ते च सद्यौकसी ॥१३६॥
 शरणमगारं निवसनमालय एकार्थवाचकाः शब्दाः ।
 अपवरकं गर्भगृहं संजवनं स्याच्चतुःशालं ॥१३७॥
 गृहमिष्टकादिर्चितं प्रासादो देवतानरेन्द्राणां ।
 आयतनं देवानामन्येषां धनवतो हर्म्यं ॥१३८॥
 सुधाधवलितं सौधं कुट्टिमं बडभूमिकं ।
 इन्द्रकोशस्तमंगः स्याद्दृष्ट्यादालको मतः ॥१३९॥

पाकस्थानं रसवती कथ्यते तन्महानसं ।

उशति शयनस्थानं वासागारं विशारदाः ॥१४०॥

आवेशनं शिल्पिशाला वाजिशाला तु मंडरा ।

पण्यविक्रयशाला स्यादापणो विपणिस्तथा ॥१४१॥

कर्मशाला च कावणामन्वासनमुदाकृतं ।

प्रपा पानीयशाला स्यात्सत्त्वशाला प्रतिश्रयः ॥१४२॥

उग्र आश्रयः प्रोक्तो मुनीनां स्थानमाश्रमः ।

मठश्च व्रतिनां स्थानं मंडपः स्याज्जनाश्रयः ॥१४३॥

वेष्मैकदेशः प्रघणाः प्रघाणाः स्यादलिंदकः ।

अजिरं प्रांगणं प्रोक्तं वेदिका च वितर्दिका ॥१४४॥

द्वाद्द्वारं बलत्रं श्रेयमर्गला परिघः स्मृतः ।

उत्तरंगं मतं तिर्यक् द्वारस्योपरि दारु यत् ॥१४५॥

बुधैर्वदनमाला तु तोरणं परिकीर्त्यते ।

आरोहणं स्यात्सोपानं निःश्रेणिरधिरोहिणी ॥१४६॥

गृहावग्रहणी प्रोक्ता देहली तु मनीषिभिः ।

संमार्जनी वर्धनी स्यात्संकरो ऽवकरः स्मृतः ॥१४७॥

आच्छादनं स्याद्वलभी गृहाणां गोपानसी दारु च वक्रस्तंस्थं ।

नीत्रं वलीकं पटलांतमारुः कपोतपाली च

विटकसंज्ञा ॥१४८॥

वातायनो गयाक्षश्च जालकं जालमुच्यते ।

कक्षांतरं प्रकोष्ठं च चंद्रशाला शिरोगृहं ॥१४६॥
 स्वास्तिको वर्धमानश्च नद्यावर्तादयस्तथा ।
 विच्छेदकविशेषाः स्युरमी भूपतिवेम्भना ॥१५०॥
 परिवारः परिकरः परिस्पंदः परिग्रहः ।
 तथोपकरणं प्रोक्तं परिवर्तः परिच्छेदः ॥१५१॥
 पर्यंकः शयनं शय्या तल्पं च तलिनं स्मृतं ।
 अपाश्रयस्तु विद्वद्भिः कथ्यते मत्तवारणाः ॥१५२॥
 प्रवेण्यास्तरणं वर्णाः परिस्तोमः कुथः कुथा ।
 नवतं चेति तुल्यार्थाः प्रच्छेदश्चोत्तरच्छेदः ॥१५३॥
 अषठी कांडपटः स्यात्प्रतिसीरा जवनिका तिरस्करिणी ।
 उच्छीर्षकमुपधानं धीरैरुपवर्तमाख्यातं ॥१५४॥
 चंद्रोदयो वितानं स्यादुल्लोचः कटकस्तथा ।
 व्यंजनं तालवृतं च विष्टरः पीठमासनं ॥१५५॥
 वेत्रासनं तथासंदी कंकतं केशमार्जनं ।
 पाडुकानुपदीना स्यादुपानत्पादरक्षणं ॥१५६॥
 दूर्वा तर्हश्च खजिका कथ्यते दारुहस्तकः ।
 पेठां वदति मंत्रूषा कुशूलं धान्यकोष्ठकं ॥१५७॥
 अंबरीषो भवेद्वाष्ट्रः कंडः स्वेदनिका स्मृता ।
 चुल्लत्यश्मंतकमुद्मानं स्मृताधिग्रयणी बुधैः ॥१५८॥
 अंगारशकली प्राकुर्हसती च हसंतिका ।

उखा स्थाली चरुः कुम्भी पिठरं कुडमुच्यते ॥१५१॥
 कटाहः कर्परो श्रेयो भृंगारः कनकालुका ।
 शालाजिरो वर्धमानः शरावः स्मर्यते बुधैः ॥१६०॥
 कोशिका मल्लिका प्रोक्ता पिधानं स्यादुद्वचनं ।
 घटः करीरः कलशः कुटः कुम्भो निपः स्मृतः ॥१६१॥
 कर्करी करकः प्रोक्तो वर्धनी च गलन्तिका ।
 गर्गरी मथनी प्रोक्ता मणिकः स्यादल्लिङ्गरः ॥१६२॥
 धान्यान्नमारनालं संधानं कांजिकं च सौवीरं ।
 अभिषवमवंतिसोमं तुषोदकं शुक्तमिच्छति ॥१६३॥
 अंधः कूरं भक्तं दिदीविरन्नं तथौदनो भिस्ता ।
 अशनं स्यादाहारः पूपापूपौ च पूपालिका ॥१६४॥
 यवागूरूष्णिका आणा तरला च विलेपिका ।
 क्षैरेयी पायसं प्रोक्तं परमान्नं च सूरिभिः ॥१६५॥
 मिष्टान्नं व्यंजनं श्रेयं वेषवारं उपस्करः ।
 दधिमंडो भवेन्मस्तु करभो दधिसक्तवः ॥१६६॥
 दाधिकं संस्कृतं दध्ना सार्षपं सर्पिषा स्मृतं ।
 लवणोदकसंसिद्धमुदलावणिकं मतं ॥१६७॥
 अंगारेषु विषकं मांसं भूतिर्भट्टकं भृष्टं ।
 उख्यमुखासंसिद्धं शूले शूल्यं भट्टिन्नं च ॥१६८॥
 किलाहः कूर्चिका चेति क्षीरस्य विकृती उभे ।

काणितविकृतिगौडी मत्स्यंडी खंडशर्कराः ॥१६१॥
 वल्भनमभ्यवहारः प्रत्यवसानं च जेमनं जग्धिः ।
 खादनमशनं भक्षणमाहारो भोजनं स्वदनं ॥१७०॥
 पर्याप्तमुपसंपन्नं तृप्तिः सौख्यमुच्यते ।
 विधसो भुक्तशेषं स्याद्भुक्तोच्छिष्टं तु फेलिका ॥१७१॥
 अमत्रं भाजनं पात्रं स्थालं तुल्यार्थमिष्यते ।
 गत्वर्कश्चानुतर्पश्च चषकः सर्कः स्मृतः ॥१७२॥
 आपानं पानगोष्ठी स्यात्सपीतिः सहपानकं ।
 उपदेशावदेशौ च चक्षणां संप्रचक्षते ॥१७३॥
 मधासवः शीघ्रं सुरा प्रसन्ना परिस्रुता स्यान्मदिरा मदिरा ।
 कादंबरी स्वाडरसा च शुंडा गंधोत्तमा माधवकश्च
 कृता ॥१७४॥

कल्यं कर्म्यं तथा मद्यं मैर्यं कापिशायनं ।
 माधिकमासवः प्रोक्तः परिस्रुद्धारुणी मधु ॥१७५॥
 मनुष्यो मानुषो मर्त्यो मनुजो मानवो नरः ।
 पुमान्वंचजनो ना च पुरुषः पूरुषश्च विद् ॥१७६॥
 धीरो धीमान् लब्धवर्णो विपश्चित्
 वृद्धो विद्वान् प्राप्तद्वपो ऽभिन्नपः ।
 सूरिः प्राज्ञः पंडितः सन्मनीषी
 ज्ञो दोषज्ञः कोविदः स्यात्प्रबुद्धः ॥१७७॥

बुधः सुधीः कृती कृष्टिः कविर्व्यक्तो विशारदः ।
 विचक्षणश्च मेधावी संख्यावान्मतिमान्मतः ॥१७८॥
 प्रेक्षा प्रज्ञा प्रतिभा धीर्धिषणा शेमुषी मनीषा च ।
 बुद्धिर्मतिश्च मेधा संख्या संवित्तिरुपलब्धिः ॥१७९॥
 चतुरः स्यात्क्षेत्रज्ञः कृतरुस्तः कृतमुखश्च कृतकर्मा ।
 दक्षः कुशलो ऽभिज्ञो निष्णातः शिञ्जितः प्रवीणश्च ॥१८०॥
 वैधेयो बालिशो बालो जडो जाल्मो यथोद्धतः ।
 मूढो मंदो विवर्णश्च मूर्खः स्यान्मातृशासितः ॥१८१॥
 अर्वाणामणकमपसदमवममवद्यं निकृष्टमपकृष्टं ।
 अधमं चेलं कांडं खिंटं पापं च रेफसं प्रादुः ॥१८२॥
 ऐकागारिकतस्करदस्युप्रतिरोधकाः परास्कंदी ।
 चौरो मल्लिज्जुचः स्यात्परिमोषी पारिपथिकः स्तेनः ॥१८३॥
 पश्यतो यो हृत्यर्थं स चौरः पश्यतो हूरः ।
 द्रव्यं ह्यपहृतं लोप्यं स्तेयं चौर्यमिति स्मृतं ॥१८४॥
 पाटश्चरः पटचौरो बडो नडश्च संयतः ।
 क्षेमकरो रिष्टतातिः शिवतातिः शिवकरः ॥१८५॥
 परवांस्तु पराधीनो निघ्नः परवशस्तथा ।
 परतंत्रः परायत्तः परच्छरश्च गृह्यकः ॥१८६॥
 कठोरः कठिनः क्रूरः कक्खरः कर्कशो दृढः ।
 उच्यते बहुलः स्थूलः पीनः पीवा च पीवरः ॥१८७॥

अर्यः परिवृढः स्वामी प्रभुर्नेता च नायकः ।
 अधिभूरधिपः प्रोक्तो ह्यधीशो ऽधिपतिस्तथा ॥१८८॥
 तपस्वी संयतः शांतो मुनिर्लिङ्गी यतिर्व्रती ।
 रजोरुणधारी च श्वेतवासाः सितांबरः ॥१८९॥
 नम्राष्टो दिग्वासाः क्षपणः श्रमणश्च जीवको जैनः ।
 आजीवो मलधारी निर्यथः कथ्यते सद्भिः ॥१९०॥
 दुर्जनः पिशुनः क्षुद्रो नीचः कर्णेज्जपः खलः ।
 दोषघाही पुरोभागी द्विजिह्वो मत्सरी मतः ॥१९१॥
 कदर्यहीनकीनाशकिंपचानमितपचाः ।
 कृपणक्षुल्लकक्लीवक्षुद्रा एकार्थवाचकाः ॥१९२॥
 क्षुद्रदरिद्राकिंचनदुर्विधदुःस्थाश्च दुर्गताः प्रोक्ताः ।
 इतरप्राकृतपामरपृथग्जनानां वर्वराश्च तुल्यार्थाः ॥१९३॥
 दांडाजिनिकः कुलुकः कार्पटिको जालिकश्च कौसृतिकः ।
 धूर्तो व्यसक उक्तो मायावी मायिको मायी ॥१९४॥
 आद्यूनः स्यादौदरिको भक्तको घस्मरो ऽम्बरः ।
 तमसेचनकं प्राकुस्तृप्तिर्यस्य न जायते ॥१९५॥
 परान्नः परपिंडादः परजातः पैरधितः ।
 सर्वाङ्गीनः सर्वभक्षो मांसादी शौष्कलः स्मृतः ॥१९६॥
 उच्यते प्रवणः प्रहस्तत्परश्च परायणः ।
 व्युत्पन्नः प्रहृतः क्षुण्णः संस्कृतश्च निगद्यते ॥१९७॥

लोलुभं लोलुपं लोलं लालसं लपटं विदुः ।
 प्रतूर्णस्त्वरितस्तूर्णः उत्सुकः प्रसृतः स्मृतः ॥ ११८ ॥
 शूरो वीरश्च विक्रांतो भटश्चार्भटो भवेत् ।
 दरितश्चकितो भीतस्त्रस्तो भीरुश्च कातरः ॥ ११९ ॥
 क्षुभितः शंकितश्चेति नातिनानार्थवाचकाः ।
 महोत्साहो महोद्योगो महेच्छः स्यान्महामनाः ॥ १२० ॥
 उदात्तश्च तथोदीर्णो महात्मोदार उच्यते ।
 आद्यः समृद्धो धनवानिन ईशो धनीश्चरः ॥ १२१ ॥
 अभ्यागारिकमिच्छन्ति कुटुंबव्यापृतं जनाः ।
 पाथो जघ्नो जघनीनः स्यादधन्यः पथिक्स्तथा ॥ १२२ ॥
 जंघालो जवनो वेगी पाथेयं शंबलं स्मृतं ।
 आवेशिकः प्राधुणक आगंतुरतिथिः स्मृतः ॥ १२३ ॥
 आतिथेयं तथातिथ्यमातिथेयी च कथ्यते ।
 अर्थी मार्गणकः प्रोक्तो याचकश्च वनीपकः ॥ १२४ ॥
 अध्येषणौषणा यात्रा याचना प्रार्थना स्मृता ।
 क्षुद्धान्बुभुक्षितः प्सातो जिघत्सुः क्षुधितस्तथा ॥ १२५ ॥
 अशनाया बुभुक्षा प्सा जिघत्साक्षुत्क्षुधाः समाः ।
 कोपनः क्रोधनः क्रोधी रोषणः स्यादमर्षणः ॥ १२६ ॥
 कोपः क्रोधस्तथामर्षो रोषः प्रतिघ उच्यते ।
 तृधितस्तर्षितः प्रोक्तः पिपासुश्च पिपासितः ॥ १२७ ॥

उद्व्या तर्पतृदृष्टापिवासाश्च समाः स्मृताः ।
 तृष्णाको गर्धनो गृध्रुर्लिप्सुर्लुब्धो ऽभिलाषुकः ॥२०८॥
 तृष्णाभिलाषो लिप्साशा धनाया गर्धनोच्यते ।
 अधरो ह्रीनवादी स्यात्प्रसक्तः प्रसृतः स्मृतः ॥२०९॥
 दासो दासेरकश्चेष्टो भुजिष्यः किं करो मतः ।
 श्लक्ष्णो मधुरवाक् प्रोक्तः स्थूललक्षो बहुव्ययी ॥२१०॥
 प्रियवाग्दानशीलश्च वदान्यः परिकीर्तितः ।
 भवेदक्षिगतो द्वेष्यः प्रणाय्यो ऽसंमतो मतः ॥२११॥
 चक्षुष्यः सुभगो ज्ञेयो वल्लभो दयितः प्रियः ।
 गेहेनर्दी गेहेशूरः पिंडीशूरश्च कथ्यते ॥२१२॥
 स्थानस्थो यो परान् द्वेष्टि गोष्ठश्च तं विदुर्बुधाः ।
 असौ पंचजनीनः स्याद्यो भांडादिरतो नरः ॥२१३॥
 वैरंगिको विरागाहो धनवानस्तिमान्मतः ।
 प्रेष्यः प्रोक्तः परिस्कंदः कर्मशूरश्च कर्मठः ॥२१४॥
 अलंकर्मीण इत्युक्तः कर्मशीलस्तु यः पुमान् ।
 उत्तालस्त्वरितो ज्ञेयो विश्रब्धः स्थिर उच्यते ॥२१५॥
 तीक्ष्णोपायेन यो ऽन्विच्छेत्स आयःशूलिको मतः ।
 अर्तुदः स्याद्वथको विघातो धृष्ट उच्यते ॥२१६॥
 शरार्धातको हिस्रो नृशंसः क्रूरकर्मकृत् ।
 साधुः सज्जन आर्यः स्याद्गुरुमेधी गृहाधिपः ॥२१७॥

कुशाग्रीयमतिः प्रोक्तः सूक्ष्मदर्शी च यः पुमान् ।
 चिद्रूपः स्यात्सहृदयः सहस्तः शिञ्जितायुधः ॥५१८॥
 समुखः स खलु प्रोक्तो यो वक्ति प्रतिभान्वितः ।
 नीलीरागः स विज्ञेयः स्थिरप्रेमा च यः पुमान् ॥५१९॥
 क्षणमात्रानुरागी च हरिद्राराग उच्यते ।
 शाली श्रेयानधृष्टौ च प्रोक्तौ शालीनशार्दौ ॥५२०॥
 हरार्थानर्थसंदर्शी दीर्घदृष्टिः प्रकीर्तितः ।
 प्रत्युत्पन्नमतिर्ज्ञेयस्तत्कालोत्पन्नधीर्नरः ॥५२१॥
 यद्विष्यो दैवपरो यद्वदः स्यादनुत्तरः ।
 अज्ञो मातृमुखः प्रोक्तो दुर्मुखो मुखरः स्मृतः ॥५२२॥
 कद्वदो गर्हवादी स्यात्कद्वरः कुत्सितो भवेत् ।
 प्रकांडोद्धौ प्रशंसायामाक्षेपे कृतकः स्मृतः ॥५२३॥
 अहंयुः स्यादहंकारी शुभंयुः शुभसंयुतः ।
 यथाकामी स्वरुचिः स्यात्स्वच्छंदो निरवग्रहः ॥५२४॥
 अन्वेष्टानुपदी प्रोक्तः प्रतिभूर्लघुकः स्मृतः ।
 रोगादुन्मुक्त उल्लासः कल्यो वार्त्ता निरामयः ॥५२५॥
 जैवातृकः स्यादायुष्मान् बलवानंसलो मतः ।
 ज्ञाबालः स्यादज्ञाजीवः कन्नः कामी च कामुकः ॥५२६॥
 वैश्याप्रतिभृन्नगः स्याद्विष्टः पल्लवकः स्मृतः ।
 विरुस्तो व्याकुलः प्रोक्तः कुठो मंदः क्रियासु यः ॥५२७॥

क्रियावान् कर्मसूक्तो दीर्घसूत्रो जडक्रियः ।
 निकृतो विप्रलब्धः स्यात्समुच्चो ऽतिगर्वितः ॥५५८॥
 प्रतीक्ष्यः कथ्यते पूज्यः पूजितो ऽपचितो भवेत् ।
 ईर्ष्यालुः कुहनः प्रोक्तो जारो ह्युपपत्तिः स्मृतः ॥५५९॥
 सर्लो दक्षिणो ज्ञेयो विदग्धश्चेक उच्यते ।
 उत्पश्यमुन्मुखं विद्यात् न्युज्जं विद्यादधोमुखं ॥५६०॥
 आसीन उपविष्टः स्याद्दूर्ध्व उर्ध्वदमः स्थितः ।
 क्षीवो मत्तः क्षमः शक्तः प्रगल्भः प्रौढ उच्यते ।
 उक्क उत्कंठितः प्रोक्तो विल्लवो विह्वलः स्मृतः ॥५६१॥
 अलसः शीतको मंदो जडो जिह्वश्च मंथरः ।
 पोगंडो विकल्तांगः स्याल्लोहलो ऽव्यक्तवाग्भवेत् ॥५६२॥
 कितवः स्यात् घृतकारो घृतमक्षवती भवेत् ।
 अक्षो दुरोदरं प्रोक्तं सभिको घृतकारकः ॥५६३॥
 परीक्षकः कारणिको गृह्यः पक्ष उदाहृतः ।
 अभिज्ञातः कुलीनः स्यात्कुचरः कुटिलाशयः ॥५६४॥
 निषादिनो गजारोहा अक्षारोहास्तु सादिनः ।
 राधिनः स्यंदनारोहा नावारोहास्तु नाविकाः ॥५६५॥
 ब्राह्मणो वाडवो विप्रो भूमिदेवो द्विजोत्तमः ।
 अयज्ञन्मा द्विजन्मा च षड्र्मा सोमया द्विजः ॥५६६॥
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः ।

शूद्रस्तुरीयवर्णः स्यात्तद्देहास्त्वंत्यज्ञाः स्मृताः ॥१३७॥
 ब्रह्मचार्यादयो वेदे प्रोक्ताश्चत्वार आश्रमाः ।
 शूद्रो ऽगृहस्थ एव स्यात्तत्तन्निधो न यतिर्भवेत् ॥१३८॥
 ब्रह्मचारी भवेद्वर्णी गृहस्थः स्नातकस्तथा ।
 वैखानसो वानप्रस्थः कर्मसंन्यासिको यतिः ॥१३९॥
 अनूषाकः सर्ववेदः श्रोत्रियश्छांदसो मतः ।
 प्राच्यातात्पितुरुत्पन्न आमुध्यायण इष्यते ॥१४०॥
 अन्ववायो ऽन्वयो वंशो गोत्रं चाभिन्ननः कुलं ।
 चरित्रं चरितं शीलं चारित्रं च समं स्मृतं ॥१४१॥
 वृत्ताध्ययनसंपत्तिरिष्यते ब्रह्मवर्चसं ।
 ब्रह्मचर्यं बुधाः प्राहुः समस्तेन्द्रियसैयमं ॥१४२॥
 संज्ञेय उपसंयाह्यो यो ऽभिवाह्यो यथाविधि ।
 उपसंयह्यं चापि प्राहुः संतो ऽभिवादनं ॥१४३॥
 निवृत्तेन्द्रियलौल्यस्तु श्रान्तः शान्तश्च कथ्यते ।
 तपःक्लेशसहो दांतो ह्यंतर्वाणिश्च शास्त्रवित् ॥१४४॥
 अध्यापक उपाध्यायो व्याख्या विवरणं स्मृतं ।
 शिष्यातेवासिनौ ह्यन्नः शैक्षः प्राथमकल्पिकः ॥१४५॥
 विघ्नो ऽंतरायः प्रत्यूहो व्यवायश्च प्रकीर्तितः ।
 साकल्यवचनं प्राज्ञैः पारायणमुदाहृतं ॥१४६॥
 आन्नायः संप्रदायः स्यात्पारंपर्यं गुरुक्रमः ।

प्रयतः स्यादनुच्छिष्टः संशितश्च सुनिश्चितः ॥१४७॥
 सांवत्सरो ज्योतिषिको ज्ञानी मौक्तिकस्तथा ।
 कार्तातिकस्तु दैवज्ञ आदेशी गणकः स्मृतः ॥१४८॥
 ब्राह्म्यः संस्कारहीनः स्याद्वकीर्णो क्षतव्रतः ।
 शिष्यिदानो दुराचारस्त्यक्ताग्निर्वीरुहादिजः ॥१४९॥
 धर्मधृजो लिंगवृत्तिस्त्राध्यायो निराकृतिः ।
 शस्त्राज्ञीवः कांडस्पृष्टो ब्रह्मबधुर्दिज्ञो ऽधमः ॥१५०॥
 ज्ञातिमात्रोपजीवी च कथ्यते ब्राह्मणब्रुवः ।
 अत्रकृण्यमवध्यं स्यात् ब्रह्मण्यं ब्रह्मणे हितं ॥१५१॥
 अयवीतं ब्रह्ममूत्रं प्रक्षिप्तं दाक्षिणे करे ।
 प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कंठलंबितं ॥१५२॥
 आचमनमुपस्पर्शनमाग्नवनं स्नानमिष्यते सवनं ।
 निर्णिक्तं प्रक्षालितमाकुर्धौतं च तुल्यार्थं ॥१५३॥
 पाराशरी व्रती भिक्षुर्मस्करी पारिरक्षिकः ।
 परित्रात्रिकस्तपस्त्री कर्मही तापसः स्मृतः ॥१५४॥
 वैक्लव्यमुत्तरासंगः प्रोक्ता वृहत्तिका तथा ।
 पर्यास्तिका परिकरः पर्यंकश्चेति कथ्यते ॥१५५॥
 कक्षापटः स्यात्कौपीनं कुंडिका च कमंडलुः ।
 आषाढो व्रतिनां दंडो व्रतिनामासनं वृषी ॥१५६॥
 गणितस्त्रिकालदर्शी स्यान्मुनिर्वाच्यमो मतः ।

प्राचेतसस्तु वाल्मीकिमैत्रावरुण उच्यते ॥१५७॥
 उक्तो ऽगस्तिरगस्त्यो लोपामुद्रापतिश्च घट्योनिः ।
 सात्यवतेयः पाराशर्यो द्वैपायनो व्यासः ॥१५८॥
 यागो यज्ञः क्रतुः स्तोमः सप्ततनुर्मखो ऽधरः ।
 वितानं संस्तरौ बर्हिः सवः सत्रं च कथ्यते ॥१५९॥
 निर्मथकाष्ठमरणिः प्रणीतो ऽग्निश्च संस्कृतः ।
 वेदी परिष्कृता भूमिः पात्रमुक्तं सुगादिकं ॥१६०॥
 रुव्यपाकश्चरुः प्रोक्तः संनाय्यं रुविरुच्यते ।
 शृते क्षीरे दधि क्षिप्तमामिक्षा कथ्यते बुधैः ॥१६१॥
 उपाकृतस्तु विज्ञेयो मंत्रेण प्रोक्षितः पशुः ।
 रुतं वषट्कृतं श्रेयं यज्ञांतो ऽवभृथः स्मृतः ॥१६२॥
 वृहस्पतिसवेनेष्टं येनासौ स्थपतिर्भवेत् ।
 सर्ववेदास्तु विज्ञेयो दत्तसर्वस्वदक्षिणः ॥१६३॥
 विश्राणनं विहापितमंहतिरपवर्जनं वितरणं च ।
 निर्वपणं च स्पर्शनमुत्सर्गः स्यात्प्रदेशनं दानं ॥१६४॥
 यष्टा च यज्ञमानः स्यादादेष्टा दीक्षितो व्रती ।
 इज्याशीलो धायजूको यज्वा स्यादासुतीवलः ॥१६५॥
 राजा राजन्यो राष्ट्र प्रजापतिः क्षत्रियो नृपः क्षत्रं ।
 मूर्धाभिषिक्तभूपतिपार्थिवनरदेवलोकापालाः स्युः ॥१६६॥
 येनेष्टं राजसूयेन स सम्राट् परिकीर्तितः ।

चक्रवर्ती सार्वभौमो मध्यमो मंडलेश्वरः ॥१६७॥
 आतपत्रं भवेच्छत्रं चामरं तु प्रकीर्णकं ।
 हेमं सिंहासनं राज्ञां स्मृतं भद्रासनं बुधैः ॥१६८॥
 द्वाःस्थो दौवारिकः क्षत्ता दंडी वेत्रधरस्तथा ।
 उत्सारको द्वारपालः प्रतीहारो बुधैः स्मृतः ॥१६९॥
 अयसर्पश्चरश्चरः प्रणिधिर्गूढपुरुषः ।
 यथार्थवर्णो मंत्रज्ञः स्वशो हेरक उच्यते ॥१७०॥
 मंत्री बुद्धिसहायः स्यादमात्यः सचिवस्तथा ।
 सौवस्तिक इति प्रोक्तः पुरोधाश्च पुरोहितः ॥१७१॥
 महामात्रः प्रधानं स्यादध्यक्षो ऽधिकृतः स्मृतः ।
 सौविदः सौविदल्लश्च स्थापत्यः कंबुकी मतः ॥१७२॥
 मित्रं साखा वयस्यश्च सुहृत्स्निग्धश्च कथ्यते ।
 अनुजीवी सहायः स्यात्सेवको ऽनुचरो ऽनुगः ॥१७३॥
 प्राड्विवाको ऽक्षदक् स्थेयो न्यायो ऽक्ष इति कथ्यते ।
 अंतःपुरेष्वधिकृतः स्मृतो ऽंतर्वेशिको नरः ॥१७४॥
 क्षीवो वर्षधरः षंडः पंडकश्च नपुंसकः ।
 उभयव्यंजनं पोटा तृतीया प्रकृतिः स्मृता ॥१७५॥
 आरालिकः सूपकारः सूदः स्यादल्लवस्तथा ।
 पौरोगवस्तु विशेषः सदाध्यक्षो मनीषिभिः ॥१७६॥
 वैद्यासिकः केलिकिलो बुधैर्वासेतिको मतः ।

परिहासो द्रवो नर्म केलिः क्रीडा च खेलनं ॥१७७॥
 रत्निवर्गो ह्यनीकस्थः सेनानीर्वाहिनीपतिः ।
 अर्थागमो भवेदायो भागधेयो बलिः करः ॥१७८॥
 उपदा प्राभृतं प्रोक्तमुपयाह्यमुपायनं ।
 लंबोत्कोचमुपादानमुपचारस्तथामिषं ॥१७९॥
 प्रबोधका मागधर्वदिसूता वैतालिका मंगलपाठकाश्च ।
 अक्कोटनं स्यान्मृगया मृगव्यं पापडिंराखेटक इत्यभिन्नं ॥१८०॥
 अर्वा गंधर्वो ऽश्वः सप्तिर्वाज्री तुरंगमस्तुरगः ।
 तात्पर्यो हरिस्तुरंगो युयुक्तो घोटकौ ह्यो वारुः ॥१८१॥
 गुणदेशकृतास्तेषां संज्ञाः स्युरनेकधा लोके ।
 कर्कः श्वेतः शोणो रक्तो हेमश्च कृष्णवर्णो ऽश्वः ॥१८२॥
 मल्लिकात्तः सितैर्नेत्रैः कृष्णैर्द्रायुधो मतः ।
 श्रीवृत्तकी स विज्ञेयः श्रीवृत्तो यस्य लाङ्घनं ॥१८३॥
 आज्ञानेयाः कुलीनाः स्युः पारसीका वनायुजाः ।
 कांबोजा वाहिकाः प्रोक्ताः सैधवाः सिंधुपारजाः ॥१८४॥
 शूलको उर्विनीतो ऽश्वः पोतः प्रोक्तः किशोरकः ।
 अर्बती वडवा वामी प्रसूता वाजिनी स्मृता ॥१८५॥
 लूनं पुच्छं तु लाङ्गूलं वालरुस्तश्च वालधिः ।
 प्रोथ इत्युच्यते घोणा मध्यं कर्ण्यं त्रुरः शफः ॥१८६॥
 पर्याणं स्यात्पल्ययनं खलीनं कविकं स्मृतं ।

चर्मदंडः कशा प्रोक्ता वल्गारश्मिकुशाः स्मृताः ॥५८७॥
 रंक्षस्तरः स्यदः स्यात्प्रसरो वेगो रथो जवो वाजः ।
 पांशुः क्षोदो रेणुश्चूर्णं धूली रजश्च तुल्यार्थाः ॥५८८॥
 अन्नः शतांगः शकटः स्यंदनः कथ्यते रथः ।
 गंत्री कंबलवाह्यस्तु कूवरी च निगद्यते ॥५८९॥
 योग्यार्थो वैनयिको ह्यध्वन्यः पारियानिकः ।
 कर्णारथः प्रवहणं उयनं चेति कथ्यते ॥५९०॥
 देवतार्थो देवरथो युद्धार्थः सांपरायिकः ।
 क्रीडारथः पुष्परथो जेता जैत्ररथः स्मृतः ॥५९१॥
 चक्रं रथांगमाख्यातं कूवरं च युगंधरं ।
 चक्रधारा प्रधिर्नेमिर्नाभिश्चक्रस्य पिंडिका ॥५९२॥
 अपस्कारो रथांगः स्यादणिरत्तायकीलिका ।
 नियंता प्राजिता क्षत्ता दक्षिणस्थश्च सारथिः ॥५९३॥
 सव्येष्ठः कथ्यते सूतो वज्रश्च रथगोपनं ।
 वाहनं धोरणं युग्यं यानं पल्लमिति स्मृतं ॥५९४॥
 शिविका याप्ययानं स्याद्वेसरो ऽध्वतरो मतः ।
 पदातपत्तिपादातपदातिकपदातयः ।
 पद्मश्च पद्मश्चेति कथ्यते पादचारिणः ॥५९५॥
 द्वयं स्थूलं परकुटी गुणलयनी केणिका च निर्दिष्टा ।
 ध्रुवकः शिवकः शंकुः पुष्पलकः कीलकः प्रोक्तः ॥५९६॥

यात्रा प्रयाणं प्रस्थानं निवेशः शिविरं स्मृतं ।

अवस्कन्दः प्रयातश्च सौप्तिकं च निगद्यते ॥२१०॥

संयामः समितिः समिच्च समरं संख्यं समीकं रणं

युद्धं युत्प्रधानं मृधं समुदयः संयत्कलिः संयुगं ।

द्विधायोधनसंप्रहारकल्लहार्कदाहवाभ्यागमाः •

संस्फोटप्रविदारणप्रहरणानीकाजयः संगरः ॥२१८॥

संप्रायः समाधातः प्रधातश्च समाह्वयः ।

जन्यं स्यादभिसंपातः संमर्दो विग्रहस्तथा ॥२१९॥

अभियातिररातिरमित्ररिपू प्रतिपक्षविपक्षविरोध्यरयः ।

अद्वितो ऽसहनश्च जिघांसुरिति प्रथिताः परिपंथिपरा

सुहृदः ॥२००॥

प्रत्यर्था पर्यवस्थाता द्वेषी वैरी च शात्रवः ।

शत्रुः सपत्नी भ्रातृव्यः प्रत्यनीको द्वियन्मतः ॥२०१॥

पृतना सेना धजिनी पताकिनी वाहिनी बलं सैन्यं ।

चक्रं चमूर्ध्वद्विधिन्यनीकिनी स्यादनीकं च ॥२०२॥

वैजयंती पताका च केतुः स्यात्केतनं धजः ।

अस्योच्चूलावचूलाख्यावूर्धाधोमुखकूर्चकौ ॥२०३॥

संनारुः कवचं वर्म तनुत्राणमुश्कदः ।

जगरः कंकटो माठी दंशनं जालिका स्मृता ॥२०४॥

खेटकं फलकं चर्म प्रोक्तमावरणं बुधैः ।

वर्मितः स्यात्कवचितः संनद्धो दंशितस्तथा ॥३०५॥

सर्वाभिसारमिच्छन्ति सर्वसंनद्धं बुधाः ।

यत्सेनयाभिनिर्घाणं स्मृतं तदभिषेणनं ॥३०६॥

हेतिः शस्त्रं प्रहरणमायुधमस्त्रं चतुर्विधं तच्च ।

मुक्तामुक्तमनुक्तं करमुक्तं यंत्रमुक्तं च ॥३०७॥

शक्त्यादि पाणिमुक्तं स्यादमुक्तं क्षुरिकादिकं ।

मुक्तामुक्तं तु यद्यादि यंत्रमुक्तं शरादिकं ॥३०८॥

अस्त्रं धनुरिष्वासं कोदंडं धन्व कार्मुकं चापं ।

बाणासनं हुणा स्यान्मौर्वी ज्या सिंजिनी गुणो जीवा ॥३०९॥

तूणीरमुपासंगस्तूणं तूणी निषंग इषुधिश्च ।

वाणाश्रयः कलापः कार्मुककोटिर्भवेदृनिः ॥३१०॥

कंकपक्षशर्मार्गणवाणाश्चित्रपुंखविशिखेपुकलंबाः ।

सायकप्रदरकांडपृषत्काः पत्रिणः खगशिलीमुखरोपाः ॥३११॥

सवार्यसस्तु वाणः प्रक्ष्वेडन एषणश्च नाराचः ।

तीरीतद्वलदंडासनादयः कांडभेदाः स्युः ॥३१२॥

पत्रपाली भवेद्वाजः कर्तरी पुंख उच्यते ।

वेध्यं लक्ष्यं शरव्यं च निमित्तं च समं विदुः ॥३१३॥

अर्धचंद्रक्षुरादि धारायं मुखमुच्यते ।

आरायं तु मुखं तेषां पुण्यपत्तादिभेदतः ॥३१४॥

बाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो हीतिर्वेगस्य तीव्रता ।

अभ्यासः कथ्यते योग्या अमस्थानं खलूरिका ॥३१५॥

लघुरुस्तः शीघ्रवेधी कृतपुंखस्तु शित्तितः ।

स भवेदपराडेपुर्यस्य लक्ष्याद्युतः खगः ॥३१६॥

निस्त्रिंशः कर्बालः खड्गः कौक्षेयकः कृपाणः स्यात् ।

रिष्टिरसिचन्द्रहासौ तरवारिर्मंडलायं च ॥३१७॥

कोशः प्रत्याकारः खड्गपिधानं त्सरुर्भवेन्मुष्टिः ।

असिपुत्रिकासिधेनुः क्षुरिका पल्लं च शस्त्रिका श्रेया ॥३१८॥

परश्वधः कुठारः स्यात्परशुः स्वधितिस्तथा ।

निशातं निशितं धौतं तेजितं च समं स्मृतं ॥३१९॥

प्राप्तो निगदितः कुंतो मुद्गरो दुघणः स्मृतः ।

क्रकचं कर्पलं स्यात्परिघः परिघातनः ॥३२०॥

यष्टिपट्टिसदुःस्फोटमुखंडीशंकुशक्तयः ।

भिंदमालगदादंडचक्राद्याः शस्त्रज्ञातयः ॥३२१॥

मारणं निशरणं निवर्हणं सूदनं निरसनं निशुंभनं ।

घातनं प्रशमनं प्रमापणं वर्जनं विशसनं प्रवासनं ॥३२२॥

निर्वापणनिर्वासनकदनव्यापादनानि तुल्यानि ।

निर्यथनमालंभः प्रमया हिंसा च संज्ञपनं ॥३२३॥

नष्टो गृहीतदिक् प्रोक्तः कांदिशीको भयदुतः ।

प्रस्कन्नः पतितो ज्ञेयो जितकाशी जिताहवः ॥३२४॥

शुद्धांतमवरोधश्च राक्षो जंतः पुरमुच्यते ।

कृताभिवेका महिषी भार्गव्य इतराः स्मृताः ॥३५५॥

रामा वामा वामनेत्रा पुरंधी

नारी भीरुर्भामिनी कामिनी च ।

योषा योषिद्वासिता वर्णिनी स्त्री

स्यात्सीमन्तिन्यंगना सुंदरी च ॥३५६॥

अबला महिला ललना प्रमदा रमणी नितंबिनी वनिता ।

दयिता प्रतीपदर्शिन्युक्ता कांता वधूर्वशा युवतिः ॥३५७॥

कुमारी कथिता कन्या किञ्चित्प्रौढा सुवासिनी ।

वर्या पतिवरा प्रोक्ता नद्या प्रोक्ता च कौटवी ॥३५८॥

अदृष्टरजसं नारीं नाशिकां ब्रुवते बुधाः ।

वधूही च चिंटी च द्वितीयवयसौ स्त्रियौ ॥३५९॥

अर्धवृद्धा तु या नारी सा कात्यायनिका स्मृता ।

पुनर्भूर्दिधियूः प्रोक्ता वृषस्यंती रतार्थिनी ॥३६०॥

पतिवली जीवत्यतिर्जीवितोका च जीवसूः ।

रक्षिता पतिपुत्राभ्यां निर्वीरेत्यभिधीयते ॥३६१॥

विश्वस्ता विधवा प्रोक्ता पुण्यहीना च निष्कला ।

अमणा भिचुकी मुंडा वयस्याली सखी स्मृता ॥३६२॥

अवीरुदक्या च रजस्वला स्यादात्रेयिका पुण्यवती च नारी ।

राका भवेज्जातरजास्तु कन्या नश्यत्प्रमूतिः कथिता च

भिडुः ॥३६३॥

मुख्या नारी वरारोहा वरस्त्री मत्तकाशिनी ।
 स्त्री विदग्धा च मत्ता च वाणिनीत्याभिधीयते ॥३३४॥
 वृषाजीवा वेश्या गणिका पाण्यांगना तथा क्षुद्रा ।
 रात्रकुलप्रतिबद्धा वारस्त्री वारमुख्या च ॥३३५॥
 गाणिक्यं गणिकानां च समूहः कथ्यते बुधैः ।
 असिञ्च्यतःपुरप्रेष्या हूती संचारिका स्मृता ॥३३६॥
 कुट्टिनी शंभली बुंदी सैरंध्री गंधकारिका ।
 पोटा वोटा तथा चेटी दासी स्यात्कुट्टहारिका ॥३३७॥
 पांचालिका पुत्रिका स्यात्काष्ठदंतादिनिर्मिता ।
 स्मृता लेप्यमयी स्त्री तु बुधैरंजलिकारिका ॥३३८॥
 दाराः क्षेत्रं कलत्रं च भार्या सरुचरी वधूः ।
 सधर्मचारिणी पत्नी ज्ञाया च गृहिणी गृहाः ॥३३९॥
 उपयामः परिणयनं पाणियरुणं विवाह उद्वाहः ।
 कुलबालिका कुलस्त्री पतिव्रता सुचरिता सती साध्वी ॥३४०॥
 पांशुला वंधुकी स्वैरिण्यसती पुंश्चलीवरी ।
 धर्षिणी कुलटा प्रोक्ता त्वविनीताभिसारिका ॥३४१॥
 कांतः स्यात्कमिता पतिर्वरयिता भर्ता च भोक्ता धवो
 रुच्याभीकवराभिकाश्च रमणः प्राणाधिनाथो ऽनुगः ।
 मूनुः संततिरात्मजश्च तनुजः पुत्रः प्रसूतिः सुत-
 स्तुक् तोकं तनयश्च नंदन इति प्राज्ञैरपत्यं स्मृतं ॥३४२॥

आपन्नसत्त्वा गुर्वी स्यादंतर्वन्ती च गर्भिणी ।
 दोहदं दौहदं श्रद्धा लालसा च समाः स्मृताः ॥३४३॥
 मूतिमासो वैजननो गर्भो भ्रूण इति स्मृतः ।
 अरिष्टगृहमिच्छति सूतिकाभवनं बुधाः ॥३४४॥
 विज्ञाता च प्रज्ञाता च प्रसूता स्त्री निगद्यते ।
 गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्बं च कल्लं स्मृतं ॥३४५॥
 कन्यापुत्रस्तु कानीनो भाटेरः स्यान्नष्टीसुतः ।
 बंधुको बंधुकीपुत्रो गोप्यो दासीसुतः स्मृतः ॥३४६॥
 बालः पाको ऽर्भको गर्भः पोतश्च पृथुकः शिशुः ।
 शावो डिंभश्च विशेषो वटुर्माणवको मतः ॥३४७॥
 प्रवयाः स्थविरो वृद्धो यातयामश्च कथ्यते ।
 जरा तु विस्रसा प्रोक्ता दार्कस्तरूणो युवा ॥३४८॥
 अंवा सवित्री जननी च माता वप्ता च तातो जनकः पिता च ।
 सुपा जनी पुत्रवधूर्वधूः स्यात्प्रज्ञावती भ्रातृवधूः
 स्मृता च ॥३४९॥

दुहिता तनया पुत्री जामाती दुहितुःपतिः ।
 दौहित्रस्तत्सुतो नप्ता स च पौत्रश्च कथ्यते ॥३५०॥
 अग्रजः पूर्वजो ज्येष्ठः कनिष्ठो ऽवर्जो ऽनुजः ।
 भ्रातृव्यो भ्रातृपुत्रः स्यात् भ्रात्रीयो भ्रातृजस्तथा ॥३५१॥
 धात्री स्यादुपमाता भगिनी जामिः स्वसा च विशेष्या ।

तत्पुत्रः स्वस्त्रीयो जामेयो भाग्निधः स्यात् ॥३५५॥
 समानोर्द्व्यसोर्द्व्यसगर्भाः सोदराः समाः ।
 भ्रातृवर्गस्य या ज्ञाया यातरस्ताः परस्परं ॥३५६॥
 आत्मीयः स्वजनो बंधुराप्तो ज्ञातिश्च बांधवः ।
 सनाभयः सपिंडाश्च सगोत्राश्च समाः स्मृताः ॥३५७॥
 तनुस्तनूः संतनूनं शरीरं कलेवरं विग्रहेदेहकायाः ।
 अंगं वपुर्वर्ष्मं पुरं च पिंडं क्षेत्रं च गात्रं च घनश्च मूर्तिः ॥३५८॥
 अंष्ट्रिः पादश्चरणः पाणिः शयपंचशाखकरहस्ताः ।
 कामांकुशाः कररुहाः पुनर्नवाः पाणिजा नखा नखराः ॥३५९॥
 कांचीपदं कलत्रं जघनं श्रोणी ककुब्जती श्लेया ।
 आरौह्यश्च नितंबः कटी कलीरं त्रिकस्थानं ॥३६०॥
 गुदः पायुरपानं स्यात्कटिप्रोद्यौ स्फिजौ पुतौ ।
 कुकुंदरौ समाचष्टे जनो जघनकूपकौ ॥३६१॥
 भगो योनिरुपस्थश्च वरांगं स्मरमंदिर् ।
 शिश्नः शोफो ऽथ मेढ्रश्च तुल्ये मेहनशेषसी ॥३६२॥
 ज्ञानुः स्यादष्टीवान् प्रसृता जंघा च घुंडको गुल्फः ।
 ऊरुः सक्थि पिचंडं जठरोदरतुंदकुक्षिगर्भाः स्युः ॥३६३॥
 अंगुल्यः करशाखाः कर्णाः श्रोत्रं श्रुतिः श्रवः श्रवणं ।
 ग्रीवा धमनिर्मन्या शिरोधरा कंधरा गलः कंठः ॥३६४॥
 रेखात्रयांकिता ग्रीवा कंबुग्रीवेति कथ्यते ।

अवलग्नं विलग्नं च मध्यमं मध्यमुच्यते ॥३६६॥
 मुंडोत्तमांगमस्तकमौलिशिरःशीर्षमूर्धकानि स्युः ।
 तुंडं वदनं वक्त्रं लपनं मुखमास्यमाननं च समं ॥३६७॥
 दृग्दृष्टिनेत्रलोचनचक्षुर्नयनाब्जकेतणाक्षीणि ।
 अश्रूणि वाष्परोदननयनजलाश्रासुनामानि ॥३६८॥
 नयनोपांतमपांगः कर्णनिका नयनमध्यतारा च ।
 कूर्पं भ्रुवोश्च मध्यं सूकं स्यादोष्ठपर्यंतः ॥३६९॥
 सिंधिनी नासिका नासा घ्राणं घोणा च कथ्यते ।
 रसज्ञा रसना त्रिह्वा तालु काकुदमुच्यते ॥३७०॥
 दोः प्रवेशो भुजो बाहुर्भुजा च स्मर्यते बुधैः ।
 गंडो गल्लः कपोलश्च हनुस्तुत्यार्थवाचकाः ॥३७१॥
 मुष्को जंडं वृषणः कोशः संघाहो मुष्टिरुच्यते ।
 जत्रु वक्तोसयोः संधिद्वरुसंधिश्च वंक्षणाः ॥३७२॥
 रोम तनूरुमुक्तं नयनगतं पद्म मुखगतं मधु ।
 अधरो दंतच्छद ओष्ठ उच्यते दंतवासश्च ॥३७३॥
 ओष्ठस्याधश्चिबुकं ललाटमलिकं भुजाग्रमंसं च ।
 कक्षां च बाहुमूलं घाटामवटुं कृकाटिकामाहुः ॥३७४॥
 उरसिजकुचवक्षोरुपथोधराः स्तनसमाननामानि ।
 उक्ताः कुचमुखवृक्षकवृत्तानि शिखा च तुल्यानि ॥३७५॥
 भुजमध्यमुरो वक्तो हृदयस्थानं च वत्समिच्छति ।

एकार्थाः कथ्यन्ते दशनद्वित्रदंतरदरदनाः ॥३७५॥
 क्रोडमंकस्तथोत्संगः प्राग्भागो वपुषः स्मृतः ।
 पृष्ठं स्यात्पाश्चिमो भागः कटौ च कटिशीर्षकौ ॥३७६॥
 जीवस्थानं भवेन्मर्म पादायं प्रपदं मतं ।
 सीमंतः कथ्यते स्त्रीणां केशमध्ये तु पद्धतिः ॥३७७॥
 केशाः शिरसित्रमूर्ध्नत्रकचचिकुरशिरोरुहाः स्मृता वालाः ।
 तद्वधविशेषाः स्युर्वेणीधम्मिल्लकुंतलकवर्धः ॥३७८॥
 रुस्तः पक्षः पाशः केशेषु बह्वववाचकाः शब्दाः ।
 अलकं कुटिलाः केशा भ्रमरकमुक्तं ललाटस्थं ॥३७९॥
 बालानां तु शिखा प्रोक्ता काकपक्षः शिखंडिका ।
 पलितं पांडुराः केशा व्रतिनां तु जटा सटा ॥३८०॥
 मणिबंधः पाणिमूलं कफणिः कूर्परः स्मृतः ।
 तयोर्मध्ये प्रकोष्ठः स्यात्प्रकांडः कूर्परांसयोः ॥३८१॥
 चेतश्चित्तं मनः स्वातं हृदयं मानसं समं ।
 एकाग्रं तथैकाग्रमेकतानं च तद्रतं ॥३८२॥
 आधिस्तु मानसी पीडा बांक्षितो ऽर्थो मनोरथः ।
 खमत्तामिन्द्रियं स्रोतो हृषीकं कर्णं स्मृतं ॥३८३॥
 मध्यांगुलीकूर्पयोर्मध्ये प्रामाणिकः कर्ः ।
 बडमुष्टिकरो रत्निररलिः सकनिष्ठिकः ॥३८४॥
 संपिंडितांगुलिर्मुष्टिः प्रसृतिः कुंचितांगुलिः ।

प्रसारितांगुलिः पाणिः कथ्यते प्रतलस्तलः ॥३८६॥

प्रोद्देशः स्यात्प्रदेशिन्या तालो मध्यमया भवेत् ।

गोकर्णो जनामया प्रोक्तो वितस्तिः स्यात्कनिष्ठया ॥३८७॥

आकल्पो मंडनं वेप्रः प्रतिकर्म प्रसाधनं ।

भूषणं स्यादलंकारो नेपथ्याभरणे तथा ॥३८८॥

समालभनमिच्छति चर्चो मार्ष्टि च सूरयः ।

स्थासकं हस्तविंबं स्यात्परिष्कारश्च भूषणं ॥३८९॥

तिलकं तमालपत्रं चित्रकमुक्तं विशेषकः पुंड्रं ।

रचिता ललाटपट्टे ललाटिका कथ्यते रेखा ॥३९०॥

भुजशिखरस्तनमंडलकपोलकंठेषु विरचिता कुशलैः ।

अनुलेपनेन लेखा निगद्यते पत्रवल्लीति ॥३९१॥

कुंकुमं घुसृणं वर्णं प्रोक्तं लोहितचंदनं ।

काश्मीरत्नं च विद्वद्भिः कालेयं जगुडं स्मृतं ॥३९२॥

चंदनं स्यान्मलयत्नं श्रीखंडं रोरुणहुमः ।

मृगनाभिर्मृगमदः प्रोक्ता कस्तूरिका बुधैः ॥३९३॥

कर्पूरो घनसारः स्यात्काकतुंडो जगरुः स्मृतः ।

तांबूलं क्रमुकं प्रोक्तमंगरागो विलेपनं ॥३९४॥

उपसंव्यानं परिधानमंतरीयं च निवसनं तुल्यं ।

प्रावरणं संव्यानं प्रच्छादनमुत्तरीयं च ॥३९५॥

अधोर्लोकं वरस्त्रीणां वासश्चंडातकं स्मृतं ।

परिधानांशुकग्रथिः प्रोक्ता नीवी तथोद्ययः ॥३१५॥
 चेलं चीर् वासः कर्पटमाच्छादनं निवसनं च ।
 अंबरमंशुकमुक्तं वस्त्रं सिचयः पटः पोटः ॥३१६॥
 चतुर्विधं तु विज्ञेयं त्वक्सूत्रकृमिरोमजं ।
 पत्रोर्णा धौतकौशेयं दुकूलं क्षौममिध्यते ॥३१७॥
 कार्पासं बादरं प्रोक्तं वस्त्रस्यांतो मतो ऽचलः ।
 अरुतं स्यान्नवं वासो जीर्णमुक्तं पटघरं ॥३१८॥
 धौतमुद्रमनीयं च वर्तिर्वस्तिर्दशाः सिचः ।
 एकार्था आविकौरभ्ररल्लकोर्णायुकंबलाः ॥३१९॥
 कंचुको वारवाणः स्यात्कूर्पासश्च निचोलकः ।
 स्रग्माला माल्यमाख्यातं केशमध्ये तु गर्भकः ॥३२०॥
 प्रअष्टकं शिखालंबि पुरो न्यस्तं ललामकं ।
 तिर्यग्बक्षसि विक्षिप्तं वैकक्षकमुद्राकृतं ।
 ग्रीवायां लंबितं प्राज्ञैः प्रालंबकमिति स्मृतं ॥३२१॥
 आपीडः शेखरोत्तंसावतंसाः शिरसि स्रजः ।
 कर्णपूरे ऽपि दृश्येते तथोत्तंसावतंसकौ ॥३२२॥
 जतुयावक्लात्तालक्तकाः समाः सिक्थकं मधूच्छिष्टं ।
 कट्जलमंजनमभिहितमादर्शो दर्पणो मुकुरः ॥४००॥
 ताडकस्ताडपत्रं स्यात्कुंडलं कर्णवेष्टनं ।
 कर्णालंकरणं सर्वं कर्णिकेत्यभिधीयते ॥४०१॥

केयूरमंगदं प्रोक्तं बाहुमूलविभूषणं ।
 ग्रावापः परिहार्यः स्यात्कटको वलयं तथा ॥४०५॥
 कंकणं हस्तसूत्रं च विदुः प्रतिसरं बुधाः ।
 ग्रीवालंकरणं सर्वं यैवेयकमितीष्यते ॥४०६॥
 अंगुल्याभरणं प्रोक्तमंगुलीयकमूर्मिका ।
 कथ्यते जंगुलिमुद्रा च भवेद्या लिखिताक्षरा ॥४०७॥
 कलापः सप्तकी कांची मेखला रसना तथा ।
 कटिसूत्रं सारसनं किंकिणी क्षुद्रघण्टिका ॥४०८॥
 सिञ्जिनी पादकटकस्तुलाकोटिस्तु नूपुरं ।
 मञ्जीरं हंसकं स्त्रीणां चरणाभरणं स्मृतं ॥४०९॥
 देवच्छदः शतयष्टिर्धो माणवकः स्मृतः ।
 हारो गुक्कार्धगुक्कौ च गोपुक्कश्च भवेत्क्रमात् ॥४१०॥
 एकावत्येकयष्टिः स्यात्कथ्यते सा च कंठिका ।
 प्रोक्ता नक्षत्रमाला च सप्तविंशतिमौक्तिका ॥४११॥
 हारामध्यस्थितं रत्नं नायकं तरलं विदुः ।
 चूडामणिं च विद्वांसो वदन्ति शिरसि स्थितं ॥४१२॥
 आहुः किरीटमुष्णीषं कोटीरं मुकुटं समं ।
 राठा शोभा विभूषा स्यादभिष्टया सुषमा समाः ॥४१३॥
 निभालनं निशामनं निध्यानमवलोकनं ।
 ईक्षणां दर्शनं दृष्टिर्घोतनं च समं स्मृतं ॥४१४॥

कटाक्षो दृष्टिविक्षेप ईषध रुसितं स्मितं ।
 ह्रीर्लज्जापत्रपा व्रीडा त्रपा मंदाक्षमुच्यते ॥४१५॥
 आलिंगनमुपगूहनमाकुः परिरंभो परिष्वंग ।
 आश्लेषमंकपालीं क्रोडीकरणं च तुल्यार्थं ॥४१६॥
 संवेशनं निधुवनं संप्रयोगो रहो रतिः ।
 सुरतं मोहनं प्रोक्तं मणितं रतकूजितं ॥४१७॥
 आर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊर्वाश्च विशः स्मृताः ।
 जीवनं वृत्तिराजीवो वार्ता चेति निगद्यते ॥४१८॥
 पण्याजीवा वणिजः प्रापणिका नैगमाश्च वैदेहाः ।
 द्वैगुणिको वार्धुधिको वृद्धाजीवः कुसीदिकः प्रोक्तः ॥४१९॥
 अपमित्यकमुडार ऋणं स्यात्पर्युद्वेगं ।
 वृद्धिः कलांतरं प्रोक्तं कुसीदं वृद्धिजीवनं ॥४२०॥
 परिवृत्तिर्विनिमयो वैमेयश्च निगद्यते ।
 प्रक्रयः क्लृप्तिकं प्रोक्तं भाटको ऽवक्रयः स्मृतः ॥४२१॥
 क्षेत्राजीवः कृषिकः कृषीवलः कर्षकः कुटुंबी च ।
 सीत्यं सस्यं प्रोक्तं वप्रे क्षेत्रं च केदारं ॥४२२॥
 हलं स्याल्लांगलं सीरः फालः कुशिक उच्यते ।
 योक्तं तु रश्मिराबंधः शम्या च युगकीलकः ॥४२३॥
 कथितो लोष्टको लोष्टः कोटीशं लोष्टभेदनं ।
 शंवाकृतं द्विसीत्यं स्यात्सीता लांगलपडतिः ॥४२४॥

गोदारुणं च कुदालं लवित्रं दात्रमुच्यते ।
 प्रतोदः प्राजनं तोत्रं लूनं दातमिति स्मृतं ॥४५५॥
 खलेवाली भवेन्मेढिः खलधान्यं खलं स्मृतं ।
 बुशः कडंगरः प्रोक्तः कणः स्यात्तुद्रतंडुलः ॥४५६॥
 धान्यशूकं च किंशारुः कणिशं धान्यशीर्षकं ।
 नालं कांडं चुपो गुच्छो व्रीहिः स्तंबकरिः स्मृतः ॥४५७॥
 रक्तशालिर्महाशालिः कलमाश्चेति शालयः ।
 उदालः कथितः प्राज्ञैः कोद्रवः कोरुद्रपकः ॥४५८॥
 मंगल्यको मसूरः स्यात्सिद्धार्थः सर्षपः स्मृतः ।
 आसुरी राजिका चेति कथ्यते राजसर्षपः ॥४५९॥
 प्रियंगुः कथ्यते कंगुरतसी स्यादुमा चुमा ।
 कलायः खंडिको ज्ञेयः सातीनश्च मनीषिभिः ॥४६०॥
 जर्तिलः कथ्यते सद्भिररण्यप्रभवस्तिलः ।
 तिलपित्रस्तिलपेत्रस्तथा षष्ठतिलः स्मृतः ॥४६१॥
 तृणधान्यं तु नीवारः श्यामाकः श्यामको भवेत् ।
 वल्ला निष्पावकाः प्रोक्ता आठकी तुवरी स्मृता ॥४६२॥
 भृष्टं धान्यं लाजाः पृथुकाश्चिपिठाश्च कुटितास्ते स्युः ।
 भृष्टा यवास्तु धाना द्रुपका कथ्यते ऽभ्यूषः ॥४६३॥
 शूद्रो ऽन्त्यवर्णो वृषलः पद्मः पद्मश्च कथ्यते ।
 लेखकः स्याल्लिपिकरः कायस्थो ऽक्षरजीवकः ॥४६४॥

आभीरः स्यान्महाशूद्रो गोपालो वल्लवस्तथा ।
 त्वष्टा च काष्ठतट् तक्षा रथकारश्च वर्धकिः ॥४३५॥
 नाडिधमः कलादः सुवर्णकारश्च मुष्टिको ज्ञेयः ।
 वैकटिको मणिकारो ध्माकारो लोहकारः स्यात् ॥४३६॥
 चुरमर्दी दिवाकीर्तिश्चंडिलो नापितः स्मृतः ।
 मालाकारस्तु विज्ञेयो मालिकः प्रातिहारिकः ॥४३७॥
 कुम्भकारः कुलालः स्यात्तनुवायः कुर्विदकः ।
 संवाहको जंगमर्दी स्यात्तुन्नवायश्च सौचिकः ॥४३८॥
 लेपकः पलंगंडः स्याद्रंगाजीवस्तु चित्रकृत् ।
 कर्म लेप्यादिकं सर्वं पुस्तकर्म स्मृतं बुधैः ॥४३९॥
 शैलाली शैलूयः कुशीलवश्चारुणः कृशाक्षी च ।
 ज्ञायाजीवो भरतो नटस्तथा स्यान्नटो क्षुद्रा ॥४४०॥
 शिल्पिनः कारवः प्रोक्ताः प्रकृतिश्च मनीषिभिः ।
 निर्णेतकः स्याद्रत्नकः कल्पपालस्तु शौण्डिकः ॥४४१॥
 कैवर्तो धीवरो दासो मत्स्यबंधी च जालिकः ।
 अनायः कथ्यते जालं कुवेणी मत्स्यबंधनी ॥४४२॥
 वैतंसिकः सौनिकः स्यात्कौटिको मांसविक्रयी ।
 सूना स्याद्दातनस्थानं कृपाणीली च कर्तरी ॥४४३॥
 चर्मकृत्पाटुकाकारो नद्धी वद्धी च कथ्यते ।
 मृगयुर्लुब्धको व्याधो बुधैर्वागुरिकः स्मृतः ॥४४४॥

शुल्वा रज्जुर्वराटश्च वटस्तंत्रीगुणः स्मृतः ।
 पाशः स्याद्धनयथिर्वागुरा मृगजालिका ॥४४२॥
 अंतावसायी चंडालो निषादश्च जनंगमः ।
 श्वपचः पक्षशश्चैव मातंगः प्रवकः स्मृतः ॥४४३॥
 किराताः शवरा निष्ठाः पुलिंदा नाकुला भटाः ।
 माला ज्ञेच्छादयो भिल्लाः कथ्यन्ते ह्यंतजातयः ॥४४४॥
 रोगो रुक् व्याधिराकल्यं गदो मांघ्रमपाठवं ।
 ग्राम ग्रामय आतंक उपतापो रुजा स्मृता ॥४४५॥
 क्षवथुः कथ्यते कासो वेपथुः कंय उच्यते ।
 द्रवथुः परितापः स्यात् ग्लानिश्च क्षमथुः स्मृतः ॥४४६॥
 राजयक्ष्मा क्षयः शोषः शोफः क्षयथुरिष्यते ।
 किलासं कथ्यते सिध्म पामा कक्लूः खसः स्मृतः ॥४४७॥
 कंडूतिः कंडूया कंडूः कंडूयनं तथा खर्तूः ।
 जागर्या जागरणं प्रजागरो जागरा च विज्ञेया ॥४४८॥
 पिठकः स्फोटको गंडः शित्रं कुष्ठं च पांडुरं ।
 श्लीपदं पादवल्मीकः पृष्ठयथिर्गडुः स्मृतः ॥४४९॥
 केशघ्नमिंद्रलुप्तं स्यादर्शश्च गुदकीलकः ।
 मायुः पित्तः कफः श्लेष्मा प्रतिष्ण्यायश्च पीनसः ॥४५०॥
 वातकी वातरोगी स्यात्सातिसारो ऽतिसारकी ।
 सिध्मश्लेष्मार्षसंयोगात्सिध्मलः श्लेष्मलो ऽर्शसः ॥४५१॥

ददुणो ददुरोगी स्यान्नःक्षुद्रः क्षुद्रनासिकः ।
 क्षिप्त्वे यस्याक्षिणी पित्तश्चिह्नश्च स स्मृतः ॥४५५॥
 पिबंडिलो वृत्तकुक्षिस्तुंदिलोदरिलौ च सः ।
 खलतिः शिपिविष्टः स्यौर्ध्वलुप्तिक एव च ॥४५३॥
 अंधो ह्यनेडमूकः स्योर्ध्वो बधिर उच्यते ।
 जडः कडः स्मृतो मूकः कलमूकस्त्ववाक्श्रुतिः ॥४५४॥
 खंजः पंगुस्तथा श्रोणः कुणिर्विकल्पपाणिकः ।
 तुंडिरुन्नतनाभिः स्याद्वियो विगतनासिकः ॥४५५॥
 गडुलः कथ्यते कुब्जः खर्वशाखस्तु वामनः ।
 पृश्निः स्वल्पशरीरः स्यात्किरातः स च कथ्यते ॥४५६॥
 आयुर्वेदी भिषग्वैद्यो दोषज्ञः स्याच्चिकित्सकः ।
 उपचर्या चिकित्सा स्यान्निदानं हेतुरुच्यते ॥४५७॥
 जांगुलिको विषभिषक् व्यालघ्राह्वाह्तितुंडिकः ।
 भैषज्यं भैषजं जायुरगदस्तंत्रमौषधं ॥४५८॥
 सिंधूत्थं माणिमथं च सैधवं लवणोत्तमं ।
 कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी पिप्पली कणा ॥४५९॥
 शुंठी नागरमुक्ता मरुतौषधं विश्वभैषजं विश्वा ।
 मधुकं यष्टिमधु स्यादमृता वत्सादनी गुडची च ॥४६०॥
 आर्द्रकं शृंगवेरं स्यादजाजी जरिकः स्मृतः ।
 वेल्लजं मरिचं प्रोक्तमूषणं च मनीषिभिः ॥४६१॥

सौवर्चलस्तु रुचकः कुस्तुंबुरु च धान्यकः ।

त्रिकुटुः त्र्यूषणं व्योषं हिंगु रामठ उच्यते ॥४६५॥

कुरीतक्यमया पथ्या धात्री चामलकी शिवा ।

कलिर्क्षो विभीतः स्यात् त्रितयं त्रिफला स्मृता ॥४६६॥

एडगजः प्रपुनाढो दहुघ्नश्चक्रमर्दकः प्रोक्तः ।

शतमूलिका त्वभीरुर्निदिग्धिका कंठकारिका व्याघ्री ॥४६७॥

पुराख्यो महिषाक्षश्च गुग्गुलः स्यात्पल्लवः ।

महारजनमिच्छति कुसुमं च सुमेधसः ॥४६८॥

हिंगुलं कंसपादं च कुरुविंदं निगद्यते ।

सारधं मात्तिकं चौद्रं मधु पुष्परसस्तथा ॥४६९॥

उशीरं वीरणीमूलं ह्रीविरं वालकं जलं ।

मुस्तकः कुरुविंदः स्यादुद्रा च जलदाहयः ॥४७०॥

॥ इति श्रीभट्टकृत्वायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
भूमिकांडे द्वितीयं समाप्तं ॥

वडवामुखं पातालं वैरोचननिकेतनं ।

तथाधोभुवनं प्रोक्तं नागलोको रसातलं ॥१॥

निम्नमगाधो गर्तः श्वश्रं शुषिरं वपा विलं विवरं ।

अंतरमवधुः क्लिद्रं निर्व्यथनं रंधरोक्कुहरदराः ॥२॥

निरयो दुर्गतिश्चैव नरकः परिकीर्तितः ।
 नारका जंतवः प्रेता यात्याश्चैवातिवाहिकाः ॥३॥
 यातना कारणा प्रोक्ता कारा बंधनमुच्यते ।
 आबाधा वेदना दुःखमर्त्तिः पीडा व्यथा तथा ॥४॥
 वृत्तिनं दुरितं दुष्कृतमघमंरुः किल्बिषं तमः कल्कं ।
 एनः कल्मषमशुभं पापं स्यात्पातकं पाप्मा ॥५॥
 निधनं नाशो मृत्युर्मरणं पंचत्वमत्ययः कालः ।
 संस्था स्याद्विष्टांतो निमीलनं दीर्घनिद्रा च ॥६॥
 परामुरूपसंपन्नः प्रमीतः संस्थितो मृतः ।
 प्रेतः परेतश्च तथा कुणपः शवमुच्यते ॥७॥
 कबंधः कथ्यते रुंडः क्षतमीर्ममरुर्त्रणः ।
 असृग्धरात्तिनं चर्म कृत्तिस्त्वक् परिकीर्तिता ॥८॥
 पल्लवं ज्रांगलं मांसं पलं पिशितमामिषं ।
 क्रव्यं तरसमेकार्थं विस्रं स्यादामगंधिकं ॥९॥
 क्षतजं लोहितमस्रं रुधिरमसृक् शोणितं च रक्तं स्यात् ।
 अस्थीनि धातुकीकसकुल्यानि भवन्ति तुल्यानि ॥१०॥
 शरीरस्यास्थि कंकालं तथा स्यादस्थिपत्रं ।
 शिरसो ऽस्थि कर्णेऽऽस्थिः स्यात्कपालं शकलं च तत् ॥११॥
 शाखास्थि नलकं प्रोक्तं पृष्ठस्यास्थि कसेरु च ।
 कंडरा स्यान्महान्नायुः क्षसा स्नायुः शिरा स्मृता ॥१२॥

मस्तिष्कं मस्तकस्नेहो वपा मेदो वसा स्मृता ।

अंत्रं पुरीतत्कथितं कालखंडं यकृन्मतं ॥१३॥

बुक्कं स्याद्यमांसं च तिलकं क्लोम कथ्यते ।

कृमिः कीटस्तु नीलंगुः पुलकश्च समः स्मृतः ॥१४॥

उच्यते वर्च उच्चारो वर्चस्को ऽवस्करः शकृत् ।

गूयं कीटं च विट् विष्ठा पुरीषं शमलं मलं ॥१५॥

शुक्रं वीर्यं वलं बीजमिन्द्रियं रेत उच्यते ।

श्मशानं स्यात्पितृवनं चिता चित्या च कथ्यते ॥१६॥

क्रैदितं रुदितं प्रोक्तं विलापः परिदेवनं ।

अपन्नानं मृतस्नानं निवापः पितृतर्पणं ॥१७॥

विषधरदं दशूकपवनाशनसर्पसरीसृषोरुगव्याल-

भुजगभुजंगकुंभीनसपन्नगनागभोगिनः ।

अरुक्लिफणभृत्पृदाकुकाकोदरकंचुकिचक्रिगूढपा-

तृ द्विरसनकाद्रवेयदर्वीकादृक्श्रुतयो भुजंगमाः ॥१८॥

आशीविषो दीर्घपृष्ठः कुंडली त्रिक्लृगः स्मृतः ।

फणः फणा फटा प्रोक्ता विषं स्याद्गरलं गरः ॥१९॥

अह्नेः शरीरं भोगः स्यादाशीर्दंष्ट्राभिधीयते ।

भवेत्तिलित्सो गोनासो वाहसो ऽजगरः शयुः ॥२०॥

अलगरदो जलव्यालो राजिलो डंडुभः स्मृतः ।

अह्नीरणी स्यात् द्विमुखो राजसर्पश्च सर्पभुक् ॥२१॥

निल्वयनी निमोक्तः कंचुक उक्ता भुजंगमुक्ता वक् ।

वघ्नीकूटं नाकुर्वल्मीको वामलूरश्च ॥५१॥

उपजिह्वोपदीका च वघ्नी स्यादुपदेहिका ।

अलं वृश्चिकलांगूलं हुत आलिश्च वृश्चिकः ॥५३॥

ब्रह्मपुत्रः शौलिककेयो दारदश्च प्रदीपनः ।

रसः सौराष्ट्रिकः द्वेउस्तीक्ष्णश्च विषमुच्यते ॥५४॥

मृगिको वत्सनाभश्च कालकूटो ह्लाह्लः ।

काकोलो विस्फुलिंगश्च तद्देहाः स्युरनेकधा ॥५५॥

आपस्तोयं घनरसपयः पुष्करं मेघपुष्पं

कं पानीयं सलिलमुदकं वारि वाः शंबरं च ।

अर्णाः पाथः कुशजलवनं क्षीरमंभो ऽंबु नीरं

प्रोक्तं प्राज्ञैर्भुवनममृतं जीवनीयं दकं च ॥५६॥

अतलस्पर्शमगाधं गंभीरं स्याद्गभीरमस्थानं ।

नावा तार्यं नाव्यं द्वाग्भूतकं तत्क्षणेदृतं तोयं ॥५७॥

प्रालेयमवम्यायस्तुहिनं शिशिरं ह्निमं तुषारं च ।

मिहिका स्यान्नीहारो ह्निमसंघातो ह्निमानी च ॥५८॥

रोमांचः पुलकः स्यात्कंककमुहुषणमुल्लकसनं च ।

रोमोद्गमरोमविकाररोमहर्षाः समानार्थाः ॥५९॥

रत्नाकरः सरस्वानुदाधिरुदन्वान्सरित्पतिरूपारः ।

पारावारस्तोयनिधिर्णवजलराशिसागरसमुद्राः ॥६०॥

वीची भंगस्तरंगः स्यात्तन्महत्त्वे च कथ्यते ॥
 ऊर्मिरुत्कालिकोलोलः कलोलो लहरी तथा ॥३१॥
 मर्यादा कूलदेशो ऽस्य वेला वृद्धिश्च वारिणः ।
 वेलावनं तु विज्ञेयमुपकंठे ऽस्य यदनं ॥३२॥
 सांघात्रिकः पोतवणिक् पोतः प्रवहणं स्मृतं ।
 कूपको गुणवृत्तः स्यान्निर्यामः कर्णधारकः ॥३३॥
 अंतर्जलचरं सत्त्वं क्रूरं यादो ऽभिधीयते ।
 अवहारः स्मृतो ग्राहः कुंभीरो नक्र उच्यते ।
 कच्छपः कमठः कूर्मस्तद्वार्या च डली स्मृता ॥३४॥
 वैसारिणो विसारः पृथुरोमा जलचरो कयो मत्स्यः ।
 तिमिरनिमिषश्च मीनः शकली शल्की च विज्ञेयः ॥३५॥
 सहस्रदंष्ट्रः पाठीनः प्रांष्टी च शफरी स्मृता ।
 नलमीनाश्चिलिचिमः कुलीरः कर्कटो मतः ॥३६॥
 शालः शकुलः कुलिशो रात्रीवो रोहितश्च पल्लवकः ।
 शृंगीमदुरवागुसनंघ्रावर्तादयो महामत्स्याः ॥३७॥
 मत्स्यविशेषो मकरः कारिमकरो भवति तद्विशेषस्तु ।
 चीरिणितिमितिमिगिलगिलादयो महामत्स्याः ॥३८॥
 क्षुद्रांडो मत्स्यसंघातः पोताधानं च कथ्यते ।
 गंडूपदः किंचुलको जलौकाः स्युर्जलौकतः ॥३९॥
 मंडूकः प्रवको भेकः शालूरो दर्डरो हरिः ।

प्रवंगमः प्रवगः स्याद्वर्षाभूस्तद्वधूः स्मृता ॥४०॥
 यावंतो दृश्यन्ते नरकरितुरगादयः स्थले जीवाः ।
 तावंतः सलिलेऽपि जलपूर्वास्ते तु विज्ञेयाः ॥४१॥

उक्ता मुक्ता मौक्तिकं शौक्तिकेयं
 मुक्तास्फोटः शुक्तिराख्यायते च ।

कंबुः शंखः चुल्लकाः चुद्रशंखाः
 शंबूकास्ते स्युः कपर्दो वराटः । ४२॥

सिंधुः स्रवती तटिनी तरंगिणी
 नदी धुनी निर्जरिणी च निम्नगा ।

कूलंकषा शैवलिनी सरस्वती
 समुद्रकांता रुदिनी तथापगा ॥४३॥

स्रोतः स्रोतस्विनी कर्पूः कुल्या द्वीपवती सरित् ।
 रोधोवप्रस्तु विज्ञेयो भिद्य उड्यो नदः स्मृतः ॥४४॥

तीरं कूलं तटं कच्छः प्रपातो रोध उच्यते ।
 अर्वाककूलमपारं स्यात्परं पारमिति स्मृतं ॥४५॥

पात्रं तु कूलयोर्मध्यमावर्तः पयसां श्रमः ।
 पूरः स्यादभसो वृद्धिः फेनो डिंडीर उच्यते ॥४६॥

ओघः प्रवाहो वेणी च धारा स्रोतो रयः स्मृतः ।
 संभेदः संगमो नद्योः संवेद्यश्च निगद्यते ॥४७॥

सैकतं पुलिनं द्वीपं सिकता वालुका स्मृता ।

मध्ये द्वीपमन्तरीपं ऋदस्तोयाशयो मतः ॥४८॥
 चक्राणि पुष्टभेदाः स्युः सेतुर्वरुण उच्यते ।
 आतरस्तरपण्यं च तल्पं स्यादुडुपः प्रवः ॥४९॥
 तरिनीर्मगिनी वेडा नौदंडः क्षेपणी स्मृता ।
 अरित्रं कोटिपात्रं स्यात्पुलिंदो मंग उच्यते ॥५०॥
 भागीरथी सुरसरिं द्विष्णुपदी जारुवी तथा गंगा ।
 मंदाकिनी त्रिपथगा सरिद्वरा त्रिदशदीर्घिका प्रोक्ता ॥५१॥
 गोदावरी च गोदा कालिंदी दिनकरात्मजा यमुना ।
 शोणो हिरण्यबाहुर्मैकलकन्या च नर्मदा रेवा ॥५२॥
 वेशंतः पल्लवं तल्लं कासारः सरसी सरः ।
 आखातो देवखातः स्यात्खाता पुष्करिणी भवेत् ॥५३॥
 आधारश्च तडागं स्यादाली पाली च कथ्यते ।
 परिखा दीर्घिका प्रोक्ता खाता या परितः पुरं ॥५४॥
 परीवारो जलोच्छ्वास उत्सः प्रस्रवणं स्मृतं ।
 विपुषो विंदवः प्रोक्ताः पृषतः पृषतास्तथा ॥५५॥
 पिक्विलं स्याद्विज्रपिलं पंकः शादो निषद्वरः ।
 जंबालः कर्दमः प्रोक्तो बुधैरिचिक्विलस्तथा ॥५६॥
 सहस्रपत्तं शतपत्तमंबुजं कुशेशयं तामरसं सरोरुहं ।
 विसप्रसूनं कमलं महोत्पलं सरोजमब्जं नलिनं च पुष्करं ॥५७॥
 राजीवमरविंदं च पद्मं पंकजमिष्यते ।

रक्तं कोकनदं प्रोक्तं पुंडरीकं सितांबुजं ॥५८॥
 सौगंधिकं च कल्लारं स्यादिंदीवरमुत्पलं ।
 नीलोत्पलं कुवलयं कैरवं कुमुदं विडुः ॥५९॥
 कर्णिका बीजकोशः स्यात्किंजल्कं केसरं स्मृतं ।
 मृणालं स्याद्विसं कंदो विसिनी नलिनी भवेत् ॥६०॥
 कुमुदती कुमुदिनी बुधैः कैरविणी स्मृता ।
 शेवालं शैवलं प्रोक्तं जलशूकं च नीलिका ॥६१॥
 अंधुः कूयः प्रधिर्नेमिश्चुरी चुंठी च चूतकः ।
 निपानमुदपानं च वाप्याह्लावश्च कथ्यते ॥६२॥
 उद्वाटकं घटीयंत्रं पादावर्तो ऽर्घटकः ।
 पानं तु सारणिः प्रोक्ता प्रणाली जलपद्मतिः ॥६३॥

॥ इति श्रीभट्टल्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 पातालकांडं तृतीयं समाप्तं ॥

निकर्निकायनिवहविसरव्रजपुंजसमूहसंचयाः
 समुदयसार्थयूथनिकुरंबकदंबकपूगराशयः ।
 चयसमवायवृद्धसंदोहसमाजवितानसंहति-
 प्रकर्षनौघसंघसंघातव्रातकुलोत्कराः स्मृताः ॥१॥
 पटलं पेटकं चक्रं चक्रवालं च मंडलं ।

ज्ञातं ज्ञातं तथा व्यूहवारस्तोमाश्च ते स्मृताः ॥२॥

सूक्ष्मलेशलवश्चक्षुःक्षुद्रद्वभ्रकणाणवः ।

किञ्चिन्मात्रतनुस्तोककृत्स्वाल्पत्रुटयः समाः ॥३॥

प्राग्यं प्रायद्वरं प्रवेकमपरं वर्यं वरेण्यं वरं

श्रेष्ठं प्रेष्ठमनुत्तमं च मधुरं मंजु प्रियं मंजुलं ।

कृद्यं द्वारि मनोद्वरं च रुचिरं कांतं परं सुंदरं

सौम्यं साधु च वल्गु चारु सुषमं वामं शुभं पेशलं ॥४॥

अग्न्यं प्रधानं प्रमुखं पुरोगं मुख्यं परार्थ्यं प्रवरं प्रवर्द्धं ।

अयेसरं सत्तममुत्तमं च ग्रामण्यमग्रण्यमुदाहरंति ॥५॥

शंका वितर्कः संदेहः संशयारेकविभ्रमाः ।

विचिकित्सा विकल्पश्च भ्रांतिरेकार्थवाचकाः ॥६॥

समीपं सनीडे समर्यादमारा-

त्सदेशं सवेशं ससीमोपकंठं ।

तथाभ्यर्णमभ्यग्रमभ्याशमाहु-

र्बुधाः संनिधानांतिके संनिकृष्टं ॥७॥

द्यासन्नं सविधं पार्श्वमुपांतमपदांतरं ।

विप्रकृष्टं परं हरमाराद्यवहितं स्मृतं ॥८॥

सदृक् समानः सदृशः सदृक्षः प्राख्यः प्रकाशः प्रतिमः प्रकारः ।

तुल्यः समः संनिभ इत्यभिन्नाः शब्दाः प्रयोगेषु गवेषणीयाः ॥९॥

लीलं चपलं चहुलं प्रचलं तरलं परिप्रवमधीरं ।

पारिप्रवं च धीराश्चलाचलं चंचलं च कथयन्ति ॥१०॥
 वक्रं वृत्तिनं भंगुरेमाविद्धं वेष्टितं नतं त्रितुलं ।
 भुग्नमरालं कुटिलं द्याकुचितमूर्ध्निमत्काथितं ॥११॥
 द्राक् चपलं लघु मञ्जु स्याक् तूर्णं त्वरितमाशु शीघ्रमरं ।
 अद्भ्याय सत्वरं च क्षिप्रं द्रुतमञ्जसा कटिति ॥१२॥
 सततं संततमनिशं नित्यमजस्रं च शश्वदश्रातं ।
 अविरतमनवरतं स्यादेकार्थमनारतमसक्तं ॥१३॥
 वृद्धरु गुरु विस्तीर्णं पुरु पृथु पृथुलं मरुद्विशालं च ।
 व्यूढं विपुलं रुद्रं वरिष्ठमेकार्थमुद्दिष्टं ॥१४॥
 युग्मं युगं च युगलं द्वंद्वं द्वितयं यमं यमलं ।
 स्त्रीपुंसयोस्तु युग्मं मिथुनं परिकथ्यते सद्भिः ॥१५॥
 प्रात्यं भूरि प्रभूतं च प्रचुरं बहुलं बहु ।
 पुरुजं पुष्कलं पुष्टमदभ्रमभिधीयते ॥१६॥
 आचितं निचितं व्याप्तं क्वचं कीर्णं च संकुलं ।
 आकुलं भरितं पूर्णं नातिनानार्थवाचकाः ॥१७॥
 प्रत्याख्यातं प्रतिक्षिप्तं प्रत्यादिष्टं निराकृतं ।
 निरस्तमपविद्धं च प्राज्ञाः परितुलं विदुः ॥१८॥
 अत्याकारः परिभवो निकारश्च पराभवः ।
 अनादरश्चाभिभवस्तिरस्कारश्च कथ्यते ॥१९॥
 घोरं प्रतिभयं भीमं दारुणं स्याद्भयानकं ।

आभीलं भीषणं भीष्मं भैरवं च भयावहं ॥५०॥
 साख्यं साप्तपदीनं सौहार्दं सौहृदं तथा स्नेहः ।
 मैत्री प्रीतिरुत्तमं सभाजनं संगतं प्रोक्तं ॥५१॥
 आदिरयं पुरा पूर्वं प्रथमं प्राक् पुरः स्मृतं ।
 उपशोपक्रमारंभौ पश्चाच्च चरमं भवेत् ॥५२॥
 रहः प्रच्छन्नमेकांतं निःशलाकमुपहृत् ।
 उपांशु विजनं प्रोक्तं रहस्यं गुह्यमुच्यते ॥५३॥
 कैतवं कपटं कूटं व्याजच्छ्रोत्रोपधिच्छलं ।
 मिथं निभं च निर्दिष्टं व्यपदेशश्च सूरिभिः ॥५४॥
 इच्छा वांछा स्पृहा कांक्षा कामनेप्सा रुचिस्तथा ।
 आशंसा चेति तुल्यार्था निश्चितं नियतं स्मृतं ॥५५॥
 जीर्णं जरत्पुराणं प्रलं प्रतनं पुरातनं प्रोक्तं ।
 नव्यं नवं नवीनं स्यान्नूतनमभिनयं नूतनं ॥५६॥
 निवृतं वेष्टितमुक्तं परिवृत्तं वलयितं परिच्छिन्नं ।
 आवर्तितमुन्मूलितमुत्पाटितमुद्धृतं च समं ॥५७॥
 कृत्स्नं समयं सकलं समस्तं सर्वं च विश्वं निखिलाखिले च ।
 खंडार्धनेमाः शकलं च भित्तं सामीत्यसंपूर्णसमानसंज्ञाः ॥५८॥
 अवकीर्णमवधस्तं त्यक्तमुत्सृष्टमुज्जितं ।
 अनादृतमवज्ञातमपहस्तितमिष्यते ॥५९॥
 आगूः संग्रसंधाप्रतिश्रवाः संश्रवः प्रतिज्ञा च ।

हेल्ला स्याद्वहेल्लं रीठावज्ञावलीढा च ॥३०॥
 मूलीकर्म प्रोक्तं संवननं कार्मणं वंशीकराणं ।
 विप्रतिसारो ऽनुशयः पश्चात्तापो ऽनुतापः स्यात् ॥३१॥
 क्षामं शातं कृशं क्षीणं पेलवं तलिनं तनु ।
 निरंतरं घनं सांद्रं बहलं विरलेतरं ॥३२॥
 निविडं निविरीशं च दृढं गाढं प्रचक्षते ।
 कामं प्रकामं पर्याप्तं नितांतं भृशमुच्यते ॥३३॥
 अत्यर्थमतिमर्यादमतिवेलं च कथ्यते ।
 व्यवधानं तिरोधानमंतर्धिर्पवारणं ॥३४॥
 परस्परं मिथः प्रोक्तमन्योन्यमितरेतरं ।
 कौतूहलं विनोदः स्यात्कौतुकं च कुतूहलं ॥३५॥
 आली श्रेण्यावली पंक्तिर्वीथी राजी च कथ्यते ।
 क्षौरं च भद्राकराणं मुंडनं वपनं स्मृतं ॥३६॥
 द्यौर्महो ऽवलेपो मानो गर्वो भवेदहंकारः ।
 आवेशः संवेगः संरभः संभ्रमस्तथादोषः ॥३७॥
 प्राणः स्थाम वलं युन्नमोत्तः शुष्म तरः सलः ।
 प्रतापः पौरुषं तेजो विक्रमः स्यात्पराक्रमः ॥३८॥
 अनुक्रोशः कृपा शूकं दया च करुणा वृणा ।
 प्रतिक्षणमभीक्ष्णं च भूयः स्यादसकृन्मुहुः ॥३९॥
 आतंको भयमाशंका दरस्त्रासश्च साधसं ।

मर्यः क्षमा तितित्ता च क्षातिरुक्ता सहिष्णुता ॥४०॥
 वैणवो लगुडो रंभो दंडो यष्टिश्च कथ्यते ।
 गतिर्वीखा विहारः स्यात्परिसर्पः परिक्रमः ॥४१॥
 अणिरश्रिस्तथा कोटिरश्रः कोणश्च कथ्यते ।
 कम्बलं मलिनं क्षानं मलीमसमुदाकृतं ॥४२॥
 भृतिर्भृत्या च कर्मण्या वेता मूल्यं च वेतनं ।
 लिपिरालोढ्यलेखा स्याल्लिपिलेखाक्षरस्य च ॥४३॥
 कल्पनं कर्तनं प्रोक्तं वर्धनं हेदनं तथा ।
 व्यत्ययः स्याद्विपर्यासो वैपरीत्यं विपर्ययः ॥४४॥
 अपह्नवो ज्पलापः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।
 श्रंथनं ग्रंथनं गुफः संदर्भो रचना स्मृता ॥४५॥
 उद्धर्तनमुत्सादनमाहुः सोत्प्रासरुसितमुपरुसितं ।
 उत्पिञ्जलमाकुलकं स्यादनुपदमन्वगन्वक्षं ॥४६॥
 गौरः श्वेतः सितः शुभ्रो वलक्षो धवलो जर्जुनः ।
 हरिणः पांडुरः पांडुरवदातश्च पांडुरः ॥४७॥
 अरुणः शोणो रक्तो मांजिष्ठः पाटलस्तथा ताम्रः ।
 लोहित इत्येकार्थाः कविभिः शब्दाः प्रयुज्यन्ते ॥४८॥
 असितं शिति कृष्णं च कालं नीलं च मेघकं ।
 श्यामं तु श्यामलं रामं पालाशं हरितं हरित् ॥४९॥
 हरिः कहुः कडारश्च पिंगलः परिकीर्तितः ।

पीतं ह्यारिद्रमाख्यातं श्यावं तु कपिशं स्मृतं ॥५०॥
 पिंगः पिशंग इत्युक्तो बध्रुः कपिलः पिंगलः ।
 सारंगः शबलो वर्णः कल्माषः कृष्णपांडुरः ॥५१॥
 पिंजरः पीतरक्तः स्याद्भूसरः स्तोकपांडुरः ।
 रक्तश्यामो भवेद्भूषो धूमलः स च कथ्यते ॥५२॥
 श्येनी कुमुदपद्माभा शुकाभा हरिणी स्मृता ।
 जपाकुसुमसंकाशा लोहिनी परिकीर्तिता ॥५३॥
 परिपाद्यानुपूर्वी स्यादुपशायो ऽनुपात्ययः ।
 अनुक्रमश्च पर्यायो विशायः परिकीर्तितः ॥५४॥
 ईर्ष्या स्यात्कुहना दंभो भिष्याचर्या च कुक्कुटिः ।
 कुमुतिर्निकृतिर्माया शांबरी पथकल्पना ॥५५॥
 चित्रकिर्मीरकल्माषशबलोन्मिश्रकर्बुराः ।
 कर्बवः कवरः शारः संपृक्तः खचितः समाः ॥५६॥
 आयलकमुत्कंठा स्यादुत्कलिकारतिश्च रणरणकं ।
 श्रौत्सुख्यं हृल्लेखो विरहविद्योगौ च तुल्यार्थौ ॥५७॥
 प्रतिकूलं प्रतिलोमं प्रतीपमुक्तं प्रसव्यमेकार्थं ।
 अपवारितं च पिहितं संवीतं संवृतं स्थगितं ॥५८॥
 आहुः प्रतीकमवयवमपघनमंगं तथैकदेशं च ।
 उल्लवणमुद्धतमुद्धटमुत्कटमिति नातिनानार्थाः ॥५९॥
 समाजः संसदास्थानी सभा स्यात्परिषत्सदः ।

चित्रमद्भुतमाश्चर्यं विस्मयश्चोद्यमुच्यते ॥६०॥
 प्रेङ्खोलितं तरलितं प्रेङ्खितं लुलितं स्मृतं ।
 युक्तं स्यादुचितं न्याय्यं प्राप्तमौपधिकं तथा ॥६१॥
 आहितं निहितं न्यस्तमारोपितामिति स्मृतं ।
 बडं पिनडमामुक्तमपिनडं च कथ्यते ॥६२॥
 वंचनं चातिसंधानं व्यलीकं स्यात्प्रतारणं ।
 विप्रलंभो विसंवादो विप्रलापश्च कीर्तितः ॥६३॥
 व्यलीकमपराधः स्यादागो मंतुश्च विप्रियं ।
 प्रणतिः स्यादनुनयः प्रणिपातश्च सांख्यनं ॥६४॥
 उद्धात उक्तः प्रस्तावो वारश्चावसरः क्षणः ।
 वदंत्युपनतं प्राज्ञा उपसन्नमुपस्थितं ॥६५॥
 प्रांशूश्चमुन्नतं तुंगमुदयं दीर्घमायतं ।
 अयंत्रितं स्यादुद्धाममुच्छूलमनर्गलं ॥६६॥
 विशदं प्रकटं स्पष्टं प्रकाशं स्फुटमिष्यते ।
 तत्क्षणेकपदे तुल्ये सद्यः सप्रदि च स्मृते ॥६७॥
 विशंकटं विशालं स्यात्करालं विकटं तथा ।
 निस्तलं वर्तुलं वृत्तं स्थपुटं विषमोन्नतं ॥६८॥
 अवगाहो जलद्रोणी निर्वेदः खेद उच्यते ।
 प्रमादो जनवधानं स्यादत्याधानमतिक्रमः ॥६९॥
 निर्वेश उपभोगः स्यादाभोगः परिपूर्णाता ।

अवगीतं मुहुर्दृष्टमुपलब्धं च यद्ववेत् ॥७०॥
 वामं सव्यं विदुः प्राज्ञा अपसव्यं च दक्षिणं ।
 प्रतिकूलानुकूलार्थे अपदु त्वनपदु च ॥७१॥
 विपरीतं पराचीनमपाचीनं पराङ्मुखं ।
 स्मृतं कौसीयमालस्यमुपधा तु परीक्षणं ॥७२॥
 विवधो वीवधो भारः पर्याहारश्च कथ्यते ।
 काचं शिष्यमिति प्रोक्तं भार्यष्टिर्विहङ्गिका ॥७३॥
 सौष्ठवं स्याद्वष्टम्भो रुढः प्रसभमुच्यते ।
 प्रग्रहो ग्रहको वंदी पणो ऽत्तेषु ग्लहः स्मृतः ॥७४॥
 प्रायः स्याद्भोजनत्यागः संन्यासो ऽनशनं स्मृतं ।
 मोघं मुधाफलं बन्धं नतं नम्रं च बंधुरं ॥७५॥
 स्मृतं वाणिज्यं वाणिज्यं वाणिज्या च समं त्रयं ।
 युद्धार्थे द्वे प्रयुज्येते दौर्मन्यं च करिरकं ॥७६॥
 आकूतं स्यादभिप्रायो व्याकूतिर्भगिरुच्यते ।
 स्थंडिलं संस्कृता भूभिर्यनं स्थानमुच्यते ॥७७॥
 प्रत्ययमुक्तं सद्यस्कमुपायमुपसर्जनं ।
 दोला प्रेखोलनं प्रेखा उत्सवः स्यान्महः क्षणः ॥७८॥
 गवलं माह्विषं शृंगं दृतिश्चर्मप्रसेवकः ।
 समुद्रः संपुटो ज्ञेयो वडिशं मत्स्यबंधनं ॥७९॥
 कृते प्रतिकृतं प्राज्ञैः प्रतिनिर्यातनं स्मृतं ।

सपत्नाकरणं प्रोक्तं यत्परस्यातिपीडनं ॥८०॥
 समासः स्यात्समाहारः संक्षेपः संग्रहस्तथा ।
 व्यासः प्रपञ्चो विस्तारः स च शब्दस्य विस्तरः ॥८१॥
 उन्नं क्षिप्तं स्मृतं नुन्नं क्षिप्तं तुन्नं च पीडितं ।
 पन्नं तु पतितं प्रोक्तं सन्नं शांतं च सूरिभिः ॥८२॥
 न्यचितं स्याद्धः क्षिप्तं क्षिप्तमूर्धमुदचितं ।
 काचितं सञ्ज्ञितं प्रोक्तं ऋषितं गुणितं स्मृतं ॥८३॥
 विष्कम्भः प्रतिबन्धो विघ्नः कथ्यते च विघ्नासः ।
 संमर्दः स्यात्पारिमल उपमर्दो विप्रकारः स्यात् ॥८४॥
 उपाधिधर्मचिन्ता स्यान्निःशोध्यमनवस्करः ।
 कुप्रियं तु त्रघन्यं स्यान्निःशेषं न्यक्षमिष्यते ॥८५॥
 अपकारो भवेद्बोहो दोष आदीनवो मतः ।
 कषायं तुवरं प्रोक्तं सुरुंगा संधिरुच्यते ॥८६॥
 असौम्यं यद्वेधेनुरचक्षुस्तत्प्रचक्षते ।
 अवहित्यं च शब्दज्ञा आकारस्य निगूहनं ॥८७॥
 संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसादः प्रणयः स्मृतः ।
 प्रवार्णां महादानं संकल्पः कर्ममानसं ॥८८॥
 अनायासार्थकं फाट्मन्तर्गु निर्धक्कं ।
 स्वाच्छङ्खं निर्निमित्तं च यद्वैकल्यमिधीयते ॥८९॥
 आत्ममादिमन्त्यं स्यादतिमं चाध्यमग्रिमं ।

मध्यमं मध्यमीयं च मध्यंदिनमुदाहृतं ॥१०॥
 नमस्या वंदना प्रोक्ता तपस्या नियमस्थितिः ।
 परित्रज्या व्रतादानं व्रज्याद्या च गतिः स्मृता ॥११॥
 रिक्तं तुक्कमसारं तु फल्गु व्युष्टिः फलं स्मृतं ।
 कलिलं गहनं प्रोक्तं श्लथं शिथिलमुच्यते ॥१२॥
 स्वतंत्रवृत्तिर्व्युत्थानमभ्युत्थानं च गौरवं ।
 संस्थानं संनिवेशः स्यादास्थानं नृपतेः सभा ॥१३॥
 संकथान्योन्यसंगीतिः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता ।
 उच्यत उर्त उत्साहो भृकुटिर्भृकुटिस्तथा ॥१४॥
 उपजापो भवेद्भेदः साम सांवमिति स्मृतं ।
 तथेति प्रत्ययः श्रद्धा संस्कारो वासना स्मृता ॥१५॥
 स्मृतमास्थितमाक्रांतं प्रतीष्ट पतदाहृतं ।
 प्रच्छादितं स्यात्संवीतं प्रशस्तं संस्कृतं स्मृतं ॥१६॥
 उन्माथः कूटयंत्रं स्यादवपातो ज्वरः स्मृतः ।
 धर्मः स्वभाव आत्मा स्याद्वेत्ता प्रतिज्ञागरः ॥१७॥
 स्मृतं परममस्निग्धमाचारातिक्रमः क्रिया ।
 उच्चैः प्रलंबं स्थान्माढिः पक्षशिरा स्मृता ॥१८॥
 अरुमरुमिका तु सा स्यात्क्रियते स्पर्धयाधिकं किञ्चित् ।
 यत्र वृथाभिनिवेशस्तामाहोपुरुषिकां विदुः प्राज्ञाः ॥१९॥
 सिंहनादो भवेत् द्वेडा गंडूषो मुखपूरणं ।

प्रभावतां वदंत्यार्याः प्रभुतां प्रभाविष्णुतां ॥१००॥

परभागो गुणोत्कर्षः स्पर्धा संतर्प उच्यते ।

आयामः स्मृत आनाहः परिणाहो विशालता ॥१०१॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
सामान्यकांडं चतुर्थं समाप्तं ॥

एको ऽर्था बहूभिः शब्दैः कथितः कथ्यते ऽधुना ।

एकस्यैव तु शब्दस्य बहूष्वर्थेषु वर्तनं ॥१॥

रुदे ऽपि खंडपरशुर्वैश्रवणे ऽप्येककुंडलः प्रोक्तः ।

द्वारे ऽपि प्रतिहारः प्राकाराग्रे ऽपि कपिशिर्षं ॥२॥

पर्याप्ते ऽपि कृतं स्यादाहवनीयादिषु त्रिषु त्रेता ।

संदेहे ऽपि द्वापरमाहुः कलहे ऽपि कलिशब्दं ॥३॥

सेनायामपि कटकं प्राणिगूतं वदन्ति युद्धे ऽपि ।

रत्तस्यपि पुण्यजनं मृद्गाडे ऽप्युष्ट्रिकामार्याः ॥४॥

श्वेतं रत्नते ऽप्युक्तं रत्नतं हारे शरे ऽपि किंशारुः ।

दंभे ऽपि गह्वरं स्यादुपह्वरं संनिधाने ऽपि ॥५॥

नयनच्छेदे ऽपि वर्त्म प्रतियहः सैन्यपृष्ठभागे ऽपि ।

श्लेष्मण्यपि छेदः स्याज्जाभिः कुलबालिकायां च ॥६॥

गंधो लेशे ऽप्युक्तः करुणाप्रतिपादने तपस्वी च ।

मणिबंधकनिष्ठकयोर्मध्यविभागे ऽपि कर्मः स्यात् ॥७॥
 चिंतायामपि चर्चा जगती रात्रप्रधानलोके ऽपि ।
 सत्तुर्गनारजस्यपि विकटं श्रेष्ठे ऽपि निर्दिष्टं ॥८॥
 कवचे ऽपि वारवाणं ज्रीमूतं पर्वते ऽपि कथयंत ।
 व्यूहं रचनायामपि दार्वीघाटे ऽपि शतपत्तं ॥९॥
 करणं काये ऽपि स्यादुष्णीषो मूर्ध्विष्टने ऽप्युक्तः ।
 मात्रा पारिच्छदे ऽपि क्षुद्रः क्रूरे श्रुतौ निगमः ॥१०॥
 वृजिनः केशे ऽप्युक्तः स्थाणुः कीले ऽपि कुंजरे नागः ।
 गंजो भांडागारे गोमुखमुपलेपने ऽपि स्यात् ॥११॥
 तेजस्यपि धाम स्यादाधारे ऽप्याशयो घटा गोष्ठ्यां ।
 कुल्या कुलस्त्रियामपि तारो मुक्तागुणे ऽप्युक्तः ॥१२॥
 कर्मविपाके ऽपि दशागती स्मृते कानने ऽपि द्व्यदावौ ।
 चूडाशिखे शिरस्यपि हस्तिन्यां धेनुकागणिके ॥१३॥
 प्रतिपत्प्रतिपत्तावपि शादः शण्ये घृणा जुगुप्सायां ।
 उत्तालमुच्चते ऽपि श्रेष्ठे ऽपि निगद्यते सुरभिः ॥१४॥
 संवर्तः परिवर्तश्च ह्यायने कथ्यते ऽंबरे नाकः ।
 परिमाणे ऽपि प्रस्थः सर्वात्मनि सर्वसंनाहः ॥१५॥
 पल्यामपि द्वितीया दर्भे ऽपि पवित्रमवधिर्वष्टे ऽपि ।
 प्रकृतावपि प्रधानं विवक्षितं शोभने ऽपि स्यात् ॥१६॥
 अतिमात्रे ऽप्यतिवेलं काये ऽप्युत्सेध इष्यते सद्भिः ।

पृष्ठास्थन्यपि वंशः कदली करिवैत्रयंत्यां च ॥१७॥
 जालं कपटे ऽप्युक्तं कपालमुक्तं घटादिशकले ऽपि ।
 रिष्टं पापाशुभयोररिष्टमशुभे ऽपि निर्दिष्टं ॥१८॥
 व्यासे ऽपि विग्रहः स्थान्मानविशेषे ऽपि पौरुषव्यामौ ।
 हेल्ला प्रस्तावे ऽपि प्रग्रह आबंधने ऽप्युक्तः ॥१९॥
 कुंजरकरे ऽपि शुंडा यात्रा शैले भवश्च संसारे ।
 बाले ऽपि बालिशः स्यात्कलधौतं शातकुंभे ऽपि ॥२०॥
 शाखायामपि परिधिर्वसतिर्जनाश्रमे ऽपि निर्दिष्टा ।
 अन्वेषणे ऽपि मार्गो भद्रो वृषभे वके धातुः ॥२१॥
 मणिदोषे ऽपि त्रासो वत्सः संवत्सरे ऽपि निर्दिष्टः ।
 वामः प्रतिकूले ऽपि प्रोक्तौ शुक्ले ऽपि शुचिरामौ ॥२२॥
 ह्यस्तनदिने ऽपि कल्पं नेत्रं मूले रजस्यपि परागः ।
 भ्रूणो गर्भिण्यामपि भूतिर्विभवे बलः काके ॥२३॥
 गिरिसानुन्यपि वप्रं तल्पं दारेषु चक्षुषि ज्योतिः ।
 चौर्थादावपि हिंसा प्रसरः प्रणये ऽपि निर्दिष्टः ॥२४॥
 संघाते ऽपि ग्रामो भूतेंद्रियशब्दविषयकरणानां ।
 पंडश्च पादपानां स्कंधः करिनरतुरंगानां ॥२५॥
 नंद्यावर्तः सरलः शालः काको धवो जंजनस्तिलकः ।
 पद्मस्पंदनमोक्षा वृक्षविशेषे ऽपि दृश्यंते ॥२६॥
 कटुतिक्तकषायास्तु सौरभ्ये ऽपि प्रकीर्तिताः ।

शोभार्थे ऽपि प्रयुज्यते लक्ष्मीश्रीकांतिविश्रमाः ॥५७॥
 आर्यः स्यात्सौविद्वेष्टे ऽपि त्रीन्नावप्यणुरिष्यते ।
 चंडाले ऽपि दिवाकीर्तिर्विवस्वान्देवतास्वपि ॥५८॥
 स्नेहे ऽप्यपक्वः प्रोक्तो द्वेषे ऽप्यनुशयः स्मृतः ।
 सुरते ऽपि व्यवयः स्यान्निगमश्च गतावपि ॥५९॥
 दुर्गमार्गे ऽपि कांतारं गृह्णवाद्यां च निष्कृतः ।
 वृषं मृगे ऽपि विज्ञेयं बभ्रुः स्यान्नुकुले ऽपि च ॥६०॥
 अतर्देहे ऽपि कोष्ठः स्याच्चत्वरं प्रांगणे ऽपि च ।
 दुश्चर्मण्यपि निर्दिष्टः शिपिविष्टो मनीषिभिः ॥६१॥
 संस्तरः प्रस्तरे ऽप्युक्तो रुनौ कुंजो रणे स्पशः ।
 गर्जन्मेघे ऽपि पर्जन्यः संधा स्यादवधावपि ॥६२॥
 व्यवस्थायां च संस्था स्यात्संवित्तावपि वेदना ।
 यात्रा स्यादनुवृत्तौ च संज्ञायां च समाह्वयः ॥६३॥
 क्लीबो विक्रमहोने ऽपि समये ऽपि कठः स्मृतः ।
 कलंकं लांकने दोषे ऽप्यद्रिः प्रोक्तो रवावपि ॥६४॥
 समितिः संगतिसभयोः ककुदं शृंगे विडुः प्रधाने ऽपि ।
 टंकः स्यादभिमाने प्रस्तरघटनोपकरणे च ॥६५॥
 संकेते चैतन्ये च सूरिभिः कथ्यते तथा संज्ञा ।
 दंडो दमने सैन्ये कुतपो दर्भे ऽप्यराहे च ॥६६॥
 कारुण्ये ऽप्यनुषंगः स्यात्प्रोक्तो गुह्ये ऽप्यवस्करः ।

वेदिकांगुलिमुद्रायां लाक्षायां च कृमिस्तथा ॥३७॥
 नीवी परिपणो ऽप्युक्ता कठिदेशे ऽपि मेखला ।
 प्रत्यवाये ऽपि विश्लेषे विधुरं स्मर्यते बुधैः ॥३८॥
 निदानमवसाने ऽपि स्वाभिन्यपि भवेदिनः ।
 जठरः कठिने ऽप्युक्तः प्राज्ञैः परिणते ऽपि च ॥३९॥
 काले कल्पे ऽपि विधिर्धनाघनः शक्रवर्षुकांबुदयोः ।
 अत्ययशब्दः प्राज्ञैः कृच्छ्रे चातिक्रमे च निर्दिष्टः ॥४०॥
 उदरे जले कृपीटं संबाधः संकटे भगे ऽप्युक्तः ।
 पार्थिः प्रत्यासारे च रणस्य च पश्चिमे भागे ॥४१॥
 रतिभुक्तयोः संभोगः पथिदेये स्त्रीधने च शुल्के स्यात् ।
 वंशाङ्कुरे करीरं वृत्तविशेषे ऽपि कथयन्ति ॥४२॥
 अनूकमन्वये शीले गोत्रं नाम्नि तथान्वये ।
 पुलाकं भक्तसिक्खे च क्षुद्रधान्ये च कथ्यते ॥४३॥
 अकार्यं गुह्ये कौपीनं कीलालं रुधिरं जले ।
 कुक्कूलं शंकुमद्रते तुषाग्नौ च निगद्यते ॥४४॥
 चैत्यं बुडांडके ऽप्युक्तं देवतायतने तथा ।
 ह्रस्वे वृत्तजातौ च शिलींघ्रं स्मर्यते बुधैः ॥४५॥
 अर्थव्ययसहे व्यालस्तथा हिंस्रपशौ स्मृतः ।
 पोत्रमित्युच्यते प्राज्ञैर्हलशूकरयोर्मुखं ॥४६॥
 मंदस्वच्छंदयोः स्वैरं कतः स्यात्कच्छ्वीरुधोः ।

कोणुर्गजहस्तिन्योः पीलुश्च गजवृक्षयोः ॥४७॥
 शलाकायुधयोः शल्यं बाधा दुःखनिषेधयोः ।
 स्थूणास्तब्धवयोः स्तंभ इला वागध्ययोरपि ॥४८॥
 अर्चनामूल्ययोर्धो विसर्गो मुक्तिवर्चसोः ।
 मुनिकुक्कुटयोर्दत्तः संधिः संश्लेषार्धयोः ॥४९॥
 अवश्यभृशयोर्वाढं दायार्हस्तुक्सपिंडयोः ।
 कुलीनश्रेष्ठयोर्ज्ञातयं कोटिरुत्कर्षसंख्ययोः ॥५०॥
 ब्रध्नस्तंडुगिरिशयोः स्थितिः स्थानव्यवस्थयोः ।
 वीकाशः स्फुररुसोः काष्ठा कालप्रकर्षयोः ॥५१॥
 नदीसमुद्रयोः सिंधुर्देशपर्वतयोर्मरुः ।
 मैथुनं कथ्यते सद्भिः संबन्धयाम्यधर्मयोः ॥५२॥
 प्रह्वबंधनयोः प्राधं मोहः स्यान्मौखमूर्खयोः ।
 व्यवस्थाने ऽभसो वेला रविः पर्वतसूर्ययोः ॥५३॥
 अग्न्युत्पातो धूमकेतूश्चशुयौ श्यालदेवरौ ।
 दिव्यार्थसंग्रहौ कोशौ नरेन्द्रौ नृपवार्त्तिकौ ॥५४॥
 आडंबरो गजानां परुहर्वे गजिते प्रपंचे च ।
 परुशब्दः सूर्यादिषु भूतादिष्वभिनिवेशे च ॥५५॥
 अव्यक्तः परमात्मनि मूर्खे स्पष्टेतरं च निर्दिष्टः ।
 कक्षा गुह्यपिधाने कांच्यां गेहे प्रकोष्ठे च ॥५६॥
 प्रतियलः संस्कारे लिप्सोपग्रहणयोश्च निर्दिष्टः ।

अभिहारः संनाहे स्यादभियोगे परस्वहृरणे च ॥५७॥
 दानविशेषे लब्धौ दायो भागार्हपित्र्यारिक्थे च ।
 लिपिसंख्यायां शास्त्रे द्रव्ये च ग्रंथशब्दमिच्छति ॥५८॥
 द्यूताक्षसारिफलकास्त्रयो ऽप्याकर्षसंज्ञकाः ।
 संसर्गाभिभवाक्रोशेष्वभिषंगः प्रकीर्तितः ॥५९॥
 त्वाष्ट्रे तमासि शत्रौ च वृत्रशब्दस्त्रिषु स्मृतः ।
 मन्युर्दैन्ये क्रतौ कोपे नाडीस्वर्गक्षितिष्विडा ॥६०॥
 उक्तानामप्यनुक्तानां शब्दानामिह संग्रहः ।
 कशब्दः सुखवायुबुधब्रह्ममस्तकवाचकः ॥६१॥
 प्रत्ययाः शपथज्ञानहेतुविश्वासनिश्चयाः ।
 विस्तारे कदके शून्ये वितानं स्यात्क्रतौ क्षणे ॥६२॥
 देहावयवमासार्धपतत्रगृहभित्तिषु ।
 परियहे समीपे च पक्षः षट्सु निगद्यते ॥६३॥
 अग्निधनरश्मिरत्नत्रिदशविशेषेषु भवति वसुशब्दः ।
 चेष्टात्मजन्मसत्ताभिप्रायेष्वभिहितो भावः ॥६४॥
 कालविशेषे ऽवसरे ऽव्यापारे पारतंत्र्ये च ।
 मध्ये तथोत्सवे च क्षणशब्दः कथ्यते सद्भिः ॥६५॥
 आचारे नयनादौ द्यूतविशेषे तथा रथावयवे ।
 अन्नं विभीतके ऽपि प्रयुज्यते पंचसु प्राज्ञाः ॥६६॥
 निष्ठा क्षेपे ऽवसाने च व्यवस्थोत्कर्षयोर्व्रते ।

श्रेष्ठे स्थाप्ति धने शुके मज्जि सार उदाहृतः ॥६७॥
 दिग्दृष्टिदीधितिस्वर्गवन्नवाग्वाणवारिषु ।
 भूमौ पशौ च गोशब्दो विद्वद्भिर्दशसु स्मृतः ॥६८॥
 भूषायां लांगूले प्रधानशृंगप्रभावपुङ्गवे ।
 धञ्जलक्ष्मणतुरंगेषु च नवसु ललामं प्रचक्षते प्राज्ञाः ॥६९॥
 अर्कमर्कटमंडूकविष्णुवासववायवः ।
 तुरंगसिंहशीतांशुयमाश्च कुर्यो दश ॥७०॥
 पृथिव्यादिषु भूतेषु शरीरेषु रसादिषु ।
 लोहेषु च स्मृतो धातुः स्वभावे गैरिकादिषु ॥७१॥
 द्विर्दकराये पद्मे खड्गफले व्योम्नि वाय्वाभांडमुखे ।
 अगदे जले च तीर्थे पुष्करमृष्टासु निर्दिष्टं ॥७२॥
 चतुर्विधेषु जीवेषु पृथिव्यादिषु पंचसु ।
 अतीते देवयोनौ च भूतशब्दं प्रचक्षते ॥७३॥
 शुक्लादौ ब्राह्मणादौ च शोभायामक्षरे व्रते ।
 गीतक्रमे स्तुतौ वेप्रे वर्णशब्दं प्रचक्षते ॥७४॥
 शृंगारादिषु नवसु च लवणादिषु षट्सु पारदे रागे ।
 निर्यासवीर्यगुणधातुविषयतादौ रसः प्रोक्तः ॥७५॥
 योनौ जलावतारे च मंत्राद्यष्टादशस्वपि ।
 पुण्यक्षेत्रे तथा पात्रे तीर्थे स्यादर्शनेषु च ॥७६॥
 अकारादिषु वर्णेषु षड्नादिषु च सप्तसु ।

उदात्तादिषु विज्ञेयः प्राणिनां च स्वने स्वरः ॥७७॥
 सत्त्वादीनां साम्यावस्थां प्रकृतिं वदन्ति तत्त्वज्ञाः ।
 पौरमात्यादीनि च कारणकारुस्ववृत्ताणि ॥७८॥
 सत्त्वाद्दौ तृपाद्दौ शौर्याद्दौ तंतुषु प्रयोगज्ञाः ।
 गुणशब्दं सिञ्जिन्यां प्रयोजयत्यप्रधाने ऽपि ॥७९॥
 उपकरणे कर्णे च द्रविणे लिंगे च यातनायां च ।
 सेनागि संसिद्धौ साधनशब्दप्रयोगः स्यात् ॥८०॥
 अभिधेयाभिप्रायप्रयोजनद्रव्यवाचकेष्वर्थः ।
 प्रस्तावे संघाते कुत्सायामायुधे जले कांडं ॥८१॥
 वेदाध्यात्मब्राह्मणहिरण्यगर्भेषु कथ्यते ब्रह्म ।
 प्रकृतिगुणे सत्तायां स्थामानि भूते च सत्त्वं स्यात् ॥८२॥
 इराशब्दो बुधैर्ज्ञेयो भुवि वाच्यशने ऽभसि ।
 निमेषाद्दौ घने वर्णे कालो मृत्यौ च कीर्त्यते
 कालसंकेतकाचारसिद्धांताः समयाः समाः ॥८३॥
 तंत्रं तंतुषु मंत्रेषु सिद्धांतपरिच्छेदप्रधानेषु ।
 उत्साहनमूचनयोः प्रकाशने गंधनं प्रोक्तं ॥८४॥
 वस्त्रे मध्ये तथा ह्निरे व्यवधाने ऽन्तरात्मनि ।
 अवकाशे बहिर्योगे विशेषे ऽवसरे ऽन्तरं ॥८५॥
 प्रागवेव नामपर्याये निपाताः के ऽपि कीर्तिताः ।
 कथ्यन्ते केचिदन्ये ऽपि दिष्ट्या स्यान्मंगलादिषु ॥८६॥

चिराय चिररात्राय दीर्घकाले प्रयुज्यते ।
 चिरं चिराद्धिरेणेति वा विकल्पोपमानयोः ॥८७॥
 परितः सर्वतो विष्वक् समंताच्च समंततः ।
 प्रत्यक्षसदृशोः साक्षाद्दार्तासंभाषयोः क्लृप्त ॥८८॥
 शोचने संप्रहर्षे च हंतशब्दः प्रयुज्यते ।
 ई दुःखभावेने क्रोधे प्रत्यक्षे संनिधावपि ॥८९॥
 पृथग्विनांतरेणर्ते व्यतिरेकार्थवाचकाः ।
 प्रत्यारंभे मुहुः प्रोक्तो हुं संप्रग्नवितर्कयोः ॥९०॥
 इतिह स्यात्संप्रदाये प्रेत्यामुत्र भवांतरे ।
 साकं सार्धं समं सत्रं सहार्थं संप्रकीर्तिताः ॥९१॥
 अधस्तादधस्तः स्यादधस्तादधो ऽधरे ।
 अत इत्युच्यते हेतौ निंदायां विस्मये वत ॥९२॥
 समयानिकषाशब्दौ सामीप्ये कीर्तितौ बुधैः ।
 तर्कनिश्चितयोर्नूनं कश्चित्स्यात्प्रश्नकामयोः ॥९३॥
 ग्राह्यो उताह्यो संदेहे नु स्वित्प्रश्नवितर्कयोः ।
 वर्तमाने च युक्ते च सांप्रतं संप्रचक्षते ॥९४॥
 प्रकाशे संभवे प्रादुः प्रधानसदृशोः प्रति ।
 हि स्याद्विशेषणे हेतौ तु स्याद्भेदे ऽवधारणे ॥९५॥
 अयि प्रश्ने सानुनये सत्ये शीघ्रे तर्थाज्ञसा ।
 ईषत्किंचिन्मनाक प्रोक्ताः किंचनस्तोकवाचकाः ॥९६॥

तूष्णीं त्र्योषं भवेन्मौने स्म स्यात्संस्मरणादिषु ।
 अंगेत्यामंत्रणे हं ह्रीं भो भो इति च कथ्यते ॥१७॥
 अनेकार्थे भवेन्नाना ननु प्रश्ने ऽवधारणे ।
 आकस्मिकार्थे सहसा तत्काले च निगद्यते ॥१८॥
 विस्तारे ऽंगीकृतावूरी कथ्यत ऊरूरी तथा ।
 असंशये भवेद्दडा सहार्थीतिकयोर्ना ॥१९॥
 अथानन्तरकल्याणसंप्रश्नादिषु कथ्यते ।
 अथो इति तथा प्रोक्तो नामाभ्युपगमादिषु ॥१००॥
 सदा सना च नित्यत्वे स्वस्ति स्यान्मंगलादिषु ।
 इतिशब्दः स्मृतो हेतौ प्रकारादिसमाप्तिषु ॥१०१॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लायुधकृतायामभिधानरत्नमाला-
 यामनेकार्थकाण्डे पंचमं समाप्तं ॥

NOTES.

N O T E S.

B O O K I.

Verse 9. वेदांगश्च A. दांतस्य CD. — 13. अहिर्ब्रध्नो R. अहिर्बुध्नो C. अहिर्बुध्या D. — 14. °धस्तंदुः A. °धस्तदु C. °धस्तंदु D. °धस्तुंडि R. — 25. जितः A. — 26. कौमुदकी A. — 28. शारी च साबतः A. शीरी च स्यावत्तः R. — 30. तार्क्षः A. — 32. °सूदन A. — 33. सूर्यका° A. सूर्षका° CD. — 34. °रमणमुच्यते A. °रमण इष्यते CDR. — 36. मिहरो AR. — 39. °धिष्य R. °धिषि° CD. — 40. तपः स्मृतं R. — 43. रत्ननिचरः CD. जोकात्रिको A. — 44. चंद्रतपः A. तृदयं CD. — 46. °सायनिः A. — 48. क्रौडः A. — 49. शखिनः R. — 51. °मृत्तमथो A. दात्ता-यिष्यः R. दात्तणायपयः C. दत्तणायपयः D. — 53. From पुरंदरः to तुराषार is omitted in A. सूत्रामा CD. — 54. स्यादयधन्वा AR.

- *विडोत्ताश्च CD. — 56. संबः A. शंबुः C. शवु D. — 58. धूमज्योति° AR. — 59. कर्कः A. कर्का CD. चरुमाला A. — 60. ह्यादिनी D. ह्यादिनी C. — 63. *र्दमुना CD. *दमना BR. — 64. वीतहोत्रो AR. — 66. आग्नेयी CDR. — 68. अतिरिक्ता A. अतिरिक्ताक्ता CD. — 70. वडवानलः C. वाडवानलः D. — 71. शमवर्ती CDR. — 73. *नैरतकोपा° A. *नैरतकोणपा° R. नैरतकोणपा° CD. — 75. स्पर्शनो वायुः A. — 79. पुण्यधनेश्वरः A. — 80. *मर्थ° A. रिक्तं पृक्थं A. ऋक्थं पित्तं R. ऋक् पृक् CD. — 85. बुधः AR. सुमंतभद्रो AR. तुल्यार्थाः R. — 89. शृंगारचेष्टा स्यु° A. शृंगारचेष्टा च CD. — 90. स्वभावः CD. भावकः A. — 91. *समाः AR. — 93. इष्यते instead of उच्यते CDR. — 94. कालः क्रि° CDR. — 98. भद्रदार्कः A. भद्रदार्कः R. — A. inserts after 99. the following stanzas: रागनाम ।

श्रीरागो वसंतस्य पंचमो भैरवस्तथा ।

मेघरागस्तु विशेषो षष्ठो नटनरायणः ॥१॥

गौडी कोलाहलांधारी द्रविडी मालवकौशिका ।

षष्ठी स्यादेवगांधारी श्रीरागा च विनिर्मिता ॥२॥

आदोला कौशिकी चैव तथा पठममंजरी ।

गुडकरी चैव देशाख्यां रामकरी च वसंतज्ञा ॥३॥

त्रिगुणा स्तंभतीर्थी च आभेरी कुकुभा तथा ।

वियराडी तथा चेरी पडेते पंचमे मताः ॥४॥

भैरवी गूर्तरी चैव भाषा वेलाउली तथा ।

कर्णाढी रक्तहंसा च पडेते भैरवे मता ॥५॥

वंगुला मथुरा चैव कामोदा चोपसाढिका ।

देवगिरी च देवाला पडेते मेघरामनाः ॥६॥

त्रोटकी मोठकी चैव डुविनट्ट विराढिका ।

मह्यारी सैधवी चैव एता नटनरायणे ॥७॥

Rājendralāl Mittra of Calcutta had the kindness to supply me with the following information. He writes: „My correspondents at Benares, Agra and Mathurā have all disappointed me. None of them has been able to find out the verses in question. They do not occur in the College of Fort William Mss., nor are they traceable in the Sanskrit College exemplar. I asked Rājā Rādhākānta about the Mss. whence he quoted the *Abhidhānaratnamālā*, and he referred me to Professor Wilson, from whom he had obtained the loan of the work. There are now five Mss. of *Halāyudha* in Calcutta accessible to me, but the verses occur in none of these, and I am disposed to think from this circumstance, that they are perhaps not authentic.“ I am much indebted to Professor Wilson for having kindly sent me some extracts from several *Rāgamālas* in the E. I. H. Library, but neither these nor some others in the Bodleian Library contain precisely the same system, or the same names of the *Rāgās* and *Rāginīs*. A passage in Keçava's *Kalpadru* (Wilson. Mss. 334. fol. 152.) bears, on the whole,

- the greatest resemblance to our verses. — 102. प्रदिशस्तथा CD.
 — 104. कुमुदो ज्ञनवामनौ CD. — 106. *निष्काशौ CD. — 110.
 तिमिस्रा A. तमिस्रा CD. — 111. गोत्सर्गः A. — 112. शशिनी A.
 — 113. शरदे A. शरदो CD. — 114. चैत्रादिमासौ CD. — 115.
 ब्राह्म्य ACD. — 116. *संवत्सरसमयाः A. — 118. सांसृष्टिकं R.
 सांसृष्टकं A. — 119. *निकषाश्चनताश्च A. — 120. पुष्पवंतौ CD.
 Hēmacandra II. 38. gives both. — 121. द्यावाभूम्यौ CD. — 122.
 स्वश्रेयंसं AR. श्रोवशीयं A. श्वाःश्रेय, श्रोवशीयं D. श्वःश्रेयं,
 श्रोवशीयं C. शुभं शिवं भविकं भाविकं A. प्रमोदः प्रमदो CD.
 — 124. मुक्तिमोक्षा A. — 125. स्यादनुस्वरं A. स्यादनस्वरं R.
 — 126. दैवभयानयं AR. दैवमयायनं CD. — 127. डंबश्च A.
 डिंभश्च CD. — *पासनं CD. प्रसाधना ACD. — 130. प्रतिकृतं AR.
 प्रतिघातना प्रतिक्रायं A. — 131. हिरण्यी स्याद्विरणायां A.
 — 133. पीयूष उच्यते A. — 136^b. This pāda appears only in
 CDR. and in B. s. m. भीमाद्रि° CD. धीमद्रि° R. हेमाद्रि° B.
 tertia m. — 138. *दयश्च A. — 139. *मिवडं च A. — 140.
 उच्चैःस्वरो A. कलश्च CDR. — 142. *शीलमिष्यते CD. — 144.
 From सम्यक् to तथा is wanting in A. — 145. कविकत्थनं च A.
 — 147. ह्यौतिह्यं CD. ह्यौतह्यं R. ह्यौतिर्यं A. — 149. शाप
 आक्षेप आक्षेकोशः D. शाप आ उक्राशः C. आपत्रश्चाक्रोश

आक्षेपः A. °सोत्प्राशोपहासाः A. °सोत्प्रासः सोपहासाः R.
 — 152. प्रहलीका. The reading approved by the best au-
 thorities is प्रबलिहका. — 153. द्वित्रिव्या° AR. — 154.
 आकरण° A.

B O O K II.

1b. धरिणी A. — 3. °दिरणमू° CDR. खिलमप्रहितं CDR.
 — 4. It would be more correct to write शादलं. See P. IV,
 2, 88. — 11. सानुः CD. प्रसवो ABCF. प्रभवो R. — 12. पर्यत-
 पर्वताः CDF. — 15. °मुदंवरं ACDF. — 18. भस्म instead of
 भर्म A. रुर्म्यं F. — 20. च after मरुक्तं AB EF. — 20. स्याद्वै-
 ड्यं ABCFR. — सर्वलोहं CD. — 22. द्विपः CD. कुट्टश्च ACDEF.
 °रनोकुह, हुविष्टिर्° A. — 23. रुस्वशिखः शाखी ACDR.
 रुस्वशिखशाखी F. रुस्वशाखः शिखी E. स्मृतः instead of
 फली CDE R. — 24. पुष्पंति Mss. — 27. स्कंधशाखास्तु AFR.
 स्कंधशाखासु CD. — 30. बह्वं पत्रं दलं पर्णं CD. — 31. प्रसवं
 CDEF. — 32. उद्धवं AF. — 32. विकाश° EFR. — 33. गुंको
 गुलंकः A. गुंको गुलुंकः R. गुत्सो गुलुंकः E. ग्लुको ग्लुंकः F. pr. m.
 गुंको ग्लुंकः F. s. m. — 34. शिलाटुः A. शलाटु CDE. शलाडुः F.

शंवा ACDFR. शंवा E. According to Rāyamukuta it ought to be written सिंवा. पर्व पुरः स्मृतः F. — 36. यवसं प्रोक्तं A. बार्हिर्दर्मकुथः स्मृतः D. बार्हिर्दर्मकथः स्मृतः C. कुथः कुशः FR. विल्वजः AE. बिल्वजः R. ईषिका काय CD. इषीका कास FR. — 38. पलिनी CD. — 39. कर्णो ADF. कुवला CD. — 40. शालं ACDFR. इज्जुलः A. इचुलः CD. प्रोक्तः गज्जलो E. प्रोक्त वंजुलो F. — 42. शैलुः CD. शलुः R. — 44. पीतशालो ACDFR. सहदेवी CD. — 45. शंडुवारः A. सिंधुवारः CD. — 46. सीतो CDF. Boehtlingk in his edition of Hemacandra has printed सीत against the authority of the commentary. स्थूलशृं° ACD. — 47. केशातकी A. शाकातकी पटोला CD. — 52. °ममिलानकं AR. °ममिल्लातकं CE. °मसिल्लातकं D. Rāyamukuta quotes this verse in his comm. on Am. II, 4, 2, 54, and writes अमल्लातकं and कुरुंठकं. करंठकं AF. कुरुंठकं R. — 53. माधवीलता AE. माधवीं माधवीं लतां C. माधवी लता D. — 54. ईर्वारश्चिर्मठः A. एर्वारुश्चिर्मठः CD. एर्वारश्चिर्मठः F. एर्वारुश्चिर्मठः E. एर्वारुश्चिर्मठः R. वालुंकी AR. दुश्चिका A. दुग्धिका C. दुधिका D. — 55. नातिनानार्थ° CDE. — 57. तरुण्डः ACD. — 58. °कंठ CD. — 61. मूर्ध्नि F. कर्कः A. °कटो गुंजो R. कटो गुंजो F. कर्शीरः E. — 62. From दशनौ to प्रोक्तं in

- v. 64. is wanting in CD. — 64. पेचुकः AE. पचकः CD. पेयुकः F. — 65. स्यादुद्धातो E. तिर्यग्दत्तः प्र° AR. — 66. सज्जितः AF. भूषा CDEFR. and A. pr. m. कक्षा DEFR. वक्षा C. — 67. पादकर्म युतं CDF. पादकमायतं A. उभयो A. उभय D. — 69. शृणि ACDR. श्रेणि° F. सान्नाह्यः A. सनाह्यः R. — 70. From महामात्रा to द्वीपी is omitted in CD. — 71. करिश्च A. किरिश्च FR. विडिश्च A. — 72. सेरिभ ACDF. सेरिभ R. — 73. °भालूक° CD. — 74. °भूरिमायु EFR. स्यात् शृगालो R. स्याङ्गोलो CD. फेरुडः ER. — 75. ऋक्षः CDR. तप्तसाराः D. तप्तस्याराः C. — 78. शल्यकः D. — 79. मुशली CD. गोधेरा° ABDEFR. गोधेरा C. — 80. स्यादुडुरुः CD. स्यादुडूरः E. — 83. विर्विकरस्तथा A. — 84. वाजिस्तथा EFR. — 85. पेशीकोशः According to Rāyamukṣa this term signifies 'egg' as a compound, or it may be separated into पेशी and कोशः — 90. From धांक्ष° to धांक्ष° is omitted in CD. — 91. मौष्कलि° ACD. मौकलि° ER. Puru-shottama gives another term very similar in sound, मौद्रलि. — 92. भाश A. — 94. शरारिराख्यात उत्क्रो° CDEF. — 95. आतापी ACEFR. — 98. प्राचिका mss. सेना चटिका A. सेनाश्चिटिका E. सेनाश्चिटिकाः F. — 99. कार्ण्डवकादंबकवक्रकाराद्याः A. कार्ण्डवकादंबकराद्याः CD. काद्वः कदंबकः क्रकाराद्याः E.

- कारंडवकादंबकः कृकराद्या F. कारंडवकादंबकक्रकराद्याः R.
 — 100. °चिचिरीका° AD. °चिंचरीका° R. °चिरीका° C. —
 101. °ज्ञालिकक्रिमयश्च A. °क्रिमयश्च A. °क्रम° F. — 102. ज्यो-
 तिरिंगिणः CDR. ज्योतिरिंगिणः E. ज्योतिरिंगिणः A.
 ज्योतिरंगिणः F. — 103. तु instead of च CD. — 106. परिकीर्तितं CD.
 — 109. स तु CDE. — 111. स्थौरी R. °त्पृष्टि° A. — 112. नीचकी E.
 — 114. प्रौढवत्सा च CD. — 115. सूरता E. सूरिना E. सूरिता R.
 — 116. नीचकी AFR. नैचका CD. — 117. प्रचूरप्रवृत्तिः CD. —
 122. दामिनी AEF. वस्तुः क्वागः R. गङ्कः क्वाग° A. वस्तुः क्वागः C.
 वस्तुः क्वागः D. वर्त्सङ्क्वाग° E. गङ्क्वागङ्गल° F. —
 123. व्यञ्जनस्तु A. — 127. °कद्रूरिति ACDR. विञ्चद्रूरिति E. —
 128. षट्त्व° AE. षट्त्व° C. षट्त्व° D. — 129. उपपर्वत° CD. —
 132. °ज्जयनी FR. — 133. हस्तिनखं E. °कुररकं A. °कुररिं E.
 °कुरररीं C. °कुररं D. कुररविं F. — 134. च for तु CDE. —
 135. वास्तु E. It is wanting in CD. — 138. गृह्मिष्ट° R. AFR.
 insert च after आयतनं, A. also before हर्म्य. The whole
 stanza is wanting in CD. — 139. इंद्रकोशस्तु° A. आवेशिनं A. —
 143. व्रतिनां शाला CD. — 146. °माला च CDEFR. °रोहिणी A.
 रोहि CD. — 147. गृहावगृहिणी ACF. गृहाचगृहिणी D.
 देहली च CDEF. वस्करः E. विक्करः F. — 148. नीधं CD.

°पाली and संज्ञा R. — 149. गवात्तस्तु R. प्रकोष्ठ स्यात् CD. प्रकाष्ठे तु E. — 151. परिस्वन्दः CD. परिक्वन्दः AFR. तथोपकारणं CD. — 152. उवाश्रयस्तु A. आयाश्रयस्तु CD. अयाश्रयस्तु F. Wanting in E. — 153. नवनं AFR. — 155. खंजक° E. खजक° F. कद्° C. कडु° D. — 157. खदिका CD. Am. and HC. have only खजाका. — 158. °मुध्मानं A. °मुद्धानं CDE. °मुद्धानं R. °मधानं F. — 161. कौशिका E. — 162. मंथिनी CDFR. — 163. कांचिकं CD. शुक्ति° CD. सुक्त° A. शिक्त° E. — 164. क्रूरं E. तथोदनं भित्ता A. तथौदनो भित्ता EFR. तथोदनो भिःसा CD. पूषिका CD. — 165. तरुणं ACDR. तरुणं F. नरणं E. क्षीरेयी AF. क्षैरेयं CE. क्षैरेयं D. — 166. मिष्टान्नं भोजनं क्षेयं R. वेसवार A. वेशवार CDF. कर्बो CDE. — 167. मतं instead of स्मृतं FR. — 168. From संसिद्धं in the preceding stanza to संसिद्धं is wanting in CD. उख्य-मुखायां AFR. उख्यमुखाया E. — 169. फाणितं AR. फणितं CDE. — 172. °चानुकर्षश्च CDE. — 173. °त्संपीतिः CD. °पदंशौ FR. — 174. सीधु ACDFR. परिश्रुता ABEFR. परिश्रुता CD. सुडा AFR. सुडा CD. — 175. कस्यं ACDFR. परिश्रुदा AR. परिश्रुदा° E. परिश्रुदा° CD. — 182. °पशदम° A. °मपकृष्टं R. — 185. पाटचरः ACDF. पटचौरो E. — 187. कखटः A. कप्रडः CDR. कप्रडः F. Omitted in E. which has कर्कशो दृढ उच्यते. वरुल E. —

188. ग्रार्थः परिदृढः CDE. — 189. ऋत्रोरुह्रिण° CD. रुरोरुह्रण° F.
 The whole stanza is omitted in ER. — 190. अत्रणश्च AEF. —
 मधमारी A. निर्गथः AF. निर्गथः CD. — 193. इतरः AEF. —
 194. दांडात्रनिकः A. दंडात्रनिकः CDE. दांडोत्रनिकः F.
 दंडात्रनिकः R. See P. V, 2, 76. कापटिको CDR. — 196. पौधिकः CD.
 पौधृतः E. सौष्कलः E. and A. pr. m. मौष्कलः A. s. m.
 मौष्कलिः DFR. मोष्कलिः C. — 197. प्रहितः CDF. —
 198. प्रोक्तं for लोलं CD. उत्सकः AEF. प्रस्ततः E. प्रसितः R.
 — 201. महात्म्यो° A. माहात्म्यो F. — 202. आभ्यागा° AR.
 कुठ्व° AEF. — 203. जंवालो A. जंघालो CD. जंघाजो E.
 आवेशकः ACDEF. प्राधुणिक CDFR. प्राधुणिक E. —
 204. वनीयकः D. — 205. चुद्रान् A. चुडान् E. चु CD. बुभु-
 च्चितप्ततो C. बुभुचितप्तातो D. — 207. इष्यते for उच्यते GDE.
 — 208. तृश्चिको E. — 209. लिप्ता च शाधनाया C. लिप्ता
 च शाधनाया D. लिप्ता स्यादनाया E. लिप्ता स्यादनाया F.
 प्रसितः ER. — 211. प्राणघः A. प्रेणाघ्यः CD. प्राणाघ्यः E.
 प्रोणाघ्यः F. प्राणाघ्ये R. See P. III, 1, 128. — 214. °स्तिमा-
 न्स्मृतः E. °स्तिवान्मतः AR. °स्तिभवा मतः E. प्रेक्ष्यः R.
 प्रेक्षः F. — 219. सुमुखः ACDF. The whole stanza is wanting
 in E. — 220. शीली CD. — 223. °त्कद्धः ACF. कद्धः D.

कांडूरः E. प्रकांडोद्यौ AEF. प्रकांडोद्यौ R. प्रकांडाब्धौ CD. —
 225. नार्थश्च कथ्यते CD. वात्तश्च कथ्यते E. नार्त्तश्च कथ्यते FR.
 — 226. बलवान्मांसलो E. — 227. पल्लविकः CDE. —
 228. दीर्घसूत्री AER. निष्कृतो A. निःकृतो E. निःकुष्टो F.
 स्याद्दूर्ध्वमूर्ध्वमः स्थितः E. स्याद्दूर्ध्वमूर्ध्वमवस्थितः R. स्यात्
 ऊर्ध्वमूर्ध्वमवस्थितः C. स्यात् ऊर्ध्वमूर्ध्वमवस्थितः D. स्याद्दूर्ध्व
 ऊर्ध्वमवस्थितः E. — 232. सीतको ACD. शीतगो E. विपुलांगः A.
 — 233. दरोदरं AE. — 234. कुलीनश्च कु° AE. — 239. कर्मसां° AD.
 कर्मसो° C. — 241. °भिजनं A. °भिजन R. — 242. This and
 the preceding stanza are wanting in CD. — 244. शांतः श्रान्तश्च A.
 — 245. शैक्ष्यः A. शिष्यः CD. शैष्यः R. — 246. °णमिति स्मृतं A.
 — 247. शंसितश्च AR. — 248. ज्योतिषको CD. — 250. धर्मधजो.
 Both Am. and HC. write धर्मधजी. कांडपृष्ठो CD. कांडपृष्ठे E.
 °र्हिजाधमः R. °र्हिजोत्तमः CD. — 251. अन्नक्षयवर्ण्यं D.
 अन्नक्षयं C. अन्नक्षयमवर्ण्यं R. ब्रह्मणो D. ब्राह्मणे AER. —
 254. पारिरक्तकः CER. परिरक्तकः D. — 255. वैक्य° CD.
 वैक्य° R. — 256. वृत्ती A. भृत्ती E. — 260. परिस्कृता mss.
 — 261. सान्नायं CD. नार्यहविरुच्यते E. See the notes on
 HC. 3, 495. ग्रामिण्या AR. ग्रामत्तः E. — 264. विहायनमं-
 हि° A. विहायितमं° CD. विहायतमं° E. विहायनमं° R.

निर्वापणं AR. निर्वापणं E. — 266. °पालाञ्च ER. — 268. च instead of तु CD. प्रकीर्तितं ACD. — 270. गूढवोरुयः ADR. गूढवोरुयः C. हरक CD. धेरिक E. The comm. to JHC. 3, 397 writes हारिक without giving a derivation. — 272. महामात्यः AE. प्रधानः E. प्रधानः प्रधानः स्या° R. — 274. स्तयो E. स्त्रयो CD. — 275. वर्षचरः CD. उभयं व्यंजनं mss. पोटो A. घोत्रोया CD. — 277. केलिकलो CE. केलिकल D. केलिकिरो R. pr. m. केलिकरो R. s. m. — 279. लंबोत्को° A. नृचोत्को° CD. लंकोत्को° E. — 280. आहोहनं AR. अहोहनं CD. आहोदनं D. °खोटकमि° CD. °खेठकमि° E. — 281. तात्तो AE. — 285. सूकलो E. HC. IV, 301. writes शूकल. — 286. कस्य CDR. खुराः शिफाः R. pr. m. खराः शफाः R. s. m. — 287. कसा A. कसाः R. वल्लगारम्मिकशाः स्मृताः A. वल्लगुरम्मिः कशा स्मृता CD. वल्लारम्मिकुशाः स्मृताः E. वल्लगारम्मिकुशाः स्मृताः R. — 290. अधन्यः A. वैनविको ऽधन्यः E. वैनयको अधन्यः R. पारियात्रकः CD. पारियातिकः R. तनयं CD. नयनं E. — 291. सांपरायकः R. — 294. युग्मं E. युग्धं C. युग्धं D. — 295^a. पदातिपादातिपादिकपदातयः C. पदातिपत्तिपादातिपादिकपदातयः D. पदातिः पादतिः पत्तिः पदातिकः पदातयः E. पदातिः etc. R. — 295^b. पादाकः पदिकश्चेति C.

पादाकः पदिक पदिकश्चेति D. पादतः पदिकश्चेति E. पदातः
 पदिकश्चेति R. — 296. केलिका CDR. — 298. संजित्कलिः A.
 संस्फोटः ER. संस्फोटो CD. प्रविदारणं CD. — 300. अभिज्ञाति°
 CDR. — 303. तु for च E. — 304. संनाहं E. — 308. चुरकादिकं
 CDE. — 309. स्यान्मूर्वी A. — 310. °वेदटिनिः A. वेदटनी CD.
 °वेदटिनिः E. — 311. °कदंबाः A. — 312. This stanza is want-
 ing in CD. — 319. परस्वधः AE. निशानं A. निशांतं CE. नि-
 शांतां D. — 321. °पदिश° mss. °मुषंडी° A. °भृशंडी° CD.
 °मुखंद्वी° E. °मुखंछी° R. The comm. to HC. III, 451. writes
 मुखुंछी. भिंडिमाला° CD. भिंडिमाल° E. भिंडुमाल° R. Am.
 and HC. have भिंदिपाल. — 322. निःसरणं CD. निसरणं E. —
 323. HC. III, 34 reads प्रमयः. — 324. जितकासी A. — 328.
 Rāyamuk. on Am. II, 6, 1, 17. reads कोट्टवी. — 332. च निष्फला
 ACD. तु निष्फली E. भ्रवणा AR. भ्रमणा CD. — 333. विदुः C.
 विदुः D. किदुः E. भिदुः R. HC. reads निदुः — 334. मत्तका-
 मिनी AR. मत्तगामिनी E. मत्तकाशिनी CD. — 336. तु for
 च CD. — 337. कुट्टिनी CD. Am. and HC. write कुट्टनी. चुंछी AR.
 चंडी CD. कुट्टि° A. कुट्टि° CD. — 338. च for तु CDR. — 339.
 गृह्णी ADE. — 340. कुलवालिका E. कुलवाधिका CD. —
 341. बंधका Am. and HC. धर्षणी ER. दुर्विनीता CD.

- ह्यभिनीता E. — 343. समा स्मृता ACD. समा स्मृताः E. —
 345. फलितं CD. कलितं R. pr. m. — 348. विश्रसा AER.
 विश्रसा CD. दारूक° AR. — 350. ज्ञेयो नप्ता पौत्रश्च E.
 पौत्रस्तु CDR. — 351. भ्रातृत्रः स्मृतः E. — 353. स्मृताः for
 समाः CDR. — 356. ग्रंघ्रिः AD. ग्रंघ्रिः C. पाणिशय° mss. —
 357. ग्रारोहस्तु AE. — 358. युतौ mss. ककुंदरौ CD. ककुंदरा E.
 The whole verse is quoted in the comm. on HC. III, 272 and
 ascribed to Bhāguri. — 360. पिविंडं CD. °तुड° A. °तुंड° E. —
 361. कर्णश्रोत्रं ACD. कंधरो E. — 364. °जलाश्राशुनामानि A.
 जलाश्राशिभिनामानि CD. °जलास्ताशुनामानि E. °जला-
 सुनामानि R. — 365. स्यात् after °पांगः ACD. सूक्कः A.
 सूक्कि CD. सूक्कं E. सूक्का R. °पर्यंतं A. — 366. संधिनी CD.
 सिंधनी E. — 368. मुष्टिरिष्यते R. मुष्टिरिच्यते CD. वंक्षिणः A.
 वक्षणः R. — 370. °शुवकं D. °शुबकं C. कक्षा A. — 371. °ना-
 मानः CDR. भवन्ति instead of शिखा च CD. — 372. वक्त-
 मिहन्ति A. — 378. कफणः A. केणिः C. कफेणिः D. प्रकांडः Am.
 and HC. have प्रगंडः. — 380. वांक्षिताद्यो CDR. श्रोतो AR. —
 381. सकनिष्ठकः R. Perhaps we ought to read °रत्निरकनि-
 ठिकः. — 385. समालंभ° CDR. °रिस्कारश्च mss. — 387. पत्रवल्ली
 तु CD. — 388. त्रांगुडं A. त्रागुडां C. त्रागुडीं D. — 391. °मंतरीयं R. —

393. पटपोटः R. HC. III, 331. writes प्रोतः. — 394. पत्तोर्ण AR. पूत्तूर्ण C. पूतूर्ण D. — 395. पटधरः AR. — 396. दशा AD. देशा C. ग्राधिको° mss. — 398. वैकत्ति° CD. — 399. ग्रापीडशे° AR. — 401. ताडके ता° R. — 405. रशना A. दशमा C. दशना D. — 406. शिन्निनी A. — 407. अर्धा माणकः C. अर्धो माणकः D. हारौ R. — 408. °माला च A. °मौक्तिकः C. °मौक्तिके D. — 411^a. This verse is wanting in CD. — 414. रतिकूत्रितं CDR. — 415. ओरव्याश्च A. उर्व्याश्च C. उब्द्याश्च D. ओरव्याश्च R. — 416. कुशीदिकः AR. कुसीदकः C. कुसीदः D. — 418. कृत्तकं CDR. वक्रयस्तथा CD. — 419. कर्बुकः A. कुटंबी R. सैत्यं CR. सैन्यं D. — 420. सीरं CD. शीरं R. °कीलिका CD. कीलिकं R. — 421. कोटीरं A. कीटिशै D. काटीशं C. — 422. लूनं दात्र° A. लूनं दान° CD. — 423. मेढिः AR. मेढिः D. HC. has मेधि and मेधि. — 424. गुंको AR. गुंष्टो C. गुष्टो D. — 426. मांगल्यको A. — 428. °रण्यप्रभव° A. तिलपिंग° A. — 430. अष्ट and afterwards अष्टा mss. — 432. रथकारस्तु A. 434. °शंडालो A. शान्दिलो CD. प्रातहारिकः A. प्रतिहरिकः D. — 435. संवाहकों गमर्द C. संवाहकों गमर्दः D. — 436. चित्रकर्मादिकं CD. — 438. सौंडिकः A. — 439. मत्स्यबंधिनी ACR. — 440. शौनिकः mss. शूना AR. — 442. रज्जुर्वहारश्च A. रज्जुर्वराकरश्च CD.

HC. writes वटार्क. वटस्तंत्रीगुणः AC. वटस्तंत्रागुणः D. वटस्तं-
 त्रीगुणस्तथा R. — 443. चांडालो A. पक्षश mss. This word is
 written पुल्कस पुक्कस पुक्कश बुक्कस, but the first seems to
 be the oldest and most correct form. प्लवगः CDR. — 444. शि-
 विरं A. — 447. खशः CDR. — 448. खर्तुः mss. — 449. र्गंडः AD.
 — 450. प्रतिशायश्च AR. प्रतिश्र्यावश्च CD. — 452. दृढणो दृढ° A.
 दृढणो दृढ° CD. — 453. पिचिंडिलो A. पिडिलोचि C.
 पिचडिलो D. — 454^a. This verse is wanting in CD. 454^b.
 कलमू AR. — 458. व्यालयाहोहि° AR. This and the pre-
 ceding stanza are wanting in CD. — 459. माणिवंधं CD. —
 460. सुंठी A. सुंठी C. शंठी D. — 460. गडूची A. — 461. प्रोक्तं
 त्र्युपणं CD. प्रोक्तं त्र्युपणं R. — 462. कस्तंबरु A. कुस्तंबरु C.
 कुस्तंबरु D. कुस्तंबरु R. रामठो हिंगुरुच्यते A. हिंगु व्योपं
 रामठ उच्यते CD. 464. प्रमुन्नाटो AR. प्रमुन्नाटो CD. निर्दि-
 ग्धिका AR. निर्दिग्धिका CD. गुणैः कंठकैर्वा निर्दिह्यते स्म
 उपचिता । दिह्य उपचये । निर्दिग्धा । कनि निर्दिग्धिका ।
 Rāyamukūta. — 465. सुराव्यो CD. महिषाव्यश्च CDR. महा-
 रत्नत° AR. कुसुमं ACD. — 466. कर्विदं A. प्रवक्षते instead of
 निगद्यते R. — 467. उत्तीरं R.

BOOK III.

2. अंतरमवाक् CD. अंतरमवट R. — 3. श्वेवात्यवाहकाः A.
 °श्वेवातिवाहकाः DR. — 4. दुःखमर्तिः A. दुःखमार्तिः CD.
 — 5. क्लृप् A. — 9. जागरं CD. विग्रं AR. — 11. च यत् AR.
 — 13. मस्तक्यं A. मस्तिथु C. मस्तिक्यं R. — 14. लोम-
 मिष्यते CD. — 18. पवनाशसर्प° A. व्यालः CDR. भुजगभुजंगम° A.

The metre of this stanza is called Dhṛitaçrī, or according to others Pancakāvalī. It consists of 4 tetrastichs, each containing 28 short syllables, arranged in the following order: ———
 ————l. It occurs again in IV, 1. and is used in the Çiçupālavadhā III, 82. Without considerable alterations, it would have been impossible to restore the necessary order in the first verse. — 19. आशीर्विषो A. — 20. आशीर्दृष्टा R. आसीर्दृष्टा CD. भवेत्तिलंसो A. भवेत्तिलिंगो CD. भवेत्तिलंगो R. स्मृतः instead of शयुः A. — 21. डुंडुमः AR. डुंडुभिः CD. अहीरागी C. अहीरगी D. द्विजिह्वः स्यात् instead of स्यात् द्विमुखो CD. — 22. निर्लघिनी CD. निर्लघनी R. वप्रीकूट A. वल्मीकूट C. वील्मीकूट D. — 23. वप्री A. — 24. शौल्लिकेयः DR. — 25. शृंगिका CD. विस्फुलिंगः स्यात्° A. तद्देहा अप्यनेकधा

- CD.* — 26. कुशजलवन° mss. — 27. °मस्तांगं CD. — 29. रोमोद्गमो रोमविकारो AR. रोमोरोमविकारो C. रोमोद्गरो रोमविकारो D. — 32. कूलदेशेस्य A. कूलदशाश्च C. कूलदशाश्च D. — 33. प्रोतः A. Omitted in CD. — 35. वैसारणो A. वैशारणो R. — 36. प्रौढी AR. — 37. लोहितश्च A. पल्लपिकः CD. °मुडुरु° ACD. — From महामत्स्याः to महामत्स्याः is omitted in R. — 38. चिरिह्लि° CD. A long syllable is wanting. — 38. पोतादानं A. कंचुलको AR. किंजलको CD. जलौकाश्च जलोकसः CD. जल्लोकाः स्यु° A. — 41. तेपि विशेषाः A. — 44. उध्यो A. उयो C. उयो D. उद्यो R. — 45. अवाक्कूल° CD. — स्याद्भसां D. डिंडिम CD. — 47. वेणी तु CD. संवेद्यस्तु D. संवद्यरक्त नि° C. — 49. सेतुर्वारणमुच्यते CD. तत्वं स्यादुडुपं CD. — 53. पल्लवणं A. आवातो seems to be a wrong reading instead of अवातो. — 55. उत्सः प्रवरुणं R. — 56. स्याद्विजवलं CD. धुधैरिचकिल° A. — 57. विसप्रसूतं A. विसप्रसूतं R. — 60. वीजकोशं CD. किंजल्कः D. किंजः C. स्याद्विसकंदो CD. — 61. शैवालं CDR. — 62. चंठी A. चुंडी CDR. — 63. उद्धाटनं R. सारणैः A. सारणं CD.

BOOK IV.

1. °निकरं० AR. कुर हेदने । कुरति विच्छिन्नं भवति ।
 बाहुलकात् स्थ स्तो ऽबज्रकवावित्यं बज्रकारस्योवं च ।
 निकुरं० । Rāyamuk. on Am. II, 5, 40. — 2. पेठलं ACD. पेठति
 पेठः । लिहादिवाद्च् । ततः स्वार्थे के पेठकः त्रिलिङ्गः । Comm.
 on HC. VI, 47. ते सभाः CD. — 4. प्रायं AR. — 5. सत्तमनुत्तमं A.
 सत्तममुत्तमं C. सत्तमुत्तमं D. — 6. °संशयावेकं C. °संशया-
 वेकं D. संशयोद्रेकं R. — 7. °भ्यासमा° AR. — 14. रुद्रं A.
 वृद्रं CD. भद्रं R. The true reading is, perhaps, वृद्रं. — 15. स्त्री-
 पुंसयोश्च A. — 16. प्रायं for प्राज्यं CD. पुरुतं mss. Is it meant
 for पुरुहं? — 25. कामना स्याहु° CD. — 27. निवृत्तं चेष्टित-
 मुक्तं A. निवृत्तं चेष्टनमुक्तं C. निवृत्तं चेष्टशुक्तं C. — 29. This
 stanza is wanting in CD. — 30. लीढा° A. रीढा D. — 31
 मूलकर्म CD. — 32. क्षामं शातं A. क्षामं क्षातं D. क्षामं क्षामं
 क्षातं C. — 33. निवडं निवडीशं A. — 34. °तर्धिपारेवारणं CD.
 — 43. वेचा A. लिविराले° R. लिपिलेखाक्षरस्य A. — 45.
 This stanza is wanting in CD. — 46. °मुक्तादनमाहुः A. —
 47. पांडुकः A. पांडुरः CD. — 48. मांनिष्ठः mss. शब्दाः कवि-
 भिः A. — 49. सिति A. सित CD. — 50°. पित्रिः परि° A. —

- 50^b. R. omits this and the next verse. श्यामं CD. — 52. This verse is wanting in CD. — 54. स्यादुदाशयो C. स्यादुत्तशयो D. —
55. कुर्कुटिः ACD. कुकुटिः R. कुक्कुट इवाचरति कुक्कुटति दग्धेनानिभृतं चरति । कुक्कुटनं कुक्कुटिः । Comm. on HC. III, 42. °निष्कृति° A. निःकृति° R. पृथुकल्पिनी CD. — 56. चित्रकर्मोर° mss. — 61^b. This and the next verse are wanting in CD. — 63. कीर्त्यते D. कीर्त्यते C. — 66. तुगं उदतं CD. —
67. स्मृतं C. स्मृ D. — 68. विसंकटं CD. ह्युटं A. सपुटं CD. —
69. अवगाहो CD. स्यादत्यादान° A. स्यादन्याधान° CDR. —
70. मुहुर्दिष्ट° CD. मुहुर्दृष्ट° R. — 71. प्रतिकूलोनुकूलार्थो अपदुरमपणु च C. प्रतिकूलानुकूलार्थे अपदुरमपक् च D. —
72. पराचीनपाचीनं A. पराचीनं परासुखं CD. शक्यमिति mss. —
74. प्रसभ उच्यते A. पणाक्षेषु AR. पण्यक्षेषु C. पणयाक्षेषु D. —
76. प्रयुज्येतां A. दोर्मध्यं CD. — 77. स्थानमिष्यते CD. — 79. °प्रसेधकः A. — 82. तुन्नं क्षिप्तं नुन्नं A. शन्नं शातं A. — 83. गुडितं AR. गुडिनं CD. — 86. सुरंगा mss. — 88. This stanza is wanting in CD. — 91. नियमः स्थितिः A. ब्रज्याद्याः AR. मीन्याद्याः CD. — 92. व्युष्टुफलं A. व्युष्टिफलं CD. व्युष्टफलं R. —
94. भृकुटिर्भृकुटि° D. उत्साहो भृकुटि° C. भृकुटिर्भृकुटि° R. —
96. प्रतिष्ठं तु यदाधुतं C. प्रतिष्ठं तु यदाधुतं D. प्रतीष्ठं प्रतदा

द्वृतं R. — 97. स्याद्वतापो AR. स्याद्वपानो C. स्याद्वदः
 स्मृतः D. स्याद्वेत्ता AR. स्याद्वेत्ता D. — 98^a. I leave this
 passage as given in R. °माचारोतिक्रमः A. °मावारातिः
 कमत्तया CD. — 98^b. घृत्रशरा mss. — 99. स्पर्दया किञ्चित् A.
 स्पर्दयाधिकिं किञ्चित् CD. — 100. प्रभावती mss.

BOOK V.

1. एकार्थो CD. — 2. प्रतीहारः mss. प्राकाराये पि की-
 र्तितं CD. — 3. त्रिषु from R. — 8. रा-प्रधानं C. राप्रधानं D. —
 12. तारा CD. धातारो A. — 13. धेनुका गणिका CD. —
 15. प्रस्थं CD. — 17. पृष्ठास्थिन्यपि ACD. — 20. सुडा A. —
 22. रुद्रो वृषभे CD. — 23. बलः काले A. बलिः काके C. ब-
 लिकाले D. — 25. खंडश्च पादपानां AR. खंड पादानां CD. —
 26. सरलः शालः शाकोथवार्तुनस्तिलकः C. सरलः शाको-
 थवार्तुनस्तिलकः D. सरलः शालः शाको धवो ऽंजनस्तिलकः
 R. पद्म may be meant for पद्मा. कथयति instead of ऽपि दृश्यते
 CD. — 29. दृतावपि mss. — 32. निर्दिष्टः for परजन्यः R. —
 33. देवनं for वेदना CD. — 34. कल्ललं A. — 35. विदुः प्रभावे
 पि CD. — 38. प्युक्त A. युक्तः CD. — 40. विधिर्धमार्धनः A.

विधिनायनः C. विविधिनायनः D. विधिनायनः R. शक्रवर्ष°
 CDR. — 44. This stanza is omitted in R. — 45°. बुडाउके.
 This reading is by no means satisfactory. बुडाउके A. बुडा-
 उके CD. बुधाउक. R. Two mss. of Ajaya explain चैत्य thus: चैत्य
 उदेशवृत्ते स्याद्विताचिह्ने जिनाउजे । — 45°. शलंध्रं A. शिलंध्रं R.
 — 46. हिंस्रः CD. — 50. अरवर्ष्यं ADR. °र्यशब्दयोः CD. — 51. बुध्र-
 स्तु° A. ब्रध्रस्तांडि° CD. ब्रध्रस्तुंडु° R. विकाश° CDR. See P.
 VI, 3, 123. — 52. समुद्रनद्योः CDR. — 53. °मूर्खयोः ACD.
 °मौर्ष्ययोः R. हसो वला CD. हसोर्वला AR. सूर्यपर्वतयो
 रविः A. — 55. पठहः स्वे C. पठहः छे D. 58. दाने विशेष° A.
 °पितृमृक्ये A. पितृरिक्थे R. ग्रंथमिहंति CD. — 59. °भिष्वंगः R.
 — 62. प्रत्ययः A. — 64. °जन्ममत्वाभि° C. °जन्मसत्वाभि° D. —
 65. कथ्यते कृतिभिः R. — 66. प्रयुज्यते CDR. — 67. शुक्ले C.
 शुल्के D. — 69°. च by conjecture. ललाम CD. — 70. °सीताशु-
 र्युमा ह्ययो C. °सीताशुर्युमा ह्ययो D. — 74°. वर्षे CD.
 प्रयुजते R. — 75°. लवणादिषु पारदे A. लवणादिकपटसु
 पारदे R. लवणादिषु नसु (नवसु D.) लवणादिषु पटसु पारदे CD.
 च by conjecture. — 75°. निर्यासे गुणवीर्ये (गुणवीर्य C.) धातु-
 गुणवृत्तादौ रसः शब्दः CD. निर्यासगुणवीर्यधातुविशेषादौ
 रसः प्रोक्तः A. निर्यासवीर्यगुणधातुविषयवृत्तादौ रसः प्रोक्तः R.

- 76. मञ्ज्यान्म° A. — 77. खड्गादिषु A. — 79. तंतुषु च CD. —
 81. °प्रयोत्तन्नव्य° A. °प्रयोत्तनकचकचकश्चार्थः C. °प्रयोत्तनक-
 श्चार्थः D. — 82. स्थान्नि AR. — 83. °चारे A. °सिद्धांतसमयाः
 CDR. स्मृताः instead of समाः R. — 84. तंत्रेषु AR. Omitted in
 CD. — 87. चिराचिरेण AR. च विकल्पौ प्रधानयोः C. च विक-
 ल्यो प्रधानयोः D. — 88. संभोव्यये किल CD. — 89. हंतशब्दं
 प्रचक्षते CD. — 90. मरुः AR. रुनः CD. — 93. तर्कनिश्चययो° A.
 तर्कनिश्चययो° CD. °काम्ययोः A. — 94. नुश्चित्प्र° AR. —
 96. सानुशये A. — 101. नित्यार्थे A.
-

GLOSSARY.

GLOSSARY.

अ

अंशु m. 1) a ray of light 1, 39.—2) the sun. 1, 36.

अंशुक n. cloth, dress. 2, 393.

अंशुमत् m. the sun. 1, 36.

अंशुमालिन् m. the sun. 1, 35.

अंस n. the shoulder. 2, 370.

अंसकूट m. a bull's hump. 2, 111.

अंसल adj. strong. 2, 226.

अंरुति f. a gift, a donation. 2, 264.

अंरुस् n. sin. 3, 5.

अंरुि m. a foot. 2, 336.

अंरुिप m. a tree. 2, 22.

अकार्य n. an improper act. 5, 44.

अकिंचन adj. poor. 2, 193.

अकुप्य n. gold or silver. 1, 81.

अकूपार m. the ocean. 3, 30.

अक्ष m. 1) Terminalia Belerica. 2, 463. 5, 66. 2) a die for playing with. 5, 59. 3) playing with dice, gambling. 2, 233. 5, 66.

अक्ष m. 1) justice, equity. 2, 274. 2) custom, practice (? âcâra). 5, 66.

अक्ष n. 1) the axle of a wheel. 5, 66. 2, 293. 2) an organ of sense. 2, 380. 5, 66.

अक्षदृश् m. a judge. 2, 274.

अक्षर n. 1) eternal beatitude. 1, 124. 2) a letter of the alphabet. 5, 74. 4, 43.

अक्षरजीवक m. a scribe. 2, 431.

अक्षवती f. playing with dice. 2, 233.

अक्षि n. the eye. 2, 364.

अक्षिगत adj. hateful, detestable. 2, 211.

अखिल adj. all, whole, entire. 4, 28. s. निखिल.

अग्र m. a tree. 2, 22.

अग्रद् m. a drug, a medicine. 2, 458. 5, 72.

अग्रु m. Aloeswood. 2, 390.

अगस्ति } m. the name of a Rishi.
अगस्त्य } 2, 258.

अग्राध adj. 1) deep. 3, 27. 2) m. a hole, a chasm. 3, 2.

अगार n. a house. 2, 137. See वासागार.

अग्रायी f. the wife of Agni. 1, 66.

अग्नि m. fire, both as a god and an element. 1, 62. 5, 54. 64. Agni is the regent of the south-east quarter. 1, 100.

अग्निभू m. Skanda, the god of war. 1, 19.

अग्र adj. first. 4, 22.

अग्रज m. the firstborn son, an elder brother. 2, 351.

अग्रजन्मन् m. a Brahman. 2, 236.

अग्रणी adj. best, excellent. 4, 5. See ग्रामणी.

अग्रमांस n. the heart. 3, 14.

अग्रिम adj. prior, foremost. 4, 90.

अग्रेसर adj. best, excellent. 4, 5.

अग्र्य adj. 1) prior, foremost. 4, 90. 2) best, excellent. 4, 5.

अघ n. a sin, a crime. 3, 5.

अघन adj. liquid. 2, 120.

अघ्या f. a cow. 2, 113. 5, 48.

अंक m. 1) a mark, a sign. 1, 45. 2) the lap. 2, 373.

अंकपाली f. embracing. 2, 413.

अंकुर m. a sprout, a shoot. 2, 30.

See अंकूर.

अंकुश m. the hook used to drive an elephant. 2, 69.

अंकुशवारण n. driving the elephant with a hook. 2, 67.

अंकूर m. a sprout, a shoot. 2, 30.

See अंकुर.

अंग n. 1) a limb, a member. 4, 59.
2) the body. 2, 355.

अंग a vocative particle. 5, 97.

अंगज m. Kāma, love. 1, 32.

अंगद n. a bracelet worn upon the upper arm. 2, 402.

अंगना f. a woman. 2, 326.

अंगनारजस् n. the menstrual flux. 5, 8.

अंगमर्दिन् m. a man who makes it his employment to rub or knead the body of bathers. 2, 435. v. r. अंगमर्द.

अंगराग m. different unguents used for perfuming the body. 2, 390.

अंगविक्षेप { m. gesticulation.
1, 94.

अंगार mn. charcoal. 2, 168.

अंगारक m. the planet Mars. 1, 46.

अंगारशकटी f. a portable fire-stove. 2, 159.

अंगीकृति f. assent. 5, 99.

अंगुलि f. the tip of an elephant's trunk. 2, 64.

अंगुलिमुद्रा f. a signet-ring. 2, 404. 5, 37.

अंगुली f. a finger. 2, 361. 404.

अंगुलीयक n. a finger-ring. 2, 404.

अङ्घ्रि m. a foot. v. r. 2, 356.

अङ्घ्रिप m. a tree. v. r. 2, 22.

अचक्षुस् n. the evil eye (asau-myam caxus) 4, 87.

अचंडी f. a tractable cow. 2, 115.

अचल m. 1) a mountain. 2, 10.
2) अचला f. the earth. 2, 1.

अचिराणु f. lightning. 1, 60.

अक्षमल m. a bear. 2, 73.

अक्षोदन n. hunting. 2, 280. See
अक्षोदन.

अच्युत m. Vishnu. 1, 23.

अज m. a ram. 2, 122.

अज्ञ m. Vishnu. 1, 25.
अज्ञगर m. a large snake, the
 boa constrictor. 3, 20.
अज्ञगव n. Çiva's bow. 1, 14.
अज्ञन्य n. a portent foreboding
 misfortune. 1, 127.
अज्ञर्य n. friendship. 4, 21.
अज्ञसं adv. continually, eter-
 nally. 4, 13.
अज्ञाज्ञी f. cummin-seed. 2, 461.
अज्ञाज्ञीव m. a goatherd. 2, 226.
अज्ञिन n. the skin. 3, 8.
अज्ञिर n. a court, a yard. 2, 144.
अज्ञ adj. ignorant, foolish. (2, 222.)
अंचल m. the border of a cloth.
 2, 393.
अंजन m. 1) the elephant of the
 west. 1, 104. 2) a kind of tree.
 5, 26. 3) n. a collyrium ap-
 plied to the eyelashes. 2, 400.
अंजनिका f. a kind of lizard.
 2, 102.
अंजलिकारिका f. a doll made
 of clay. 2, 338.
अंजसा adv. 1) quickly, speed-
 ily. 4, 12. 5, 96. 2) truly. 5, 96.

अहनि (v. r. अहनी) f. the
 notched end of a bow. 2, 310.
अहृषक m. the name of a tree
 (Justicia Adhatoda). 2, 43.
अह्वी f. a wood, a forest. 2, 55.
अहृ } m. a room at the top
अहृत्तक } of a house 2, 139.
अद्या f. roaming or wandering
 about. 4, 91.
अणक adj. vile, inferior. 2, 182.
अणि m. f. 1) the pin of an axle.
 2, 293. 2) a corner. 4, 42.
अणु 1) adj. (f. अण्वी), small.
 4, 3. 2) m. a kind of grain
 (panicum miliaceum). 5, 28.
अंड 1) m. an egg. 2, 85. 2) n.
 a testicle. 2, 368.
अंडज m. a bird. 2, 83.
अतलस्पर्श adj. deep, fathom-
 less. 3, 27.
अतस् adv. therefore. 5, 92.
अतसी f. flax (linum usitatissi-
 mum). 2, 427.
अतिक्रम m. 1) — अत्याधान 4,
 69. 2) transgression. 5, 40.

अतिगर्वित adj. conceited, arrogant. (2. 228.)

अतिथि m. a guest. 2, 203.

अतिभी m. the flash accompanying thunder. 1, 57.

अतिमर्याद adj. excessive. 4, 34.

अतिमात्र adj. excessive. (5, 17.)

अतिमुक्तक m. the name of a plant (*Gaertnera racemosa*). 2, 53.

अतिरक्ता f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

अतिवाहिक m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

अतिवेल adj. excessive. 4, 34. 5, 17.

अतिसंधान n. cheating, deceiving. 4, 63.

अतिसार m. diarrhoea. -See सातिसार.

अतिसारकिन् adj. afflicted with diarrhoea. 2, 451.

अतीत adj. passed. (5, 73.)

अत्यय m. 1) a transgression. 5, 40. 2) distress, danger. 5, 40. 3) death. 3, 6.

अत्यर्थ adj. exceeding, excessive. 4, 34.

अत्याकार m. disrespect, contempt. 4, 19.

अत्याधान n. अतिक्रम. 4, 69. (The *Bhûriprayogakosha* explains this word, like *Halâyudha*, merely by अतिक्रम.)

अत्रिनेत्रप्रसूत m. the moon. 1, 42.

अथ, अथो ind. 1) then (स्नातो ऽथ भुंक्ते, first he bathed, then he partook of a meal). 2) now (auspicious and inceptive; अथ परस्मैपदानि, now let us treat of the middle voice). 3) what, how (interrogatively; अथ शक्नो ऽसि भोक्तुं, what you are able to eat? *Kshira-svâmin*). 5, 100.

अद्भ adj. much. 4, 16.

अदिति f. the mother of the gods. 1, 119.

अडा ind. certainly, truly, verily.
5, 99.

अहुत n. 1) surprise, wonder.
4, 60. 2) one of the nine sentiments to excite which is the object of a poetical composition. 1, 92.

अद्गर adj. gluttonous, voracious.
2, 195.

अद्रि m. 1) a tree. 2, 22. 2) a mountain. 2, 10. 3) the sun.
5, 34.

अद्वयवादिन् m. Buddha. 1, 85.

अद्विज m. a Brahman who has lost his caste by suffering the domestic fire to become extinct. 2, 249.

अधम adj. low, vile, inferior.
2, 182.

अधर 1) adj. low, below. 5, 92. 2) overcome in argument or controversy. 2, 209. 3) m. the underlip, or lip in general. 2, 369.

अधरतस् {
अधरस्तात् { adv. below, beneath. 5, 92.

अधस् adv. down, below, downwards. 1, 102. 2, 27. 63. 4, 83. 5, 92.

अधस्तात् adv. down, below, downwards. 1, 102. 5, 92.

अधिकृत 1) adj. superintending. 2, 274. 2) m. a superintendent. 2, 107. 272.

अधित्यका f. a wood upon the upper part of a mountain. 2, 56.

अधिप {
अधिपति { m. a lord or master.
अधिभू { 2, 188.

अधिरोहिणी f. a ladder. 2, 146.
vr. अधिरोहणी.

अधिश्रयणी f. an oven or stove.
2, 158.

अधिष्ठान n. a town. 2, 130.

अधीर adj. wavering, unsteady.
4, 10.

अधीश m. a lord or master.
2, 188.

अधृष्ट adj. modest, bashful, timid. 2, 220.

अधोक्षत्र m. Vishnu. 1, 23.

अधोभुवन n. the infernal regions. 3, 1.

अधोमुख adj. (f. ई) looking downward, turned downward. 2, 230. 303.

अध्यक्ष m. a superintendent. 2, 272.

अध्यात्म n. the supreme spirit. 5, 82.

अध्यापक m. a teacher. 2, 245.

अध्येषणा f. begging, solicitation. 2, 205.

अधग m. a traveller. 2, 202.

अधन् m. a way, a road. 2, 105.

अधनीन m. a traveller. 2, 202.

अधन्य 1) adj. fit for travelling. 2, 290. 2) m. a traveller. 2, 202.

अधर् m. a sacrifice. 2, 259.

अनंग m. Kāma. 1, 33.

अनडुह् 1) n. (nom. अनडाह्) a bull or ox. 2, 108. 2) f. अनडुही or अनडाही. a cow 2, 113.

अनंत 1) m. Baladeva. 1, 28.

2) अनंता f. the earth. 2, 1.

अनंतर adj. following immediately, near. 5, 100.

अनपक्ष adj. not contrary, coincident. 4, 71.

अनय m. ill-luck, misfortune. See अयानय.

अनर्गल adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अनर्थक adj. useless, worthless, void of sense. 1, 150.

अनल m. fire. 1, 62. 100.

अनवधान n. inadvertence, carelessness. 4, 69.

अनवर्त adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनवस्कर adj. unsoiled, clean. 4, 85.

अनशन n. abstaining from food, fasting. 4, 75.

अनश्वर adj. imperishable, eternal. 1, 125.

अनस् n. a cart. 2, 289.

अनादर m. disregard, disrespect. 4, 19.

अनादिवात्ता f. a tradition. 1, 147.

अनादृत adj. unrespected, despised. 4, 29.

अनामा f. the ringfinger. 2, 383.

अनायासार्थक adj. prepared without exertion or difficulty. 4, 89.

अनारत adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनार्त adj. unscathed, healthy. 2, 225. v. r.

अनाविल adj. unsoiled, clean, pure. 1, 132.

अनिबद्ध adj. disconnected. 1, 139.

अनिमिष m. 1) a god. 1, 4. 2) a fish. 3, 35.

अनिरुद्ध m. the son of Kâma. 1, 34.

अनिल m. wind. 1, 75.

अनिश adv. continually. 4, 13.

अनीक m. n. 1) a host, an army. 2, 302. 2) war, combat. 2, 298.

अनीकस्य m. a guard, a sentinel. 2, 278.

अनीकिनी f. a host, an army. 2, 302.

अनुकूल adj. agreeing or in accordance with. 4, 71.

अनुक्रम m. succession, order. 4, 54.

अनुक्रोश m. compassion. 4, 39.

अनुग m. 1) an attendant, a servant. 2, 273. 2) a lover a husband. 2, 342.

अनुचर m. an attendant, a servant. 2, 273.

अनुक्लिष्ट adj. moral, righteous. 2, 247.

अनुज m. a younger brother. 2, 351.

अनुजीविन् m. a companion, a follower. 2, 273.

अनुतर्प m. a goblet, a vessel used for drinking spirits with. 2, 172.

अनुताप m. repentance. 4, 31.

अनुत्तम adj. unequalled, best, excellent. 4, 4.

अनुत्तर adj. deserving no reply, talking nonsense. 2, 222.

अनुनय m. salutation, obeisance. 4, 64.

अनुपदं adv. following. 4, 46.

अनुपदिन् adj. searching, inquiring. 2, 225.

अनुपदीना f. a boot. 2, 156.

अनुपात्यय m. absence of neglect, following the appointed order. 4, 54.

अनुमति f. the fifteenth day of the moon's age, on which she rises one digit less than full. 1, 112.

अनुमानोक्ति f. the art of reasoning, logic. 1, 10.

अनुयोग m. a question. 1, 154.

अनुत्ताप m. a repetition of what had been said before, tautology. 1, 150.

अनुलेपन n. ointment, unguent. 2, 387.

अनुवृत्ति f. = यात्रा. 5, 33.

अनुशय m. 1) repentance. 4, 31.
2) ancient enmity. 5, 29.

अनुपंग m. compassion. 5, 37.

अनूक n. 1) race, family. 5, 43.
2) temperament, disposition. 5, 43.

अनूचान m. a Brahman versed in the Vedas and Vedāṅgas. 2, 240.

अनृत n. untruth, falsehood. 1, 144.

अनेकधा adv. variously, numerously. 2, 282. 3, 25.

अनेकप m. an elephant. 2, 59.
See द्विप.

अनेडमूक adj. blind. 2, 454.

अनेहस् m. time. 1, 105.

अनोक्त्त m. a tree. 2, 22.

अंतःपुर n. a seraglio, a harem. 2, 274. 325. 336.

अंतक m. Yama. 1, 72.

- अंतर** 1) adj. external (अंतरे
 चंडालगृहा वास्त्रा इत्यर्थः
 Kshirasvāmin). 5, 85. 2) n.
 the middle, the midst. 5, 85.
 3) intervening space. 2, 106.
 2, 61. 5, 85. 4) the soul. 5,
 85. 5) a hole, a rent. 3, 2.
 6) a foible, a weak side (अंतर
 लब्धारेः प्रहरेत् Ksh.). 5, 85.
 7) room, opportunity (अंतरं
 देहि Ksh.). 5, 85. 8) diffe-
 rence. 5, 85. 9) clothing. 5, 85.
- अंतरात्मन्** m. the soul. 5, 85.
- अंतराय** m. obstacle, impedi-
 ment. 2, 246.
- अंतराल** adj. intermediate. 1, 102.
- अंतरिक्ष** n. the sky, the atmo-
 sphere. 1, 137.
- अंतरीप** n. an island. 3, 48.
- अंतरीय** n. a lower garment. 2,
 391.
- अंतरेण** prep. except, without.
 5, 90.
- अंतर्गडु** adj. useless, worthless.
 4, 89.
- अंतर्देह** (?) m. n. entrails. 5, 31.
- अंतर्धि** m. concealment. 4, 34.
- अंतर्वेशिक** m. the superinten-
 dent of a harem. 2, 274.
- अंतर्वली** f. a pregnant woman.
 2, 343.
- अंतर्वाणि** adj. skilled in sci-
 ence. 2, 244.
- अंतावसायिन्** m. a man of a
 low tribe. 2, 443.
- अंतिक** n. vicinity, neighbour-
 hood. 4, 7. 5, 99.
- अंतिम** adj. final, last. 4, 90.
- अंतेवासिन्** m. a pupil. 2, 245.
- अंत्य** adj. final, last. 4, 90.
- अंत्यज्ञ** m. a man belonging to
 the Çūdra caste. 2, 237.
- अंत्यजाति** m. a man of a low
 tribe. 2, 444.
- अंत्यवर्ण** m. a Çūdra. 2, 431.
- अंत्र** n. an entrail. 3, 13.
- अंडुक** m. the chain with which
 the feet of elephants are se-
 cured. 2, 68.

अंध adj. blind. 2, 454.

अंधकरिपु m. Civa. 1, 11.

अंधकार m.n. darkness. 1, 110.

अंधतमस n. great darkness. 1, 110.

अंधस् n. boiled rice. 2, 164.

अंधु m. a well. 3, 62.

अन्न n. boiled rice. 2, 164.

अन्यभूत m. the Indian cuckoo. 2, 88. See परपुष्ट.

अन्योन्य pron. mutual, reciprocal. 4, 35.

अन्वत्त }
अन्वच् } adj. following. 4, 46.

अन्वय m. race, lineage. 2, 241. 5, 43.

अन्ववाय m. race, lineage. 2, 241.

अन्वासन n. a workshop, a manufactory. 2, 142.

अन्वेषण n. search, inquiry. 5, 21.

अन्वेष्ट adj. searching, inquiring. 2, 225.

अप् f. pl. water. 3, 26.

अपकार m. injury, offence. 4, 86.

अपकृष्ट adj. low, inferior. 2, 182.

अपघन m. a limb, a member. 4, 59.

अपचित adj. honoured, respected. 2, 229.

अपज्ञान n. concealment of knowledge. 4, 45.

अपटी f. a screen surrounding a tent. 2, 154.

अपत्य n. offspring, a child, male or female. 2, 342.

अपत्रपा f. bashfulness. 2, 412.

अपदांतर adj. adjoining, contiguous. 4, 8.

अपमित्यक् n. debt. 2, 417.

अपर adj. unsurpassed, superior. 4, 4.

अपराजिता f. a plant (clitoria ternatea). 2, 47.

अपराडेयु m. an archer who always misses the butt. 2, 316.

अपराध m. a fault, a transgression. 4, 64.

अपराह्ण m. the afternoon. 5, 36.

अपर्णा f. Durgā. 1, 16.

अपलाप m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपवरक n. a lying-in chamber. 2, 137.

अपवर्ग m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपवर्जन n. gift, donation. 2, 264.

अपवाद m. censure, blame. 1, 148.

अपवारण n. concealment. 4, 34.

अपवारित adj. covered, concealed. 4, 58.

अप्रविड adj. rejected. 4, 18.

अपदु adj. contrary, opposite. 4, 71. See अनपदु.

अपसद् m. an outcaste. 2, 182.

अपसर्प m. a spy. 2, 270.

अपसव्य adj. not left, right. 4, 71.

अपस्कर m. any part of a carriage. 2, 293.

अपस्नान n. bathing after the performance of a funeral ceremony. 3, 17.

अपहस्तित rejected, despised. 4, 29. This word occurs in the notes to Urvāci, ed. Bollensen, p. 253.

अपङ्गव m. 1) concealment of knowledge. 4, 45. 2) affection. 5, 29.

अपांग m. the outer corner of the eye. 2, 365. 62.

अपाचीन adj. 1) turned away. 4, 72. 2) southern. 1, 103.

अपांच् (अपाङ् अपाची अपाक्) southern. 1, 103.

अपाठव n. sickness, disease. 2, 445.

अपात्यय m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपान n. the anus. 2, 358.

अपां पित्त n. fire, 1, 63.

अषार n. the near bank of a river. 3, 43.

अषाघ्रय m. a fence or hedge in front of a building. 2, 152.

अपिनङ्ग adj. dressed, accoutred. 4, 62. See **पिनङ्ग**.

अपुनर्भव m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपूप m. a cake. 2, 164. See **पूप**.

अप्रधान n. subordination, inferiority. 5, 79.

अप्रतन्व adj. quick, expeditious. 4, 98.

अप्ररुत adj. untilled, fallow. 2, 3.

अप्सरस् f. a nymph of Indra's heaven. 1, 87. 88.

अफल्ल adj. barren, unprofitable, useless. 4, 75.

अवङ्ग adj. unconnected, senseless. 1, 141.

अवता f. a woman. 2, 327.

अवज्ज 1) m. the moon. 1, 42. 2) n. a lotus. 3, 57.

अब्ध m. 1) a cloud. 1, 58. 2) a year. 1, 115. 116.

अब्रह्मण्य n. used as an exclamation: sacred, not to be hurt. 2, 251.

अभया f. yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.

अभिक m. a lover, a husband. 2, 342. See **अभीक**.

अभिख्या f. 1) beauty. 2, 410. 2) fame, glory. 1, 153.

अभिजन m. family, race. 2, 241.

अभिजात adj. well-born, of noble descent. 2, 234.

अभिज्ञ adj. skilful, clever. 2, 180.

अभिज्ञान n. a sign, a token. 1, 45.

अभिधा f. a name. 1, 152.

अभिधान n. speaking, speech. 1, 138.

अभिधेय n. meaning, signification. 5, 81.

अभिनय m. dramatic action expressive of sentiment. 1, 94.

अभिनव adj. new. 4, 26.

अभिनिर्घाण n. march. 2, 306.

अभिनिवेश m. perseverance, determination to accomplish an object. 4, 99. 5, 55.

अभिन्न adj. not different, identical. 2, 16. 280. 4, 9.

अभिप्राय m. 1) intention, purpose. 4, 77. 5, 81. 2) meaning. 5, 64.

अभिभव m. 1) disregard, disrespect. 4, 19. 2) defeat. 5, 59.

अभिमंत्रण n. calling, inviting. 1, 154.

अभिमान m. pride, haughtiness. 5, 35.

अभियाति m. an enemy. 2, 300.

अभियोग n. an attack. 5, 57.

अभिरूप adj. learned. 2, 177.

अभिलाष m. greedy desire after, covetousness. 2, 209.

अभिलाषुक adj. craving, desiring, covetous. 2, 208.

अभिवादन n. salutation, obeisance. 2, 243.

अभिवाद्य adj. to be saluted. 2, 243.

अभिषंग m. 1) connexion. 2) defeat. 3) imprecation. 5, 59.

अभिषव m. sour gruel. 2, 163.

अभिषेणन n. march to attack an enemy. 2, 306.

अभिसंपात m. war, battle. 2, 299.

अभिसार s. सर्वाभिसार.

अभिसारिका f. a woman who makes an assignation. 2, 341.

अभिहार m. 1) robbing. 2) attack. 3) arming, taking up arms. 5, 57.

अभीक m. a lover, a husband. 2, 342. See अभिक.

अभीक्षा adv. repeatedly. 4, 39.

अभीरु f. asparagus racemosus. 2, 454.

अभीशु m. a ray of light. 1, 38.

अभ्यय adj. near. 4, 7.

अभ्यर्ण adj. near. 4, 7.

अभ्यवहार m. eating. 2, 170.

अभ्यागम m. war, battle. 2, 298.

अभ्यागारिक, adj. diligent in supporting one's family. 2, 202.

अभ्याश m. vicinity, neighbourhood. 4, 7. v. r. अभ्यास.

अभ्यास m. military practice. 2, 315.

अभ्युत्थान n. dignity, respectability. 4, 93.

अभ्युपगम m. granting, allowing. 5, 100.

अभ्यूष m. slightly parched grain. 2, 430.

अन्न n. a cloud. 1, 58.

अश्रमातंग m. Airāvata, Indra's elephant. 1, 61.

अमत्र n. a vessel. 2, 172.

अमर m. an immortal, a god. 1, 4.

अमरावती f. the city of Indra. 1, 55.

अमर्त्यभुवन n. heaven. 1, 3.

अमर्ष m. anger, passion. 2, 207.

अमर्षण adj. angry, passionate. 2, 206.

अमलानक n. the blossom of globe amaranth (*gomphraena globosa*). 2, 52. vr. अमलातक.

अमा adv. 1) together. 2) near. 5, 99.

अमात्य m. a minister, a senator. 2, 271.

अमावास्या f. the first day of the first quarter, on which the moon is invisible. 1, 112.

अमित्र m. an enemy. 2, 300.

अमुक्त n. a weapon which is always held in the hand, and not thrown, e. g. a knife. 2, 307. 308. See मुक्तामुक्त, यंत्रमुक्त.

अमुत्र adv. in a future world. 5, 91.

अमृत n. 1) the food of the gods. 1, 133. 2) water. 3, 26. 3) final beatitude. 1, 124. 4) f. अमृता a plant (*menispermum cordifolium*). 2, 460.

अमृताशन m. a god. 1, 4

अंबक n. the eye. 2, 364.

अंबर n. 1) cloth, dress. 2, 393.

2) the sky or heaven. 1, 137. 5, 15.

अंवरीष m. a frying pan. 2, 158.

अंबा f. a mother. 2, 349.

अंविका f. Pārvati. 1, 15.

अंबु n. water. 3, 26. 5, 61.

अंबुज n. a lotus (nymphaea nelumbo) 3, 57.

अंबुद् m. a cloud. 5, 40.

अंबूकृत adj. sputtered (of speech). 1, 142.

अंभस् n. water. 3, 26. 46. 5, 83.

अय m. good luck. 1, 126. (अयानय 'whether producing good or ill luck').

अयन n. 1) a road, a path. 2, 105. 2) a place, a site (?). 4, 77.

अयंत्रित adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अयस् n. iron. 2, 16.

अयस्कांत m. the loadstone. 2, 14.

अयि a particle introducing a kind enquiry 5 96.

अरं adv. quickly. 4, 12.

अरघक m. a wheel for drawing water with. 3, 63. Hind. ارغ.

अरणि m. f. wood used for kindling by attrition the sacrificial fire. 2, 260.

अरण्य n. a wood, a forest. 2, 55.

अरण्यश्चन् m. a wolf. 2, 73.

अरति f. longing, regretting. 4, 57.

अरलि m. a cubit, or measure from the elbow to the tip of the little finger. 2, 381.

अरर m. n. the leaf of a door. 2, 133. v. r. अररि.

अरविन्द n. a lotus (nymphaea nelumbo). 3, 58.

अराति m. an enemy. 2, 300.

अराल्त adj. bent, crooked. 4, 11.

अरि m. an enemy. 2, 300.

अरित्र n. a rudder. 3, 50.

अरिष्ट m. 1) a tree (nimba azadaracta). 2, 41. 2) a crow. 2, 90. — n. 3) a natural phenomenon boding misfortune.

- 1, 127. 4) misfortune. 5, 18.
5) buttermilk. 2, 120.
- अरिष्टगृह** n. a lying-in chamber.
2, 344.
- अरुण** adj. red. 4, 48.
- अरुतुद** adj. inflicting pain, painful. 2, 216.
- अरुस्** n. a wound. 3, 8.
- अर्क** m. the sun. 1, 36. 120. 5, 70.
- अर्काश्मन्** m. crystal. 2, 21.
See **सूर्यकांत**.
- अर्गला** f. a bolt to fasten a door.
2, 145.
- अर्घ** m. 1) price. 2) an oblation given to a venerable person.
5, 49.
- अर्चना** f. worship, homage. 5, 49.
- अर्चा** f. 1) worship, homage. 1, 128. 2) an image. 1, 131.
- अर्चिष्मत्** m. fire. 1, 62.
- अर्चिस्** n. flame. 1, 65. 67.
- अर्जुन** 1) adj. (f. ई.) white. 4, 47.
2) m. a tree (pentaptera ar-
juna). 2, 40. 3) v. r. instead of
अर्जन. 5, 26. 4) n. grass. 2,
35. 5) f. a cow. 2, 113.
- अर्णव** m. the ocean. 3, 30.
- अर्णस्** n. water. 3, 26.
- अर्त्ति** f. pain. 3, 4.
- अर्थ** 1) cause, motive. 5, 81. 2)
intention, purpose. 3) mean-
ing, signification. 4) wealth.
1, 80. 5, 81. Comp. **देवतार्थ**,
युद्धार्थ 2, 291.
- अर्थवाद्** m. praise. 1, 145.
- अर्थव्ययसह** adj. prodigal. 5,
46.
- अर्थागम** m. income. 2, 278.
- अर्थिन्** m. a beggar. 2, 204.
- अर्ध** 1) adj. half. 2, 407. 2) m.
a part. 4, 28.
- अर्धगुच्छ** m. a necklace consist-
ing according to HC. and Rā-
yam. (**गुत्सार्ध**) of 24 strings.
2, 407.
- अर्धचंद्र** m. an arrow with a head
like a crescent. 2, 314.

- अर्धोरुक** adj. reaching to the middle of the thigh, e. g. a petticoat. 2, 392.
अर्भक m. a child, the young of any animal. 2, 347.
अर्यमन् m. the sun. 1, 35.
अर्य m. a master. 2, 188.
अर्वत् 1) m. a horse. 2, 281. 2) f. **अर्वती** a mare. 2, 285.
अर्वन् adj. bad, inferior. 2, 182.
अर्वाक्कूल n. the near bank of a river. 3, 45.
अर्श n. piles. 2, 451.
अर्शस् n. piles. 2, 450.
अर्शस adj. afflicted with piles or haemorrhoids. 2, 451.
अर्हत् m. a Jaina saint. 1, 86.
अल n. the tail (or rather the sting) of a scorpion. 3, 23.
अलक n. curled hair, a lock. 2, 376.
अलका f. the residence of Kuvera. 1, 83.
अलक्तक m. lac. 2, 400.
अलक्ष्मी f. (nom. **अलक्ष्मीः**), misfortune, calamity, personified as a goddess. 1, 86.
अलगद् m. a water snake. 3, 21.
अलङ्करण n. an ornament. 2, 403.
अलङ्कर्मिण adj. skilful, clever. 2, 215.
अलङ्कार m. an ornament. 2, 384.
अलर्क m. a mad dog. 2, 127.
अलस adj. indolent, lazy. 2, 232.
अलात n. a fire brand. 1, 67.
अलावू f. a long white gourd (cucurbita lagenaris). 2, 54.
अलि m. a bee. 2, 100.
अलिक n. the forehead. 2, 370.
अलिङ्गर m. an earthen water jar. 2, 162.
अलिन् m. a bee. 2, 100.
अलिङ्क m. a terrace before a house. 2, 144.

अलीक n. untruth, falsehood.
1, 144.

अल्प adj. small. 4, 3.

अवकर m. dust, sweepings. 2,
147.

अवकाश m. opportunity. 5, 85.

अवकीर्ण adj. scattered. 4, 29.

अवकीर्षिन् m. a religious stu-
dent who has broken his
vows by incontinency. 2, 249.

अवकृष्ट adj. vile, inferior. 2,
182. v. r. for अवकृष्ट.

अवकेशिन् m. a tree without
fruit. 2, 23.

अवक्रय m. price. 2, 418.

अवगाह m. a bucket (? —
जलद्रोणी). 4, 69. The Çkd. of
Rādhākānta reads अवगाह,
but the meaning नौकाजल-
सेचनपात्र has no authority.
The Oxford Ms. of the Çab-
damālā reads अवगाहो
जलद्रोणी.

अवगीत adj. 1) seen frequent-
ly, well known, decanta-

tus. 2) censured, blamed.
4, 70.*

अवग्रह m. the forehead of an
elephant. 2, 63.

अवग्रहिणी f. See गृह*.

अवचूल m. an ornament hang-
ing downwards from the top
of a banner. 2, 303. See
उचूल.

अवज्ञा f. disregard, contempt.
4, 30.

अवज्ञात adj. despised. 4, 29.

अवर m. a hole or pit. 4, 97.
5, 16.

अवरु 1) f. the nape of the neck.
2, 370. 2) n. (?). a hole, a
rent. 3, 2.

अवतंस } m. 1) a garland of
अवतंसक } flowers worn on the
crown of the head. 2) an ear-
ring. 2, 399.

* अवगीतं तु निर्वेदे ऽनूक्त-
दृष्टे विगर्हिते. Ajaya.

अवतमस n. slight darkness.
1, 110.

अवतोका f. a cow which has
miscarried. 2, 115.

अवदंश m. a stimulant to drink.
2, 173.

अवदात adj. white. 4, 47.

अवद्व adj. low, inferior. 2, 182.

अवधारण n. determining, stat-
ing or holding with posi-
tiveness and assurance. 5,
95. 98.

अवधि m. 1) a boundary, a li-
mit. 2, 104. 2) a hole, a pit.
5, 16. 3) an agreement 5, 32.

अवध्य adj. not to be killed,
sacred. 2, 251.

अवधस्त adj. scattered. 4, 29.

अवनि f. the earth. 2, 1.

अवन्तिसोम m. sour gruel. 2,
163.

अवन्ती f. Ujjayini, the modern
Oujein. 2, 132.

अवपात m. a hole or pit. 4, 97.

अवभृथ m. a supplementary
sacrifice made to atone for
any defects in a principal
and preceding one. 2, 262.*

अवम adj. low, inferior. 2, 182.

अवयव m. a member, a part.
4, 59.

अवरत्न m. a younger brother.
2, 351.

अवरोध m. a seraglio, a haram.
2, 325.

अवरोह m. a creeping plant
climbing up to the top of a
tree. 2, 29.**

• प्रधानयागो दीक्षा । त-
स्यातः समापको यो ज्वरो
यज्ञो न्यूनत्वादितोषनिरा-
साय प्रधानयागस्य पूरणाय
प्रतिष्ठार्थं क्रियते सोऽवभृथः ।
Rāyam.

• वृत्तमूलात्प्रभृति वृत्ता-
ग्रपर्यन्तं गता गुडूच्यादिलता-
प्यवरोहः । Rāyam.

अवर्णवाद m. censure, blame, reproach. 1, 148.

अवलम्ब n. the waist. 2, 362.

अवलीला f. disregard, contempt. 4, 30.

अवलेप m. pride, haughtiness. 4, 37.

अवलोकन n. looking, seeing. 2, 411.

अवश्यं adv. certainly, positively. 5, 50.

अवश्याय m. frost, hoar frost. 3, 28.

अवष्टम्भ m. — सौष्टव. 4, 74.

अवसर m. occasion, opportunity. 4, 63. 5, 65. 85.

अवसान n. end, termination. 5, 39. 67. 2, 25.

अवस्कन्द m. assault, attack. 2, 297.

अवस्कर m. 1) faeces, excrement. 3, 15. 2) a privy, an organ of generation. 5, 37.

अवहार m. a shark. 3, 34.

अवहित्य n. dissimulation. 4,

87. अंगविकृतस्य रोमांचा-

देराच्छादनादवहितः स्थित-

त्वमवहित्या अवहित्यम-

द्योग्यतेति भारतात् क्लीव-

मपि । Rāyam.

अवहेल n. disregard, contempt. 4, 30.

अवाक्श्रुति adj. deaf and dumb. 2, 454.

अवाग्भाग m. the part below. 2, 26.

अवाक् 1) n. of अवाच, down, below, downwards. 1, 102. 2) f. अवाची the south. 1, 101.

अवि m. a sheep. 2, 124.

अविहस n. ewe's milk. 2, 124.

अविनीता f. an immodest woman. 2, 341.

अविमरीस n. ewe's milk. 2, 124.

अविस्त adj. unceasing, continual. 4, 13.

अविसीढ n. ewe's milk. 2, 124.

अविस्पष्ट adj. unclear, indistinct. 1, 141.

अवी f. (nom. ईः), a woman in her courses. 2, 333.

अवेक्षा f. attention, watchfulness. 4, 97.

अव्यक्त 1) adj. indistinct, unclear. 5, 56. 2) inarticulate. 1, 140. 3) m. the supreme spirit. 5, 56.* 4) a fool. 5, 56.

अव्यक्तवाच् adj. speaking indistinctly. 2, 232.

अव्यंजन adj. beardless. 2, 123.

अव्यापार m. vacation from work, state of being unemployed. 5, 65.

अशन n. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. 5, 83.

अशनाया f. hunger. 2, 206.

अशनि m.f. Indra's thunderbolt. 1, 56.

अशुभ n. 1) sin. 3, 5. 2) misfortune. 5, 18.

अशोक m. a tree (Jonesia asoka). 2, 37.

अश्मगर्भ n. an emerald. 2, 20.

अश्मन् m. a stone. 2, 13.

अश्मंतक n. an oven or stove. 2, 158.

अश्मसार n. iron. 2, 16. अश्मसारं च शस्त्रकमित्यमर-
मालायां क्लीवमपि. Rāyam.

अश्र 1) m. a corner. 4, 42. See अश्रि. 2) a tear. 2, 364. See अश्रु.

अश्रात adj. continual. 4, 13.

अश्रि f. a corner. 4, 42.

अश्रु n. a tear. 2, 364.

अश्लील adj. coarse, vulgar. 1, 142.

अश्व m. a horse. 2, 281.

अश्वतर m. a mule. 2, 295.

अश्वत्थ m. the holy fig tree. (ficus religiosa) 2, 41.

अश्वमुख m. a Kinnara, an attendant on Kuvera. 1, 82.

* In this sense it appears generally as a neuter.

अश्वारोह m. a horseman. 2, 235.

अश्विन् m. du. the twin sons of Aṣvini, and physicians of the gods. 1, 84.

अष्टापद n. gold. 2, 18.

अष्टीवत् m. the knee. 2, 360.

असंशय m. absence of doubt, certainty. 5, 99.

असकृत् adv. repeatedly, again. 4, 39.

असक्त adj. continual. 4, 13.

असती f. an unchaste woman. 2, 341.

असन n. a tree (pentaptera tomentosa). 2, 44.

असंपूर्ण adj. incomplete. 4, 28.

असंमत adj. disapproved, despised. 2, 211.

असरुन m. an enemy. 2, 300.

असार adj. pithless, empty, vain. 4, 92.

असि m. a sword. 2, 317.

असिक्री f. a woman in attendance in a haram. 2, 336.

असित 1) adj. black. 1, 50, 4, 49. 2) m. the planet Saturn. 1, 48.

असिधेनु }
असिपुत्रिका } f. a knife. 2, 318.

अस्तु m. pl. life. 1, 134.

असुर m. a demon. 1, 5.

असुहृद् m. an enemy. 2, 300.

असृग्धरा f. the skin. 3, 8.

असृज् n. blood. 3, 10.

असेचनक adj. insatiable. 2, 195.
According to Amara 'charming to such extent that the eye does not get tired of looking at it.'

असौम्य adj. not pleasing, unfriendly. 4, 87.

अस्तिमत् adj. wealthy. 2, 214.

अस्त्र n. 1) a weapon in general. 2, 307. 2) a bow. 2, 309.

अस्थग adj. deep. 3, 27.

अस्थि n. a bone. 3, 10, 11.

अस्थिपंजर n. a skeleton. 3, 11.

अस्निग्ध adj. unkind, harsh. 4, 98.

अस्र n. blood. 3, 10.

असु n. a tear. 2, 364.

अस्वप्न m. a god. 1, 4.

अस्वाध्याय m. a brahman who has not read the Vedas previous to his investiture. 2, 250.

अहंयु adj. proud, conceited. 2, 224.

अहंकार m. pride, haughtiness. 4, 37.

अहंकारिन् adj. proud, conceited. 2, 224.

अहृत n. new clothes. 2, 395.

अहमहमिका f. outdoing a rival. 4, 99.

अहर्पति m. the sun. 1, 37.

अहस् n. a day. 1, 106.

अहार्य m. a mountain. 2, 10.

अहि m. a snake. 3, 18, 20.

अहित m. an enemy. 2, 300.

अहिर्बुध्न m. Īiva. 1, 13.

अहीरणिन् m. a kind of snake. 3, 21. Purushottama writes अहीरणि.

अहोरात्र n. day and night. 1, 105. A day and night of the Pitris last a month, of the gods a year, of Brahman 2000 yugas of the gods. 1, 115.

अक्राय adv. soon, quickly, speedily. 4, 12.

आ.

आकर m. a mine. 2, 14.

आकर्ष m. 1) a die, dice. 2) playing with dice. 3) draught-board. 5, 59.

आकल्प m. ornament, decoration. 2, 384.

आकल्प n. sickness, disease. 2, 445.

आकस्मिक adj. (f. i), sudden.
5, 98.

आकार m. an affection of the
body, considered as indicative
of mental sentiment or emo-
tion. 4, 87.

आकारण n. calling, inviting.
1, 154.

आकुल adj. filled with. 4, 17.

आकुलक - आकुल adj. con-
fused, disordered. 4, 46.

आकृत n. intention, purpose.
4, 77.

आक्रंद m. war, battle. 2, 298.

आक्रांत adj. - आस्थित. 4,
96.

आक्रोश m. reviling, impre-
cation. 1, 149. 5, 59.

आक्षेप m. abuse, taunt. 1, 149.
2, 223.

आखंडल m. Indra. 1, 53.

आखात m. a natural pond.
3, 53.

आखु m. a rat, a mouse. 2, 80.

आखुरथ m. Ganeṣa. 1, 18.

आखेटक m. chase, hunting. 2,
280.

आख्या f. a name. 1, 152.

आख्यान n. } a tale, a le-
आख्यायिका f. } gend. 1, 152.

आगंतु m. a guest. 2, 203.

आगम m. sacred science. 1, 9.

आगस् n. offence, transgres-
sion. 4, 64.

आगुर f. assent. 4, 30.

आग्नेयी f. the wife of Agni. v. r.
1, 66.

आघाट m. a boundary, a limit.
2, 104.

आधार m. clarified butter. 2,
120.

आंगिरस m. Bṛihaspati. 1, 47.

आचमन n. sipping water be-
fore or after religious cere-
monies. 2, 253.

आचार m. custom, usage, prac-
tice. 5, 66. 83.

आचारतिक्रम (?) 4, 98.

आचित adj. gathered, accumulated. 4, 17.

आच्छाद् m. clothes. 1, 121.

आच्छादन n. 1) clothes. 2, 393.
2) the wooden frame of a roof. 2, 148.

आच्छोदन n. hunting, chase. v.r. 2, 280.

आज्ञानेय m. a horse of a good breed. 2, 284.

आजि f. war, battle. 2, 298.

आजीव m. 1) livelihood, subsistence. 2, 415. See पण्याजीव. 2) a Jaina beggar. 2, 190.

आज्य n. clarified butter. 2, 120.

आटि f. a bird (turdus ginginianus). 2, 94. See आति.

आटोप m. pride. 4, 37.

आडंबर m. 1) the sound of a drum (?). 2) the roaring of elephants (?). 3) — प्रपंच. 5, 55.

आढकी f. a kind of pulse (cytisus cajan). 2, 429.

आद्य adj. rich, wealthy. 2, 201.

आतंक m. 1) sickness, disease. 2, 445. 2) fear. 4, 40.

आतप m. the heat produced by sunshine. 1, 40.

आतपत्र n. a parasol. 2, 268.

आतर् m. money paid for being ferried over a river, fare, freight. 3, 49. The same is expressed, according to Rāyam. by आतार and अनुतर.

आतापिन् m. a kite. v.r. 2, 95.

आतायिन् m. a kite. 2, 95.

आति f. a bird (turdus ginginianus). 2, 94.

आतिथेय n. }
आतिथेयी f. } hospitality. 2, 204.
आतिथ्य n. }

ओतोय n. a musical instrument. 1, 93.

आत्मज्ञ m. a son. 2, 342.

आत्मन् m. 1) the soul. 1, 134.
2) nature, disposition, character. 4, 97. 5, 64.

आत्मभू m. 1) Vishnu. 1, 24.
2) Kāma. 1, 33.

आत्मीय adj. related, cognate.
2, 334.

आत्रेयिका f. a woman in her
courses. 2, 333.

आदर्श m. a mirror. 2, 400.

आदि adj. 1) first. 4, 22. 2) at
the end of a compound: et
cetera, and so on. 5, 101.

आदित्य m. 1) the sun. 1, 35.
2) a deity in general. 1, 4.

आदिम adj. first. 4, 90.

आदीनव m. a fault. 4, 86.

आदेशिन् m. an astrologer. 2,
248.

आदेश्ठ m. a person instituting
the performance of a sacri-
fice. 2, 265.

आद्य adj. first. 4, 90.

आद्यून adj. voracious. 2, 195.

आधार m. 1) a receptacle. 5,
12. 2) a pond. 3, 54.

आधि m. mental pain, anxiety.
2, 380.

आधीरणा m. an elephant-
driver. 2, 70.

आनक m. a sort of drum. 1,
97.

आनकडुभि m. Vasudeva, the
father of Krishna. 1, 27.

आनन n. the face. 2, 363. 97.

आनन्द m. joy, delight. 1, 123.

आनाय m. a net. 2, 439.

आनाह m. length. 4, 101.

आनुपूर्वी f. order, method, suc-
cession. 4, 54.

आपगा f. a river. 3, 43.

आपण m. a shop. 2, 141.

आपन्नसत्त्वा f. a pregnant wo-
man. 2, 343.

आपान n. a liquor shop. 2, 173.

आपीड m. a chaplet worn on
the crown of the head. 2, 399.

आपीन n. an udder. 2, 116.

आप्त m. a relation. 2, 354.

आप्लवन n. bathing, ablution.
2, 253.

आबंध m. a thong of leather

which fastens the oxen to the yoke of a plough. 2, 420.

आबन्धन n. a tie. 5, 19.

आवाधा f. pain. 3, 4.

आभरण n. an ornament. 2, 384. 404.

आभीर m. a cow-herd. 2, 432.

आभीरपल्ली f. a station of herdsmen. 2, 106.

आभील adj. formidable, fearful. 4, 20.

आभोग m. fulness, completeness. 4, 70.

आम m. sickness, disease. 2, 445.

आमगंधिक n. the smell of raw meat. 3, 9.

आमंत्रण n. calling to, addressing a person. 5, 97.

आमय m. sickness, disease. 2, 445.

आमलकी f. emblic myrobalan (*phyllanthus emblica*). 2, 463.

आमिक्षा f. a mixture of boiled and coagulated milk. 2, 261.

आमिष n. 1) meat. 3, 9. 2) a present, a bribe. 2, 279.

आमुक्त adj. dressed, accoutred. 4, 62.

आमुष्यायण m. the son of a celebrated father. 2, 240.

आमोद m. fragrance. 1, 77.

आम्नाय m. sacred doctrine, handed down by oral tradition. 2, 247. 2) the Veda. 1, 9.

आम्र m. the mango tree (*man-gifera indica*). 2, 37.

आमेडित n. repetition of a sound or word. 1, 153.

आय m. income, revenue. 2, 278.

आयःशूलिक m. a man who, in order to attain an object, uses forcible, instead of gentle means, as for instance a beggar, who holds a lance to your breast, in begging for alms. 2, 216.

आयत adj. long. 4, 66.

आयतन n. a shed for sacrifices.
2, 138.

आयति f. future time. 1, 118.

आयल्लक n. regretting, longing, 4, 57.

आयाम m. length. 4, 101.

आयुध n. a weapon. 2, 307. 5,
48. 81.

आयुर्वेदिन् m. a physician. 2,
457.

आयुष्मत् adj. long-lived. 2, 226.

आयोधन n. war, battle. 2, 298.

आरकूट m. brass. 2, 15.

आरक्ष m. the part beneath the
frontal projections on the
forehead of an elephant. 2, 63.

आरग्वध m. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

आरनाल n. sour gruel made
from boiled rice after fer-
mentation. 2, 163.

आरंभ m. beginning. 4, 22.

आराय n. the head of certain
arrows, having the shape of
an awl, or an arrow of that
kind. 2, 314. Cf. Çārngadhara-
paddhati 80, 64. आरामुखं
क्षुरग्रं च गोपुच्छं चार्धचन्द्रकं ।
सूचीमुखं च भल्लं च वत्सदंतं
द्विभल्लकं ॥ कर्णिकं काकतुंडं
च तथान्यान्यप्यनेकशः । फ-
लानि देशदेशेषु भवन्ति ब-
हुद्वयतः ॥ आरामुखेन वै चर्म
क्षुरग्रेण च कार्मुकं । सूचीमु-
खेन कवचमर्धचन्द्रेण मस्तकं ।
भल्लेन क्लृप्तं वेध्यं etc.

आरात् adv. 1) near. 4, 7. 2)
far. 4, 8.

आराधना f. service, worship.
1, 129.

आराम m. a grove in the out-
skirts of a town. 2, 57.

आरालिक m. a cook. 2, 276.

आरेक m. doubt, uncertainty.
4, 6.

- अरोपित** adj. placed in or upon. 4, 62.
- अरोह** m. 1) height. 2, 26. 2) the buttocks. 2, 357.
- अरोहण** n. a ladder, a staircase. 2, 146.
- अर्त्ति** f. pain. v. r. 3, 4.
- अर्द्रक** n. ginger in the undried state. 2, 461.
- अर्द्रालुब्धक** m. the dragon's tail or descending node. 1, 49.
- अर्य** m. 1) a respectable, venerable man. 1, 99. 2, 217. 2) a Vaiçya. 2, 415. 3) a guard of the women's apartments. 5, 28. 4) f. **अर्या**, Pārvatī. 1, 15.
- अर्षभ्य** m. a bull fit for castration. 2, 109.
- अर्त्तभ** m. killing, slaughter. 2, 323.
- अर्त्तय** m. a dwelling, a house. 2, 137.
- अर्त्तवाल** m. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.
- अर्त्तस्य** n. idleness, indolence. 4, 72.
- अर्त्तान** n. the post to which an elephant is tied. 2, 66.
- अर्त्ति** m. a scorpion. 3, 23.
- अर्त्तिंगन** n. embracing, an embrace. 2, 413.
- अर्त्ती** f. 1) a woman's female friend. 2, 332. 2) a row or range. 4, 36. 3) a causeway, a bridge. 3, 54.
- अर्त्तिव्यलेखा** f. painting. (?). 4, 43.
- अर्त्तलोक** m. light, lustre. 1, 66.
- अर्त्तण** n. a shield. 2, 305.
- अर्त्तवर्त** m. a whirlpool. 3, 46.
- अर्त्तवर्त्तित** adj. eradicated. 4, 27.
- अर्त्तवर्त्ती** f. a row or range. 4, 36.
- अर्त्तवर्त्त** m. a dwelling, a house. 2, 136.
- अर्त्तवाप** m. 1) a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29. 2) a bracelet. 2, 402.

आवात n. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.

आवास m. a dwelling, a house. 2, 136. Comp. त्रिदश°

आविक m. (?) a woollen blanket. 2, 396.

आविड adj. crooked. 4, 11.

आवुक m. a father (in theatrical language). 1, 99.

आवेश m. conceit, pride. 4, 37.

आवेशन n. a work-shop. 2, 141.

आवेशिक m. a guest. 2, 203.

आवेष्टक m. an enclosure, a wall. 2, 135.

आशंसा f. wish, desire. 4, 25.

आशंका f. fear. 4, 40.

आशय m. a receptacle. 5, 12.

आशा f. 1) a region. 1, 100. 2) desire. 2, 209.

आशिस् f. (nom. ācis) a serpent's fang. 3, 20.

आशी f. v. r. for आशिस्. 3,

20. (ācim iva kalām indoh. Rājacekhara quoted by R.M.).

आशीर्विष v. r. for आशीविष. 3, 19.

आशीविष m. a snake. 3, 19.

आशु adj. quick, fast. 4, 12.

आशुशुक्ताणि m. fire. 1, 63.

आश्चर्य n. a wonder, a marvel. 4, 60.

आश्रम m. 1) a hermitage. 2, 143. 2) a religious order of four kinds, according to the different periods of life. See ब्रह्मचारी, गृहस्थ, वानप्रस्थ, यति. 2, 238.

आश्रय m. support, shelter, refuge. 2, 143.

आश्रयाश m. fire. 1, 64.

आश्लेष m. embracing, an embrace. 2, 413.

आथाढ m. a staff of Palāṇa wood carried by ascetics on the day of full moon of the month Ashāḍha. 2, 256.

आसन n. 1) a seat in general; a stool, chair, couch, carpet, etc. 1, 121. 2, 155. 256. 2) the withers of an elephant. 2, 62.

आसंदी f. a couch. 2, 156.

आसन्न adj. near. 4, 8.

आसव m. spirituous liquor. 2, 175.

आसार m. a heavy fall of rain. 1, 59.

आसीन adj. sitting. 2, 231.

आसुतीवत्त m. one who causes a sacrifice to be performed on the day of the new or full moon, etc. 2, 265.

आसुरी f. black mustard (*sinapis chinensis*, Lin.). 2, 426.

आस्तरण n. a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, or a carriage, etc. 2, 153.

आस्थान 1) n. a royal waiting-room: 4, 93. 2) f. **आस्थानी**, an assembly. 4, 60.

आस्थित — **आक्रांत**. 4, 96.

आस्य n. the month, the face. 2, 363.

आहव m. war, battle. 2, 298.

आहवनीय m. the sacred fire in which oblations are offered. 5, 3.

आहार m. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. Comp. **त्रिदश**°

आहाव m. a trough or ditch near a well for watering cattle. 3, 62.

आहित adj. placed. 4, 62.

आहितुंडिक m. a snake-catcher. 2, 458.

आहो part. or. 5, 94. (**स्थाणुराहो पुरुषः** 'is this a trunk of a tree or a man?' *Kshīrasvāmin*).

आहोपुरुषिका f. a vain determination to accomplish an object, vaunting of one's power. 4, 99. (*Durgā* is called *Indra's āhopurushikā* i. e. his vaunting in battles. *Ānandalahari*. 7.) **निजमुजबलाहोपुरुषिकांकारंकारं** Bhv. I, 79.

आह्वान n. 1) calling, inviting. 1, 154. 2) a name. 1, 152.

इ.

इ m. a name of Kāma. 1, 34.

इचिकिल m. mud, mire. 3, 56.

इच्छा f. wish, desire. 4, 25.
Comp. महेच्छ.

इक्षतल m. a plant (barringtonia acutangula). 2, 40.

इज्याशील adj. performing many sacrifices. 2, 265.

इडा f. 1) earth. 2) heaven. 3) an artery on the left side of the body, one of the three (idā, pingalā, sushumnā) principal channels of vital breath.* 5, 60.

* Comp. Vṛhannārādiya-purāṇa Chapter 31: जंतूनां दक्षिणा नाडी पिंगला परि-कीर्तिता । सूर्यदेवतका चैव पितृयोनिरिति श्रुता ॥१५५॥ देवयोनिरिति व्याता इडा नाडी त्वदक्षिणा । तत्राधि-दैवतं चंद्रं शृणुधं गदतो मम ॥१५६॥ एतयोर्भयोर्मध्ये सुषु-म्ना नाडिका स्मृता । अतिसू-

इतर pron. adj. 1) other, different. 2, 325. 2) low, vile, vulgar. 2, 193.

इतरेतर pron. mutual, reciprocal. 4, 35.

इति part. 1) therefore (हंती-ति पलायते 'he strikes, therefore the other runs away.'). 2) thus, similarly (गौरश्चो हस्तीति जातिः 'a cow, a horse, an elephant, and animals of a similar kind form a class.'). 3) it is so. 4, 95.

हमा गुह्यतमा शेषा सा ब्रह्म-
देवता ॥१५८॥ Gorakṣaṇṭaka
99. प्राणं चेदिडया पिवे-
त्परिमितं भूयो ज्ञेयया रेचये-
त्पीत्वा पिंगलया समीरणम-
थो बद्धा त्यजेद्दामया । सूर्या-
चंद्रमसोरनेन विधिना विंब-
द्वयं ध्यायतां शुद्धा नाडिगणा
भवन्ति यमिनां मासत्रया-
हर्षतः ॥

- 4) and so on (ब्राह्मिण्यास्तु मातरः 'the divine mothers are Brāhmi etc.'). 5) in conclusion, here ends (इति स्वर्गवर्गः 'here ends the chapter of heaven'). 5, 101.
- इतिह part. according to tradition. 5, 91. (इतिह वृद्धैरुक्तमिह वटे यत्नः प्रतिवसतीति 'it is told by old men, a. t. t., that this figtree is inhabited by a Yaksha' R. M.)
- इवरी f. an unchaste woman. 2, 341.
- इध्म m. fuel. 1, 69.
- इन m. 1) a master, a lord. 5, 39. 2) a wealthy or powerful man. 2, 201. 3) the sun. 1, 35.
- इंदिर m. a bee. 2, 100.
- इंदिरा f. Lakshmi. 1, 31.
- इंदीवर n. a blue lotus. 3, 59.
- इंडु m. the moon. 1, 42.
- इंद्र m. the god of heaven and regent of the east quarter. 1, 52. 55. 100.
- इंद्रकोश m. a platform. 2, 139.
- इंद्रप्रहरण n. Indra's thunderbolt. 1, 56.
- इंद्रलुप्त n. a disease producing baldness. 2, 450. Comp. ऐंद्रलुप्तिक.
- इंद्राणी f. the wife of Indra. 1, 55.
- इंद्रायुध m. a horse marked with black about the eyes. 2, 283. Comp. HC. on IV, 309: मल्लिकान्नःसितैर्नेत्रैःस्याद्वाजोद्रायुधोऽसितैः ॥
- इंद्रावरज m. Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 23.
- इंद्रिय n. 1) an organ of sense. 2, 380. 2) semen virile. 3, 16.
- इंद्रियग्राम m. the senses collectively. 5, 25.
- इंधन n. fuel. 1, 69.
- इभ m. an elephant. 2, 59.
- इरमद m. a flash of lightning. 1, 70.
- इरा f. 1) the earth. 2) water. 3) speech. 4) food. 5, 83.

इरिण n. a spot with saline soil. 2, 3.

इला f. 1) a cow. 5, 48. 2) the earth. 2, 1. 3) speech. 5, 48. Comp. इडा, इर।

इष m. the month Āṣvina (September-October). 1, 114.

इषिका f. a kind of reed (saccharum spontaneum). 2, 36.

इषु m. f. an arrow. 2, 311.

इषुधि m. f. a quiver. 2, 310.

इष्टका f. a brick. 2, 138.

इष्वास n. a bow. 2, 309.

ई.

ई A part. expressive of 1) grief, 2) anger, 3) possibility, 4) proximity. 5, 89.

ईक्षणा n. 1) sight, seeing. 2, 411. 2) the eye. 2, 364.

ईडा f. praise. 1, 145.

ईति f. calamity, arising from excessive rain or drought, foreign invasion, or birds, rats, locusts, which destroy the crops. 1, 127.

ईप्सा f. wish, desire. 4, 25.

ईर्म n. a wound. 3, 8.

ईर्वारु v. r. for एर्वारु. 2, 54.

ईर्ष्या f. envy. 4, 55.

ईर्ष्यालु adj. envious. 2, 229.

ईर्ली f. According to Kshlra-svāmin, a single-edged sword, used as a weapon by the Turushkas. 2, 440.

ईश m. a lord, a mighty man. 2, 201.

ईशान m. Īva. 1, 11.

ईश्वर m. a lord, a powerful man. 2, 201.

ईषत् adv. a little. 5, 96. 2, 412.

ईक्षामुग m. a wolf. 2, 73.

उ.

उत्ततर m. a large bull. 2, 110.

H. C. on IV, 324 explains the word by *hrasita ukshā*.

उत्तन् m. an ox or bull. 2, 108.

उवा f. a pot. 2, 159. 168.

उव्य adj. boiled in a pot, as e. g. meat. 2, 168.

उय m. Çiva. 1, 11.

उयधन्वन् m. Indra. 1, 54.

उचित adj. right, proper. 4, 61.

उच्च adj. high. 4, 66.

उच्चट adj. quick, fast. 4, 98.

उच्चय m. the knot which fastens the lower garments round the loins. 2, 392.

उच्चार m. faeces, excrements. 3, 15.

उच्चावच adj. various, unconnected, digressive. 1, 139.

उच्चूल m. an ornament tied upwards on the top of a banner. 2, 303. Comp. अवचूल.

उच्चैःश्रवस् m. the horse of Indra. 1, 61.

उच्चैस्तर adj. higher, louder, very high. 1, 140.

उच्छिष्ट 1) adj. left, rejected.
2) n. remainder. Comp. अनु-

च्छिष्ट, भुक्तोच्छिष्ट, मधूच्छिष्ट.

उच्छीर्षक n. a pillow. 2, 154.

उच्छूल adj. unshackled, unrestrained, free. 4, 66.

उज्जयिनी f. n. pr. of a city the modern Oujein. 2, 132.

उज्ज्वल adj. splendid, bright, pure. 1, 132.

उज्जित adj. left, rejected. 4, 29.

उज्ज n. a hut, a house. 2, 136.

उज्जु n. a star. 1, 51.

उज्जुप n. a raft, a float. 3, 49.

उताहो part. or. 5, 94. Comp. आहो.

उत्क adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कट adj. exceeding, excessive. 4, 59.

उत्कंठा f. regretting, longing. 4, 57.

उत्कंठित adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कर m. a multitude. 4, 1.

उत्कर्ष m. 1) excellence, eminence, superiority. 5, 50, 67. 2) joy, pleasure (?). 1, 123. Comp. गुणोत्कर्ष.

उत्कलिका f. 1) a wave, a billow. 3, 31. 2) strong desire, longing. 4, 57.

उत्कोच m. a bribe. 2, 279.

उत्क्रोश m. an osprey. 2, 94.

उत्तंस m. 1) a chaplet, a wreath worn on the crown of the head. 2) an earring. 2, 399.

उत्तम adj. chief, principal, best. 4, 5.

उत्तमांग n. the head. 2, 363.

उत्तर adj. 1) future. 1, 118. 2) f. उत्तरा the north. 1, 101.

उत्तरंग n. the lintel of a door. 2, 145.

उत्तरच्छद m. a cover, a wrapper. 2, 153.

उत्तराशापति m. Kuvera. 1, 79.

उत्तरासंग m. an upper garment. 2, 255.

उत्तरीय n. an upper garment. 2, 391.

उत्तल adj. swift, speedy. 2, 215. 2) high, tall. 5, 14.

उत्पल n. a blue lotus. 3, 59.

उत्पश्य adj. looking upwards. 2, 230.

उत्पाहित adj. torn out, eradicated. 4, 27.

उत्पात m. a portent, any natural prodigy or phenomenon. 1, 127. 5, 54.

उत्पिबल adj. confounded, confused. 4, 46.

उत्प्रास m. excess (*ādhikya* RM.) Comp. सोत्प्रास.

उत्स m. a spring, a fountain. 3, 55.

उत्संग m. the lap. 2, 373.

उत्सर्ग m. gift, donation. 2, 264.

उत्सव m. a festival. 4, 78. 5, 65.

उत्सादन n. rubbing and cleaning the body with fragrant unguents. 4, 46.

उत्सारक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

उत्साह m. effort, exertion, energy, magnanimity. 1, 91. 4, 94. Comp. महोत्साह.

उत्साहन n. effort, perseverance. 5, 84.

उत्सुक adj. desiring, longing for, attached to. 2, 198.

उत्सृष्ट adj. thrown away, left. 4, 29.

उत्सेध m. the body. 5, 17.

उत्क n. water. 3, 26.

उत्कया f. a woman in her courses. 2, 333.

उद्गमूम m. fertile soil. 2, 5.

उद्य adj. high, tall. 4, 66.

उदच् 1) adj. (nom. उदङ्, उदीची, उदक्) northern. 1, 103.
2) f. (udici) the north. 1, 101.

उदचन n. a lid or cover. 2, 161.

उदचित adj. thrown upwards. 4, 83.

उदधि m. the ocean. 3, 30.

उदंत m. tidings, intelligence. 1, 146.

उदन्या f. thirst. 2, 208.

उद्वत् m. the ocean. 3, 30.

उदपान n. a well. 3, 62.

उदर n. the belly. 2, 360. 5, 41.

उदरित adj. fat, corpulent. 2, 453.

उदर्क m. the future result of actions. 1, 118.

उदत्तावणिक adj. (f. i), prepared with brine. 2, 167.

उदवसित n. a house, a dwelling. 2, 136.

उदधित् n. buttermilk with an equal proportion of water.

2, 120. अर्थ दधि अर्थ जलं
यत्र तदुद्भूत. Rāyam. Comp.
the note on तक्र.

उदात्त 1) adj. generous, noble.
2, 201. 2) m. the high accent
or acute. 5, 77.

उदार adj. generous, noble. 2,
201.

उदीचीन adj. northern. 1, 103.

उदीरण n. speaking, saying.
1, 138.

उदीर्ण adj. generous, noble.
2, 201.

उडुवर n. copper. 2, 15.

उद्रमनीय n. bleached clothes.
2, 396.

उद्ग m. fig. a model, a pattern.
2, 223. Bhk. 7, 64 as an adj.

उद्गाटक n. the rope and
bucket of a well. 3, 63.

उद्गात m. commencement. 4, 65.

उद्गाम adj. unfettered, unre-
strained, free. 4, 66.

उद्गाल m. an inferior grain (pas-
palum frumentaceum). 2, 425.

उद्गोत m. light, brilliancy.
1, 66.

उद्गत adj. exceeding, excessive.
4, 59.

उद्भव m. joy, rejoicing. 1, 123.

उद्भान v. r. for *uddhmāna*.

उद्धार m. debt. 2, 417.

उद्दुषण n. erection of the hair
of the body. 3, 29.

उद्दत adj. torn out, eradicated.
4, 27.

उद्दमान n. a fire-place; an oven.
2, 158.

उद्ग m. a river. 3, 44. Bhk. 6,
59.

उद्दुड adj. budded, blown. 2,
32. Comp. उन्निद्र.

उद्दष्ट adj. excellent. 4, 59.

उद्गान n. a garden, a park. 1,
53. 83. 2, 58.

उद्द्योग m. exertion, persever-
ance. Comp. महोद्योग.

उद्दर्शन n. rubbing and clean-
ing the body with fragrant
unguents. 4, 46.

उद्धान v. r. for *uddhmāna*.

उद्वाह m. marriage. 2, 340.

उंडर m. a rat. 2, 80. v. r. उंडरु.

उन्न adj. whet. 4, 82.

उन्नत adj. raised, high, tall. 4, 66. 5, 14. 2, 455.

उन्निद्र adj. budded, blown. 2, 32. Çicup. 4, 13. 31. Comp. उडुड.

उन्माथ m. a snare, a trap. 4, 97.

उन्मिथ्र adj. variegated. 4, 56.

उन्मिषित } adj. budded, blown.
उन्मीलित } 2, 32.

उन्मुत्र adj. (f. ई), looking upwards. 2, 230.

उन्मूलित adj. eradicated. 4, 27.

उपकंठ 1) adj. near, neighbouring. 4, 7. 2) n. neighbourhood, vicinity. 2, 56. 58. 3, 32.

उपकरण n. 1) an implement, instrument, tool. 5, 35. 80. 2) retinue. 2, 151.

उपकारिका } f. a royal tent
उपकार्या } 2, 135.

उपकुल्या f. long pepper. 2, 459.

उपक्रम m. beginning. 4, 22.

उपक्रोश m. censure, reproach. 1, 148.

उपगूहन n. embracing, an embrace. 2, 413. Uj. p. 150.

उपग्रहण n. the taking prisoner. 5, 57.

उपग्राह्य n. a present. 2, 279.

उपग्र m. a contiguous resting place, or shelter (Comp. Bhk. पिप्रायाद्रिगुह्योपग्रान्वा-
नरान्, she fed the monks who had taken shelter in the cave). 2, 143.

उपचर्या f. the practice of medicine. 2, 457.

उपचार m. 1) attention, courtesy. 1, 129. 2) a present, an offering. 2, 279.

उपज्ञाप m. the stirring up dissension or disunion. 4 95. Çicup. 2, 99.

उपनिह्ना f. a sort of ant. 3, 23.

उपज्ञा f. the commencement
of a thing not previously done.
4, 22. लघुवं केकयुपज्ञं Bhk.
3, 31.

उपताप m. disease. 2, 445.

उपत्यका f. a forest at the foot
of a mountain. 2, 56.

उपदंश m. a relish, a stimulant
to drink. 2, 173.

उपदा f. a present. 2, 279.

उपदीका } f. a sort of ant. 3,
उपदेहिका } 23. Taittir. Br.
I, 1, 3, 4.

उपद्रव m. a disaster, a cala-
mity. 1, 127.

उपधा f. trial of honesty. 4, 72.
Bhk. 7, 72.

उपधान n. a pillow. 2, 154.

उपधि m. imposition, deception.
4, 24.

उपधृति f. a ray of light. 1, 39.

उपनगर n. a suburb. 2, 131.

उपनत adj. approached, near.
4, 65.

उपनिधि m. a deposit, a trust,
especially if the goods are
not shown to the trustee. 1, 82.

उपनिषद् f. the knowledge of
Brahman as the only existent,
and the sections of the Veda
which treat of this knowledge.
‡, 9.

उपपति m. a paramour. 2, 229.

उपप्लव m. an eclipse. 1, 41.

उपबर्ह n. a pillow. 2, 154.

उपभोग m. enjoyment. 4, 70.

उपमर्द् m. — विप्रकार.
4, 84.

उपमातृ f. a fostermother, a
nurse. 2, 352.

उपमान n. analogy, illustration.
5, 87.

उपयाम m. marriage. 2, 340.

उपराग m. an eclipse. 1, 41.

उपरि adv. and prep. above.
1, 102. 2, 145.

उपरिष्ठात् adv. above. 1, 102.
2, 56.

उपल m. a stone. 2, 13.

उपलब्धि f. comprehension, understanding. 2, 179.

उपलिंग n. a portent, boding misfortune. 1, 127.

उपलेपन n. ointment, unguent.

5, 11. गोचर्ममात्रभूमेस्तु

क्षुपलेपनं फलं दत्त्वा। Brihannârad. 34, 43.

उपवन n. a grove, a plantation. 2, 57.

उपवर्तन n. a country. 2, 129.

उपविष्ट adj. sitting. 2, 231.

उपवीत n. the sacrificial cord or piece of cloth worn by the three first classes of Hindus over the left shoulder and under the right. 2, 252. Comp. निवीत, प्राचीनावीत.

उपशल्य n. an open piece of ground near a town or village. 2, 104. Comp. शैलोपशल्य, Çiçup. 5, 8.

उपशाय m. sleeping alternatively. 4, 54. Said of soldiers

when mounting guard etc. निशोपशाय, Bhk. 7, 41. Comp. उपशायिका रक्षस्य; Bhk. 8, 123.

उपसंव्यान n. a lower garment. 2, 391.

उपसंयहण n. embracing one's feet as a token of respect. 2, 243.

उपसंयाह्य adj. worthy to be saluted in the described manner. 2, 243.

उपसन्न adj. approached, near. 4, 65.

उपसंपन्न adj. 1) sufficient. 2, 171. 2) dead. 3, 7.

उपसर्ग m. a portent of evil omen, a calamity. 1, 127.

उपसर्जन n. something subordinate, or inferior. 4, 78.

उपसर्जनं भार्या 'a wife is subordinate or inferior (with regard to the husband)', Kshiravâmin.

उपसर्था f. a cow fit to receive the bull. 2, 117. Bhk. 6, 52.

उपसूर्यक n. the halo round the sun. 1, 41.

उपस्कर m. a particular condiment, consisting of mustard-seed, tamarind, peppers etc. 2, 166.

उपस्थ m. pudendum muliebre. 2, 359.

उपस्थित adj. approached, near, at hand. 4, 65.

उपस्पर्शन n. rinsing the mouth, sipping water for the purpose of religious purification. 2, 253.

उपहसित n. ridiculing, derision. 4, 46.

उपहार m. tribute, a present, a gift. 1, 128.

उपहर n. 1) vicinity. 5, 5. 2) solitude. 4, 23.

उपांशु adv. privately, secretly. 4, 23.

उपाकृत m. an animal immolated after previous solemn prayers 2, 262.

उपाय n. something subordinate or inferior. 4, 78.

उपात्त m. an elephant out of rut. 2, 63.

उपादान n. a present. 2, 279.

उपाधि m. consideration of moral duties. 4, 83.

उपाध्याय m. an expounder of the sacred books, a teacher, a preceptor. 2, 245. यो

ऽध्यापयेदेकदेशं श्रुतेर्गामा-

न्यथापि वा । वृत्त्यर्थं स

उपाध्यायो विद्वद्भिः परि-

गीयते ॥ Kāçikh. 36, 54.

उपानह (nom. उपानत्) f. a shoe of leather. 2, 156.

उपांत n. vicinity. 4, 8. Comp. नयनोपांत.

उपायन n. a present, a gift. 2, 279.

उपालंभ m. reproach, censure. 1, 154.

उपासंग m. a quiver. 2, 310.

उपासना } f. worship, adoration, devotion. 1, 129.
उपास्ति }

उपेन्द्र m. Vishṇu or Kṛishṇa.
1, 23.

अयव्यञ्जन adj. having the
marks of both sexes. 2, 275.

उमा f. 1) linseed. 2, 427. 2)
the wife of Çiva. 1, 16.

उमापति m. Çiva. 1, 11.

उम्य n. a field of linseed. 2, 8.
Comp. श्रौमीन.

उग्ग m. a snake. 3, 18. 1, 119.

उरण } m. a ram. 2, 124.
उरध्र }

उरारी, a particle expressing

1) expansion, (उरारीकृत्य पटं,
'having spread out the cloth');

2) assent or acceptance,

(Comp. तद्वत्तेन च किं राज्यं

मयेदमुरारीकृतं Kāçikh. 45,

93. तद्विज्ञमुरारीकुरु Kāçikh.

59, 36.) 5, 99. Comp. उरी.

उरुक्क m. a corselet, a mail.
2, 304.

उरुस् n. the breast. 2, 372.

उरसिज्ञ m. the female breast.

2, 371. Comp. अरुतिरुक्. Çi-
cup. 8, 59.

उरु 1) adj. (f. उरु or उर्वी),
large, great. 4, 14. 2) f. उर्वी,
the earth. 2, 1.

उर्वरा f. fertile soil. 2, 3.

उर्वशी f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.

उत्तप m. 1) a shrub 2, 35. 2)
a kind of grass (saccharum
cylindricum). 2, 36 Çicup. 4,
8. 5, 62. Comp. Hindi *ūtā*.

उत्तूक m. an owl. 2, 91.

उत्तका f. a flame. 1, 67.

उत्तमुक n. a fire-brand. 1, 67.

उल्लकसन n. erection of the
hair of the body. 3, 29. Pro-
bably from उल्ल = उर्णा Lat.
villus, and कसन.

उल्लाघ adj. recovered from
sickness, convalescent. 2, 225.

उल्लाप m. an outcry. 1, 150.

उल्लोच m. an awning, a canopy.
2, 155. उल्लोचैश्चन्द्रचारुभिः

Kāçikh. 3, 12. धनस्तम्भयता-
काश्च विचित्रोद्योचकानि
च, ibid. 34, 106.

उद्योल्ल m. a surge, a billow.
3, 31. Comp. कद्योल्ल.

उल्लव n. the uterine germ. 2,
345.

उल्लवण adj. exceeding, much.
4, 59.

उशनस् m. (nom. उशना), the
planet Venus. 1, 48.

उशीर n. the fragrant root of
andropogon muricatum. 2, 467.

उषर्वुध m. a name of Agni. 1, 62.

उषस् n. the dawn. 1, 111.

उषारमण m. a name of Ani-
ruddha, the husband of
Ushas. 1, 34.

उष्ट्र m. a camel. 2, 125.

उष्ट्रिका f. an earthen vessel.
5, 4.

उष्ण adj. hot, warm. 1, 40.

उष्णिका f. rice-gruel. 2, 165.

उष्णीष m. n. 1) a turban. 5,
10. 2) a diadem. 2, 410.

उस्र 1) m. a ray of light. 1, 39.
2) उस्त्रा f. a cow. 2, 113.

उ.

उधस् n. an udder. 2, 116.

उधस्य n. milk. 2, 119.

उरव्य m. a man of the third,
or agricultural and mercan-
tile caste. 2, 415.

उरी, a particle expressing 1)
expansion; 2) assent or ac-

ceptance. 5, 99. कार्यं दत्ते-
णोरीकृतं वया, Bhk. 8, 11.
Comp. उरी.

उरु m. the thigh. 2, 360. 368.

उर्त m. 1) power, energy. 4, 94.
2) the month Kārttika (Octo-
ber-November). 1, 114.

ऊर्णनाभ m. a spider. 2, 101.

ऊर्णायु m. 1) a ram. 2, 124. 2) a woollen blanket. 2, 396.

ऊर्ध्व 1) adj. high, raised up. 2, 231. 2) ऊर्ध्व, adv. on high, up, upwards. 1, 102. 2, 303. 4, 83.

ऊर्ध्वदम adj. raised up, standing up. 2, 231.

ऊर्ध्वलोक m. heaven. 1, 3.

ऊर्मि m. f. a wave. 3, 31.

ऊर्मिका f. a finger-ring. 2, 404.

दीक्षितेन परिज्ञाता देवात्

द्यूतकृतः करे । उवाच दीक्षितस्तं च कुतो लब्ध्वा त्वयोर्मिका ॥ Kāṣṭkh. 13, 69.

ऊर्मिमत् adj. bent, crooked. 4, 11.

ऊषण n. pepper. 2, 461. Comp. त्र्यशूणा.

ऊष्मन् m. heat. 1, 67.

ऊपर n. a spot with saline soil. 2, 3.

ऊह m. reasoning. 1, 10.

श.

शक्य n. property, wealth. 1, 80.

शक्ष 1) m. a bear. 2, 73. 2) n. a star. 1, 51.

शक्षेश m. the moon. 1, 42.

शक्षु adj. straight. 1, 57.

शक्षण n. debt. 2, 417.

शक्षत n. truth. 1, 144. Comp. अनृत.

शक्षति f. a road (?). 5, 29.

शक्षु m. 1) a season of the Hindu

year, consisting of two months. 1, 113. 2) the menses. 5, 8.

शक्षते prep. with acc. or abl, except, without. 5, 90.

शक्षु m. a god, a deity. 1, 4.

शक्षभ m. a bull. 2, 108.

शक्षि m. a seer, a prophet, a saint. 2, 257.

शक्ष्य m. the black antelope. 2, 75. The correct spelling is शक्ष्य.

ए.

एककुंडल m. a name of 1) Baladeva. 1, 28. 2) Kuvera. 5, 2.

एकतान adj. intent or bent upon one object. 2, 379.
कृष्णैकतानात्मन् Gg. 12, 28.

एकदेव m. a name of Ganeṣa. 1, 18.

एकदृश m. a crow. 2, 90.

एकदेश m. a part, a portion. 4, 59.

एकयद् n. time being, same time. 4, 67. Used chiefly adverbially in the loc.

एकपदी f. a path. 2, 105.

एकयष्टि f. a single string of pearls. 2, 408. Com. एकावली.

एकाग्र adj. turned towards one point, intent upon one object. 2, 379.

एकांत adj. private, secret, hidden. 4, 23.

एकाग्रन adj. — एकाग्र. 2, 379.

एकावली f. a single string of pearls. 2, 408.

एड adj. deaf. 2, 454.

एडगज m. the ringworm-shrub (cassia alata Lin.) 2, 464.

एण m. a kind of deer. 2, 75.

एध m. fuel. 1, 69.

एधस् n. fuel. 1, 69.

एनस् n. sin. 3, 5.

एवार् m. f. a cucumber. 2, 54.

एवण 1) m. an iron arrow. 2 312. 2) f. एवणा, begging solicitation. 2, 205.

ऐ.

ऐकागारिक m. a thief. 2, 183.

ऐनिष्ठ n. oral tradition, a legend. 1, 147.

ऐन्द्रे adj. (f. i), belonging to Indra. 1, 101.

ऐन्द्रलुप्तिक adj. bald in consequence of disease. 2, 453.

ऐरावण m. Indra's elephant. 1, 61.

ऐरावत 1) m. Indra's elephant, placed at the east quarter. 1, 61. 104. 2) f. ऐरावती, lightning. 1, 60.

ऐलविल्ल m. a name of Kuvera. 1, 78.

ओ

ओकस् n. a dwelling, a house. 2, 136.

ओघ m. 1) a stream, a current, a course of water. 3, 47. 2) a multitude. 4, 1.

ओंकार m. the mystic syllable *Om*. 1, 8.

ओजस् n. vitality, power, strength. 4, 38.

ओदुपुष्पं n. the China-rose. 2, 52.

ओतु m. f. a cat. 2, 81.

ओदन m. boiled rice. 2, 164.

ओषधि f. an annual plant. 2, 25.

ओषधीश m. the moon. 1, 42.

ओष्ठ 1) m. the lip. 2, 369. 365. 370. 2) f. ओष्ठो, a plant (bryonia grandis Lin.?) 2, 48.

औ.

औत्सुक्य n. anxiety, eagerness, regret. 4, 57.

औदरिक adj. (f. ई), voracious. 2, 195.

श्रौषयिक adj. (f. ई), fit, proper. 4, 61.

श्रौषवाह्य m. a royal elephant. 2, 69.

श्रौमीन n. a field of linseed. 2, 8. Comp. उम्य.

श्रौम m. a woollen blanket. 2, 396.

श्रौर्व m. submarine fire. 1, 70.

श्रौशिर n. a couch, serving also the purposes of a chair; or, according to Subhūti: 1) a couch, 2) a chair. 1, 121.

श्रौषध n. any drug or medication. 2, 458.

क.

क m. 1) the god Brahman. 5, 61. 2) wind. 5, 61. 3) n. the head. 5, 61. 4) water. 3, 26. 5, 61, 5) pleasure. 5, 61.

कंसजित् m. Krishna. 1, 25.

ककुद् m. n. 1) the top of a mountain. 5, 35. 2) a bull's hump. 2, 111. 3) eminence, superiority. 5, 35. Also ककुद् f. with the same significations.

ककुब्जत् 1) m. a bull. 2, 108. 2) f. (मती), the hips and loins. 2, 357.

ककुब् f. a region, a quarter. 1, 100.

ककुम् m. a tree (terminalia arjuna Rox.), 2, 40.

ककखट adj. hard. 2, 187.

कक्त m. 1) the hem of a garment tucked into the waistband. 5, 47. 2) a creeping plant. 5, 47. f. कक्ता. 3) the armpit. 2, 370. 4) a girdle. 5) a piece of cloth worn between the legs to conceal the privities. 6) a court in a palace etc. Comp. प्रावेशयत्ततः कक्तां द्वितीयां राजवेष्मनः Devlhhāg. I, ch. 54. 7) a house (? गेहे प्रकोष्ठे seems a mistake of the mss. for गेहप्रकोष्ठे). 5, 56.

कक्षातर n. an inner court of a palace etc. 2, 149.

कक्षापट m. a piece of cloth serving to cover the privities. 2, 256.

कक्ष्या f. an elephant's girth. 2, 66.

कंकट m. armour, mail. 2, 304.

कंकण m. n. an ornament for the wrist, a bracelet. 2, 403.

कंकत n. a comb. 2, 156.

कंकपत्र m. an arrow. 2, 311.

कंकाल n. a skeleton. 3, 11.
वक्तः पातु रविः शशत्राभिं
सूर्यः स्वयं सदा । कंकालं मे
सदा पातु सर्वदेवनमस्कृतः ॥
Brahmav. III, 20, 26.

कंकेलि f. the Açoka tree. 2, 37. Anandal. 86.

कंगु f. a kind of millet (*panicum italicum* Lin.). 2, 427.
Hind. *kāngni*.

कच m. the hair of the head. 2, 375.

कश्चित्, a particle introducing
1) a direct question with expected positive answer, (कश्चित्त्वं पुराणमधीये, do you read the Purāṇa?); 2) a kind enquiry, (कश्चित्जीवति मे माता, I hope my mother is living?). 5, 93.

कच्छ m. 1) the bank of a river. 3, 45. 2) the hem of a garment tucked into the waistband. 5, 47.

कच्छ्य m. a tortoise. 3, 34.

कच्छू f. scab or itch. 2, 447.

कङ्कल n. lamp-black, and a collyrium prepared from it. 2, 400.

कङ्कु m. 1) mail, armour. 2, 397. 2) the skin of a snake. 3, 22.

कङ्कुकिन m. 1) an attendant on the women's apartments. 2, 272. 2) a snake. 3, 18.

कट m. 1) the hip. 2, 373. 2) the temples of an elephant. 2, 61. 3) the outskirts of a town. 2, 104. 4) — समय. 5, 34.

कङ्क m. 1) the ridge of a mountain. 2, 11. 2) a bracelet. 2, 402. 3) an army. 5, 4.

कटाक्ष m. a side-glance. 2, 412.

कटाह m. a boiler. 2, 160.

कटि and कटी f. the hip, the loins. 2, 357. 5, 38.

कटिप्रोथ m. the buttocks. 2, 358.

कटिशीर्षक m. the hip, the loins. 2, 373.

कटिसूत्र n. a silk cord worn by females round the loins. 2, 405.

कटीर n. the hip, the loins. 2, 357.

कटु adj. strong-scented, pungent. 5, 27. लोकपुणैः परिमलैः परिपूरितस्य काष्मीरित्तस्य कटुतायि नितांतरम्या. Bhām. 1, 69.

कटुर adj. contemptible. 2, 223.

कठिन adj. hard, solid. 2, 187. 5, 39.

कठोर adj. hard, solid, 2, 187.

कड adj. dumb. 2, 454.

कडंगर m. chaff, husk. 2, 423.

कडार adj. (f. ई), tawny. 4, 50.
पृथ्वीरजः कर्मकंठकडारं
Çiçup. 5, 3.

कण m. 1) a single grain of rice etc. 2, 423. 2) a particle, a small bit. 4, 3. 3) a spark. 1, 67. 4) f. कणा, long pepper. 2, 459.

कणिश n. an ear of corn. 2, 424.

कंक n. erection of the hair of the body. 3, 29. कंकवती तव गीवा Anand. 68.

कंककारिका f. a plant (solanum jacquini Lin.). 2, 464.

कंठ m. the throat, the forepart of the neck. 2, 361. 252. 387.

कंठिका f. a single string of pearls. 2, 408.

कंठीरव m. a lion. 2, 59.

कंडरा f. a principal artery of the body. 3, 12.

कंडू f. itching, scratching, the itch. 2, 448.

कंडूति f. — कंडू 2, 448. गवा-
त्रिकं च ना दत्तं गो कंडूतिर्न
व कृता Kāṣik. 7, 34.

कंडूयन n. — कंडू 2, 448.

कंडूया f. — कंडू 2, 448.

कथन n. saying, telling, relat-
ing. 1, 138.

कथा f. a tale, a story. 1, 152.

कदक m. an awning, a canopy.
2, 155. 5, 62.

कहन n. destroying, killing. 2,
323.

कदंब or कदंबक n. a mass, a
multitude. 4, 1. कदंबानी

कदंबेषु गुंतद्रोतंबयुग्मकं
Kāṣik. 32, 94. गोपकदंब

Gg. 2, 4. फेनकदंब Gg. 11,

25. मृगाणां कदंबकं Bhk. 2,

17. कलापिकदंबकं Çiçup. 6,

31. गजकदंबक Çiçup. 6, 26.

स्त्रीकदंबक Mārka. 6, 8.

कदर्थ adj. mean, miserly, stingy.
2, 192.

कदली f. 1) the plantain or
banana tree. 2, 37. 2) a flag
carried by an elephant. 5, 17.
Comp. Çiçup. 5, 2.

कदु 1) adj. brown, yellowish.
4, 50. 2) कदू f. the mother
of the Nāgas. 1, 119.

कदद् adj. speaking improperly.
2, 223. प्रियापाये कदद्
हंसको किल ज्ञातं Bhk. 6, 75.

कनक 1) n. gold. 2, 19. 2) f.
कनका, one of the seven
tongues of Agni. 1, 68.

कनकालुका f. a golden vase.
2, 160.

कनिष्ठ 1) m. a younger brother.
2, 351. 2) f. कनिष्ठा or
कनिष्ठका, the little finger.
2, 383. 5, 7.

कनीनिका f. the pupil of the
eye. 2, 365.

कंद m. a bulbous root. 2, 28.
3, 60.

कंदर m. कंदरा f. a cave. 2, 12.

कंदर्प m. Kāma. 1, 32.

कंद m. f. an iron plate or pan for baking cakes etc. 2, 158.

कंधरा f. the neck. 2, 361.

कन्यकुब्जा f. n. pr. of a city, Kanoj. 2, 132.

कन्या f. a young girl. 2, 328.

कन्यापुत्र m. the child of an unmarried girl. 2, 346.

कप, n. deceit, fraud, illusion. 4, 24. 5, 18.

कर्द m. 1) a small shell used as a coin. 3, 42. 2) the braided hair of Çiva. 1, 14.

कर्दिन् m. a name of Çiva. 1, 11.

कपाट m. n. the leaf of a door. 2, 133.

कपाल n. 1) a fragment of broken earthen-ware. 5, 18. 2) the skull. 3, 11. Comp. *testa*.

कपालिन् m. a name of Çiva. 1, 12.

कपि m. a monkey. 2, 76. 77.

कपिंत्रल m. the francoline partridge. 2, 99.

कपिल adj. tawny. 4, 51.

कपिश adj. of a dark brown colour. 4, 50.

कपिशीर्ष n. the coping of a wall. 5, 2.

कपोत m. a dove or pigeon. 2, 99.

कपोतपाली f. a dove-cot. 2, 148. Çiçu. 3, 51.

कपोल m. the cheek. 2, 367. 387.

कफ m. phlegm. 2, 450.

कफणि f. m. the elbow. 2, 378.

कबंध m. a headless trunk ('retaining some power of action'). 3, 8.

कमठ m. a tortoise. 3, 34.

कमंडलु m. an ascetic's or student's water-pot. 2, 256.

कमल 1) n. a lotus. 3, 57. 2) f. कमला, a name of Lakshmi.

1, 31. Brahman. III, 22, 2.
आधिपत्यकमलातिचंचला.
Kāṣik. 15, 34. Gg. 1, 17.

कमलासन m. Brahman. 1, 7.
Ks. 7, 70.

कम्पित m. a lover. 2, 342.

कम्प m. trembling, tremor. 2,
446.

कंबल m. a blanket. 2, 396.

कंबलवाह्य m. a cart drawn
by oxen. 2, 289. This word
is m. and n., but कंबलि-
वाह्य seems to be the more
correct spelling. कंबलिन् is
said to signify 'having a dew-
lap, an ox'.

कंबु m. a conch, a shell. 3, 42.
Bhk. 3, 34.

कंबुयीवा f. a neck marked
with three lines like a shell.
2, 362. The same is called
त्रिवलया.

कम्प adj. loving, desirous, lust-
ful. 2, 226. Bhk. 4, 20. 7, 24.

कर m. 1) the hand. 2, 356. 2)

the distance from the elbow
to the tip of the middle fin-
ger, taken as a measure. 2,
381. 3) a ray of light. 1, 39.
4) tax, impost, revenue. 2, 278.

करक m. 1) hail. 1, 59. 2) an
ascetic's waterpot. 2, 162.

करंज m. a tree (dalbergia ar-
borea Willd.). 2, 43.

करु m. 1) an elephant's tem-
ples. 2, 61. 2) a crow. 2, 90.
रुतः करुः कुरु, Kāṣik.
68, 53. करु रारुतयेव;
ibid. 56, 26.

करुण n. 1) an instrument or
means. 5, 80. 2) an organ of
sense. 2, 380. 3) the body.
5, 10.

करुणायाम m. the senses col-
lectively. 5, 25.

करुण n. a saw. 2, 320. वि-
दारुणस्य मूर्धनं करुणैण
दारुवत् । Kāṣik. 8, 60.

करवाल m. a sword. 2, 317.

करम m. 1) the distance from
the wrist to the tip of the

- little finger. 5, 7. 2) a young camel. 2, 123.
- करमुक्त n. a weapon thrown by the hand, e. g. a dart. 2, 307.
- करंब adj. mixed. 4, 56.
- करंभ m. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- करुह m. a finger-nail. 2, 356.
- कावोर m. a shrub (oleander or neritum odorum.) 2, 39.
- करशाखा f. a finger. 2, 361.
- कस्मीकर m. the water which an elephant ejects from his trunk. 2, 61. Pk. 1, 30.
- करुहा n. the bulbous root of a lotus. 2, 28.
- कराय n. the tip of an elephant's trunk. 2, 64.
- कराल्त् adj. great, large. 4, 68.
- करिन् m. an elephant. 2, 59. 3, 41.
- करियोत्त m. a young elephant. 2, 69.
- करिमकर m. a fabulous sea-monster. 3, 38.
- करिवैजयन्ती f. a flag carried by an elephant. 5, 17.
- करिस्कंध m. a flock of elephants. 5, 25.
- कीर 1) m. a jar, a water-vessel. 2, 161. 2) n. the shoot of a bamboo. 5, 42. 3) a shrub (capparis aphylla Rox.) 5, 42. 4) f. करिरी, the root of an elephant's tusk. 2, 68.
- कीरिक्क n. fight, battle. 4, 76.
- कीथि n. cowdung. 2, 118.
- करुण 1) m. the pathetic sentiment in poetry. 1, 92. 2) f. करुणा, compassion. 4, 39. 5, 7.
- करुण m. a tree (citrus decumana) 2, 39.
- कोणु 1) m. the male elephant. 2) f. the female elephant. 5, 47.
- करोटि f. the skull. 3, 11. Also करोटी. नृकरोटी तव प-
रिकरः Mahi. 24. वत्करो नृक-
रोटीयं Kāçikh. 73, 137.

कर्क m. a white horse. 2, 282.

कर्कट 1) m. a crab. 3, 36. 2) f. कर्कटी, a sort of cucumber (cucumis utilisissimus Rox.). 2, 54.

कर्कधु m. f. the jujube. 2, 39.

कर्करी f. a waterpot. 2, 162.

कर्करी तोयपूरिता ÇAra-
dátil. t.

कर्कश adj. hard, firm. 2, 187.

कर्कारु m. a pumpkin-gourd. 2, 54.

कर्ण m. the ear. 2, 361.

कर्णधार or कर्णधारक m. a
pilot, a helmsman. 3, 33.

कर्णपर m. an ornament for the
ear. 2, 399.

कर्णमूल n. the root of the ear. 2, 62.

कर्णमोरी f. the name of a god-
dess, one of the incarnations
of Durgā. 1, 17.

कर्णवष्टेन n. an earring. 2, 401.

कर्णालंकरण n. an ornament
for the ear. 2, 401.

कर्णिका f. 1) any ornament for
the ear. 2, 401. 2) the tip of
an elephant's trunk. 2, 64.
3) the pericarpium of a lotus.
3, 60.

कर्णिकार m. a tree (ptero-
spermum acerifolium). 2, 44.

कर्णिरथ m. a litter borne on
men's shoulders. 2, 290.

कर्णोन्नय m. a slanderous whis-
perer, a tale-bearer. 2, 191.
Bhk. 3, 7. Ānandalah. 55.

कर्तन n. cutting, clipping, shear-
ing. 4, 44.

कर्तरी f. 1) scissors, shears.
2, 440. 2) the feathered part
of an arrow. 2, 313.

कर्म् m. mud, mire 3, 56.

कर्म् m. a rag, ragged clothes.
2, 393.

कर्म् m. a pot, a boiler. 2, 160.

कर्मास m. the cotton-plant.
2, 47.

कर्पूर m. camphor. 2, 390.

कर्पूर 1) adj. greyish, variegated. 4, 56. 2) n. gold. 2, 19.

कर्मठ adj. accomplishing one's work carefully or scrupulously. 2, 214. Bhk. 1, 11.

ब्रह्मकर्मसु कर्मठौ Pk. 1, 14.

इत्यादानादिक्रियाकर्मठो

विप्रः Pk. 1, 9, 3, 6.

कर्मण्या f. wages. 4, 43.

कर्मन n. an act, an action. 4, 88. 2, 228.

कर्मदिन m. a religious mendicant of the Brahminical caste. 2, 254.

कर्मविपाक m. the result of actions done in former stages of existence. 5, 13. Mārka. 10, 71.

कर्मशाला f. a workshop. 2, 142.

कर्मशील adj. able to accomplish a work. 2, 215.

कर्मशूर m. one who accomplishes his work assiduously or scrupulously. 2, 214.

कर्मसंन्यासिक m. one who has cast off all worldly desires, an ascetic. 2, 239.

कर्मसात्तिन् m. the sun. 1, 37.

कर्मक m. a husbandman. 2, 419.

कर्पू f. a canal. 3, 44.

कल adj. (a note or tone) inarticulate, but melodious. 1, 140.

कलकंठ m. the Indian cuckoo. 2, 88.

कलकल m. the confused noise of a crowd. 1, 139.

कलंक m. (n.) 1) a stain, a spot. 1, 45. 5, 34. 2) a blemish, a fault. 5, 34.

कलत्र n. 1) the hips and loins. 2, 357. 2) a wife. 2, 339.

कलधौत n. 1) gold. 5, 20. Comp. Çiçup. 3, 47. 4, 31. 2) silver. 2, 17.

कलभ m. a young elephant. 2, 69.

कलम m. a sort of rice. 2, 425.

कलंव m. an arrow. 2, 311.

कलल n. 'the uterine germ'.
2, 345.

कलविक m. a sparrow. 2, 88.

कलश m. a jar, a jug. 2, 161.

कलह m. quarrel, strife, contention. 2, 298. 5, 3.

कलहंस m. a kind of goose
with greyish wings. 2, 98.

कला f. a measure of time.
1, 105. According to Manu
(= Nārasinhap.) 48 seconds;
according to Am. and HC.
8 seconds.

कलाद m. a goldsmith. 2, 433.

कलातर n. interest on money.
2, 417.

कलाप m. 1) a peacock's tail.
2, 87. 2) a quiver. 2, 310.
3) a zone. 2, 405.

कलापिन् m. a peacock. 2, 86.
Çiçu. 6, 31.

कलाय m. peas (pisum sativum).
2, 427.

कलि m. 1) a tree (terminalia

belerica). 2, 463. 2) contention, strife. 2, 298. 5, 3.

कलिका f. a bud. 2, 31.

कलिंग m. the fork-tailed
shrike. 2, 93.

कलिन adj. impervious, inaccessible, crowded. 4, 92.

कलेवर n. the body. 2, 355.

कल्क n. sin. 3, 5.

कल्प m. a precept, an injunction. 5, 40.

कल्पन n. cutting. 4, 44.

कल्पपाल m. a distiller of spirituous liquors. 2, 438.

कल्पवृक्ष m. a fabulous tree of
Svarga, granting every thing
desired. 1, 135.

कल्पांत m. the end of a *kalpa*,
or of a day and night of Brahman,
at the end of which the
total destruction of the world
ensues. 1, 117. Märk. 8, 115.

कल्पित adj. (an elephant) armed
for war. 2, 66.

कल्मष n. a stain, a blemish, sin. 3, 5.

कल्माष adj. (f. ई), 1) greyish white. 4, 51. 2) variegated. 4, 56.

कल्थ 1) adj. well, healthy. 2, 225. 2) n. the dawn, the morning. 1, 111. 3) yesterday. 5, 23. 4) spirituous liquor. 2, 175.

कल्याण 1) adj. (f. ई) lucky, auspicious. 1, 122. 5, 100. 2) n. gold. 2, 18.

कलमक adj. deaf and dumb. 2, 454.

कलोल n. a surge, a billow. 3, 31.

कवच n. armour, mail. 2, 304. 5, 9.

कवचित adj. clad in armour. 2, 305.

कवर 1) adj. mixed, blended. 4, 56. Comp. व्याकीर्णमाल्यकवरी कवरी तरुण्याः। (Çiçu. 5, 19. 2) f. कवरी, a braid of hair. 2, 375.

कवि 1) adj. wise, clever. 2,

178. 2) m. a name of Çukra. 1, 48.

कविक n. the bit of a bridle. 2, 287.

कशा f. a whip. 2, 287.

कशिपु m. food or clothing, or an object which can serve as well for food as for clothing. 1, 121.

कश्मन्त adj. foul, dirty. 4, 42.

कश्य n. 1) spirituous liquor. 2, 175. 2) the flank of a horse. 2, 286.

कश्यपनन्दन m. a name of Garuda. 1, 30.

कषाय adj. 1) of an astringent flavor. 4, 86. 2) fragrant. 5, 27.

कसेरु n. the backbone. 3, 12.

कस्तूरिका f. musk. 2, 389.

कङ्हार n. the white water-lily. 3, 59. Märk. 6, 21.

कांस्य n. brass. 2, 15.

काक m. 1) a crow. 2, 90. 5, 23. 2) a sort of tree. 5, 26.

काकतुंड m. a dark species of
agallochum. 2, 390.

काकतुंडिका f. a tree — ता-
पिच्छ (?) 2, 48.

काकपत्त m. three or five lokes
left on the crown or the sides
of the head of children (of
the military class) at the time
of tonsure. 2, 377.

काकु f. a significative altera-
tion of voice. 1, 143. 150.

काकुद n. the palate. 2, 366.

काकोदर m. a snake. 3, 18;
— e. g. काकोदरसीदरः खन्तः

काकोल m. 1) a raven. 2, 91.
2) a sort of poison. 3, 25.

कांक्षा f. wish, desire. 4, 25.

काच n. (?) the looped strings
by which the articles to be
carried are suspended to the
cross-pole. 4, 73.

काचित adj. suspended in a
kāca. 4, 83.

कांचन n. gold. 2, 19.

कांचनार्क m. a species of

ebony (*bauhinia variegata*).
2, 51.

कांची f. a girdle, a zone. 2,
405. 5, 56.

कांचीपद् n. the hips and loins.
2, 357.

कात्रिक n. sour gruel. 2, 163.

कांड m. n. 1) a stalk, a stem.
2, 424. 2) an arrow. 2, 311.
312. 5, 81. 3) a multitude.
5, 81. 4) season, opportunity.
5, 81. 5) water. 5, 81. 6) used
at the end of compounds, to
express a censure: bad, infer-
rior. 2, 182. 5, 81.

कांडपद् m. — अयदी 2. 154.

कांडस्पृष्ट m. a Brahman, who
lives by the profession of arms.
2, 250.

कातर adj. irresolute, timid.
2, 199.

कात्यायनिका f. a middle-
aged woman. 2, 330.

कात्यायनी f. Durgā. 1, 15.

कादंब m. a kind of goose with
grey wings. 2, 99.

कादंबरी f. a sort of spirituous liquor. 2, 174.

कादंबिनी f. a series of newly arisen moving clouds. 1, 59.

काद्वेय m. a snake. 3, 18.

कानन n. a grove, a wood. 2, 55. 5, 13.

कानीन m. the son of an unmarried young woman. 2, 346.

कांत 1) adj. lovely. 4, 4. 2) m. a lover, a husband. 2, 342. 3) f. कांता, a mistress, a wife. 2, 327.

कांतार n. 1) a difficult road. 5, 30. 2) a forest. 2, 55.

कांति f. splendour, beauty. 5, 27.

कांदिशीक adj. not knowing where to resort to (कां दिशं

प्रयामीति व्याकुलः Ksh.),

put to flight. 2, 324. कांदि-

शीकमभवन्तगतः Kāçikh. 2,

27. कांदिशीका निषादास्तु

विविशुस्तत्र, ibid. 50, 78.

काप्राटिक v. r. for कार्पटिक. 2, 194.

कापिशायन n. a sort of spirituous liquor. 2, 175.

कापेय n. the tricks and doings of a monkey. 2, 77.

काम m. 1) wish, desire. 5, 93.

2) the god of love. 1, 32. 3)

कामं adv. according to one's wish. 4, 33.

कामधसिन् m. a name of Çiva. 1, 12.

कामना f. wish, desire. 4, 25.

कामपत्नी f. the wife of Kāma. 1, 34.

कामपाल m. a name of Bala-deva. 1, 29.

कामांकुश m. a finger-nail 2, 356.

कामिन् 1) adj. wishing, desiring, lustful. 2, 226. 2) f. कामिनी, a loving or beloved woman. 2, 326.

कामुक adj. desirous, lustful. 2, 226.

कांबोज m. a horse of the breed of Kamboja. 2, 284. Pk. 4, 174.

काय m. the body. 2, 355. 5, 10. 17.

कायस्थ m. a man belonging to the writer-cast, a copyist, a clerk. 2, 431.

कारण n. — प्रकृति. 5, 78.

कारणा f. torment. 3, 4.

कारणिक adj. (f. आ or ई), investigating, examining. 2, 234.

कार्डव m. 'a sort of duck.' 2, 99.

कारा f. confinement, captivity. 3, 4.

कारु m. a mechanic, an artisan. 2, 438. 142. 5, 78.

कारुण्य n. compassion. 5, 37.

कार्तस्वर n. gold. 2, 19.

कार्तातिक m. an astrologer. 2, 248.

कार्तिकेय m. Skanda, the deity of war. 1, 19.

कार्यटिक m. a juggler, a cheat. 2, 194. चाटाः कार्यटिकाः ब्रूराः Bhavishyap.

कार्यास n. cotton-cloth. 2, 395.

कार्मण n. sorcery. 4, 31. का चित्कार्मणतत्त्वज्ञा Kā-çikh. 45, 9.

कार्मुक n. a bow. 2, 309.

कार्मुककोटि f. the notched end of a bow. 2, 310.

काल m. 1) time. 1, 105. 5, 40.

51. 83. कालक्रियामान n.

a measure of the duration of (musical) time. 1, 94. काल-

विशेष m. a particular (point of) time. 5, 65. 2) death. 3,

6. 5, 83. 3) Yama. 1, 71. 5,

83. 4) f. काली, a name of Durgâ. 1, 15.

काल adj. (f. ई), black. 4, 49. 5, 83.

कालकूट m. a particular poison. 3, 25.

कालखंड n. the liver. 3, 13.

कालशेय n. buttermilk. 2, 120.

कालायस n. iron. 2, 16.

कालिंदी f. the Yamunā. 3, 52.

कालिंदीकर्षण m. a name of
Baladeva. 1, 29.

कालिंदीसोदर m. a name of
Yama. 1, 71.

कालेय n. saffron. 2, 388.

काल्या f. a cow fit to receive
the bull. 2, 117.

काव्य m. Çukra. 1, 48.

काश m. a kind of reed (sac-
charum spontaneum) 2, 36.

काशि f. Benares. 2, 132. Also

काशिका, e.g. तदैव हि शुभः

कालो यदैवाप्यते काशिका.

Kāçikh. 58, 14. 79, 36.

काश्मीरज n. saffron. 2, 388.

काश्यपी f. the earth. 2, 2.

काष्ठ n. wood. 2, 338.

काष्ठतक्ष m. (nom. °तक्ष्) a car-
penter. 2, 432.

काष्ठा f. 1) a region or quar-
ter of the world. 1, 100. 2)
a measure of time, eighteen
twinklings of an eye. 5, 51.
3) excellence. 5, 51.

कास m. cough, catarrh. 2, 446.

कासर m. a buffalo. 2, 72.

कासार m. a pond. 3, 53.

किंवदंती f. rumour, report,
whether true or not. 1, 147.

किंशारु m. 1) the beard of
corn. 2, 424. 2) an arrow.
5, 5.

किंशुक m. a tree (butea fron-
dosa). 2, 42.

किंकिदीवि m. the blue jay.
2, 92.

किंकर m. a servant. 2, 210.

किंकिणी f. a small bell, a tink-
ling ornament. 2, 405.

किंकिरात n. the blossom of
a species of amaranth. 2, 52.

किंचन adv. somewhat. 5, 96.

किञ्चित् adv. 1) somewhat. 5, 96. 2) a little. 4, 3, 5, 96.

किञ्चुलक m. an earthworm. 3, 39.

किञ्जल्क n. the filament of the lotus and some other flowers. 3, 60.*

कितव m. a gambler. 2, 233.

किंनर m. a demigod attached to the service of Kuvera. 1, 82. 87. Comp. किंपुरुष.

किंनरेष्वर m. a name of Kuvera. 1, 78.

किंपचान adj. niggardly, avaricious. 2, 192. Comp. मितंपच.

किंपाक m. — महाकाल. 2, 48.

किंपुरुष — किंनर. 1, 82.

किर v. r. for किरि. 2, 71.

किरण m. a ray of light. 1, 38.

* This word is as well n. as m. Comp. H.C. 4, 232, where the comm., in explaining किञ्जल्कं केसरं, says expressly: पुन्नावलिङ्गावेतौ ॥

किरात m. 1) the name of a mountainous savage tribe. 2, 444. Kum. 1, 6. 15. Rgh. 4, 76. 2) a dwarf. 2, 456.

किरि m. a hog. 2, 71.

किरीट m. n. a crest, a diadem. 2, 410.

किर्मरि adj. variegated. 4, 56.

किल adv. 1) as reported (तद्धान कंसं किल वासुदेवः). 2) probably (अर्जुनः किल ज्ञेयते कुड्मन् Kshirasv.). 5, 88.

किलाट m. 'inspissated milk.' 2, 169.

किलास n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447.

किल्बिष n. wrong, sin. 3, 5.

किशोर or किशोरक m. a colt. 2, 285.

किसलय n. a sprout, a shoot. 2, 30.

कीकस n. a bone. 3, 10.

कीचक m. a hollow bamboo,

said to be sounding when shaken by the wind. 2, 49.

कीट 1) m. a worm, an insect. 3, 14. 2) n. excrements. 3, 15.

कीनाश 1) adj. niggardly. 2, 192. 2) m. a name of Yama. 1, 71. Ānanda. 26. कीनाश-नगरी Kāçikh. 42, 17. कीनाशनिकेतनं Çiçu. 1, 73.

कीर m. a parrot. 2, 93.

कीर्ण adj. spread over, covered, full. 4, 17.

कीर्ति f. praise, fame, glory. 1, 153.

कील 1) m. a pin, a stake, a post. 5, 11. 2) कीला f. a flame. 1, 65.

कीलक m. a pin, a bolt, a stake. 2, 296. Comp. युग°.

कीलाल n. 1) water. 2) blood. 5, 44.

कीलिका = कीलक. चक्राय-कीलिका, the pin of an axle. 2, 293.

कीश m. a monkey. 2, 76. Kāçikh. 42, 31.

कु f. the earth. 2, 1.

कुकुंदर m. the cavities of the loins. 2, 358.

कुक्कुल 1) m. conflagration of husks. 2) n. a hole filled with stakes. 5, 44.

कुक्कुट m. a cock. 2, 92. 5, 49.

कुक्कुटि f. (?) hypocrisy. 4, 55.

कुक्षि m. the belly. 2, 360.

कुंकुम n. saffron. 2, 388.

कुच m. the female breast. 2, 371.

कुचमुख n. a nipple. 2, 371.

कुचर adj. (f. ई), malevolent. 2, 234.

कुज m. a tree. 2, 22.

कुचितांगुलि adj. with bent in fingers. 2, 382.

कुंज m. the jaw. 5, 32.

कुंजर m. an elephant. 2, 59. 5,

11. कुंजरकर m. an elephant's trunk. 5, 20.
- कुट्ट 1) m. a jar, a jug. 2, 161.
2) n. a house. 2, 136.
- कुट्ट म. a tree (nerium anti-dysentericum Lin.). 2, 38.
- कुटिल adj. 1) crooked. 4, 11.
2) curly. 2, 376.
- कुटिलाशय adj. ill-intentioned, malevolent. 2, 234.
- कुट्टव्यापृत adj. engaged in (the support of) the household. 2, 202.
- कुट्टबिन् m. a householder, a husbandman. 2, 419.
- कुट्टारिका f. a female servant. 2, 337. HC. writes कुट्ट.
- कुट्टित adj. pounded, flattened. 2, 430.
- कुट्टिनी f. a procuress. 2, 337.
- कुट्टिम n. a tessellated pavement. 2, 139. रुम्याणि यत्र मणि-कुट्टिममनुल्लानि Pk. 1, 5.
- कुठ m. a tree. 2, 22.
- कुठार m. an axe. 2, 319.
- कुम्भल m. n. an opening bud. 2, 31.
- कुपाप m. a corpse. 3, 7.
- कुणि adj. one whose arm is crippled, or withered. 2, 455.
- कुंठ adj. slow at work, inefficient, indolent. 2, 227.
- कुंड n. a pot. 2, 159.
- कुंडल n. an earring. 2, 401.
- कुंडलिन् m. a snake. 3, 19.
- कुंडिका f. a waterpot. 2, 256.
- कृत्रोपनत्कुंडिकाश्च नाध-
गाय समर्पिताः । Kāṣṭkh.
7, 18.
- कुतप m. 1) Kuṣa-grass. 2) the afternoon. (?) 5, 36. Comp. Matsyap. 22, 79: अक्रो मुकूर्ता विख्याता दशपंचच सर्वदा । तत्राष्टमो मुकूर्तो यः स कालः कुतपः स्मृतः ॥

कुतूहल n. sport, play, amusement. 4, 35. Comp. कौतूहल.

कुत्सा f. censure, abuse. 5, 81.

कुत्सित adj. reproached, despised, contemptible. 2, 223

कुश m. 1) Kuṣa-grass. 2, 36. 2) कुश m. कुशा f. a variegated blanket. 2, 153. Çiçup. 1, 8. 5, 31. Bhk. 10, 1.

कुदाल n. a spade, a hoe. 2, 422.

कुद्र m. a mountain. 2, 10.

कुंत m. a lance. 2, 320.

कुंतल m. a particular mode of dressing the hair. 2, 375.

कुप्य n. any metal except gold and silver, 1, 81.

कुप्रिय adj. detested, base. 4, 85.

कुब्ज m. humpbacked. 2, 456.

कुमार 1) m. (in theatrical language), the heir apparent or crownprince. 1, 98. 2) Skanda. 1, 19. 3) f. कुमारी, a girl. 2, 328.

कुमुद 1) n. the white esculent waterlily. 3, 59. 2) m. the elephant of the south. 1, 104.

कुमुदपत्राभ adj. resembling the leaves of the white waterlily. 4, 53.

कुमुदिनी or कुमुदती f. an assemblage of white waterlilies. 3, 61. मुदं कुमुदिनीनां यस्तनोति चंद्रः Kāçikh. 15, 25. Bhk. 2, 4. 6.

कुम्भ m. 1) a pot, a jar. 2, 161. 2) the frontal globe on the upper part of the forehead of an elephant. 2, 61. 63. 3) f. कुम्भी, a pot. 2, 159.

कुम्भकार m. a potter. 2, 435.

कुम्भिन् m. an elephant. 2, 59.

कुम्भीनस m. a kind of snake. 3, 18.

कुम्भीर m. a crocodile. 3, 34.

कुरंग m. a deer, an antelope. 2, 75.

कुरङ्क n. the blossom of a spe-

- cies of amaranth. 2, 52. v. r.
कुरुटक.
कुरर m. an osprey. 2, 94.
कुरुविंद 1) m. a plant (cyperus rotundus). 2, 467. 2) n. vermillion. 2, 466.
कुरुर m. a dog. 2, 126.
कुल n. 1) a crowd, an assemblage of living beings. 4, 1. 2) family, race, lineage. 2, 241. 3) a house. 2, 136.
कुलटा f. an unchaste woman. 2, 341.
कुलवातिका f. a respectable woman. 2, 340. 5, 6.
कुलस्त्री f. a woman of a good family and respectable conduct. 2, 340. 5, 12.
कुलाय m. a nest. 2, 85.
कुलाल m. a potter. 2, 435.
कुलिश 1) n. a thunderbolt. 1, 56. 2) m. a sort of fish. 3, 37.
कुलीन adj. 1) of high descent. 2, 234. 5, 50. 2) of a good breed. 2, 284.
कुलीर m. a crab. 3, 36.
कुल्य n. a bone. 3, 10.
कुल्या f. — kulastri. 5, 12.
कुल्या f. a canal. 3, 44.
कुवलय n. a blue lotus. 3, 59.
कुवली f. the jujube. 2, 39.
कुविंदक m. a weaver. 2, 435.
कुवेणी f. a fish-basket. 2, 439.
कुवेर m. the god of wealth and regent of the north. 1, 79. 100.
कुश 1) m. sacrificial grass (pocynosuroides). 2, 36. 2) n. water. 3, 26. 3) **कुशा** f. a bridle, a rein. 2, 287.
कुशल adj. skilful, clever, expert. 2, 180. 127. 387.
कुषायीयमति adj. one whose understanding is as sharp as the point of a blade of Kuṣa: acute, penetrating, subtle. 2, 218. **कुषायीया बुद्धिः** Bhk. 5, 15.
कुशिक m. a ploughshare. 2, 420.

कुशीलव m. an actor, a mime.
2, 437.

कुशूल m. a granary. 2, 157.

कुशेशय n. a lotus. 3, 57.

कुष्ठ n. leprosy. 2, 449.

कुसीद n. usury. 2, 417.

कुसीदिक m. (f. 1) a usurer.
2, 416.

कुसुम n. a flower. 2, 31.

कुसुमायुध m. Kāma. 1, 32. Ks.
6, 44. 7, 67.

कुसुम्भ n. safflower (carthamus
tinctorius). 2, 465.

कुसृति f. evil practices, magic
rites, sorcery. 4, 55. Comp.
कौसृतिक.

कुस्तुबुरु n. coriander-seed. 2,
462.

कुहक m. a cheat, a rogue, a
juggler. 2, 194.

कुह्न 1) adj. envious. 2, 229.
2) कुहना f. hypocrisy. 4, 55.

कुह्र n. a hole. 3, 2.

कुरू f. the new moon. 1, 112.

कूट 1) n. the summit of a mountain. 2, 11. 2) fraud, deceit.
4, 24. 3) m. an ox with broken
horns. 2, 112.

कूटयंत्र n. a snare, a trap. 4, 97.

कूप m. a well. 3, 62.

कूपक m. According to some
comm., the mast of a vessel;
according to others, a tree to
which a boat is moored. 3, 33.

कर n. boiled rice. 2, 164.

कूर्वक m. an ornament on the
top of a banner. 2, 303.

कूर्चिका f. 'inspissated milk.'
2, 169.

कूर्य n. the space between the
eyebrows. 2, 365.

कूर्य m. the elbow. 2, 378. 381.

कूर्यास m. a bodice, a jacket,
a mantle. 2, 397. Comp. कूर्या-

सक ऽिचुप. 5, 23.

कूर्म m. a tortoise. 3, 34.

- कूल n. a bank, a shore. 3, 45.
 46. कूलदेश m. 3, 32.
 कूलकथा f. a river. 3, 43.
 कूवर 1) n. the pole of a carriage. 2, 292. 2) कूवरी f. a kind of carriage. 2, 289.
 कूमांड m. a pumpkin. 2, 54.
 कूकलास m. the gecko (lacerta gecko). 2, 79.
 कूकवाकु m. a cock. 2, 92.
 कूकाठिका f. the nape of the neck. 2, 370.
 कूच्छ n. distress, danger. 5, 40.
 कृतं adv. done with, enough. 5, 3. e. g. कृतमतिविस्तरेण, 'let us have done with too great detail.'
 कृतकर्मन् adj. skilful, clever. 2, 180.
 कृतयुव adj. skilled in archery. 2, 316.
 कृतमाल m. — आरग्वध. 2, 43.
 कृतमुख adj. conversant with the means of success, clever. 2, 180.
 कृतहस्त m. handy, dexterous, skilful. 2, 180.
 कृतांत m. 1) established truth or doctrine. 1, 10. 2) a name of Yama. 1, 71.
 कृताभिषेक adj. anointed. 2, 325.
 कृतिन् adj. wise, learned, skilful. 2, 178.
 कृत्ति f. hide, skin. 3, 8.
 कृत्तिका f. pl. the third of the lunar mansions, consisting of six stars, the Pleiades. 1, 50.
 कृत्तिवासस् m. a name of Çiva. 1, 12.
 कृत्स्न adj. all, whole, entire. 4, 28.
 कृयण adj. miserly, avaricious. 2, 192. Ujj. 2, 79.
 कृया f. pity, compassion. 4, 39.
 कृयाण 1) m. a sword. 2, 317. Ujj. 2, 90. 2) कृयाणी f. scissors, shears. 2, 440.

कृषीट n. 1) the belly. 2) water.
5, 41.

कृषीटयोनि m. a name of Agni.
1, 63.

कृमि m. 1) a worm, an insect.
3, 14. 2) a spider. 2, 101.
3) the silkworm. 2, 394. 4)
lac. 5, 37.

कृश adj. thin, spare, slender.
4, 32.

कृशानु m. a name of Agni. 1, 62.

कृशाश्विन् m. a dancer, an actor.
2, 437. Pk. 5, 7.

कृषिक m. a husbandman. 2,
419. v. r. कृषक.

कृषीवत्त m. a husbandman.
2, 419.

कृष्टि m. a wise man. 2, 178.

न चिंतयेदनिष्टानि तस्मा-
त्कृष्टिः (Schol. विद्वान्) क-
दाचन. Kāṭikh. 12, 30.

कृष्ण 1) adj. (f. ā), black or dark
blue. 4, 49. 2, 283. 2) m.
Vishnu, or one of the incar-

nations of Vishnu. 1, 21. 3)
f. one of the seven tongues
of fire. 1, 68. 4) long pepper.
2, 459.

कृष्णकाक m. a raven. 2, 91.

कृष्णपांडुर adj. greyish white.
4, 51.

कृष्णभूम m. a country with black
soil. 2, 5.

कृष्णमृत्तिका f. black soil. 2, 5.

कृष्णाला f. a plant (abrus pre-
catorius). 2, 48.

कृष्णवक्त्र adj. blackfaced. 2, 77.

कृष्णवर्ण adj. of a black colour.
2, 282.

कृष्णवर्त्मन् m. fire. 1, 63.

कृष्णसार m. the black antelope.
2, 75.

कृषिक n. — प्रकय. 2, 418

केका f. a peacock's cry. 2, 87

केकिन् m. a peacock. 2, 86.

केकी केकी परित्यज्य मौनं
तिष्ठति तद्वयात् Kāṭikh. 3, 71.

केणिका f. a tent. 2, 296.

केतन n. a flag, a banner. 2, 303.

केतु m. 1) a ray of light. 1, 39.
2) a comet. 1, 49. 3) a flag,
a banner. 2, 303. Comp.
धूमकेतु.

केदार n. a field. 2, 419. HC. on
IV, 31. says of *vapra* and
kedāra: पुंल्लीवलिंगावेतौ.

केयूर n. a bracelet worn on the
upper arm. 2, 402.

केलि m. f. play, sport, pastime.
2, 277.

केलिकलि m. a jester, a buff-
foon. 2, 277.

केवलिन् m. a Jaina deified
saint. 1, 86. Pk. 3, 50.

केश m. the hair of the head.
2, 375. 376. 397. 5, 11.

केशघ्न n. a disease producing
baldness. 2, 450.

केशपक्ष, केशपाश, केशरुस्त
m. a fine head of hair. 2, 376.

केशमार्जन n. a comb. 2, 156.

केशव m. Kṛishṇa or Viṣṇu
1, 21.

केसर 1) n. the filament of flow-
ers. 3, 60. 2) m. a tree (mi-
musops elengi Lin.) 2, 51.

केसरिन् m. a lion. 2, 59.

कैटभारि m. a name of Viṣṇu
or Kṛishṇa. 1, 25. Comp.

कैटभजित् Çiçup. 9, 30. कैटभ-
द्विष् Çiçup. 1, 23. कैटभभिद्
Anandal. 30.

कैतव n. deceit, fraud. 4, 24.

कैव n. the white esculent
waterlily. 3, 59.

कैरविणी f. an assemblage of
white waterlilies. 3, 61. कैरवे-
रुदारैरिन्दुर्विकासयति कैर-
विणीकुलानि. Bhām. 1, 73.

कैवर्त m. a fisherman. 2, 439.

कैवल्य n. absorption in the
deity, eternal emancipation.
1, 124.

कोक m. 1) a wolf. 2, 73. 2) the ruddy goose (anas casarca). 2, 89.

कोकनद n. the red lotus. 3, 58.

कोकिल m. the Indian cuckoo. 2, 88.

कोटर m. the hollow of a tree. 2, 27.

कोटि f. 1) the point or extreme part. Comp. कार्मुककोटि. 2) an angle or corner. 4, 42. 3) the tip-top, excellence, eminence. सास्त्रिसर्गस्य परा कोटिर्निर्ममे विधिना Pk. 3, 19. 4) ten millions. 5, 50.

कोटिपात्र n. a rudder. 3, 50.

कोटीर m. n. a crest, a diadem. 2, 410. स्वर्णाचलोत्तुंगकोटीरपरिमंडिते द्वीपे Pk. 2, 1. द्वैर्दिव्यकोटीरमंडितैः 2, 54. Anandal. 30.

कोटीश n. a harrow. 2, 421.

कोण m. 1) an angle, a corner. 4, 42. 2) a drum-stick, an instrument for striking the cords of the lute, etc. 1, 98.

कोदंड n. a bow. 2, 309.

कोद्व m. an inferior sort of grain (paspalum frumentaceum). 2, 425.

कोप m. anger, passion. 2, 207. 5, 60.

कोपन adj. inclined to anger, passionate. 2, 206.

कोमल adj. soft, tender. 2, 34.

कोयष्टि m. a sort of aquatic bird. 2, 94.

कोरक m. n. a bud. 2, 31.

कोरहयक m. an inferior sort of grain (paspalum frumentaceum) 2, 425.

कोल m. a hog. 2, 71. corrupted from क्रोड.

कोलाहल m. the confused noise of a crowd, an uproar. 1, 139.

कोविद् adj. skilled, experienced. 2, 177.

कोविदार m. a species of ebony. 2, 51.

कोश m. 1) a pod, a seed-vessel. Comp. वृत्तकोश. 2) a sheath, a scabbard. 2, 318. 3) a storehouse, a treasury. 5, 54. 4) an egg. 2, 85. 5) a testicle. 2, 368. 6) an ordeal, at which either the plaintiff, or the defendant is obliged to sip two handfuls of water, previously consecrated by the bathing of an idol. 5, 54. Yājñ. 2, 95.

कोशातकी f. a cucurbitaceous plant (*trichosanthes laevis* Klein?). 2, 47.

कोशिका f. a sort of drinking vessel. 2, 161.

कोष्ठ m. the intestines, viscera. 5, 31.

कोक्षेयक m. a sword. 2, 317.

कोटवी f. a naked woman. 2, 328.

कौटिक m. one who sells meat of beasts or birds. 2, 440.

कौण्य m. a Rākshasa. 1, 73.

कौतुक n. festivity, sport, play. 4, 35.

कौतूहल n. — कुतूहल. 4, 35.

कौद्रवीण n. a field sown with *kodrava*. 2, 7.

कौपीन n. 1) a privy part. 5, 44. 2) a cloth worn over the privy parts. 2, 256. 3) an improper act. 5, 44.

कौमुदी f. moonlight. 1, 44.

कौमोदकी f. the mace of Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 26.

कौलीन n. rumour, report. 1, 147.

कौलेयक m. a dog. 2, 126.

कौवेरी f. the north. 1, 101.

कौशिक m. 1) a name of Indra. 1, 52. Çiçup. 1, 53. 2) an owl. 2, 91.

कौशेय s. धौत°.

कौसीग्र n. indolence. 4, 72.

कौसुतिक m. a juggler, a cheat.
2, 194.

कौस्तुभ m. the jewel suspended on Vishnu's (or Krishna's) breast. 1, 27.

क्रकच n. a saw. 2, 320.

क्रकर m. a sort of partridge.
2, 99.

क्रतु m. a sacrifice. 2, 259. 5, 60. 62.

क्रतुपुरुष m. a name of Vishnu.
1, 22.

क्रंदित n. crying. 3, 17.

क्रमुक n. the betel-nut. 2, 390.
Māgha 3, 81.

क्रमेलक m. a camel. 2, 125.

क्रव्य n. raw flesh. 3, 9.

क्रव्याद् m. a Rākshasa. 1, 73.

क्रिया f. action, work, business.
2, 227. 4, 98.

क्रियावत् adj. active, indus-

trious, strenuous. 2, 228.

क्रतुषु क्रियावान् Bhk. 1, 10.

क्रीडा f. play. 2, 277. 77.

क्रीडारथ m. a pleasure-van.
2, 291.

कुंच m. a kind of heron or curlew. 2, 89. Bhk. 6, 73. Comp.
क्रौंच.

क्रूर 1) adj. cruel, fierce, savage.
3, 34. 5, 10. 2) hard, solid.
2, 187. 3) v. r. for क्रूर.

क्रूरकर्मकृत् adj. perpetrating
cruel actions. 2, 217.

क्रोड 1) n. the chest, the breast,
the bosom. 2, 373. 2) m. a
hog. 2, 71. 3) the planet Sa-
turn. 1, 48.

क्रोडीकरण n. embracing, an
embrace. 2, 413.

क्रोध m. anger, wrath, passion.
1, 91. 2, 207. 5, 89.

क्रोधन, क्रोधिन् adj. angry,
passionate. 2, 206.

क्रोष्टु m. (nom. क्रोष्टा) a jackal.
2, 74.

क्रौंच m. — कृच्. 2, 89.

क्रौंचाराति m. a name of
Skanda. 1, 19.

क्लमयु m. fatigue, languor. 2,
446. क्लमयुरित्यपि पाठः
Kshirasv. on Am.

क्लिन्न adj. wet, moist. 4, 82.
2, 452 (dim with rheum).

क्लीव 1) m. a eunuch. 2, 275.
2) adj. emasculated, ener-
vated, impotent. 5, 34. 3)
mean, miserly. 2, 192.

क्लेश m. trouble, affliction, dis-
tress. 5, 67. 2, 244.

क्लोमन् n. the lungs (Schol.
pupphusa). 3, 14.

क्षण (m. 1) a measure of time, equal
to four minutes. 5, 65. 2) lei-
sure. 5, 65. 3) season, op-
portunity. 4, 65. 5, 62. 65.
4) the middle. 5, 65. 5) a
festival. 4, 78. 5, 65. 6) de-
pendence. 5, 65.

क्षणादा f. the night. 1, 107.

क्षणमात्रानुरागिन् adj. one

whose affection lasts only a
moment. 2, 220.

क्षणिका f. lightning. 1, 60.
Comp. चपला.

क्षत n. a wound. 3, 8.

क्षतज्ञ n. gore, blood. 3, 10.

क्षतव्रत adj. having broken one's
vows. 2, 249.

क्षतृ m. 1) a doorkeeper. 2, 269.
2) a charioteer. 2, 293.

क्षत्र n. the military and regal
class. 2, 266.

क्षत्रिय m. a man of the mili-
tary class. 2, 237. 238. 266.

क्षपण m. a Buddha mendicant.
2, 190.

क्षपा f. the night. 1, 107. क्षपा-
नाथ m. the moon. Māgha
3, 22.

क्षम 1) adj. able, competent.
2, 231. 2) क्षमा f. forbearance,
patience. 4, 40. 3) the earth.
2, 1. Bhk. 3, 22.

क्षय m. a dwelling, a house.
2, 136. Bhk. 6, 7.

क्षय m. 1) the destruction of the universe. 1, 117. 2) pulmonary consumption. 2, 447.

क्षवथु m. cough, catarrh 2, 446.

क्षान्ति f. patience, forbearance. 4, 40. Gg. 4, 21.

क्षाम adj. thin, spare, emaciated. 4, 32. Comp. क्षीण.

क्षार n. potash. 1, 69.

क्षारणा f. accusation of infidelity, or censure in general. 1, 149. Also क्षारण n.

क्षिति f. the earth. 2, 1. 5, 60.

क्षितिधर m. a mountain. 2, 10.

क्षितिरूढ m. a tree. 2, 22. Māgha 7, 54.

क्षिप्त adj. cast, thrown, thrown at. 4, 82. 83.

क्षिप्र adj. quick, swift. 4, 12.

क्षीण adj. emaciated, thin, slender. 4, 32. Gg. 4, 21. Anand. 80.

क्षीर n. 1) milk. 2, 119. 169. 2) water. 3, 26.

क्षीरोदतनया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

क्षीव adj. drunk, intoxicated. 2, 231. Bhk. 8, 31. 6, 143.

क्षुण्ण adj. one who has mastered the principles of a science. 2, 197.

क्षुद्र adj. 1) small, little. 4, 3. 2) poor, indigent. 2, 193. 3) avaricious, niggardly. 2, 192. 4) low, vile, wicked. 2, 191. 5) cruel. 5, 10. क्षुद्रा f. 6) a bee. 2, 101. 7) a dancing girl. 2, 437. 8) a whore, a harlot. 2, 335.

क्षुद्रघण्टिका f. a small bell. 2, 405.

क्षुद्रतंडुल m. a grain of rice. 2, 423.

क्षुद्रधान्य n. shrivelled grain. 5, 43.

क्षुद्रनासिक adj. small-nosed. 2, 452. Comp. नःक्षुद्र.

क्षुद्रपक्षिक m. a small bird. 2, 98.

क्षुद्रशंख m. a small shell. 3, 42.

- क्षुद्रांड** adj. having (recently) come out of a small egg. 3, 39.
क्षुद्रत् adj. hungry. 2, 203.
क्षुध् and **क्षुधा** f. hunger. 2, 206.
क्षुधित adj. hungry. 2, 203.
क्षुप m. 1) a shrub, a bush. 2, 23. 2) a clump of grass (?). 2, 424.
क्षुभित adj. agitated, frightened. 2, 200.
क्षुमा f. linseed. 2, 427.
क्षुरप्र m. a kind of arrow. 2, 314.
क्षुरमर्दिन् m. a barber. 2, 434.
क्षुरिका f. a knife, a dagger. 2, 308. 318.
क्षुल्लक 1) adj. miserly, avaricious. 2, 192. 2) m. a small shell. 3, 42.
क्षेत्र n. 1) a field. 2, 7. 9. 419. 2) a wife. 2, 339. 3) the body. 2, 335.
क्षेत्रज्ञ 1) adj. experienced, skilful. 2, 180. 2) the soul. 1, 134.
- क्षेत्राज्ञीव** m. a husbandman. 2, 419.
क्षेपणी f. an oar. 3, 50.
क्षेमंकर adj. (f. ई), conferring happiness, promoting the welfare of. 2, 183.
क्षैरेयी f. a dish made of milk, rice and sugar. 2, 165.
क्षोणी f. the earth. 2, 1.
क्षोद m. powder, dust. 2, 288.
मत्तयत्तक्षोद Kāçikh. 33, 93.
कर्पूरक्षोद ibid. 34, 51.
क्षौद्र n. honey. 2, 466.
क्षौम n. wove silk. 2, 394.
क्षौर n. shaving. 4, 36. Kulār-nava 12, 83.
क्ष्मा f. the earth. 2, 1.
क्ष्वेड m. poison. 3, 24. Anand. 29.
क्ष्वेडा f. a war-cry. 4, 100.

ख.

- ख n. 1) the sky. 1, 137. 2) an organ of sense. 2, 380.
- खग m. 1) the sun. 1, 37. 2) a bird. 2, 83. 3) an arrow. 2, 311. 316.
- खचित mixed, combined. 4, 56.
- खजक m. a churning-stick. 2, 121.
- खजिका f. a spoon, a ladle. 2, 157.
- खज adj. lame. 2, 455.
- खजन and खजरीठ m. a wag-tail. 2, 89.
- खड्ग m. a sword. 2, 317. 1, 26.
- खड्गपिधान n. a sheath, a scabbard. 2, 318.
- खड्गफल n. the blade of a sword. 5, 72.
- खड्गिन् m. a rhinoceros. 2, 72.
- खंड m. n. a fragment, a part. 4, 28.
- खंडपरशु m. a name of Rudra. 5, 2. Kāçikh. 8, 99. 63, 39.
- खंडशर्करा f. granulated sugar. 2, 169.
- खंडिक m. pease. 2, 427.
- खद्योत m. a fire-fly. 2, 102.
- खनक m. a rat. 2, 80.
- खनि f. a mine. 2, 14.
- खर 1) adj. sharp, hot. 1, 40. 2) m. an ass. 2, 123.
- खर्तू f. the itch. 2, 448.
- खर्वशाख adj. dwarfish. 2, 456.
- खल्ल 1) m. a rogue, a scoundrel. 2, 191. 2) n. a threshing-floor. 2, 423.
- खल्लति adj. baldheaded. 2, 453.
- खल्लधान्य n. a threshing-floor. 2, 423. Hind. कहलियान.
- खलीन n. the bit of a bridle. 2, 287.
- खल्लूरिका f. a place for military exercise. 2, 315.
- खल्लेवाली f. a post fixed in

- the centre of a threshing-floor, to which the cattle are attached as they go round to tread out the corn. 2, 423.
- खस m. itch, scab. 2, 447.
- खाता f. an artificial pond. 3, 53.
- खादन n. eating. 2, 170.
- खिल n. waste or fallow land. 2, 3.
- खुर m. a hoof. 2, 286.
- खेठ 1) m. phlegm. 5, 6. 2) n. at the end of a compound: bad, inferior. 2, 182.
- खेठक n. 1) a village. 2, 103. 2) a shield. 2, 305.
- खेद m. grief, despondency. 4, 69.
- खेलन n. play, sport. 2, 277.
- जलाखेलनक Kāṭikh. 12, 72.

ग.

- गगन n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2, 85.
- गंगा f. the Ganges. 3, 51.
- गंगाधर m. a name of Īiva. 1, 13.
- गज m. an elephant. 2, 59. 60. 5, 47. 55.
- गजप्रियो f. the olibanum tree (*boswellia thurifera*). 2, 44.
- गजबंधन n. the place where elephants are tied up. 2, 68.
- गजवदन m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.
- गजाजीव m. an elephant-keeper. 2, 70.
- गजारोह m. an elephant-driver. 2, 235. Comp. हस्त्यारोह.
- गंज 1) m. a store-room. 5, 11. 2) गंजा f. a mine. 2, 14.
- गडु m. a hump on the back. 2, 449.
- गडुल adj. humpbacked. 2, 456.
- गण m. 1) a multitude. 4, 1. 2) pl. the host of Īiva. 1, 14.
- गणक m. an astrologer. 2, 248.
- गणपति m. Gaṇeṣa. 1, 18.

गणरात्रि m. many nights. 1, 108.

गणाधिप m. a name of Civa.
1, 13.

गणिका f. 1) a harlot. 2, 335.
336. 2) the female elephant.
5, 13.

गंड m. 1) the cheek. 2, 367. 61.
2) a boil, a blister, a pimple.
2, 449.

गंडक m. a rhinoceros. 2, 72.

गंडशैल m. a rock fallen from
a mountain. 2, 13. Māgha 4,
13. 40. 8, 25.

गंडूषद m. a kind of worm. 3, 39.
कोटिर्गंडूषदानां मम गृह-
पटले Kathārnava 6. गंडूषदः
किमधिरोहति मेरुशृंगं ibid.
14.

गंडूष m. a handful of water
taken for rinsing the mouth.
4, 100. e. c. तत्पुण्यं स्याच्छ-
तगुणं गंगागंडूषपानतः Ka-
ṭkh. 27, 103. गंडूषा द्वादश
यावद्वा मुखस्य परिशुद्धये
35, 78.

गति f. 1) going, moving, wan-
dering about. 2, 85. 4, 41. 91.
2) = karmavipāka 5, 13.

गद् 1) m. disease, sickness. 2,
445. 2) गद्दा f. a mace, a
club. 2, 321. 1, 26. "

गदायुत m. a name of Kṛishṇa.
1, 25.

गदाधर m. Vishṇu or Kṛishṇa.
1, 24.

गन्त्री f. a cart drawn by oxen.
2, 289.

गन्ध m. the mere scent of a
thing, a little. 5, 7.

गन्धकारिका f. a female em-
ployed with the preparation
of perfumes. 2, 337.

गन्धन n. 1) manifestation. 2)
informing against. 3) effort.
5, 84.

गन्धमूषिका f. the musk-rat.
2, 80.

गन्धर्व m. 1) a celestial musician.
1, 87. 2) a horse. 2, 281.

गन्धर्व m. the wind. 1, 76.

गंधोत्तमा f. spirituous liquor.
2, 174.

गभस्ति m. a ray of light. 1, 38.

गभीर adj. deep. 3, 27.

गंभीर adj. 1) deep. 3, 27. 2)
(of sound) deep, full. 1, 140.

गर m. poison. 3, 19.

गरल n. poison. 3, 19.

गरुड m. the bird and vehicle
of Vishnu, the king of the
birds. 1, 30.

गरुत् m. a wing. 2, 84. Accord-
ing to HO. on 4, 384. also n.

गरुत्मत् m. 1) a bird. 2, 82. 2)
Garuda. 1, 30.

गर्गरी f. a churn. 2, 162.

गर्जन्मेघ m. a thunder-cloud.
5, 32.

गर्जित n. roaring. 5, 55.

गर्त m. a hole. 3, 2. 5, 44.

गर्दभ m. an ass. 2, 125.

गर्धन 1) adj. greedy, covetous.
2, 208. Bhk. 7, 16. 2) गर्धना

f. greediness, covetousness.
2, 209.

गर्भ m. 1) the womb. 2, 360.
2) an embryo or foetus. 2, 344.
3) a child. 2, 347.

गर्भक m. a wreath of flowers
worn in the hair. 2, 397.

गर्भगृह n. a lying-in chamber.
2, 137.

गर्भाशय m. the womb, the ute-
rus. 2, 345.

गर्भिणी adj. f. pregnant (used
only of animals). 2, 114. 343.
5, 23.

गर्व m. pride, arrogance. 4, 37.

गर्हा f. reproach, censure. 1, 148.

गर्हवादिन् adj. speaking in
an improper manner. 2, 223.

गल m. the throat. 2, 361.

गलकंबल m. a dewlap. 2, 111.

गलंतिका f. a water-jar. 2, 162.

देवालयेषु ये द्युर्बद्धधारा

गलंतिका: Kāṣṭh. 12, 55.

गलित adj. fallen. 2, 13.

गञ्ज m. the cheek. 2, 367. (corrupted from गंड). **एतस्य गञ्जावुत्फुल्लौ चुरेण विपाटय** Kāçikā. 8, 59.

गल्वर्क m. a goblet. 2, 172.

गवत्त n. a buffalo's horn. 4, 79.

गवाक्ष m. an air-hole, a little round window. 2, 149.

गव्य adj. (anything) produced by a cow, as milk, butter, etc. 2, 118.

गहन 1) adj. impervious, inaccessible. 4, 92. 2) n. a thicket, a wood. 2, 55.

गह्वर n. 1) a thicket. 2, 12. 2) hypocrisy. 5, 5.

गगिय 1) m. Kārttikeya. 1, 20. 2) n. gold. 2, 18.

गाढ adj. tight, close, compact. 4, 33.

गाणिक्य n. an assembly of harlots. 2, 336.

गात्र n. the body. 2, 355.

गात्रसंकोचिन् m. a polecat. 2, 81.

गान n. singing, a song. 1, 93. Māgha 9, 54.

गिर f. speech. 1, 8.

गिरि m. a mountain. 2, 10.

गिरिकर्णी f. — aparājita. 2, 47.

गिरिजा f. Pārvatī. 1, 16. Anandal. 79.

गिरिमल्लिका f. — कुटज. 2, 38.

गिरिश m. a name of Īva. 1, 11. 5, 51.

गिरिसानु n. table-land. 5, 24.

गिरिसार m. iron. 2, 16.

गीत n. a song. 1, 93. 95.

गीतक्रम m. the arrangement of a song (?). 5, 74. Comp. Ks. 5, 56.

गीर्वाण m. a god, a deity. 1, 4.

गुग्गुल m. bdellium. 2, 465.

गुच्छ m. a cluster of blossoms. 2, 33. 2) a necklace of 32 strings. 2, 407. 3) a clump of grass (?). 2, 424.

गुच्छक m. a cluster of blossoms. 2, 33.

गुन्ना f. a plant (abrus precatorius). 2, 48.

गुडूची f. a plant (menispermum cordifolium). 2, 460.

गुण m. 1) a cord, a string. 2, 442. 5, 79. 2) a bow-string. 2, 309. 5, 79. 3) quality, property, (godness, etc., shape, etc.; heroism, etc.). 5, 79. 4) a subordinate quality or inferior degree. 5, 79. 5) flavour, taste (of which 6 are specified: स्वादन्नलवणातिक्तीशणकषायकाः). 5, 75.

गुणालयनी f. a tent. 2, 296.

गुणवृत्त m. — kûpaka. 3, 33.

गुणोत्कर्ष m. excellence, superiority. 4, 101.

गुंडित adj. crushed, pounded (?). 4, 83.

गुत्त v. r. for गुच्छ. 2, 33.

गुद m. the anus. 2, 358.

गुदकीलक m. the piles. 2, 450.

गुन्ना f. a kind of grass (cyperus rotundus). 2, 467.

गुफ m. stringing a garland. 4, 45.

गुरु 1) adj. (f. gurvi), great, large. 4, 14. 2) m. Vrihaspati. 1, 47. 3) गुर्वी f. a pregnant woman. 2, 343.

गुरुक्रम m. oral tradition, handed down from teachers to their disciples. 2, 247.

गुलुङ्क m. a cluster of blossoms. 2, 33.

गुल्फ m. the ankle. 2, 360.

गुल्म m. a shrub, a bush. 2, 35.

गुह 1) m. a name of Kârttikeya. 1, 20. 2) गुहा f. a cave, a cavern. 2, 12.

गुह्य 1) adj. to be concealed, to be kept secret. 4, 23. 2) n. an organ of generation. 5, 37. 44.

गुह्यक m. 1) a class of demigods attendant on Kuvera, and guardians of his treasures. 1, 87. 2) Kuvera. 1, 79.

गुह्यपिधान n. a cover over the privities. 5, 56.

गूढपाद m. a snake. 3, 18.

गूढपुरुष m. a spy. 2, 270.

गूय n. excrements. 3, 15.

गूवाक m. the betelnut tree
(areca faufel or catechu). 2, 45.

गृध्र adj. greedy, craving. 2, 208.

गृष्टि f. a cow that has had one
calf. 2, 118.

गृह 1) n. a house. 2, 136. 138.
2) m. pl. a wife. 2, 339.

गृहगोधिका f. a house-lizard.
2, 102.

गृहबलिभुज् m. a sparrow.
2, 88.

गृहभित्ति f. the wall of a house.
5, 63.

गृहभूमि f. the site of a build-
ing. 2, 135.

गृहमेधिन् m. a householder.
2, 217.

गृहवाटी f. a grove near a
house. 5, 30.

गृहस्थ m. a householder, a man
of the three first classes, who
having finished his studies,
and been invested with the

sacred cord, performs the du-
ties of the father of a family.
2, 239. 238.

गृहस्थान n. a temporary resi-
dence. 2, 135.

गृहाधिप m. — गृहमेधिन्. 2,
217.

गृहावग्रहणी f. the threshold.
2, 147.

गृहिणी f. a wife, a matron.
2, 339.

गृहीतदिश् adj. run away, re-
treated. 2, 324.

गृह्य adj. belonging to a party,
confederate. 2, 234. देवगृह्या
Bhk. 6, 61.

गृह्यक adj. domesticated, tame.
2, 186.

गृह n. a house. 2, 136. 5, 56.

गृहेनर्दिन् and गृहेशूर m. a pol-
troon, a dunhill-cock. 2, 212.
Bhk. 5, 41.

गैरिक n. 1) mineral, ore. 2, 15.
5, 71. 2) gold. 2, 18.

गो m. 1) a bull. 2, 108. 5, 68.

- 2) a ray of light. 1, 39. 5, 68. 3) heaven. 1, 3. 5, 68. 4) a thunderbolt. 1, 56. 5, 68. f. 5) a cow. 2, 113. 5, 68. 6) the earth. 2, 1. 5, 68. 7) speech. 1, 8. 5, 68. 8) Sarasvatī. 1, 8. 5, 68. 9) a quarter, a region. 5, 68. 10) an eye. 5, 68. 11) an arrow. 5, 68. 12) pl. water. 5, 68.
- गोकर्ण** m. a span from the tip of the thumb to that of the ringfinger. 2, 383.
- गोकुल** n. a station of cattle. 2, 107.
- गोक्षुर** m. a plant (*ruellia longifolia*, Roxb.). 2, 46.
- गोत्र** m. 1) a mountain. 2, 10. n. 2) family, race, lineage. 2, 241. 5, 43. 3) a name. 5, 43. 4) गोत्रा f. the earth. 2, 1.
- गोत्रभिद्** m. a name of Indra. 1, 53.
- गोदा** f. the Godāvarī river. 3, 52.
- गोदारण** n. a spade, a hoe. 2, 422.
- गोदावरी** f. a river rising in the Deccan, and falling into the bay of Bengal. 3, 52.
- गोधन** n. a multitude of cattle. 2, 107.
- गोधा** f. a kind of lizard. 2, 79.
- गोनास** m. a large species of snake. 3, 20.
- गोपति** m. 1) a name of Sūrya. 1, 35. 2) of Indra. 1, 52.
- गोपानसी** f. a beam supporting the framework of a roof. 2, 148. Māgha 3, 49.
- गोपाल** m. a cowherd. 2, 432.
- गोपुच्छ** m. a necklace, consisting, according to HC., of two strings. 2, 407.
- गोपुर** n. the gate of a city. 2, 133. **आवदतोरणोत्तुंगं गोपुरं** Pk. 4, 5.
- गोप्य** m. the son of a female slave. 2, 346.
- गोमत्** m. rich in cattle. 2, 107.

गोमतञ्जिका f. a tractable cow.
2, 115.

गोमय n. cowdung. 2, 118.

गोमायु m. a jackal. 2, 74.

गोमिन् adj. — gomat. 2, 107.

गोमुख n. ointment, unguent.
5, 11. गोमयगोमुखानि ऽ-
क्षुप. 3, 48.

गोयुग n. a yoke of oxen or
other beasts, e. g. उष्ट्र° 2, 128.

गोलांगूल m. a blackfaced
monkey with a tail like that of
a cow. 2, 77.

गोविन्द m. 1) the superinten-
dent of cowherds. 2, 107. 2)
a name of Krishna. 1, 22.

गोवृन्द n. a multitude of cattle,
a cow-station: 2, 107.

गोष्ठ 1) n. a cowpen, a cow-sta-
tion. 2, 107. 2) गोष्ठी f. an
assembly. 5, 12. Comp. पान°.

गोष्ठश्च m. the dog in the man-
ger. 2, 213.

गोसंगव adj. coming from, or
produced by, a cow. 2, 118.

गोसर्ग m. the break of day. 1, 111.

गोस्तनी f. the vine. 2, 38.

गोस्वामिन् m. a possessor of
herds. 2, 107.

गौडो f. rum distilled from mo-
lasses. 2, 169.

गौधेर m. the young of the *godha*
lizard. 2, 79.

गौर 1) adj. (f. i), white. 4, 47.

2) गौरी f. Pārvatī. 1, 15.

गौरव n. dignity, respectabi-
lity. 4, 93.

गौरीपुत्र m. a name of Skanda.
1, 19.

गंथ m. 1) a composition, a book,
a code. 2) a line in a manu-
script, consisting of about
32 syllables. 3) substance.
5, 58.

गंथन n. stringing a garland,
composing a book. 4, 45.

गंथि m. 1) a joint or knot of a
reed. 2, 34. 2) a knot. 2, 392.

यस्त adj. slurred, uttered with

the omission of letters or syllables. 1, 142.

ग्रह m. 1) a planet. 2) an imp, an evil spirit. 3) perseverance. 5, 55.

ग्रहक m. a captive, a prisoner. 4, 74.

ग्राम m. 1) a village, a hamlet. 2, 103. 106. 129. 2) at the end of compounds: a group of organically connected things. 5, 25. Comp. indriya°, karana° etc.

ग्रामणी adj. chief, principal. 4, 5.

ग्रामाधान n. a village. 2, 103.

ग्रामीतिक n. the neighbourhood of a village. 2, 104.

ग्रामीण and ग्रामेयक adj. born or living in a village. 2, 103.

ग्राम्य adj. 1) rustic. 2, 103. 2) (of speech) coarse, vulgar. 1, 142.

ग्राम्यधर्म m. copulation. 5, 52.

ग्रावन् m. 1) a stone. 2, 13. 2) a mountain. 5, 20.

ग्राह m. a shark. 3, 34.

ग्रीवा f. the neck. 2, 361. 362. 398. 403.

ग्रीष्म m. the hot season, about June-July. 1, 113. 116.

ग्रैवेयक n. an ornament for the neck. 2, 403.

ग्लह m. a stake at play. 4, 74.

ग्लानि f. fatigue, languor. 2, 446.

घ.

घट 1) m. a jar. 2, 161. 5, 18.
2) घटा f. an assembly. 5, 12.
3) a troop of elephants arrayed for battle. 2, 66.

घटना f. assembling, arranging. 2, 66.

घटयोनि m. a name of Agastya. 2, 258. Brahmap. Utt. 17.

घटीयंत्र n. the rope and bucket of a well. 3, 63.

घण्टिका f. a small bell. 2, 405.

घन 1) adj. solid, compact. 4, 32. 2) m. the body. 2, 355. 3) a cloud. 1, 58.

घनरस m. water. 3, 26.

घनसार m. camphor. 2, 390. Cat. 158.^a

घनाघन m. 1) Indra. 2) a rainy cloud. 5, 40. ताडिदुहसैर्वर्षति स्म घनाघनः Pk. 6, 51.

घनोपल m. hail. 1, 59.

घर्म m. heat. 1, 40.

घस्मर adj. gluttonous. 2, 195. Bhk. 2, 38. दावानलो घस्मरः Bhv. 1, 32.

घस्र m. a day. 1, 106. Pk. 4, 12.

घाटा f. the nape of the neck. 2, 370.

घातक a tj. murdering, destroying. 2, 217.

घातन n. killing, slaying. 2, 322.

घातनस्थान n. a slaughtering-place. 2, 440.

घास m. grass for fodder. 2, 36.

घृ or घृक m. the aule. 2, 360.

घुमृण n. saffron. 2, 388.

घृणा f. 1) tenderness, compassion. 4, 39. 2) disgust, contempt. 5, 14.

घृणि m. a ray of light. 1, 38. f. Anand. 96.

घृत n. clarified butter. 2, 120. 5, 75.

घृताची f. the name of an Ap-saras. 1, 88.

घृष्टि m. a hog. 2, 71.

घोटक m. a horse. 2, 281.

घोणा f. 1) the nose. 2, 366. 2) the nostrils of a horse. 2, 286.

घोर adj. terrible, frightful. 4, 20.

घोष m. 1) sound, noise, roar. 1, 138. 2) a station or ward inhabited by herdsmen. 2, 106.

घोषवती f. the Vinā. 1, 96.

घ्राण n. the nose. 2, 366.

च.

चकित adj. afraid, timid. 2, 199.

चकोर m. the francolin partridge
(*perdix rufa*. Lath.). 2, 99.

चक्र n. 1) a wheel. 2, 292. 2) a
discus used as a missile wea-
pon. 2, 321. 1, 26. 3) a circle,
a multitude. 4, 2. 4) a host,
an army. 2, 302. 5) the bend
of a river. 3, 49. 6) m. the
ruddy goose. 2, 89.

चक्रधारा f. the periphery of
a wheel. 2, 292.

चक्रमर्दक m. ringworm shrub
(*cassia alata* Lin.). 2, 464.

चक्रवर्तिन् m. a universal mon-
arch, an emperor. 2, 267.

चक्रवाक m. the ruddy goose
(*anas casarca*). 2, 89.

चक्रवाल n. a circle, a multi-
tude. 4, 2.

चक्रांग m. a gander. 2, 96.

चक्रिन् m. a snake. 3, 18.

चक्रीवत् m. an ass. 2, 125.
Māgha 5, 8.

चक्षणा n. a stimulant to drink.
2, 173.

चक्षुष्य adj. pleasing, handsome.
2, 212. Māgha 8, 57.

चक्षुस् n. the eye. 2, 364. 5, 24.

चंचरीक m. a bee. 2, 100. Bhv.
1, 46.

चंचल adj. trembling, shaking,
unsteady. 4, 10.

चंचु or चंचू f. the beak or bill
of a bird. 2, 85. Bhv. 1, 56.

चटक 1) m. a sparrow. 2, 88.
2) चटिका f. a hen-sparrow.
2, 98.

चटु n. pleasing discourse. 1,
146. Māgha 4, 6. Comp. चारु.

चटुल adj. trembling, shaking.
4, 10.

चंड 1) adj. hot. 1, 40. 2) चंडी
Durgā. 1, 16.

चंडातक n. a short petticoat.
2, 392.

चंडाल m. an outcaste, a man
of a low tribe, born from a
Çûdra father and Brahman
mother. 2, 443. 5, 28.

चंडिल m. a barber. 2, 434.

चतुःशाल n. a square formed
by four houses. 2, 137. Mat-
syap. 241, 1. Also चतुःशाली f.

चतुर adj. dexterous, clever. 2,
180.

चतुर्भुज m. Vishnu or Krishna.
1, 22.

चतुर्वक्त्र m. Brahman. 1, 7.

चतुर्विध fourfold. 2, 307. 394.
5, 73.

चतुष्पथ n. a place where four
roads meet. 2, 134.

चत्वर n. a court or yard. 5, 31.

चंदन n. sandal wood. 2, 389.
Comp. लोहित°.

चंद्र 1) m. the moon. 1, 42. 120.
2) n. gold. 2, 18.

चंद्रक m. the eye in the feathers
of a peacock's tail. 2, 87. Comp.
चंद्रकिन् m. a peacock. Mâgha
3, 49.

चंद्रद्वार m. pl. the 27 lunar
stations. 1, 51.

चंद्रमस m. the moon. 1, 42.

चंद्रशाला f. a room on the top
of a house, an upper story.
2, 149.

चंद्रहास m. a sword. 2, 317.

चंद्रातप m. चंद्रिका f. moon
light. 1, 44.

चंद्रोदय m. an awning, a cloth
spread over an open hall. 2,
155. Hind. *chandwâ*.

चपल 1) adj. wavering, un-
steady, fickle. 4, 10. 2) swift,
speedy. 4, 12. 3) चपला f.
lightning. 1, 60.

चमू f. an army. 2, 302.

चय m. a collection, a mass, a
multitude. 4, 1.

चर m. a spy, a secret emissary.
2, 270. Comp. चार.

चरण m. the foot. 2, 356. 97.
 चरणाभरण n. an ornament for the foot. 2, 406.
 चरणायुध m. a cock. 2, 92.
 चरम adj. last, final. 4, 22.
 चरित n. conduct, behaviour. 2, 241.
 चरित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चारित्र.
 चरु m. 1) a pot. 2, 159. 2) an oblation consecrated by prayers, or the vessel in which such an oblation is offered. 2, 261.
 चर्चा f. 1) smearing the body with sandal and other unguents. 2, 385. 2) reflexion, consideration. 5, 8. e. g. तत्त्व-चर्चा, अष्टांगयोगचर्चा Sin-hâsana. 3) the name of a goddess, one of the incarnations of Durgâ. 1, 17.
 चर्मकृत् m. a currier, a shoemaker. 2, 441. Comp. चर्मकर्तृ
 Taïtt. Br. I, 2, 6, 7.

चर्मदंड m. a whip. 2, 287.
 चर्मन् n. 1) skin, hide, leather. 3, 8. 2) a shield. 2, 305.
 चर्मप्रसेवक m. a bellows. 4, 79.
 चलाचल adj. movable, unsteady. 4, 10.
 चषक m. a drinking vessel, a goblet. 2, 172. Bhk. 8, 39. Mâgha 10, 4. 11. 24.
 चारु n. pleasing discourse. 1, 146.
 चांडान v. r. for चंडाल. 2, 443.
 चातक m. a bird (cuculus melanoleucus). 2, 93.
 चांद्रमसायन m. the planet Mercury. 1, 46.
 चाप n. a bow. 2, 309. 1, 26.
 चामर n. a chowrie, the tail of the bos grunniens used as a whisk. 2, 268.
 चामीकर n. gold. 2, 19.
 चामुंडा f. a goddess, an incarnation of Durgâ. 1, 17.

चार m. a spy, a secret emissary. 2, 270. Comp. चर.

चारण m. a strolling actor, a bard. 2, 437.

चारुढ m. a valorous warrior. 2, 199.

चारित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चरित्र.

चारु adj. beautiful. 4, 4.

चाप m. the blue jay. 2, 92.

चिकित्सक m. a physician. 2, 437.

चिकित्सा f. the practice of medicine. 2, 437.

चिकुर m. the hair of the head. 2, 375.

चिता f. a funeral pile. 3, 16.

चित्त n. the mind. 2, 379.

चित्या f. a funeral pile. 3, 16.

चित्र adj. 1) variegated. 4, 56.
2) n. a wonder, a marvel. 4, 60.

चित्रक n. the sectarian mark on the forehead. 2, 386.

चित्रकाय m. a tiger. 2, 71.

चित्रकृत् m. a painter. 2, 436.

चित्रपुंख m. an arrow. 2, 311.

चित्रभानु m. 1) the sun. 1, 37.
2) fire. 1, 62.

चित्रशिखंडिन m. pl. the constellation of Ursa Major. 1, 50.

चित्रशिखंडिप्रसूत m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

चिह्न्य adj. intelligent, thoughtful. 2, 218. (Scho. वस्तुतत्त्वज्ञानयुक्त).

चिंता f. thought, reflexion. 5, 8.

चिपिट m. grain flattened after boiling. 2, 430.

चिबुक n. the chin. 2, 370.

चिरं, चिरात्, चिराय, चिरेण adv. a long time. 5, 87.

चिरंजीविन् m. a crow. 2, 90.

चिरंटी f. a young woman, whether married or not. 2, 329.
Kshirasvāmin quotes another form: चरंटी.

चिररात्र 1) m. a great many nights, a very long period. 1, 108. 2) dat. **चिररात्राय** adv. a long time. 5, 87.

चिर्मट m. a sort of cucumber (cucumis utilissimus). 2, 54.

चिलिचिम m. — नलमीन, a sort of fish. 3, 36. Explained by वल्लीगत, चलदंग, वृद्ध-चल. **चिलिचिमस्त्रिदोषकृदिति वैयाः।** Sv.

चिह्न 1) adj. bleary-eyed. 2, 452. 2) m. the Bengal kite (falco : cheela Lath.). 2, 95.

चिह्न n. a mark, a sign. 1, 45.

चीर n. tattered clothes. 2, 393.

चीरिहि m. a sort of large fish. 3, 38.

चीरी f. a cricket. 2, 101.

चुंफा f. a small well. 3, 62.

चुंदा f. a procuress. 2, 337.

चुंबक m. a loadstone. 2, 14.

चुरी f. a small well. 3, 62.

बुल्ल adj. bleary-eyed. 2, 452.

बुली f. an oven, a fire-place. 2, 158.

बूचुक m. n. a nipple. 2, 371.

बूडा f. 1) a peacock's crest. 2, 87. 2) the head. 5, 13.

बूडामणि m. a jewel worn in a crest or diadem. 2, 409.

बूत m. the mango tree. 2, 37.

बूतक m. a small well. 3, 62.

बूर्ण n. powder, dust. 2, 288.

बूलिका f. the base of an elephant's ear. 2, 62.

बूपा f. an elephant's girth. 2, 66.

चेट 1) m. a servant. 2, 210. 2)

चेटी f. a female servant. 2, 337.

चेतन m. a sentient being. 1, 134

चेतस् n. intellect, mind. 2, 379.

चेत्त 1) n. clothes. 2, 393. 2) at the end of compounds (f. i): bad, contemptible. 2, 182.

चेष्टा f. motion, action. 5, 64.

चैतन्य n. consciousness. 5, 36.

चैत्य n. 1) a temple. 2) a building containing an image of a Buddha (or Jina). 5, 45. e. g.

श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदि-
वसमहं तत्र चैत्यानि वंदे.

चैत्र m. the first month of the year (March-April). 1, 114.

चैत्रघ्न n. the garden of Kuvera. 1, 83.

चोद्य n. surprise, wonder. 4, 60.

चौर m. a thief. 2, 183. 184.

चौर्य n. stealing, theft. 2, 184. 5, 24.

क.

कग m. a goat. 2, 122. Comp.
काग.

कगलक m. a goat. 2, 122.

कत्र n. a parasol, an umbrella.
2, 268.

कत्रक n. a mushroom. 5, 45.

कद् m. 1) a wing. 2, 84. Comp.
सेतकद्. 2) a leaf. 2, 30.

कदन n. 1) a wing. 2, 84. 2) a
leaf. 2, 30.

कदन्य n. disguise, fraud, deceit.
4, 24.

कंदसु n. the Vedas. 1, 9.

कन्न adj. covered, full. 4, 17.

कल्ल n. disguise, sham, deceit.
4, 24.

काग m. a goat. 2, 122.

कात्र m. a pupil, a disciple. 2
245.

कादस m. a brahman conver-
sant with the Vedas. 2, 240.

कायातनय m. the planet Sa-
turn. 1, 48.

किद्र n. 1) a hole, a rent. 3, 2.
2) a foible, a weak side. 5, 85.

कुक्कुंदरी f. the musk-rat. 2, 80.

केक adj. shrewd, clever. 2, 230

केदन n. cutting, breaking, tearing. 4, 44.

ज.

जगच्चक्षुस् m. the eye of the world, the sun. 1, 37. जगच्चक्षुस्तमोनुदः Kāçikh. 46, 44.

जगत् 1) n. the world, the universe. 1, 133. 2) जगती f. the earth. 2, 1. 3) the king and his subjects. 5, 8.

जगत्कर्तृ m. the creator of the world, Brahman. 1, 7.

जगत्प्राण m. wind. 1, 75.

जगद्दिनाश m. the destruction of the universe. 1, 117.

जगन्नाथ m. Vishnu or Krishna. 1, 24.

जगर m. armour, mail. 2, 304.

जग्धि f. eating. 2, 170.

जघन n. the loins. 2, 357.

जघनकूपक m. the cavities of the loins. 2, 358.

जघन्य adj. low, base, wicked. 4, 85.

जंघा f. the leg. 2, 360.

जंघाल adj. light-footed, fleet, swift. 2, 203. Also जंघिल.

जम्मा f. 1) matted hair as worn by ascetics. 2, 377. 2) a fibrous root. 2, 28.

जटाबंध m. a knot or tuft of matted hair. 1, 14.

जठर 1) adj. hard, firm, solid. 2) old. 5, 39. 3) m. n. the belly. 2, 360.

जड adj. 1) dull, slow, stupid, hebes. 2, 232. 181. 2) dumb. 2, 454.

जडक्रिय adj. slow at work, sluggish, dilatory. 2, 228.

जतु n. lac. 2, 400.

तनु n. the collar bone, the clavicle. 2, 368.

जन m. man, mankind, people. 2, 129.

जनक m. a father. 2, 349.

जनंगम m. a man of a low caste, a Cāṇḍāla. 2, 443.

जननी f. a mother. 2, 349.

जनपद m. an inhabited country. 2, 129.

जनवाद m. जनश्रुति f. popular talk, rumour, tidings. 1, 147.

जनार्दन m. Viṣṇu or Kṛiṣṇa. 1, 23.

जनाश्रय m. a temporary shed or hall. 2, 143.

जनी f. a daughter-in-law. 2, 349.

जंतु m. a creature, a living being. 3, 3.

जन्मन् n. birth, origin. 5, 64.

जन्य n. war, combat. 2, 299.

जपा f. the China-rose (hibis-

cus rosa Sinensis Lin.). 2, 52, 4, 53.

तपति m. du. husband and wife. 1, 120. Comp. दपति.

तबाल m. mud, mire. 3, 56. Pk. 1, 45.

तबीर m. common lime. 2, 39.

तबुक m. a jackal. 2, 74.

तयंत m. the son of Indra. 1, 55.

तरत् adj. (f. त) old. 4, 26.

तरद्व m. an old ox. 2, 110.

तरा f. old age. 2, 348.

नरायु m. the womb, the uterus. 2, 345.

तर्तित m. sesame, growing wild. 2, 428.

तल्ल n. 1) water. 3, 26. 5, 41. 44. 72. 81. Prefixed to the name of animals living on the continent, it signifies a corresponding aquatic animal, e. c. तल्लमाज्जार, an otter. 3, 41. 2) — ह्रीवेर. 2, 467.

तल्लचर m. a fish. 3, 35.

- जलद** m. a sort of grass (cyperus rotundus). 2, 467. Any term for cloud signifies the same.
- जलद्रोणी** f. — avagāha. 4, 69.
- जलपङ्क्ति** f. a water-course, a gutter, a drain. 3, 63.
- जलरङ्कु** m. a species of water-bird — *dātyūha*. 2, 94.
- जलराशि** m. the ocean. 3, 30.
- जलवायस** m. the diver. 2, 95.
- जलव्याल** m. a water-snake. 3, 21.
- जलशयन** m. a name of Vishnu. 1, 22.
- जलशूक** n. the green moss-like substance growing on the surface of stagnant water, duckweed. 3, 61.
- जलाधिदेवत** n. the supreme deity of the waters, Varuna. 1, 74.
- जलावतार** m. a landing-place at a river's side. 5, 76.
- जलोच्छ्वास** m. a drain, a sluice. 3, 55. Comp. *parivāha*.
- जलौका** f. sg. and **जलौकस्** pl. f. a leech. 3, 39. **जलौकयोपमोयते प्रमदा मन्दबुद्धिभिः मृगीदृशा जलौकानां विचारान्महदतरं ॥ जलौका केवलं रक्तमाददाना तपस्विनां । प्रमदा सर्वमादत्ते चित्तं वित्तं बलं मुखं ॥** Kāṭkh. 36, 85. 86.
- तव** m. speed, velocity. 2, 288.
- तवन** adj. fleet, swift. 2, 203.
- तवनिका** (corrupted from *yavanikā*) f. a curtain, a screen, a veil. 2, 154. Māgha 4, 54.
- जागरण** n. जागरा and जागर्थी f. waking, being awake. 2, 448. Often used of religious vigils.
- जागुड** n. saffron. 2, 388.
- जांगल** n. flesh. 3, 9.
- जांगुलिक** m. a dealer in antidotes, a poison-doctor. 2,

458. त्रांगुलिको विपवि-
द्याविशारदः Kāṣikh. 46, 17.
- त्रात n. a mass, a multitude.
4, 2. पदत्रात n. a mass of
words, a period. 1, 143. अघ-
रपात्रत्रातं Bhk. 3, 33. अस्त्र-
त्रातं Bhk. 2, 22. Rgh. 5, 1.
- त्रातरजस् adj. f. having the ca-
tamenia. 2, 333.
- त्रातद्वय n. gold. 2, 18.
- त्रातवेदस् m. Agni. 1, 63.
- त्राति f. 1) birth, descent, caste.
त्रातिमात्रोपजीविन् adj.
one who gets a living only
by the merit of his caste. 2,
251. 2) species. 2, 99. 321. 3)
great-flowered jasmijn. 2, 50.
- त्रात्य adj. 1) of noble descent.
2) excellent. 5, 50.
- त्रानु m. the knee. 2, 360.
- त्राबाल्त्त m. a goatherd. 2, 226.
- त्रामातृ m. a daughter's hus-
band, a son-in-law. 2, 350.
- त्रामि f. 1) a sister. 2, 352. 2)
- a virtuous or respectable wo-
man. 5, 6.
- त्रामेय m. a sister's son. 2, 352.
- त्राबूनद् n. gold. 2, 19.
- त्राया f. a wife. 2, 339. 353.
- त्रायान्निव m. an actor. 2, 437.
- त्रायापति m. du. husband and
wife. 1, 120.
- त्रायु m. a medicament, medi-
cine. 2, 458.
- त्रार m. a paramour, an adul-
terer. 2, 229.
- त्राल n. 1) a net. 2, 439. 2) a
window. 2, 149. 3) entangle-
ment, deception. 5, 18. 4) a
heap, a multitude. 4, 2.
- त्रालक n. 1) a window. 2, 149.
2) a bud. 2, 31.
- त्रालिक m. 1) a fisherman. 2, 439.
2) a spider. 2, 101. 3) a knave,
a rogue. 2, 194. 4) त्रालिका
f. a net. Comp. मृग.° 5) an
iron corselet. 2, 304.
- त्राल्म adj. acting inconsider-
ately or foolishly. 2, 181.

जालक m. a pole-cat. 2, 81.
 जालवी f. the Ganges. 3, 51.
 जिघत्सा f. appetite, hunger.
 2, 206.
 जिघत्सु adj. hungry. 2, 203.
 जिघांसु m. an enemy. 2, 300.
 जितकाशिन् । जितारुख adj.
 victorious, triumphant. 2, 324.
 जिन m. 1) a Buddha. 1, 85.
 2) Vishnu or Krishna. 1, 25.
 जिनेन्द्र m. a Jaina saint. 1, 86.
 Pk. 2, 33.
 जिष्णु m. 1) Indra. 1, 52. 2)
 Vishnu or Krishna. 1, 25.
 जिह्व adj. 1) wry, crooked. 4,
 11. 2) slow, tardy. 2, 232.
 जिह्वग m. a snake. 3, 19.
 जिह्वा f. 1) the tongue. 2, 366.
 2) a tongue or flame of fire.
 1, 67. 68.
 जिमूत m. 1) a cloud. 1, 58. 2)
 a mountain. 5, 9.
 जीरक m. cummin-seed. 2, 461.

जीर्ण adj. old. 2, 395. 4, 26.
 जीव m. 1) a living being, a
 creature. 3, 41. 5, 73. 2) life.
 1, 134. 3) a name of Vrihas-
 pati. 1, 47. Kāçikh. 17, 44. 4)
 जीवा f. life. 1, 134. 5) a
 bowstring. 2, 309.
 जीवक m. a Jain mendicant.
 2, 190.
 जीवन्जीव m. a species of pheas-
 ant or partridge. 2, 99.
 जीवतोका f. a woman whose
 children are living. 2, 331.
 जीवत्यति f. a woman whose
 husband is living. 2, 331.
 जीवधन n. live-stock, property
 consisting of cattle. 1, 81.
 जीवन n. living, means of sub-
 sistence, livelihood. 2, 415.
 जीवनीय n. water. 3, 26.
 जीवसू f. a woman whose chil-
 dren are living. 2, 331.
 जीवस्थान n. a vital member
 or organ. 2, 374.

जीवित n. life. 1, 134.

तुगुप्ता f. disgust. 1, 91. 148.
5, 14.

जेतु adj. victorious, triumphant.
2, 291.

जेमन n. eating. 2, 170.

जेत्रय m. a triumphal car. 2,
291. Comp. Rgh. 12, 85. Rv.
I, 102, 3. 5.

जैन m. (f. i), a follower of the
Jaina doctrine. 2, 190. Comp.
स्वयं गवा जिनातिकं
प्रव्रज्यां जगृहे जैनी. Pk. 2,
36.

जेनाश्रम m. a Jain monastery.
5, 21.

जेवातृक 1) adj. long-lived. 2,
226. 2) the moon. 1, 43.

जोषं adj. 1) joyfully, happily.
1, 123. तदा जोषमासुः सामा-
जिकामराः Pk. 3, 168. 2)
silently. 5, 97. जोषं स्थिते
मुनौ तत्र महाकालसाध-
सात् Kāçkh. 89, 19.

ज्ञ adj. knowing, possessed of
knowledge. 2, 177.

ज्ञाति m. a kinsman, a relation.
2, 354.

ज्ञान n. knowledge. 5, 62.

ज्ञानिन् m. an astronomer or
astrologer. 2, 248.

न्या f. 1) a bowstring. 2, 309.
2) the earth. 2, 1.

ज्येष्ठ 1) m. the first-born son,
an elder brother. 2, 351. 2)
ज्येष्ठा f. a house-lizard. 2, 102.

न्यातिरिङ्गण v. r. for न्योति-
रिङ्गण.

न्योतिषिक m. an astronomer.
2, 248.

न्योतिस् n. 1) light. 1, 65. 2)
a star. 1, 51. 3) the eye. 5, 24.

न्योत्स्ना f. moonlight. 1, 44.

न्यलन m. fire. 1, 62.

न्याला f. a flame. 1, 65. 67.

क.

कंकावात m. a violent storm
with rain. 1, 77. आसारैर्क-
कामारुतभीषणैः Pk. 6, 52.
Jhanjhānila Kāçkh. 88, 98.

कटिति adv. quickly, at once,
on the spot. 4, 12.

कष m. a fish. 3, 35.

कषकेतन m. a name of Kāma.
1, 32. Comp. कषधज्ञ Bhk.
8, 48.

काबुक m. a tree (tamarix in-
dica?). 2, 40.

किंठी f. a plant (*bar'eria cri-
stata*). 2, 50.

किष्ठीका f. a cricket. 2, 101.

ह.

हक m. 1) a stonemason's hammer. 2) pride, conceit. 5, 35.

उ.

उमर m. a scuffle, a turmoil.
1, 127. जिनेद्यरे संनिहिते क
वैरिउमरः Pk. 4, 186.

उयन n. 1) flying in the air.
2, 85. 2) a litter carried upon
men's shoulders. 2, 290.

डिंडिम m. a kind of small drum
or tambour. 1, 97. Gg. 11, 7.

डिंडीर m. cuttle-fish bone, con-
sidered as being the foam of
the sea. 3, 46.

डिंव m. = उमर. 1, 127.

डिभ m. any young animal. 2,
347.

त.

तक्र n. buttermilk with a fourth part of water. 2, 120. द्विगुणां वुश्चेत्समर्धोदकमुदक्षितं । तक्रं भवेत्पादत्रयं केवलं मयितं स्मृतं ॥ Dhānv. Nigh. यत्पादां वुश्चेत्तत्तक्रं । भागत्रयं यत्र दध्नुश्चतुर्थो भागो जलस्य तत्तक्रं । RM *

तक्षन् m. a carpenter. 2, 432.

तट n. 1) the declivity or side of a hill. 2, 11. 56. 2) a bank or shore. 3, 45.

तटिनी f. a river. 3, 43.

तडाग n. a pond, a pool, a reservoir. 3, 54.

तडित् f. lightning. 1, 60.

तंडक n. a period containing many compound words. 1, 143.

तंडु m. one of the chief atten-

dants of Īva, and original teacher of the ballet. 1, 14. 5, 51.

तत्काल 1) m. time being, present time. 5, 98. 2) तत्कालं adv. at the time being. 1, 118.

तत्कालोत्पन्धी adj. possessed of presence of mind. 2, 221.

तत्क्षणं adv. at the time being, at the same time, forthwith. 4, 67. 3, 27.

तत्पर adj. intent on. 2, 197. स्त्रीभोगादौ भेषजे तत्परः प्राणी Pk. 5, 75.

तत्रभवत् adj. (f. *ti*), venerable, respectable. Used in speaking of a person not present. 1, 155.

तथा adv. yes, it is so. 4, 93.

तथागत m. a Buddha. 1, 85.

तथ्य adj. true. 1, 144.

तदात्व n. time being, present time. 1, 118.

* Correct accordingly my translation of *takra* in the glossary to Ujv.

तद्गत adj. bent or intent on.
2, 379.

तद्दल्ल m. a sort of arrow. 2,
312.

तनय 1) m. a son. 2, 342. 2) f.
(ā) a daughter. 2, 350.

तनु 1) adj. (f. *u*, *ū*, or *vi*), thin,
slender. 4, 32. 2) small, little.
4, 3. 3) f. (*u* or *ū*), the body.
2, 355.

तनुज m. a son. 2, 342.

तनुत्राण n. armour, mail. 2, 304.

तनूनपात् m. a name of Agni.
1, 63.

तनूरुह n. 1) the hair of the
body. 2, 369. 2) the wing of
a bird. 2, 84.

तंतु m. a thread, a string. 5, 79.
84.

तंतुवाय m. a weaver. 2, 435.

तंत्र n. 1) a thread, a string. 2)
established doctrine, a scien-
tific treatise. 3) mystic pray-
ers. 5, 84. 4) a medicament.
2, 458. 5) retinue. 6) the qua-
lity of being chief or principal.

5, 84. 7) तंत्री f. (nom. *is*), the
string or wire of a lute, etc.,
or a string in general. 1, 96.
2, 442.

तपन m. the sun. 1, 35.

तपनीय n. gold. 2, 19.

तपस् 1) n. penance, austerity.
2, 244. 2) m. the month Māgha.
1, 114.

तपस्य 1) m. the month Phāl-
guna. 1, 114. 2) f. (ā), reli-
gious penance, mental devo-
tion. 4, 91.

तपस्विन् 1) adj. engaged in
religious austerities, subst.
an ascetic, a religious men-
dicant. 2, 189. 254. 2) exci-
ting pity, pitiable. 5, 7.

तपात्यय m. the rainy season.
1, 116.

तर्मग m. a platform. 2, 139.

तमस n. 1) darkness. 1, 110. 5,
60. 2) Rāhu. 1, 49. 3) sin. 3, 5.

तमस्विनी f. night. 1, 107.

तमालपत्र n. the sectarian mark
on the forehead. 2, 386.

तमिस्र n. 1) darkness. 1, 110.
2) तमिस्रा f. darkness. 1, 110.
Rgh. 5, 13. Māgha 6, 70. 3)
night. 1, 107.

तमी f. night. 1, 107. Māgha
9, 23.

तमोघ्न m. fire. 1, 64.

तरक्षु m. a tiger, or rather a
hyena. 2, 71.

तरंग m. a wave. 3, 31.

तरंगिणी f. a river. 3, 43.

तरणि m. the sun. 1, 35.

तरपण्य n. money paid for being
ferried over a river. 3, 49.

तल्ल 1) adj. tremulous, unsteady.
4, 10. 2) m. the central
gem of a necklace. 2, 409. 3)
तल्ला f. rice-gruel. 2, 165.

तरलित adj. undulating, dang-
ling, tremulous, unsteady. 4,
61. कुचकन्तशोपरितरलित-
हारा Gg. 7, 14.

तरवारि m. a sword. 2, 317.

तरस् n. 1) speed, velocity. 2,
288. 2) power, strength. 4, 38.

तरस n. flesh. 3, 9.

तरी f. (nom. *ts*), a boat, a ship.
3, 50.

तरु m. a tree. 2, 22.

तरुण adj. (f. *i*), young. 2, 348.
123.

तरुण्ड m. a group of trees. 2, 57.

तर्क m. doubt. 5, 93. 2) the sci-
ence of logic. 1, 10. (Lit. *turn-
ing and twisting*, Lat. *tricae*.)

तर्णाक m. a calf. 2, 109.

तर्ह f. a wooden ladle. 2, 157.

तर्पण n. fuel for lighting a sa-
crificial fire. 1, 69.

तर्ष m. thirst. 2, 208.

तर्षित adj. thirsty. 2, 207. Comp.
तृषित.

तल्ल m. 1) the palm with extended
fingers. 2, 382. 2) the pal-
myra tree (*boras*, *us flabelli-
formis*). 2, 37. Comp. ताल.

तल्लिन 1) adj. thin. 4, 32. 2)
n. a bed or couch. 2, 152.

तल्ल्य n. 1) a bed or couch. 2,
152. 2) a wife. 5, 24. 3) a raft
or float. 3, 49.

तद्य n. a small pond. 3, 53.

तस्कर m. a robber. 2, 183.

ताडकं m. ताडपत्र n. an earring.
2, 401.

तांडव n. dance accompanied
with violent gesticulations.
1, 93.

तात m. a father. 2, 349.

तापस m. an ascetic. 2, 254.

तापिच्छ m. a tree (xanthocy-
mus pictorius). 2, 48.

तामरस n. a lotus. 3, 57.

तांबूली 1) f. the betel-plant
(piper betel). 2, 45. 2) तांबूल
n. the betel-nut. 2, 390.

ताम्र 1) adj. (f. i) of a dark red
or coppery colour. 2, 97. 4,
48. 2) n. copper. 2, 15.

ताम्रचूड m. a cock. 2, 92.

तार adj. high-sounding, so-
prano, shrill. 1, 140. ताम्रचू-
डधनिस्तारः Pk. 3, 41. डुंडुभय-
स्तारं दधनुः Pk. 3, 133.

तार (corrupted from स्तार)

1) m. a principal pearl in a
necklace, or a large pearl. 5,
12. 2) n. silver. 2, 17. 3) तारा
f. a star. 1, 51. 2, 365 (the
pupil of the eye).

तारक n. तारका f. a star.
1, 51.

तारकारि m. a name of Skanda.
1, 19.

तारापथ m. the starry path,
the sky. 1, 137.

तार्क्ष्य m. 1) a name of Garuda.
1, 30. 2) a horse. 2, 281.

ताल m. 1) musical time or mea-
sure. 1, 94. 2) a span mea-
sured by the distance be-
tween the extended thumb and
middle finger. 2, 383. 3) the
palmyra tree. 2, 37.

तालधन्व m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

तालवृंत n. a fan. 2, 155.

तालु n. the palate. 2, 366.

तिक्त adj. fragrant. 5, 27. Māgha
5, 33.

तिग्म adj. fiery, hot. 1, 40.

तिग्मांशु m. the sun. 1, 35.

तितिक्षा f. forbearance, patience, resignation. 4, 40.

तिमि m. 1) a fish in general. 3, 35. 2) a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिगिल्लगिल्ल m. a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिर n. darkness. 1, 110.

तिमिररिपु m. the sun. 1, 36.

तिरस्करिणी f. a curtain, a veil. 2, 154. Ks. 1, 14. U. p. 27.

तिरस्कार n. disregard, disdain. 4, 19.

तिरोधान n. concealment. 4, 34.

तिर्यक् adv. obliquely, transversely, awry. 2, 65. 145. 398.

तिल m. sesame. 2, 428.

तिलक 1) n. the sectarial mark on the forehead. 2, 386. 2) the lungs. 3, 14. 3) m. a kind of tree. 5, 26.

तिलपिञ्ज and तिलपेज m. barren sesame. 2, 428.

तिलित्स m. a kind of snake — *gonāsa*. 3, 20.

तिलोत्तमा f. the name of an Apsaras. 1, 88.

तिल्य n. a sesame-field. 2, 8. Comp. तैत्तिन.

तिथ्य m. the eighth lunar asterism. 1, 51.

तीक्ष्ण 1) adj. hot, fiery. 1, 40. 2) n. iron. 2, 16. 3) m. (?) poison. 3, 24.

तीक्ष्णोपाय m. a forcible means, a strong measure. 2, 216.

तीर् 1) n. a bank, a shore. 3, 45. 2) तीरी f. an arrow, the shaft of which consists of reed and a fourth part of iron. 2, 312.

तीर्थ n. 1) a landing place at a river's side. 5, 76. 2) a holy place in the vicinity of sacred streams or springs. 5, 72. 76. 3) a vessel (तीर्थं हव्यकव्ययोः Ksh.). 4) pu-

- dendum muliebre. 5) a minister and 17 other officers of state in whom a king ought not to place implicit confidence. Comp. Mhb. 2, 172. Pancat. p. 156. Rgh. 17, 68. Māgha 2, 111. 6) a school of philosophy. 5, 76.
- तीव्र** adj. fierce, hot. 1, 40.
तीव्रता f. exceedingness. 2, 315.
- तु** part. 1) but. 2) indeed. 5, 95.
- तुक** m. (तुकौ, तुकः), offspring, children. 2, 342. 5, 50.
- तुंग** adj. high. 4, 66.
- तुच्छ** adj. empty. 4, 92.
- तुंड** n. the beak of birds, the mouth. 2, 363.
- तुंडि** f. a prominent navel. 2, 455.
- तुंडिका** f. a plant = ओष्ठी, विम्बी. 2, 48.
- तुंद** n. the belly. 2, 360.
- तुंदिल** adj. gorbellied, corpulent. 2, 453.
- तुन्न** adj. hurt, injured. 4, 82.
- तुन्नवाय** m. a tailor. 2, 435.
- तुमल** m. tumult. 1, 139.
- तुंबी** f. a long white gourd (cucurbita lagenaris). 2, 54.
- तुरग** m. a horse. 2, 281. 3, 41.
- तुरंग** m. a horse. 2, 281. 5, 25. 69. 70.
- तुरंगम** m. a horse. 2, 281.
- तुरंगस्कंध** m. a troop of horses. 5, 25.
- तुरासाह** (nom. तुराषाह) m. a name of Indra. 1, 53.
- तुरीयवर्ण** adj. belonging to the fourth caste. 2, 237.
- तुलाकोटि** m. an ornament for the feet of women. 2, 406.
- तुल्य** adj. similar. 4, 9.
- तुवर** 1) adj. astringent. 4, 86.
 2) f. *tuvari* a kind of pulse (cytissus cajan). 2, 429.
- तुषाग्रि** m. a fire of the husks of corn. 5, 44.
- तुषार** n. frost, cold. 3, 28.

तृषोदक n. sour gruel. 2, 163.

तृहिन n. frost. 3, 28.

तूण n. तूणी f. a quiver. 2, 310.

तूणीर n. (?) a quiver. 2, 310.

तूर्ण adj. quick, fleet. 2, 198.
4, 12.

तूर्णोदित adj. spoken rapidly.
1, 142.

तूलक n. cotton. 2, 47.

तूवर m. 1) a bull without horns.
2) a man without beard. 2, 123.

तूणीं adv. silently. 5, 97.

तृण n. grass. 2, 35.

तृणधान्य n. corn growing wild.
2, 429.

तृणरात्र m. the palmyra tree
(borassus flabelliformis). 2, 37.

तृतीया प्रकृति f. a hermaphro-
dite. 2, 275.

तृप्ति f. satisfaction. 2, 171. 195.

तृष् f. thirst. 2, 208.

तृषित adj. thirsty. 2, 207. Comp.
तर्षित.

तृष्णाक adj. craving, longing for
2, 208.

तृष्णा f. 1) thirst. 2, 208. 2) de-
sire, wish. 2, 209.

तेजस् n. 1) radiance, splendor,
light. 1, 65. 5, 12. 2) might,
power. 4, 38.

तेजित adj. sharpened, whetted.
2, 319.

तैजस n. any metal. 2, 21.

तैलीन n. a sesame-field. 2, 8.

तोक n. offspring, children. 2,
342.

तोच्च n. a goad for driving cattle.
2, 422.

तोय n. water. 3, 26. 27.

तोयनिधि m. the sea. 3, 30.

तोयाशय m. a lake. 3, 48.

तोरण n. a festoon suspended
across gateways on festive
occasions. 2, 146.

त्यक्त adj. left, forsaken. 4, 29.

त्यक्ताग्र m. a brahman who
has neglected his household
fire. 2, 249.

त्रया f. shame, bashfulness. 2, 412.

त्रपु n. tin. 2, 17.

त्रयी f. the Ric, Yajus and Sāmaveda collectively. 1, 8.

त्रयीतनु m. the sun. 1, 37.

त्रस्त adj. frightened. 2, 199.

त्रास m. 1) fright. 4, 40. 2) a defect in a jewel. 5, 22.

त्रिकटु n. the aggregate of three spices, viz. black and long pepper, and dry ginger. 2, 462. Comp. त्र्युषण.

त्रिकंठक m. — gokshura. 2, 46.

त्रिकस्थान n. the part below the spine. 2, 357.

त्रिकालदर्शिन् adj. acquainted with the past, present, and future. 2, 237.

त्रिकालविद् m. a Jaina saint. 1, 86.

त्रितय n. a triad. 1, 93. 2, 463.

त्रिदश m. a god. 1, 4. 5, 64.

त्रिदशदीर्घिका f. a name of the Ganges. 3, 51.

त्रिदशाचार्य m. a name of Vṛihaspati. 1, 47.

त्रिदशालय m. the mountain Meru. 1, 136.

त्रिदशावास m. heaven. 1, 3.

त्रिदशाहार m. the food of the gods, ambrosia. 1, 133.

त्रिदिव n. heaven. 1, 3.

त्रिनयन m. a name of Īiva. 1, 11.

त्रिपत्रक m. a tree (butea frondosa). 2, 42.

त्रिपथगा f. the Ganges. 3, 51.

त्रिप्रांतक m. a name of Īiva. 1, 11.

त्रिफला f. the three species of myrobalan. 2, 463.

त्रियामा f. night. 1, 107.

त्रिविष्टप n. heaven. 1, 3.

त्रिविष्टपसद् m. a deity. 1, 4.

त्रुटि f. a small part. 4, 3.

त्रेता f. the aggregate of the three sacred fires, or the southern, household and sacrificial fires. 5, 3.

त्रोटि f. the beak or bill of a bird. 2, 85.

त्र्युषण n. — त्रिकटु. 2, 462.

त्वक्सार m. a bamboo. 2, 49.

त्वच् f. 1) bark. 2, 28. 394. 2) hide, skin. 3, 8. 22.

त्वचिसार m. a bamboo. 2, 49.

वरित 1) adj. quick, speedy, expeditious. 2, 198. 215. 2)

वरितं adv. quickly. 4, 12.

वष्ट्र m. 1) a carpenter. 2, 432.

2) n. pr. the architect of the gods. 1, 84.

वाष्ट्र m. Vritra, the son of Tvashtri. 5, 60.

विष् f. light. 1, 65.

त्सरु m. the hilt or handle of a sword and similar weapons. 2, 318.

द.

दंशन n. armour, mail. 2, 304.

दंशित adj. armed, mailed. 2, 305.

दंष्ट्रा f. a large tooth, a tusk, a fang. 3, 20.

दंष्ट्रिन् m. a hog. 2, 71.

दक n. water. 3, 26. नाभिमात्रदके स्थिवा. Phetk. 17.

दक्ष 1) adj. dexterous, skilful. 2, 180. 2) m. the name of a saint. 3) a cock. 5, 49.

दक्षाधर्धसकृत् m. a name of Īiva. 1, 11.

दक्षिणा 1) adj. right, not left. 4, 71. 2, 252. 2) straightforward, candid. 2, 230. 3) दक्षिणा f. the south. 1, 101. 4) presents given to Brahmans upon festival occasions; दत्तसर्वस्व-दक्षिणा, one who has given all his property to the priests. 2, 263.

दक्षिणस्थ m. a charioteer, who stands on the right of his master. 2, 293.

दक्षिणाशायति m. Yama, the regent of the south. 1, 72.

दंड m. 1) a stick, a staff, a rod.

- 2, 256. 4, 41. 2) a kind of weapon. 2, 321. 3) punishment. 4) an army. 5, 36.
- दंडधर** m. a name of Yama. 1, 72.
- दंडासन**, a kind of arrow. 2, 312.
- दंडाहृत** n. buttermilk. 2, 120.
- दंडिन्** m. a staff-bearer, a door-keeper. 2, 269.
- दंडोत्पल** m. a plant—*sahadevā*. 2, 44.
- दहुब्र** m. ringworm-shrub (*casia alata* Lin.). 2, 464.
- दहुषा** or **दहुरोगिन्** adj. afflicted with ringworms. 2, 452.
- दधि** n. coagulated or curdled milk. 2, 120. 167.
- दधिमंड** m. the liquid part of curdled milk. 2, 166.
- दधिसक्तु** m. pl. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- दधिसार** n. fresh butter. 2, 119.
- दनु** f. the mother of the Dānavas. 1, 119.
- दंत** m. 1) a tooth. 2, 372. 2) an elephant's tooth, ivory. 2, 63. 338.
- दंतच्छद** m. a lip. 2, 369.
- दंतमल** n. the root of a tooth. 2, 68.
- दंतवासस्** n. a lip. 2, 369.
- दंद्शूक** m. a snake. 3, 18.
- दध्र** adj. small, little. 4, 3.
- दमन** n. subduing, restraining. 5, 36.
- दमुनस्** m. a name of Agni. 1, 63.
- दंपती** m. du. man and wife. 1, 120.
- दंभ** m. hypocrisy. 4, 55. 5, 5.
- दंभोलि** m. a thunderbolt. 1, 56.
- दम्य** m. a young bullock. 2, 109.
- दया** f. tenderness, compassion. 4, 39.
- दयित** 1) adj. cherished, beloved. 2, 212. 2) **दयिता** f. a beloved woman. 2, 327.
- दर** 1) m. fear. 4, 40. 2) **दर** m. n. **दरा**, **दरी** f. a cave, a cavern. 2, 12. 3, 2. 3) **दरं** adv. a little. 2, 430.

दरित adj. frightened, timid.
2, 199.

दरिद्र adj. poor. 2, 193.

दरोदर n. a die, dice. 2, 233.
v. r. for डरोदर.

दर्डर m. a frog. 3, 40.

दर्प m. pride. 4, 37.

दर्पक m. a name of Kâma. 1, 33.

दर्पण m. a looking-glass. 2, 400.

दर्भ m. Kuça grass (poa cynosuroides). 2, 36. 5, 16. 36.

दर्वी f. a spoon or ladle. 2, 157.

दर्वीकर m. a snake. 3, 18.

दर्शन n. 1) seeing, sight. 2, 411.
2) a system or school of philosophy. 5, 76.

दत्त n. a leaf. 2, 30.

दव m. 1) a wood on fire. 1, 70.
2) a forest. 5, 13. Comp. दाव.

दवथु m. burning, fever. 2, 446.

दशन m. a tooth. 2, 62. 372.

दशवत्त m. a Buddha. 1, 85.

दशा 1) f. pl. the unwoven threads of a web of cloth. 2, 396. 2) f. the result of actions. 5, 13.

दस्यु m. a thief. 2, 183.

दस्र m. du. the Açvins. 1, 84.

दहन m. fire. 1, 62.

दहनोपल्ल m. crystal. 2, 21.

दाक्षायणी f. 1) a name of Durgâ. 1, 16. 2) f. pl. the 27 lunar mansions. 1, 51.

दाक्षायणीरमण m. the moon. 1, 43.

दांडाजिनिक m. one who wears a staff and deer skin—the insignia of sanctity—for fraudulent purposes, a hypocrite, a rogue. 2, 194.

दात adj. cut, reaped. 2, 422.

दात्यूह m. a species of water-bird, belonging to the order of Grallae (gallinula Madraspatana). 2, 94.

दात्र n. a sickle. 2, 422.

दाधिक adj. (f. *i*), dressed with curdled milk. 2, 167.

दान n. a gift, a donation. 2, 264. 5, 58.

दान n. the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62.

दानव m. a kind of Titans, the offspring of Dannu. 1, 5. 119.

दानशील adj. liberal, generous. 2, 211.

दांत adj. subdued, enduring with resignation the privations imposed by austerities. 2, 244.

दामन् n. दामनी f. a rope for tying cattle. 2, 122.

दामोदर m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

दाय m. 1) a special present, e. g. that which bride and bridegroom receive on their marriage. 2) patrimony. 3) taking, receiving (?). 5, 58.

दायाद m. 1) male offspring, a son. 2) a kinsman entitled to

participate in the offering of funeral oblations to deceased relatives. 5, 50.

दार m. pl. a wife. 2, 339. 5, 24

दारक m. a child. 2, 348.

दारु m. a sort of poison produced in the Darad (Sindhu) country. 3, 24.

दारु n. wood, timber. 2, 145. 148.

दारुण adj. heart-rending, horrible, terrific. 4, 20.

दारुहस्तक m. a wooden spoon or ladle. 2, 157.

दार्वाघाट m. the woodpecker. 2, 89. 5, 9.

दाव m. — दव. 1, 70. 5, 13.

दाशार्ह m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

दास 1) m. a servant. 2, 210
2) a fisherman. 2, 439. 3)

दासी f. a female servant. 2, 337.

दासीसुत m. the son of a female slave. 2, 346.

हासेरक m. 1) the son of a female slave, a servant. 2, 210.
2) a camel. 2, 125. Māgha 5, 66.

दिक्पाल m. the regent of a quarter of the universe. 1, 100.

दिग्गज m. an elephant supposed to be placed at one of the quarters of the compass. 1, 104.

दिग्वासस् m. a naked Bauddha mendicant. 2, 190.

दिति f. the mother of the Daityas. 1, 119.

दिदीवि m. boiled rice. 2, 164.

दिधिषू f. a woman in her second marriage 2, 330.

दिन n. a day. 1, 106.

दिनकर m. the sun. 1, 35.

दिनकरात्मजा f. a name of the Yamunā. 3, 52.

दिनमणि m. the sun. 1, 35.

दिव् f. See द्यौ.

दिवस m. a day. 1, 106.

दिवसेमुत्र n. the begin of day, break of day. 1, 111.

दिवस्पति m. Indra. 1, 54.

दिवा adv. by day. 1, 106.

दिवाकीर्ति m. 1) a barber. 2, 434. 2) a man of an impure cast. 5, 28. दीक्षितो ऽपि दिवाकीर्तिः पंडितो वाप्यपंडितः। तुल्यो मे मोक्षदीक्षायां संप्राप्य मणिकर्णिकां ॥ Kāṭkh. 79, 87.

दिवावसान n. the end of day. 1, 109.

दिव्य n. an ordeal. 5, 54.

दिश् f. a region, a point of the compass. 1, 100—102. 5, 68.

दिष्ट m. time. 1, 105.

दिष्टांत m. death. 3, 6.

दिष्ट्या adv. auspiciously. 5, 86.

दीक्षित adj. having commenced the preparatory rites for sacrifice. 2, 265.

दीधिति f. a ray of light. 1, 38.
5, 68.

दीप्ति f. 1) brilliancy, light. 1,
38. 65. 2) the rapid flight
of an arrow. 2, 315.

दीर्घ adj. long. 4, 66.

दीर्घकाल m. a long time. 5, 87.

दीर्घदृष्टि adj. far-sighted. 2, 221.

दीर्घनिद्रा f. the long-lasting
sleep, death. 3, 6. Mār. 7,
13. महाश्मशाने ये प्राप्ता
दीर्घनिद्रा Kāçikh. 32, 14.

दीर्घपृष्ठ m. a snake. 3, 19.

दीर्घसूत्र adj. spinning a long
yarn, dilatory. 2, 228. अदीर्घ-
सूत्रश्च भवेत्सर्वकर्मसु पा-
थिवः दीर्घसूत्रस्य नृपतेः कर्म-
हानिर्भवेद्दुष्टं ॥ Matsyap.
206.

दीर्घिका f. a long pond. 3, 54.

दुःख n. unhappiness, pain, af-
fliction. 3, 4. 5, 48. 89.

दुःस्थ adj. hard up, poor. 2, 193.

दुःस्फोट m. a sort of weapon.
2, 321.

इकूल n. woven silk. 2, 394.

इग्ध n. milk. 2, 116. 119. 124.

इग्धिका f. the name of a plant.
2, 54.

इडुभ m. a sort of snake—रा-
जित्त. 3, 21.

इडुभि m. a large kettle-drum.
1, 98.

इराचार adj. ill-conducted,
wicked. 2, 249.

इरित n. evil ways, sin. 3, 5.

इरोदर n. playing at dice, gam-
bling. 2, 233.

दुर्गत adj. poor, indigent. 2, 193.

दुर्गति f. hell. 3, 3.

दुर्गमार्ग m. a difficult pass or
road. 5, 30.

दुर्गा f. the wife of Çiva. 1, 16.

दुर्जन m. a bad man, a scound-
rel. 2, 191.

दुर्दिन n. a dark, cloudy day.
1, 59.

दुर्मुख adj. foul-mouthed. 2, 222.

दुर्विध adj. embarrassed, poor.
2, 193.

दुर्विनीत adj. ill-trained. 2, 285.

दुर्ली f. the female tortoise. 3, 34.

दुश्चर्मन् adj. leprous. 5, 31.
Yājñav. 3, 209.

दुश्च्यवन m. a name of Indra.
1, 52.

दुष्कृत n. a misdeed, sin. 3, 5.

दुष्टगज m. a vicious elephant.
2, 70.

दुहितुःपति m. a son-in-law.
2, 350.

दुहितृ f. a daughter. 2, 350.

हती f. a female messenger, a
go-between. 2, 336.

हर adj. far, remote. 2, 57. 4, 8.

हरार्थ m. a remote or recon-
dite object. 2, 221.

हर्वा f. a sort of grass (agros-
tis linearis Lin.). 2, 36.

हृष्य n. a tent. 2, 296. Māgha
5, 21.

दृक्श्रुति m. a snake. 3, 18.
Comp. चक्षुःश्रवस् Kāçikh. 58,
161. Kir. 16, 42.

दृढ adj. firm, solid, compact.
2, 187. 4, 33.

दृति m. a pair of bellows. 4, 79.

दृश् f. the eye. 2, 364.

दृषद् f. a stone. 2, 13.

दृष्टि f. 1) seeing, sight. 2, 411.
2) the eye. 2, 364. 5, 68.

दृष्टिविक्षेप m. casting one's
looks obliquely, a sideglance.
2, 412.

देव m. 1) a god. 1, 4. 2) a title
added to names by way of re-
spect. 1, 155, e. g. कुमारपा-
लदेव. 3) देवी f. (in theatri-
cal language) the queen. 1, 98.

देवखात m. a natural pond. 3,
53.

देवचिकित्सक m. du. a name
of the Açvins. 1, 84.

देवच्छद m. a necklace of pearls consisting of a hundred strings. 2, 407.

देवता f. a deity, a god. 1, 4, 2, 138. 291. 5, 28.

देवतायतन n. a temple. 5, 45.

देवमातृक adj. (a country) fertilized by rain. 2, 6.

देवयुग n. an age or period of the gods, comprising the four ages (yuga) of mankind. Two of these form a day and night of Brahman. 1, 115. Comp. Manu I, 71. 72.

देवयोनि m. a being of divine origin. 1, 87. 5, 73.

देवरथ m. a car for carrying the images of the gods in a procession. 2, 291.

देववर्धकि m. Tvashtri, the carpenter of the gods. 1, 84.

देवाश्च m. a horse of the gods. 1, 61.

देवृ m. a husband's brother. 5, 54.

देश m. a country. 2, 129. 6, 5, 52.

देह m. n. the body. 2, 355. 5, 63.

देहल्ली f. the threshold of a door. 2, 147.

दैतेय m. the offspring of Diti, a giant or Titan. 1, 5.

दैत्य - दैतेय. 1, 5. 119.

दैत्यगुरु m. Çakra, the preceptor of the Daityas. 1, 48.

दैत्यारि m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

दैन्य n. depression, low-spiritedness, grief. 5, 60.

दैव n. fate, accident. 1, 126.

दैवज्ञ m. an astrologer. 2, 248.

दैवत n. a deity, a god. 1, 4.

दैवपर adj. trusting to fate, believing in predestination. 2, 222.

दोला f. a swing. 4, 78.

दोष m. a blemish, a fault. 4, 86. 5, 34.

दोषयाहिन् adj. fault-finding, censorious, vituperative. 2, 191.

दोषज्ञ 1) adj. knowing (and avoiding) faults, wise. 2, 177. 2) m. a physician. 2, 457.

दोषा adv. at night. 1, 107.

दोस् m. the arm. 2, 367.

दोहद n. the longing of pregnant women. 2, 343.

दौर्मन्त्र n. a fight, a battle. 4, 76.

दौर्हृद n. = दोहद. 2, 343. This word was invented by some crazy etymologist.

दौवारिक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

दौहित्र m. a daughter's son. 2, 350.

द्यावाभूमी f. du. heaven and earth. 1, 121.

दु m. 1) a day. 1, 106. 2) the heaven, the sky. 1, 137.

द्युति f. 1) brilliancy, light. 1, 38. 2) a ray of light. 1, 65.

द्युमणि m. the sun. 1, 36.

द्युम्न n. 1) wealth. 1, 80. 2) strength, power. 4, 38.

द्यूत n. play, gambling. 2, 233. 5, 59. 66.

द्यूतकार m. a gambler. 2, 233.

द्यूतकारक m. the keeper of a gambling-house. 2, 233.

द्यौ f. 1) heaven. 1, 3. 2) sky, atmosphere. 1, 137.

द्यौतन n. sight, seeing. 2, 411.

द्योतिरिंगण m. a fire-fly. 2, 102.

द्रंग m. a town. 2, 130.

द्रव्य n. diluted curds. 2, 120.

द्रव m. play, sport. 2, 277.

द्रविण n. property, wealth. 1, 80. 5, 80.

द्रव्य n. substance, property. 1, 80. 2, 184. 5, 58. 81.

द्राक् adv. quickly, instantly, soon. 4, 12. Pk. 2, 47. 5, 78. (Perhaps from दृश्.)

द्राक्षा f. the vine. 2, 38.

द्राग्भृतक n. water just drawn out of the well. 3, 27.

द्रु m. a tree. 2, 22.

द्रुघण m. a mallet, a hammer. 2, 320.

द्रुणा f. a bow-string. 2, 309.

द्रुत 1) adj. liquid, melted. 2, 121.
2) m. a scorpion. 3, 23. 3)
द्रुतं adv. quickly. 4, 12.

द्रुम m. a tree. 2, 22.

द्रुहिण m. a name of Brahman. 1, 7.

द्रोण m. a raven. 2, 91.

द्रोणदुधा f. a cow that yields much milk. 2, 116.

द्रोह m. offence, injury. 4, 86.

द्वंद्व n. 1) a pair. 4, 15. 2) quarrel, strife. 2, 298.

द्वारस्थ m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

द्वादशात्मन् m. the sun. 1, 37.

द्वापर m. doubt. 5, 3.

द्वार f. द्वार n. a door, a gate. 2, 145. 5, 2.

द्वारपाल m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

द्वित्र m. 1) a brahman. 2, 236.
2) a bird. 2, 83. 3) a tooth. 2, 372.

द्वित्रन्मन् m. a brahman. 2, 236.

द्वित्ररात्र m. the moon. 1, 43.

द्वित्रानि m. a man belonging to one of the three first classes. 2, 237.

द्वित्रिरु adj. double-tongued, insincere. 2, 191. Māgha 1, 63.

द्वित्रोत्तम m. a brahman. 2, 236.

द्वितय n. a pair, two. 4, 15.

द्वितीयवयस् adj. having arrived at the second period of age. 2, 329.

द्वितीया f. a wife. 5, 16.

द्वित्व n. a pair, a couple. 2, 128.

द्विप m. an elephant. 2, 59.

द्विमुख m. a sort of snake. 3, 21.

द्विरद्व m. an elephant. 2, 59.

द्विदकराय n. the tip of an elephant's trunk. 5, 72.

द्विस्तन m. a snake. 3, 18.

द्विरेफ m. a bee. 2, 100.

द्विपत् m. an enemy. 2, 301.

द्विसीत्य adj. double-furrowed, plowed first lengthways and then across. 2, 421.

द्वीप n. an island. 3, 48.

द्वीपवती f. a river. 3, 44.

द्वीपिन् m. a tiger. 2, 71.

द्वेष m. hate, enmity. 5, 29.

द्वेषिन् m. an enemy. 2, 301.

द्वेष्य adj. odious, hateful. 2, 211.

द्वैगुणिक m. a usurer. 2, 416.

द्वैपायन m. a name of Vyāsa. 2, 258.

ध.

धन n. property, wealth. 1, 80. 81. 2, 107. 5, 64. 67.

धनंजय m. a name of Agni. 1, 64.

धनद m. a name of Kuvera. 1, 78. 100.

धनवत् adj. wealthy, rich. 2, 201. 214. 138.

धनाध्यक्ष m. the god of riches, Kuvera. 1, 78.

धनाया f. the desire of obtaining riches, covetousness. 2, 209.

धनिन् 1) adj. wealthy, opulent. 2, 201. 2) m. a name of Kuvera. 1, 79.

धनिष्ठा f. the twenty third lunar mansion. 1, 51.

धनुस् m. n. a bow. 1, 151. 2, 309.

धन्वन् 1) m. a desert. 2, 3. 2) n. a bow. 2, 309.

धमनि f. the throat. 2, 361.

धम्मिल्ल m. the braided hair of women. 2, 375.

धर 1) m. a mountain. 2, 10. 2)

धरा f. the earth. 2, 1.

धरणिधर m. a name of Vishnu.
1, 22.

धरणी f. the earth. 2, 1.

धरात्मज m. the planet Mars.
1, 46.

धराधारा f. the earth. 2, 2.

धरित्री f. the earth. 2, 1.

धर्म m. 1) virtue. 1, 125. 2) natural condition. 4, 97.

धर्मचिन्ता f. consideration of
moral duties. 4, 85.

धर्मधत्त m. one who hangs out
the flag of righteousness for
selfish purposes, a religious
hypocrite. 2, 250.

धर्मराज m. a name of Yama.
1, 72.

धर्विणी or धर्वणी f. a harlot.

2. 341. The Brahmaparivarta

II, 28, 4. gives the following
gradation of women: 1) पति-

व्रता - एकपत्नी. 2) कुलटा.

3) धर्विणी. 4) पुञ्चली. 5. 6)

वेम्ब्या. 7. 8) पुंगी. 9) मरु-
वेम्ब्या.

धव m. 1) a husband. 2, 342.
2) a sort of tree (मधुरवच).
5, 26.

धवल adj. white. 4, 47.

धवलित adj. whitened. 2, 139.

धातु m. 1) natural condition.
5, 71. 2) a mineral. 2, 15. 5,
71. 3) metal, ore. 5, 71. 4) an
element, of which five are enu-
merated. 5, 71. 5) a consti-
tuent part of the body: blood,
marrow, fat, flesh, bones, the
medullary substance, and the
seminal fluid. 5, 71. 75. 6) a
bone. 3, 10.

धातृ 1) m. Brahman. 1, 6. 2)

f. धात्री, the earth. 2, 1. 3)

Emblie myrobalan (phyllan-
thus emblica Lin.). 2, 463.

धात्री f. a foster-mother, a nurse.
2, 352.

धाना f. pl. fried barley. 2, 430.

धान्य n. corn, grain. 2, 430.

धान्यक n. coriander seed. 2, 462.

धान्यकोष्ठक m. a granary. 2, 157.

धान्यशीर्षक n. the ear of corn. 2, 424.

धान्यशूक n. the beard of corn. 2, 424.

धान्यान्न n. sour gruel. 2, 163.

धामन् n. 1) a house. 2, 136.
2) radiance, brilliancy. 5, 12.
3) a ray of light. 1, 39.

धारा f. a stream, a current of water. 3, 47.

धाराय n. the broad-edged head of some arrows. 2, 314.

धाराधर m. a cloud. 1, 58.

धारासंपात m. a heavy fall of rain. 1, 59.

धार्तराष्ट्र m. a sort of goose with black legs and bill. 2, 97.

धिषण 1) m. a name of Vrihaspati. 1, 47. 2) धिषणा f. the intellect. 2, 179.

धिषण्य 1) m. a name of Çukra. 1, 48. 2) n. a house. 2, 136. 3) a star. 1, 51.

धी f. the intellect. 2, 179.

धीमत् and धीर् adj. intelligent, wise. 2, 177.

धीवर m. a fisherman. 2, 439.

धुनी f. a river. 3, 43.

धुर f. the shaft of a carriage. 2, 110.

धुर्य m. the bullock carrying, or attached to, the shaft. 2, 110. Comp. *dhaureya*.

धूमकेतु m. 1) a meteor. 2) a name of Agni. 5, 54.

धूमधत्त m. a name of Agni. 1, 62.

धूमयोनि m. a cloud. 1, 58.

धूमत्त adj. of a dark red colour. 4, 52. Comp. *dhūmra*.

धूमसंरुति and धूम्या f. a mass of smoke. 1, 66.

धूम्याट m. the fork-tailed shrike. 2, 93.

धूम्य adj. of a dark red colour.

- 4, 52. भूरेणवश्चक्रीवद्गर्- धौरेय m. — *dhurya*. 2, 110.
 रुधूम्ररुचः Māgha 5, 8. धुरं वहति धौरेयो न ज्ञातु
 धूर्तमि m. a name of Īiva. 1, 12. चन गौर्मलिः Pk. 2, 12.
 धूर्त adj. subtle, crafty. 2, 194. ध्माकार m. a smith. 2, 433.
 धूली f. dust. 2, 288. ध्रुव adj. constant, continual. 1,
 धूसर adj. of a greyish or dusky 125.
 white colour. 4, 52. 2, 98. ध्रुवक m. a post, a pale, a stake.
 धृष्ट adj. bold, saucy. 2, 216. 2, 296.
 धेनु f. a cow that has lately धत्त m. a flag, a banner. 2, 303.
 calved. 2, 114. 5, 69.
 धेनुका f. the female elephant. धन्निनी f. an army. 2, 302.
 5, 13. धनि m. sound, or noise in ge-
 धोरण n. a vehicle, any means neral. 1, 140. 143. 151. Comp.
 of conveyance. 2, 294. धान.
 धौत adj. 1) washed. 2, 253. धांक्ष m. 1) a crow. 2, 90. 2) a
 396. 2) polished, whetted. 2, crane. 5, 21.
 319. धांक्षाराति m. an owl. 2, 91.
 धौतकौशेय n. bleached silk- धान m. sound, or noise in ge-
 cloth. 2, 394. neral. 1, 138.
 धांत n. darkness. 1, 110.

न.

- नःक्षुद्र adj. small-nosed. 2, 452. नक्तंचर m. a nocturnal fiend,
 नकुल m. an ichneumon. 5, 30. a Rākshasa. 1, 73.

नक्तमाल m. a tree (dalbergia arborea Willd.). 2, 43.

नक्तमुखा f. the night. 1, 107.

नक्र m. a crocodile. 3, 34.

नक्षत्र n. a star. 1, 51.

नक्षत्रमाला f. a necklace of 27 pearls. 2, 408.

नाख or नाखर m. a nail of a finger or toe. 2, 356.

नखरायुध m. a lion. 2, 59.

नग m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. Comp. अग.

नगर n. नगरी f. a town. 2, 130. 1, 55. 83. 2, 57.

नगौकस् m. a bird. 2, 83.

नग्रा f. a naked woman. 2, 328.

नग्राह m. a Bauddha mendicant. 2, 190.

नग्निका f. a girl before the time of menstruation. 2, 329.

नट 1) m. an actor. 2) नटि f. an actress. 2, 437.

नटिसुत f. the son of a dancing girl. 2, 346.

नड्डल adj. abounding in reeds. 2, 4.

नत adj. bent, crooked. 4, 11. 75.

नद् m. नदी f. a river. 3, 44. 43. 5, 52.

नदीमातृक adj. (a country) watered by rivers. 2, 6.

नड adj. bound, tied. 2, 185.

नड्डी f. a leather thong. 2, 441.

नग्नवृत्तिवन adj. deriving its sustenance from river-water. 2, 6.

ननु a particle introducing 1) a question (noun); 2) an affirmation (surely). 5, 98.

नन्दक m. the sword of Vishnu. 1, 26.

नन्दन 1) m. a son. 2, 342. 2) n. Indra's pleasure-ground. 1, 55.

नन्दिकेश्वर m. Īiva's chief attendant. 1, 14.

नन्दावर्त m. 1) a palace built in the shape of the anagram

of the same name; according to the Matsyap. a *catuhçāla* without a western gate. 2, 150. 2) a tree (*tabernaemontana coronaria*). 5, 26. 3) a sort of large fish. 3, 37.

नपुंसक m. a eunuch. 2, 275.

नप्तृ m. a grandson. 2, 350.

नभस् 1) n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) m. the month Çrāvana (July-August). 1, 114.

नभस्य m. the month Bhādra (August-September). 1, 114.

नभस्वत् m. wind. 1, 76.

नमस्या f. reverence, adoration. 4, 91.

नम्र adj. bent. 4, 75.

नयन n. the eye. 2, 364. 365. 369. 5, 66.

नयनच्छद m. an eyelid. 5, 6.

नयनजल n. a tear. 2, 364.

नयनोपांत n. the corner of the eye. 2, 365.

नर m. a man 2, 176. 3, 41.

नरक m. hell. 3, 3.

नरदेव m. a king. 2, 266.

नरवाहन m. a name of Kuvera. 1, 79.

नरस्कंध m. a multitude of men. 5, 25.

नरेन्द्र m. 1) a king. 5, 54. 2, 138. 2) a conveyor of news or intelligence. (?) 5, 54.

नर्तनस्थान n. a dancing-place. 1, 97.

नर्मदा f. a river rising on the Amarakanthaka in the Vindhya mountains, and falling into the gulf of Cambay. 3, 52.

नर्मन् n. play, jest, joke. 2, 277.

नल m. n. a reed. 2, 4.

नलक n. the radius of the arm. 3, 12.

नलकूवर m. the son of Kuvera. 1, 83.

नलमीन m. a sort of fish. 3, 36. Some read तलमीन.

नलिन n. a lotus. 3, 57.

नलिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.

नव adj. new. 4, 26. 2, 395.

नवत n. a cover, a blanket, a wrapper. 2, 153.

नवनीत n. fresh butter. 2, 119.

नवप्रसूता adj. f. who has lately brought forth. 2, 114.

नवमालिका f. many-flowered nykthanthes. 2, 52.

नवीन and नव्य adj. new, recent, modern. 4, 26.

नश्यत्प्रसूति adj. whose offspring perishes. 2, 333.

नष्ट adj. run away, fled. 2, 324.

नस्तित and नस्योत adj. (a beast of burden) that has a rein strung through its nose. 2, 112.

नाक m. heaven, sky, atmosphere. 1, 3. 5, 15.

नाकु m. an ant-hill. 3, 22.

नाग m. 1) a snake. 3, 18. 2) an elephant. 5, 11.

नागकेसर m. a tree (mesua ferrea Lin.). 2, 51.

नागर n. dry ginger. 2, 460.

नागलोक m. the abode of serpents, hell. 3, 1.

नागवह्नी f. the betel-plant. 2, 45.

नागेर m. the son of a dancing girl. 2, 346.

नाट्य n. the combination of singing, instrumental music and pantomimic dancing; a dramatic representation, a play. 1, 93. 92. 95. 98.

नाडी and नाडि f. 1) an artery. 5, 60. 2) a period of twenty-four minutes. 1, 105.

नाडिधम m. a goldsmith. 2, 433.

नाद m. sound or noise in general. 1, 138.

नाना adv. variously. 5, 98.

नापित m. a barber. 2, 434.

नाभि f. 1) the navel. 2, 455.

2) the nave of a wheel. 2, 292.

नाम adv. agreed. अस्तु नाम

स धनी मे किञ्चिद्दाति

'granting that this rich man

will make me a present' (but

I know that he is too cove-

tous to do any such thing).

5, 100.

नामधेय n. a name, an appellation. 1, 152.

नामन् n. a name. 1, 152. 5, 43.

नायक m. 1) a leader, a chief.

2, 188. 2) the central gem of

a necklace. 2, 409. Māgha 2, 92.

नारक (f. ī) adj. abiding in hell. 3, 3.

नाराच m. an iron arrow. 2, 312.

नारायण m. a name of Vishnu. 1, 24.

नारी f. a woman. 2, 326. 329. 333. 334.

नाल n. a stalk. 2, 424.

नावारोह and नाविक m. a passenger on board ship, a sailor, etc. 2, 235.

नाव्य adj. navigable. 3, 27.

नाश m. destruction, death. 3, 6.

नासत्य m. du. the two Aśvins. 1, 84.

नासा and नासिका f. the nose. 2, 366.

नाह्ल m. pl. the name of a barbarous tribe. 2, 444.

निःशलाक adj. private, solitary. 4, 23.

निःशेष adj. without remainder, entire, whole. 4, 85.

निःशोध्य adj. what does not require cleansing, clean, pure. 4, 85.

निःश्रेणि f. a ladder, a flight of stairs. 2, 146.

निःश्रेयस n. supreme felicity in the life to come. 1, 124.

निसरण n. the egress or outlet from a building, market-place, etc. 2, 134.

निकर m. a multitude. 4, 1.

निकषा f. the mother of the *Piçitâçana* fiends. 1, 119.

निकषा adv. (joined with the acc.) near. 5, 93. प्रयागतीर्थं

निकषा प्रासादो विदुमप्रमः

Kâçikh. 69, 127. लंकां निकषा

Mâgha 1, 68.

निकाय m. a gathering, an assembly of coordinate persons, a set. 4, 1. e. c. भ्रमणनिकाय
Ksh. शत्रुनिकाय Bhk. 7, 44.

निकाय्य n. (?) a dwelling, a house. 2, 136. Bhk. 6, 66.

निकार m. putting down, humiliation, injury, insult. 4, 19.

निकुंत n. a place overgrown with shrubs and creepers, a thicket, an arbour, etc. 2, 12.

निकुंरं n. a mass, a multitude. 4, 1. सयोगिनीनां निकुंरं:

Kâçikh. 44, 68. आकीर्ण-

पुण्यनिकुंरं Matsyap. 167,

32. विकुरनिकुंरं, किरण-

निकुंरं Anandal. 43, 20. लता-

निकुंरं Gg. 11, 5. नीलो-

त्पलनिकुंरं कैः Kâçikh. 20, 94.

निकृत adj. humbled, injured, insulted. 2, 228. Comp. नि-
कार.

निकृति f. deception, fraud. 4, 55.

निकृष्ट adj. base, vulgar. 2, 182.

निकेतन n. a habitation, a house. 2, 136. Comp. वैरो-
चननिकेतन.

निक्षेप m. a deposit, a trust. 1, 82. स्वं द्रव्यं यत्र विश्रंभा-
वित्तिपत्यविशक्तिः। नि-
क्षेपो नाम तत्प्रोक्तं Nârada.

निखिल adj. all, whole. 4, 28.

निगड m. the chain used to secure the hindfeet of an elephant, a shackle in general. 2, 68. Mâgha 5, 48.

निमम m. 1) a road. 2, 105.
2) a town. 2, 130. 3) the Veda.
5, 10.

निगूहन n. concealing. 4, 87.

निग्रयन n. killing, destroying.
2, 323. Probably, a corruption
of **निक्रयन**.

निघ्न adj. subject, dependent.
2, 186. **शर्म घघ परनिघ्नम-**
त्यजस्तत्स्वनिघ्नमभिकांक्षते
भृशं । Pk. 5, 104.

निचित adj. overspread, co-
vered, full of. 4, 17.

निचुल m. a plant (barringtonia acutangula). 2, 40.

निचोलक m. a bodice, a jacket,
a mantle. 2, 397. Gg. 5, 11.
8, 11. 11, 11,

नितम्ब m. 1) the ridge of a
mountain. 2, 11. Bhk. 2, 8. 7,
58. 2) the buttocks. 2, 357.

नितम्बिनी f. *γυνή καλλιπυγος*.
2, 327.

नितात adv. exceedingly. 4, 33.

नित्य adj. perpetual, continual,
eternal. 1, 125. 4, 13. (adv.).

नित्यत्व n. perpetuity. 5, 101.

निदाघ m. 1) heat. 1, 40. 2) the
hot season. 1, 116.

निदान n. 1) the primary cause
(of disease). 2, 457. 2) end,
termination. 5, 39.

निदिग्धिका f.—**कंठकारिका**.
2, 464.

निधन n. death. 3, 6.

निधि m. a hoard, a treasure.
1, 82.

निधुवन n. sexual intercourse.
2, 414.

निध्यान n. looking at, behold-
ing. 2, 411.

निंदा f. reproach, censure. 1
148. 5, 92.

निप m. a water-jar. 2, 161.

निपात m. a particle, the gram-
matical term for adverbs, con-
junctions and interjections.
5, 86.

निदान a place near a well
for watering cattle. 3, 62.

निभ n. a sham, a trick. 4, 24.

निभालन n. seeing. 2, 411.

निमित्त n. an archer's butt.
2, 313.

निमीलन n. closing the eyes
in death, dying. 3, 6.

निमेष m. the twinkling of an
eye, taken as a measure of
time. 5, 83.

निम्न n. a gap or chasm in the
ground. 3, 2. Yv. 2, 151.

निम्नगा f. a river. 3, 43.

नियतं adv. decidedly, positive-
ly. 4, 25.

नियति f. destiny, fate. 1, 86.
Māgha 4, 34.

नियंतृ m. a charioteer. 2, 293.

नियमस्थिति f. steady obser-
vance of religious obligations.
4, 91.

निरंतर adj. without interven-
ing space, compact, dense. 4,
32. Comp. Māgha 9, 66.

निरय m. hell. 3, 3.

निरर्थक adj. purposeless. 4, 89.

निर्वग्रह adj. unchecked, un-
controlled. 2, 224.

निरसन n. extermination, de-
struction. 2, 322.

निरस्त adj. 1) hurriedly ut-
tered. 1, 142. 2) rejected. 4,
18.

निराकृत adj. removed, set
aside, rejected. 4, 18.

निराकृति m. a Brahman who
neglects the duties of his
caste (आकृति) by not going
through a regular course of
studies. 2, 250.

निरामय adj. free from illness,
hale. 2, 225.

निर्ऋति f. misfortune personi-
fied as a goddess. 1, 86.

निर्गुंडी f. a shrub (vitex ne-
gundo or trifolia). 2, 45.

निर्यथ m. a Jain beggar. 2,
190.

निर्जर m. a god, a deity. 1, 4.

निरुद्ध m. a waterfall, a cataract. 2, 11.

निरुद्धिणी f. a river. 3, 43.

निर्णीत adj. washed, cleansed. 2, 253.

निर्णीतक m. a washerman. 2, 438.

निर्निमित्त adj. without reason or motive. 4, 89.

निर्मथकाद n. the wood used for kindling by friction the sacrificial fire. 2, 260.

निर्मोक्त m. the cast off skin or slough of a snake. 3, 22. M. XIII, 5539. Urv. p. 25.

निर्याण n. the outer corner of an elephant's eye. 2, 62. Māgha 5, 41.

निर्याम m. a sailor, a pilot. 3, 33.

निर्यास m. any exudation, like gum, resin, juice, etc. 5, 75.

निर्व्ययनी f. the slough of a snake. 3, 22. Bṛihadār. p. 871.

निर्वपण n. spending freely,

bestowing presents. 2, 264. Comp. निर्विवत्सु, Bhk. 3, 42.

निर्वाण n. extinction of individual existence, and consequent union with the deity. 1, 124.

निर्वाद m. obloquy, censure. 1, 148.

निर्वापण n. extinction, annihilation. 2, 323.

निर्वासन n. expulsion, annihilation. 2, 323.

निर्वीरा f. a woman who has lost her husband and children. 2, 331.

निर्वेद् m. self-disparagement, despondency. 4, 69.

निर्वेश m. enjoyment. 4, 70. e. c. *stry annam pānam nirveśah*. Ksh.

निर्व्यथन n. a chasm, a hole. 3, 2.

नित्तय m. a place of abode, a dwelling. 2, 136.

निर्वहण n. eradication, annihilation. 2, 322.

निवसन n. 1) a dwelling, a habitation. 2, 137. 2) clothes in general. 2, 393. 3) a lower garment. 2, 391.

निवरु m. a multitude. 4, 1.

निवाप m. oblations and presents given in memory of deceased relations. 3, 17.

निविड and **निविरीश** adj. tight, close, compact. 4, 33. *Mâgha* 7, 20.

निवीत n. the sacrificial cord or cloth hanging down from the neck. 2, 252. Comp. **उपवीत**, **प्राचीनावीत**.

निवृत adj. surrounded. 4, 27.

निवृत्त adj. ceased. 2, 244.

निवेश m. a halting-place, a camp. 2, 297.

निवेशन n. a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशरण n. destruction, annihilation. 2, 322.

निशा f. night. 1, 107. 108.

निशाटन m. an owl. 2, 91.

निशात adj. sharpened, whetted. 2, 319. Comp. **निशित**.

निशांत n. a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशामन n. becoming aware of, looking at, seeing. 2, 411.

निशित adj. sharpened, whetted, pointed. 2, 319.

निशीथ m. midnight. 1, 109.

निशीथिनी f. night. 1, 107.

निशीथिनीनाथ m. the moon. 1, 43.

निशुंभन n. killing, slaying. 2, 322.

निश्चय m. certainty, positiveness. 5, 62.

निश्चित 1) adj. decided, established. 5, 93. 2) **निश्चितं** adv. decidedly, positively. 4, 25.

निपंग m. a quiver. 2, 310.

निषद्ग m. mud, mire. 3, 56.

निषाद् m. the name of a barbarous tribe, said to be the offspring of a Brâhmana and Çûdri. 2, 443. *Manu* 10, 8.

निरादिन् m. an elephant-driver. 2, 70. 235. Māgha 5, 41.

निषेध m. prohibition, hindrance. 5, 48.

निष्क n. gold. 2, 18.

निष्कला f. a woman who has past the time of menstruation. 2, 332.

निष्कास m. waning, disappearance. 1, 106.

निष्कुट m. 1) the hollow of a tree. 2, 27. (निष्कुट्यते निष्कुह्यते वा निष्कुहः। निष्कुट इत्येके Sv.). 2) a garden attached to a house. 5, 30.

निश्च m. an outcast, a barbarian. 2, 444.

निष्ठा f. 1) conclusion, end. 2) trouble, affliction. 3) a religious obligation. 4) = *vya-vasthā*. 5) eminence. 5, 67.

निष्ठीव m. spitting. 1, 142.

निदुर adj. (of sound or lan-

guage) gruff, rough. 1, 140.

वचस्तस्य वचनिर्घातनिदुरं

Çivapur. Sk. 16, 90. संरब्ध-

• हस्तिपकनिदुरचोदनाभिः

Māgha 5, 49.

निष्णात adj. *imbūtus*, conversant with, skilful. 2, 180.

निष्पावक m. a sort of pulse (*phaseolus radiatus*). 2, 429.

निस्तल adj. globular, round. 4, 68. Ks. 1, 43.

निस्त्रिंश m. a sword. 2, 317.

निहित adj. placed with, deposited. 4, 62.

नीच adj. low, base, mean. 2, 191.

नीचकी f. the head of cattle. 2, 112.

नीड m. a nest. 2, 85.

नीडन्न m. a bird. 2, 83.

नीर n. water. 3, 26.

नील adj. dark blue, black. 4, 49. 2, 50.

नीलकंठ m. a sparrow. 2, 88.

नीलश्रीव m. a name of Çiva. 1, 12.

नीलंगु m. a worm growing in the inside of animals. 3, 14.

नीललोहित m. a name of Çiva. 1, 13.

नीलांबर m. a name of Bala-deva. 1, 28.

नीलिका f. = *jalaçûka*. 3, 61.

नीलीराम adj. one whose affection is as lasting as the colour of indigo. 2, 219. Comp. Sâhityad. 80, 8.

नीलोत्पल n. a blue lotus. 3, 59.

नीवार m. rice growing wild. 2, 429.

नीवी f. 1) the knot which fastens the lower garments round the loins. 2, 392. 2) capital, stock. 5, 38.

नीवृत् f. (m.) an inhabited country. 2, 129.

नीत्र n. the edge or side of a sloping roof, eaves. 2, 148.

नीहार m. frost. 3, 28.

नु adv. 1) now (interrogatively), e.g. को नु धावति, who is it pray that runs? 2) or, भीमो नु फाल्गुनो नु स्यात्, is it Bhîma or Arjuna? 5, 94.

नुति f. laudation, praise. 1, 145.

नुन्न adj. propelled, thrown. 4, 82.

नूतन and नूत (f. i) adj. recent, modern, new. 4, 26.

नूनं adv. 1) perhaps. 2) surely. 5, 93.

नूपुर n. an anklet. 2, 406.

नृ m. a man. 2, 176.

नृत्य n. pantomimic dancing. 1, 93.

नृप m. a king. 2, 266. 5, 54.

नृपति m. a prince, a king. 4, 93.

नृशंस adj. hurtful, mischievous. 2, 217.

नेतृ m. a leader, a chief. 2, 188.

नेत्र n. 1) the eye. 2, 283. 364.
2) the root of a tree. 5, 23.

नेपथ्य n. decoration, ornament.
2, 384.

नेम pr. half. 4, 28.

नेमि f. 1) the periphery of a wheel. 2, 292. 2) the windlass of a well. 3, 62.

नैकश्रेय m. a race of Rākshasas, the offspring of Nikashā. 1, 73.

नैगम m. 1) a trader, a merchant. 2, 416. 2) a road (?). 5, 29.

नैचिकी f. a cow showing on her head excellent marks. 2, 116.

नैर्ऋत m. 1) the ruler of the southwest quarter. 1, 100. 2)

a race of Rākshasas, the offspring of Nirṛiti. 1, 73.

नौ f. a ship. 3, 50. 27.

नौदंड m. an oar. 3, 50.

न्यक्त adj. whole, entire. 4, 85.

न्यग्रोध m. the Indian fig tree. 2, 41.

न्यंकु m. a kind of deer. 2, 75.

न्यंचित adj. bent or cast down. 4, 83.

न्यस्त adj. 1) put, placed. 2, 398. 2) placed with, deposited. 4, 62.

न्याय adj. fitness, justice, equity. 2, 274.

न्याय्य adj. adapted, fit, proper. 4, 61.

न्युन्न adj. bent downwards. 2, 230.

प.

पक्कण m. the abode of savage tribes. 2, 106. मध्येविंध्याटवि
पुरा पक्कणस्थतनायणीः ।

पल्लीपतिरभूदयः पिंगात्त
इति विष्णुतः Kāṭikh. 12, 16.

पक्क adj. cooked. 2, 121. 430.

पक्षश m. the name of a barbarous tribe. 2, 443.

पक्ष m. 1) a side. 5, 63. 2) a partisan, a follower. 2, 234. 5, 63. 3) neighbourhood. 5, 63. 4) a wall. 5, 63. 5) the half of the lunar month, a fortnight. 1, 50. 5, 63. 6) a wing. 2, 84. 98. 5, 63. 7) (in composition with words signifying hair) a quantity. 2, 376. Comp. पक्षः पार्श्वगुरुत्साध्य-सहायबलभित्तिषु. Vaijayanti.

पक्षति f. पक्षमूल n. the tip of a bird's wing. 2, 84.

पक्षिन् m. a bird. 2, 83. 99.

पक्षिराज m. Garuda, the king of birds. 1, 119.

पक्ष्मन् n. an eyelash. 2, 369.

पंक m. mud, mire. 3, 56.

पंकज n. a lotus. 3, 58.

पंक्ति f. a line, a row, a range. 4, 36.

पगु 1) adj. lame. 2, 455. 2) m. the planet Saturn. 1, 48.

पद्म m. a Cûdra. 2, 431.

पंचजन m. man. 2, 176.

पंचजनीन. 2, 213.

पंचव n. dissolution into the five elements, death. 3, 6.

पंचशाख m. the hand. 2, 356.

पंचानन m. a lion. 2, 59.

पंचेयु m. the five-arrowed god of love. 1, 32.

पट m. cloth. 2, 393.

पटकुटी f. a tent. 2, 296.

पटचौर m. a clothes-stealer, a shoplifter. 2, 185. HC. on 3, 45.

पटच्चर n. old or ragged clothes. 2, 395.

पटल n. 1) a roof. 2, 148. 2) a multitude. 4, 2.

पटह m. a sort of drum. 1, 97. 5, 55.

पु adj. fierce, hot. 1, 40.

पटोली f. — *koçâtaki*. 2, 47.

पटिस m. a sort of weapon. 2, 321.

पण m. a wager, a stake at play. 4, 74.

पणव m. a small drum or cymbal, one used for the accompaniment of singing. 1, 97.

पंडक m. a eunuch. 2, 275. Yājñ. 3, 273.

पंडित adj. learned. m a learned man, a scholar. 2, 177.

पण्यविक्रयशाला f. a hall for buying and selling. 2, 141.

पण्यांगना f. a prostitute. 2, 335.

पण्याजीव m. a tradesman. 2, 416.

पतंग m. a bird. 2, 82.

पतंग m. 1) a bird. 2, 82. 2) a moth. 2, 102. Comp. Kum. 3, 64. 4, 20. 40. and Hind. پتنگ 3) the sun. 1, 35.

पतत् m. a bird. 2, 82.

पतत्र n. a wing. 2, 84. 5, 63.

पतत्रिन् m. a bird. 2, 82.

पताका f. a flag, a banner. 2, 303.

पताकिनी f. an army. 2, 302.

पति m. a husband. 2, 342.

पतिवरा f. a young woman who has the privilege of choosing her husband. 2, 328.

पतित adj. 1) fallen. 4, 82. 2) defeated in battle. 2, 324.

पतिवह्नी f. a woman whose husband is living. 2, 331.

पतिव्रता f. a faithful wife. 2, 340.

पत्तन n. a town. 2, 130.

पत्ति m. a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.

पत्र n. 1) a wing. 2, 84. 2) a leaf. 2, 30. 3) a blade, a sort of long knife. 2, 318. 4) a vehicle, a carriage. 2, 294.

पत्रपाली f. the feather of an arrow. 2, 313.

पत्रस्थ m. a bird. 2, 82. Kāçikā. 59, 11.

पत्रवल्ली f. a patch of musk and other ointments with

which women adorn their persons. 2, 387. *Māgha* 8, 59.

पत्रशिरा *f.* the vein of a leaf. 4, 98.

पत्तिन् *m.* 1) a bird. 2, 82. 2) an arrow. 2, 311.

पत्तोर्ण *n.* bleached silk. 2, 394.

पत्नी *f.* a wife. 2, 339. 5, 16.

पथकल्पना *f.* jugglery, delusion. 4, 55.

पथिक *m.* a traveller, a wanderer. 2, 202.

पथिदेय *n.* (toll) levied on public roads. 5, 42.

पथिन् *m.* a road, a way. 2, 105.

पथ्या *f.* yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.

पदग *m.* a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.

पदवी *f.* a path, a road. 2, 105.

पदात्, पदाति, पदातिक, पद *m.* — *padaga*. 2, 295.

पङ्क्ति *f.* 1) a path. 2, 105. 2) a row, a line. 2, 374.

पद्म 1) *n.* a lotus. 3, 58. 5, 72.

2) red spots on the body of elephants. 2, 64. (*पद्मप्रति-*

कृतिरुक्तात्पद्मकं। तारुण्ये

हिरुस्तिनो देहेरुक्ताविद्वः

स्युः *Kshirasv.*). 3) *m.* a sort

of tree. 5, 26. 4) **पद्मा** *f.*

Lakshmi. 1, 31.

पद्मनाभ *m.* a name of Vishnu. 1, 21.

पद्मभू *m.* a name of Brahman. 1, 6.

पद्मराग *m.* a ruby. 2, 20.

पद्मवासा *f.* a name of Lakshmi. 1, 31.

पथ 1) *m.* a *Çûdra*. 2, 431. 2)

पथा *f.* a road, a path. 2, 105.

पत्र *adj.* fallen. 4, 82.

पन्नग *m.* a snake. 3, 18.

पयस *n.* 1) water. 3, 26. 46. 2) milk. 2, 119.

पयोधर *m.* 1) a cloud. 1, 58. 2) a breast. 2, 371.

पर 1) adj. opposite. 3, 45. 2) other. 2, 213. 3) distant, far. 4, 8. 4) surpassing, excellent. 4, 4. 5) m. an adversary, an enemy. 2, 300.

परच्छेद adj. subject to the will of others, dependent. 2, 186.

परज्ञात adj. maintained by strangers, one who depends on others for his sustenance. 2, 196.

परतंत्र adj. dependent, subject. 2, 186.

परपिंडाद् adj. eating the food of strangers, a parasite, a hanger-on. 2, 196.

परपुष्ट m. a cuckoo. 2, 88.

परभाग m. the upperhand, superiority, excellence. 4, 101.

परमात्मन् m. the supreme spirit. 5, 56.

परमात्र n. — *kshaireya*. 2, 165.

परमेश्वर m. Īiva. 1, 11.

परमेशिन् m. Brahman. 1, 6.

परवत् adj. standing under the

command of another, dependent. 2, 186.

परवश adj. dependent, subject. 2, 186.

परशु m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परशुधर m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

परश्वध m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परस्परां adv. mutually. 4, 35. 2, 353.

परस्वहृण n. depriving others of their property. 5, 57.

पराक्रम m. prowess, valour. 4, 38.

पराग m. 1) dust, powder. 5, 23. 2) the pollen of flowers. 2, 33.

पराङ्मुख (f. *ā* and *i*), and

पराचीन adj. turned away, averted. 4, 72.

पराधीन adj. subject to another, dependent. 2, 186.

परात्र adj. eating the food of others, sponging. 2, 196.

परामव m. defeat, overthrow. 4, 19.

परायत्त adj. dependent, submissive. 2, 186.

परायण adj. devoted to, bent on. 2, 197.

पराध्य adj. best, excellent. 4, 5. Māgha 4, 11. 3, 58. 8, 45. Rgh. 3, 27.

परासु adj. dead. 3, 7.

परास्कन्दिन् m. a robber, a thief. 2, 183.

परिकर m. 1) retinue, followers. 2, 151. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

परिकृष्ट n. = *hastinakha*. 2, 133.

परिक्रम m. walking about. 4, 41.

परिक्षिप्त adj. surrounded. 4, 27.

परिखा f. a moat. 3, 54.

परियह m. retinue, attendants. 2, 151. 5, 63.

परिघ m. 1) a bolt. 2, 145. 2) an iron club. 2, 320.

परिघातन m. an iron club. 2, 320.

परिचय m. acquaintance, intimacy. 4, 88. Māgha 7, 61. काव्यपरिचयो लक्ष्यशब्दं Vāmana.

परिचर्या f. waiting upon, attendance, service. 1, 129.

परिच्छद् m. 1) retinue, attendants. 2, 151. 5, 84. 2) goods, property. 5, 10.

परिणत 1) adj. mature, advanced in age. 5, 39. 2) m. an elephant who gives a side-blow with his tusks. 2, 65. Māgha 4, 29.

परिणयन n. marrying, marriage. 2, 340.

परिणारु m. breadth, width. 4, 101.

परितस् adv. all round, from all sides. 5, 88. 3, 54 (with acc.).

परिताप m. burning, fever, pain. 2, 446.

परिदेवन n. lamentation. 3, 17.

परिधान n. a lower garment.
2, 391. 392.

परिधि m. 1) the halo round
the sun or moon. 1, 41. 2) a
branch. 5, 21.

परिपण n. capital, stock. 5, 38.

परिपन्थिन् m. an enemy. 2, 300.

परिपाटी f. regular course or
succession. 4, 54.

परिपूर्णता f. completeness.
4, 70.

परिप्लव adj. wavering, shaking,
unsteady. 4, 10. Māgha
14, 68. Comp. पारिप्लव.

परिमव m. slight, contempt.
4, 19.

परिमल m. 1) the pounding of
fragrant substances. 4, 84. 2)
fragrance, scent. 1, 77.

परिमाण n. measure. 5, 15.

परिमोक्षिन् m. a thief. 2, 183.

परिरम्भण n. embracing, an em-
brace. 2, 413.

परिवर्त m. 1) the completion
of the cycle of four ages. 1,
117. 2) a year. 5, 15.

परिवर्ह m. retinue. 2, 151.

परिवाद m. obloquy, taunt,
1, 148.

परिवादिनी f. a vinâ with
seven strings. 1, 96. Māgha
6, 9.

परिवार m. retinue. 2, 151.

परिवृढ m. a superior, a master.
2, 188.

परिवृत्त adj. encircled, sur-
rounded. 4, 27.

परिवृत्ति m. exchange, barter.
2, 418.

परिवेष m. the halo round the
sun or moon. 1, 41.

परिव्रज्या f. exercising the du-
ties of a religious mendicant.
4, 91.

परिव्राजक m. a religious men-
dicant. 2, 254.

परिषद् f. an assembly. 4, 60.

परिष्कार m. embellishment, ornament. 2, 385.

परिष्कृत adj. arranged, purified. 2, 260.

परिष्वांग m. embracing, an embrace. 2, 413.

परिसर m. surrounding country, bounds. 2, 104.

परिसर्प m. walking about. 4, 41.

परिस्कन्द m. a messenger, a servant. 2, 214.

परिस्तोम m. a coloured cloth thrown over the back of an elephant, put on a carriage, etc. 2, 153.

परिस्वन्द m. retinue. 2, 151.

परिस्वुत् and परिस्वुता f. spirituous liquor. 2, 174. 175.

परिह्वार्य m. a bracelet. 2, 402.

परिह्वारस m. merriment, jest, sport. 2, 277.

परिहृत adj. set aside, removed, rejected. 4, 18.

परिज्ञक adj. investigating, examining. 2, 234.

परीक्षण n. putting to the test, trying. 4, 72.

परीवारु m. a drain, a sluice. 3, 55.

परीष्टि f. reverence, respect. 1, 129.

परुष adj. harsh, rough, rude. 4, 98.

परुस् n. the knot or joint of a reed. 2, 34. Comp. पर्वन्.

परेत adj. dead. 3, 7.

परेष्टुका f. a cow that has many calves. 2, 117.

परैधित adj. maintained by others. 2, 196.

पर्जन्य m. 1) a thunder-cloud. 5, 32. 2) Indra. 1, 52.

पर्ण n. a leaf. 2, 30.

पर्यंक m. 1) a bedstead, a couch. 2, 152. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

पर्यनुयोग m. a reproof, a reprimand. 1, 154. e. g. Mit. on Yv. 3, 254. उत्कर्षहेतोर्धीयानस्य

किं पठसि नाशितं त्वयेत्येव
पर्यनुयोगप्रदानं.

पर्यंत m. *confinium*, bounds,
border. 2, 104. 365.

पर्यवस्थातु m. an antagonist,
an adversary. 2, 301.

पर्यस्तिका f. — *paryanka*. 2,
255.

पर्याण n. a saddle. 2, 287.

पर्याप्त adj. sufficient, abundant,
enough. 2, 171. 4, 33. 5, 3.

पर्याय m. progression, succes-
sion. 4, 54.

पर्याहार m. a lath provided
with slings at each end, used
for carrying various articles
across the shoulders. 4, 73.

पर्युद्वेचन, n. debt. 2, 417.

पर्वत m. a mountain. 2, 10. 5,
9. 52. 53.

पर्वन् n. the knot or joint of a
reed. 2, 34. Comp. परुस्.

पल्ल n. flesh. 3, 9. Yv. 3, 215.

पल्लगंड m. a plasterer. 2, 436.

पल्लकप्र m. bdellium. 2, 465.

पल्लत n. flesh. 3, 9. Comp. पल्ल.

पलाश 1) m. a tree (*butea fron-*
dosa). 2, 42. 2) n. a leaf. 2,
30.

पल्लिक्री f. a cow with calf. 2,
118.

पल्लित n. grey hair. 2, 377.

पल्लयन n. a saddle. 2, 287.

पल्लव n. a sprout, a shoot. 2, 30.

पल्लवक m. 1) a libertine, a gal-
lant. 2, 227. 2) a sort of fish.
3, 37.

पल्लवांकुर m. the germ of a
bursting leaf. 2, 29.

पल्लवल्ल n. a small pond. 3, 53.

पवन m. wind. 1, 75.

पवनाशन m. a snake. 3 18.

पवनाशनाश m. a name of
Garuda. 1, 30.

पवमान m. wind. 1, 75.

पवि m. a thunderbolt. 1, 56.

पवित्र 1) adj. pure. 1, 132. 2) n.
kuça grass. 5, 16.

पशु m. a beast (especially do-
mesticated). 2, 122. 123. 128.
262. 78. 5, 68.

पशुपति m. a name of Çiva.
1, 11.

पश्चात् adv. behind. 4, 22.

पश्चात्ताप m. remorse, repen-
tance. 4, 31.

पश्चिम adj. hindmost. 2, 373. 5, 41.

पथ्यतीह्वर m. a thief who steals
in the very sight of the pos-
sessor. 2, 184. e. g. पथ्यती-
ह्वरः शत्रुयशसां.

पस्थ n. a house. 2, 136.

पांशु m. dust, powder. 2, 288.

पांशुला f. an unchaste woman.
2, 341.

पाक m. 1) the young of any
animal. 2, 347. 2) maturity,
ripeness. 2, 25.

पाकशासन m. a name of In-
dra. 1, 54.

पाकस्थान n. a cooking-place.
2, 140.

पांचतन्य m. the conch of Vishnu
or Krishna. 1, 26. Māgha 3, 21.

पांचालिका f. a doll. 2, 338.

पाटचर m. a shoplifter. 2, 185.

पाटल adj. pale red, pink-
coloured. 4, 48.

पाठिन m. a sort of fish (si-
lurus boalis). 3, 36. Manu
5. 16.

पाणि m. the hand 2, 356
382.

पाणियह्वण n. marrying, mar-
riage. 2, 340.

पाणित्र m. a finger-nail. 2, 356.

पाणिमुक्त m. — *karamukta*.
2, 308.

पाणिमूल n. the extremity of
the arm. 2, 378.

पांडर and पांडु adj. pale, yel-
lowish white. 4, 47.

पांडुभूम m. a country with a
yellowish soil. 2, 5.

पांडुर 1) adj. pale, white. 4, 47.
52. 2, 377. 2) n. leprosy. 2, 449.

पातक n. sin. 3, 5.

पाताल n. hell. 3, 1.

पातालनिलय m. an Asura.
1, 5.

पात्र n. 1) a vessel in general.
2, 172. 2) a sacrificial vessel.
2, 260. 3) a fit person. 5, 76. 4)
the channel of a river. 3, 46.

पाथस् n. water. 3, 26

पात्रेय n. provisions for a jour-
ney, viaticum. 2, 203.

पाद m. 1) a foot. 2, 356. 67.
2) It is added to proper names
as a title of respect, e. g.
कुमारिलपादाः the vene-
rable Kumārila. 1, 155. 3)
the hills around a moun-
tain. 2, 12. 4) the root of a
tree. 2, 28. 5) a ray of light.
1, 39.

पादकक m. an ornament for
the ankle. 2, 406.

पादचारिन् adj. walking on
foot. 2, 295.

पादप m. a tree. 2, 22. 5, 25.

पादबंध m. any tie for the foot.
2, 68.

पादरक्षण n. a shoe. 2, 156.

पादबल्मीक m. elephantiasis.
2, 449.

पादाय n. the extremity of the
foot, the metatarsus. 2, 374.

पादात m. — पदात. 2, 295.

पादावर्त m. an engine for draw-
ing water out of wells. 3, 63.

पादुका f. a wooden shoe. 2,
156.

पादुकाकार m. a shoemaker.
2, 441.

पान n. a water-conduit. 3, 63.

पानगोष्ठी f. a carousal, or a
place where one is held. 2,
173.

पानीय n. water. 3, 26.

पानीयशाला f. a shed on the
roadside for the accommoda-
tion of passengers with water.
2, 142.

पाथ्र् m. a traveller, a wanderer.
2, 202.

पाप 1) adj. bad, wicked. 2,
182. 2) n. sin, crime. 3, 5, 5, 18.

पापर्द्धि f. getting a living by
hunting. 2, 280.

पाप्मन् m. sin. 3, 5.

पामन् f. scab. 2, 447.

पामर adj. shabby, low, vulgar.
2, 193.

पायस n. — *kshaireyi*. 2, 165.

पायु m. the anus. 2, 358.

पार n. the opposite shore. 3,
45.

पारतन्त्र्य n. dependence. 5, 65.

पारद् m. quicksilver. 5, 75.

पारंपर्य n. oral tradition. 2, 247.

पारशव m. n. iron. 2, 16.

पारसीक m. a horse of Per-
sian breed. 2, 284. Pk. 4, 137.

पारायण n. reading a book
from one end to the other.
2, 246.

पारावार m. the ocean. 3, 30.

पाराशरिन् m. a religious men-
dicant of the Brahminical
caste. 2, 254.

पाराशर्य m. a name of Vyāsa.
2, 258.

पारिजातक m. the coral-tree,
supposed to be one of the
five trees in heaven. 1, 135.

पारिपथिक m. a thief, a rob-
ber. 2, 183.

पारिप्लव adj. (f. i), movable,
tremulous, unsteady. 4, 10.
Rgh. 3, 11.

पारिभद्रक m. the coral-tree
(*erythrina fulgens*). 2, 45.

पारियानिक m. a carriage for
travelling. 2, 290.

पारिरक्षिक m. a religious
mendicant. 2, 254.

पार्थिव m. a king. 2, 266.

पार्वती f. the mountain-born
wife of Śiva. 1, 15.

पार्थ n. a side, vicinity. 4, 8.

पार्श्व m. f. 1) the rear of an army. 2) the rear of a battle. 5, 41.

पालाश (f. i) adj. green. 4, 49.

पाली f. a causeway, a bridge. 3, 54.

पावक m. fire. 1, 62.

पावन adj. purifying, pure. 1, 132.

पाश m. 1) a rope. 2, 442. 2) in composition with synonyms of 'hair', it signifies abundance. 2, 376, e. g. शिरसिज-पाश Māgha 7, 62.

पाशपाणि m. a name of Varuṇa. 1, 74.

पाषाण m. a stone. 2, 13.

पाषाणसंधि m. a chasm in a rock. 2, 12.

पिक m. the Indian cuckoo. 2, 88.

पिंग adj. tawny. 4, 51.

पिंगल adj. brown, tawny. 4, 50. 51.

पिचंड n. the belly. 2, 360.

पिचंडिल adj. gorbellied. 2,

453. स्वाहाकारैर्वपुः

सुरा ज्ञाताः पिचंडिलाः

Kāṣik. 87, 122.

पिचव्य and पिचु m. the cotton-plant. 2, 47.

पिचुमंद m. the *Neem* tree. 2,

41. Māgha 5, 66. पिचुमंदः

फलाद्यो ऽपि काकैरेव हि

भुज्यते Vṛihann. 34, 12.

पिचुल m. — *jhābuka*. 2, 40.

पिच्छ n. a wing. 2, 84.

पिच्छिल — विजपिल. 3, 56.

Comp. पिच्छिलानि दृधीनि,

schol. *śasniḡdhāni*. Kedarā

1, 7.

पित्त adj. of a reddish yellow colour. 4, 52.

पिठक m. a boil, a blister. 2, 449.

पिठर n. a pot. 2, 139.

पिंड n. the body. 2, 355.

पिंडिका f. the nave of a wheel.
2, 292.

पिंडीशूर m. a poltroon. 2, 212.

पितामह m. Brahman. 1, 7.

पितृ m. a father. 2, 349. 1, 99.

पितृतर्पण n. oblations giving
satisfaction to deceased re-
lations. 3, 17.

पितृपति m. a name of Yama.
1, 71.

पितृवन n. a cemetery. 3, 16.

पित्त n. bile. 2, 450.

पित्र्य adj. 1) paternal. 5, 58.
2) of the manes. 1, 115.

पिधान n. a cover, a lid. 2,
161.

पिनड adj. put on, dressed. 4,
62.

पिनाक n. Çiva's bow. 1, 14.

पिनाकिन् m. a name of Çiva.
1, 12.

पिपासा f. thirst. 2, 208.

पिपासिन, पिपासु adj. wish-
ing to drink, thirsty. 2, 207.

पिप्पल 1) m. the holy fig tree.
2, 41. 2) पिप्पली f. long pep-
per. 2, 459.

पिष्ट adj. bleareyed. 2, 452.

पिशंग adj. (f. i), tawny. 4, 51.

पिशाच m. a fiend, a demon.
1, 87.

पिशित n. flesh. 3, 9.

पिशिताशन m. a sort of can-
nibal demons, the offspring
of Nikashâ. 1, 119.

पिशुन adj. πικρός, harsh, cruel,
wicked. 2, 191.

पिहित adj. covered. 4, 58.

पीठ n. a seat, a chair. 2, 155.

पीडा f. pain. 3, 4. 2, 380.

पीडित adj. hurt, injured. 4, 82.

पीत adj. yellow. 4, 50. 2, 50.

पीतरक्त adj. of a reddish yel-
low colour. 4, 52.

पीतवासस् m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

पीतसाल म. a tree (penta-
ptera tomentosa). 2, 44.

पीन adj. fat, robust. 2, 187.

पीनस म. catarrh affecting the
nose. 2, 450.

पीनोद्गी f. a cow with a large
udder. 2, 116.

पीयूष न. 1) milk. 2, 119. 2) nec-
tar. 1, 133.

पीयूषरुचि म. the moon. 1, 43.

पीलु म. 1) an elephant. 2) a
tree (careya arborea, or sal-
vadora persica, Roxb.). 5, 47.

पीवन् (f. *pirari*), and पीवर
(f. *i*) adj. fat, stout. 2, 187.

पीवरस्तनी f. a cow with a
large udder. 2, 116.

पुञ्चली f. an unchaste woman.
2, 341.

पुंस म. a male or man. 2, 176.
123. 215. 218. 219.

पुण्ड्र म. the feathered part of an
arrow. 2, 313.

पुच्छ न. a tail. 2, 286.

पुच्छमूल न. the tip of the tail. 2, 64.

पुञ्ज म. a heap, a mass, a mul-
titude. 4, 1. तिमिर° Gg. 5,

11. तनः° Gg. 11, 10. पक्षि°

Mârk. 8, 82. पुण्य° Pk. 3, 11.

पुण्ड्र म. the bend of a river.
3, 49.

पुण्ड्रन न. a town, a city. 2, 130.

पुण्डरीक 1) न. the white lotus.
3, 58. 2) म. a tiger. 2, 71. 3)
the elephant of the south-
east quarter. 1, 104.

पुण्डरीकाक्ष म. Vishnu or Krish-
na. 1, 24.

पुण्ड्र न. a mark made on the fore-
head with sandal, etc. 2, 386.
5, 69.

पुण्य 1) adj. pure. 1, 132. 1) न.
righteousness, virtue. 1, 125.

पुण्यक्षेत्र न. a holy place. 5, 76.

पुण्यजन म. a Rākshasa. 5, 4.

पुण्यजनेश्वर म. a name of Ku-
vera. 1, 79.

पुत m. du. the buttocks. 2, 358.

पुत्र 1) m. a son. 2, 342. 2)

पुत्री f. a daughter. 2, 350.

पुत्रवधू f. a son's wife. 2, 349.

पुत्रिका f. a doll. 2, 338.

पुनर्नख m. a finger-nail. 2, 356.

पुनर्भू f. a woman who has married a second time. 2, 330.

पुन्नाग m. a tree (rotleria tinctoria Roxb.). 2, 53.

पुर f. a town. 2, 130.

पुर 1) n. a town. 2, 130. 2) the body. 2, 355. 3) m. bdellium. 2, 465. 4) पुरी f. a town. 2, 130.

पुरद्वार n. the gate of a city. 2, 133.

पुरंदर m. a name of Indra. 1, 53.

पुरंध्री f. a woman. 2, 326.

पुरस् adv. in front, before, at first. 4, 22. 2, 398.

पुरा adv. formerly. 4, 22.

पुराण (f. i), and पुरातन (f. i) adj. old, ancient. 4, 26.

पुरीतत् n. an entrail. 3, 13.

पुरीष n. excrements. 3, 15.

पुरु adj. much. 4, 14.

पुरुज (?) adj. much. 4, 16.

पुरुष m. 1) a man, mankind. 2, 176. 2) the soul. 1, 134. Comp.

पुरुष.

पुरुषोत्तम m. Vishnu or Krishna. 1, 25.

पुरुदूत m. a name of Indra. 1, 53.

पुरोग adj. preceding, chief, principal. 4, 5.

पुरोधस् m. the family or domestic priest. 2, 271.

पुरोभागिन् adj. censorious. 2, 191.

पुरोहित m. the domestic or family priest. 2, 271.

पुलक m. 1) erection of the hair of the body. 3, 29. 2) any insect bred upon or in the body of animals. 3, 14.

पुलाक n. 1) shrivelled grain.

- 2) a lump of boiled rice. 5, 43.
- पुलिन** n. a mound in the middle of a river, an islet. 3, 48.
- पुलिंद** m. 1) m. — *manga*. 3, 50. 2) the name of a barbarous tribe. 2, 444.
- पुष्कर** n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137. 5, 72. 2) water. 3, 26. 5, 72. 3) a place of pilgrimage in the province of Ajmere. Lat. 26° 30', long. 74° 40'. 4) a lotus. 3, 57. 5, 72. 5) the tip of an elephant's trunk. 2, 64. 5, 72. Māgha 5, 30. 6) the blade of a sword. 7) the head of a drum. 8) a species of costus. 5, 72. 9) m. the Indian crane. 2, 89.
- पुष्करिणी** f. an artificial pond. 3, 53.
- पुक्कल** and **पुष्ट** adj. much, abundant. 4, 16.
- पुष्प** n. a blossom, a flower. 2, 31. 32. 24.
- पुष्पक** n. the chariot of Kuvera. 1, 83.
- पुष्पदंत** 1) m. the elephant of the north-west quarter. 1, 104. 2) m. du. sun and moon. 1, 120.
- पुष्पधन्वन्** m. Kāma. 1, 33.
- पुष्पपत्र** m. a kind of arrow. 2, 314.
- पुष्परथ** m. a pleasure-van. 2, 291. Comp. Māgha 3, 22.
- पुष्परस** m. honey. 2, 466.
- पुष्पलक** m. a pin, a stake, a peg. 2, 296.
- पुष्पलिक** m. a bee. 2, 100.
- पुष्पवती** adj. f. (a woman) during menstruation. 2, 333.
- पुष्पवाटी** f. a flower-garden. 2, 58.
- पुष्पहीना** adj. f. (a woman with whom menstruation has ceased. 2, 332.
- पुष्य** m. the eighth lunar asterism. 1, 51.
- पुस्तकर्मन्** n. using a mixture of earth, lime, cowdung, and water, as a mortar or plaster. 2, 436.

पूग m. 1) the betelnut tree. 2, 45. 2) a multitude. 4, 1. गुणपूग
Māgha 9, 64. पापपूग Kāçikh.
26, 108.

पूजा f. worship. 1, 128.

पूजित adj. respected, wor-
shipped. 2, 229.

पूज्य adj. respectable, venerable.
2, 229. 1, 155.

पूप m. पूपलिका f. a rich cake
of wheaten flour. 2, 164.

पूर m. the rising of waters, the
swelling of rivers. 3, 46.

पूरुष m. a man, mankind. 2, 176.

पूर्ण adj. full. 4, 17.

पूर्णमासी f. the day of the full
moon. 1, 112.

पूर्वं adv. at first, formerly. 4, 22.

पूर्वा f. the east quarter. 1, 101.

पूर्वज m. the first born, an el-
der brother. 2, 351.

पूर्वदिक्पति m. Indra, the re-
gent of the east quarter. 1, 53.

पूर्वदेव m. an Asura. 1, 5.

पूरुषरंग m. the prelude to a
drama. 1, 95.

पूषन् m. the sun. 1, 35.

पूथ n. wealth. 1, 80.

पृतना f. a host, an army. 2, 302.

पृतनाषाक् m. a name of Indra.
1, 53.

पृथक् prep. with instr. acc. or
abl. without. 5, 90. Bhk. 8,
109.

पृथग्नन m. a man of low pro-
fession or character. 2, 193.

पृथिवी f. the earth. 2, 1. Earth
considered as one of the five
elements. 5, 71. 73.

पृथु 1) adj. (f. पृथु or पृथ्वी),
broad, large, great. 4, 14. 2)
पृथ्वी f. the earth. 2, 1.

पृथुक m. 1) rice which has first
been scalded with hot water,
then dried over the fire, and
lastly ground in a mortar. 2,
430. 2) the young of any ani-
mal. 2, 347. Māgha 3, 30.

पृथुरोमन् m. a fish. 3, 35.

पृथुल adj. broad, large, great.
4, 14. Māgha 10, 65.

पृदाकु m. a snake. 3, 18.

पृश्नि m. f. a dwarf. 2, 456.

पृषत् (only n. according to the
best authorities), a drop of
water. 3, 55.

पृषत m. 1) a drop of water. 3,
55. 2) the hog-deer. 2, 75.

पृषत्क m. an arrow. 2, 311.

पृषदश्च m. a name of Vāyu. 1,
75.

पृष्ठ n. the back. 2, 373. 3, 12.
5, 6.

पृष्ठग्रंथि m. a hump on the back.
2, 449.

पृष्ठवाह्य m. an ox that carries
burdens on his back. 2, 111.

पृष्ठास्थि n. the backbone. 5,
17.

पृथक् m. the tip of an elephant's
tail. 2, 64.

पृथक् n. a multitude, a company.
4, 2. नर्तकपृथक् Bharataka 9.

पेठा f. a basket, a chest. 2, 157.

पेल्व adj. thin, slender. 4, 32.

पेशल adj. beautiful. 4, 4.

पेशीकोश m. an egg. 2, 85.

पोगंड m. a man deformed in
body, by having more or fewer
limbs than usual. 2, 232.

पोटा f. 1) a hermaphrodite.
2, 275. 2) a female servant.
2, 337. Comp. वाटा.

पोत m. 1) the young of any
animal. 2, 347. 2) a colt. 2,
285. 3) a boat. 3, 33. 4) cloth.
2, 393.

पोतवणिज् m. a sea-trader. 3,
33.

पोताधान n. small fry. 3, 39.

पोत्र n. 1) the snout of a hog.
2) a ploughshare. 5, 46.

पोत्रिन् m. a hog. 2, 71.

पौत्र m. a grandson. 2, 350.

पौर m. a citizen. 5, 78.

पौरुष 1) adj. (f. i), equal in

- height or length to a man when he has extended his hands. 5, 19. 2) n. manliness. 4, 38.
- पौरोगव** m. the superintendent of the kitchen. 2, 276.
- पौलस्त्य** m. a name of Kuvera. 1, 78.
- पौलोमी** f. Indra's wife. 1, 35.
- पौष्य** adj. (f. i), belonging or relating to flowers. 2, 33.
- प्रकट** adj. open, clear, manifest. 4, 67.
- प्रकर** m. a heap, a multitude. 4, 1.
- प्रकर्ष** m. a high degree, eminence, excellence. 5, 51.
- प्रकांड** m. the lower stem of a tree, the part between the root and the first branches. 2, 27. 2) the part between the elbow and the shoulder, the upper arm. 2, 378. 3) n. (at the end of compounds) excellent. 2, 223.
- रत्नप्रकांडकौ** Bhk. 5, 6.
- प्रकामं** adv. to one's heart's content, exceedingly. 4, 33.
- प्रकार** m. similarity. 4, 9. 5, 101.
- प्रकाश** 1) adj. clear, manifest. 4, 67. Rgh. 1, 68. Yv. 2, 176. 2) m. manifestation. 5, 95. 3) light, lustre, splendor. 1, 66. 4) (at the end of a compound) similar. 4, 9.
- प्रकाशन** n. making manifest. 5, 84.
- प्रकीर्णक** n. a whisk, a fan. 2, 268.
- प्रकृति** f. 1) the natural form or constitution of a thing. 5, 78. 2) nature. 5, 16. 3) the equipoise of the three qualities of nature: 'goodness, foulness, and darkness.' 4) the five elements. 5) the seven elements of regal administration (enumerated in Manu 9, 294). 5, 78. 6) an artisan, a mechanic. 2, 438. 5, 78.
- प्रकृतिगुण** m. one of the three constituent qualities of nature. 5, 82.
- प्रकोष्ठ** 1) m. the fore-arm, the part of the arm between the wrist and the elbow. 2, 378. 2)

- n. an inner court in a building. 2, 149. 5, 56.
- प्रक्रय** m. 2, 418.
- प्रक्षालित** adj. washed. 2, 253.
- प्रक्षेप** m. an iron arrow. 2, 312.
- प्रक्ष्य** (at the end of compounds), similar, like. 4, 9.
- प्रख्यात** adj. famed, renowned. 2, 240.
- प्रगल्भ** adj. bold, confident. 2, 231.
- प्रगल्भता** f. resoluteness, decision. 4, 94.
- प्रगे** adv. in the morning. 1, 111. Māgha 12, 1.
- प्रग्रह** m. 1) any kind of tie, a rein, a rope, etc. 5, 19. 2) a ray of light. 1, 39. 3) a captive, a prisoner. 4, 74.
- प्रघण** m. a terrace before a house. 2, 144.
- प्रघाण** m. 1) — प्रघण. 2, 144. 2) the upper part of the stem of a tree. 2, 27.
- प्रघात** m. a battle, a fight. 2, 299.
- प्रचल** adj. movable, unsteady. 4, 10. Kum. 5, 35.
- प्रचलाक** m. a peacock's tail. 2, 87.
- प्रचलाकिन्** m. a peacock. 2, 86.
- प्रचुर** adj. abundant, much. 4, 16. 2, 116. 117.
- प्रचेतस्** m. a name of Varuṇa. 1, 74.
- प्रच्छद** m. a cover, a wrapper. 2, 153.
- प्रच्छन्न** adj. covered, hidden, secret. 4, 23.
- प्रच्छादन** n. an upper garment. 2, 391.
- प्रच्छादित** adj. covered. 4, 96.
- प्रजन** m. पशूनां गर्भग्रहणकाल. 2, 117.
- प्रजा** f. pl. people, the inhabitants of a country, subjects. 2, 129.
- प्रजागर** m. watching, being awake. 2, 448.

प्रजाता adj. f. one who has brought forth a child. 2, 345.

प्रजायति m. 1) Brahman. 1, 7. 2) a king. 2, 266.

प्रजावती f. a brother's wife. 2, 349.

प्रज्ञा f. understanding, knowledge. 2, 179.

प्रणति f. salutation, obeisance. 4, 64.

प्रणय m. 1) affection, favour. 4, 88. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रणव m. the mystic syllable *Om*. 1, 8.

प्रणाध्य adj. contemptible. 2, 211. Bhk. 6, 66.

प्रणाली f. a gutter, a drain. 3, 63.

प्रणिधान n. profound meditation. 1, 128. Rgh. 1, 74.

प्रणिधि m. a spy. 2, 270.

प्रणिपात m. submission, obeisance. 4, 64.

प्रणीत m. fire consecrated by prayers and other rites. 2, 260.

प्रतति f. a climbing plant. 2, 25.

प्रतन (f. i) adj. ancient. 4, 26.

प्रतल m. the palm of the hand with extended fingers. 2, 382.

प्रतानिनी f. a climbing plant. 2, 25.

प्रताप m. power, energy. 4, 38.

प्रतारण n. overreaching, cheating. 4, 63.

प्रति prep. 1) as, like. रामः संयामे नारायणतः प्रति. Bhk. 8, 88. 2) *pradhāne*. 5, 95.

प्रतिकर्मन् n. embellishment, toilet. 2, 384. Kum. 7, 6. Māgha 5, 27. 9, 43.

प्रतिकाय m. a likeness, an image. 1, 130.

प्रतिकूल adj. contrary, opposed. 4, 58. 71. 5, 22.

प्रतिकृत adj. retaliated. 4, 80.

प्रतिकृति f. a likeness, an image.
1, 130.

प्रतिक्षणं adv. repeatedly. 4,
39.

प्रतिक्षिप्त adj. rejected. 4, 18.

प्रतियुद्ध m. the rear of an army.
5, 6.

प्रतिघ्न m. anger, passion, rage.
2, 207. प्रतिघातुण Pk. 4,
154. Magha 15, 53.

प्रतिच्छेद m. प्रतिच्छाया f. a
reflection, a likeness, an image.
1, 130.

प्रतिज्ञाग्र m. watchfulness,
attention. 4, 97.

प्रतिज्ञा f. assent, promise, agree-
ment. 4, 30.

प्रतिनिधि m. a substitute, a
likeness. 1, 130. Rgh. 5, 63.

प्रतिनिर्यातन n. retaliation.
4, 80.

प्रतिपक्ष m. an opponent, an
adversary. 2, 300.

प्रतिपत्ति f. 1) resolution, de-

cision. 4, 94. 2) intelligence,
understanding. 5, 14.

प्रतिपद् f. intelligence, under-
standing. 5, 14.

प्रतिपादन n. producing, ex-
citing. 5, 7.

प्रतिबन्ध m. an impediment, an
obstacle. 4, 84.

प्रतिभय adj. exciting fear, for-
midable. 4, 20.

प्रतिभा f. intelligence, genius.
2, 179.

प्रतिभान्वित adj. intelligent.
2, 219.

प्रतिभू m. a surety, a sponsor.
2, 225.

प्रतिमा f. 1) a likeness, an
image. 1, 131. 2) (at the end
of a compound) like, similar.
4, 9.

प्रतिमान n. 1) resemblance,
likeness. 1, 130. 2) the space
between an elephant's tusks.
2, 63.

प्रतिघ्न m. 1) elaboration.
सुगंधितामप्रतिघ्नपूर्वा
 Māgha 3, 54. 2) desire, wish.
 3) the taking prisoner. 5, 57.

प्रतियातना f. a likeness, an
 image. 1, 130. Māgha 3, 34.

प्रतिव्यय n. a counterfeit, a like-
 ness. 1, 130.

प्रतिरोधक m. a robber. 2, 183.

प्रतिलोम adj. against the
 grain, contrary. 4, 58.

प्रतिवत्सरं adv. every year. 2,
 117.

प्रतिबिंब n. a reflected image;
 a likeness. 1, 130.

प्रतिश्याय m. — *pinasa*. 2, 450.

प्रतिश्रय m. an alms-house. 2,
 142.

प्रतिश्रव m. a promise, an agree-
 ment. 4, 30.

प्रतिसर m. n. a string tied, as
 a charm, by women round the
 wrist, at weddings, etc. 2,
 403.

प्रतिसीरा f. a curtain, a veil.
 2, 154.

प्रतिसूर्यशयानक m. the gecko.
 2, 79.

प्रतिद्वार m. a door, a gate.
 5, 2.

प्रतीक m. a part, a limb. 4, 59.

प्रतीक्ष्य adj. deserving of con-
 sideration, respectable. 2, 229.
 Māgha 2, 108.

प्रतीचीन adj. western. 1, 103.

प्रतीप adj. contrary, reversed.
 4, 58.

प्रतीपदृशिनी f. a woman. 2,
 327.

प्रतीष्ट adj. 4, 96.

प्रतीक्षार m. a doorkeeper. 2,
 269.

प्रतूर्ण adj. quick, fleet. 2, 198.

प्रतोद् m. a goad for driving
 cattle. 2, 422.

प्रतोली f. the carriage-road,
 the high-road. 2, 134. Māgha
 3, 64.

प्रल adj. former, ancient. 4, 26.

प्रत्यक्ष adj. visible, perceptible, evident. 5, 88, 89.

प्रत्यगाशापति m. Varuna, the regent of the west quarter. 1, 74.

प्रत्यग्र adj. recent, new. 4, 78.

प्रत्यञ्च (प्रत्यङ्, प्रतीची, प्रत्यक्)
1) adj. western. 1, 103. 2)
प्रतीची f. the west. 1, 101.

प्रत्यनीक m. an enemy. 2, 301.

प्रत्यंतपर्वत m. a mountain contiguous to another. 2, 12.

प्रत्यय m. 1) apprehension, understanding. 2) cause, motive (स्त्रीप्रत्ययः कलहः, वीज-प्रत्ययो ऽङ्कुरः). 3) certainty, positiveness. 5, 62. 4) trust, confidence. 4, 95. 5, 62. 5) an oath. 5, 62.

प्रत्यर्थिन् m. an opponent, an adversary. 2, 301.

प्रत्यवसान n. eating. 2, 170.

प्रत्यवाय m. privation. 5, 38.

प्रत्याकार m. a sheath, a scabbard. 2, 318.

प्रत्याख्यात, प्रत्यादिष्ट adj. rejected, set aside. 4, 18.

प्रत्यारम्भ m. entering on (an action) repeatedly. 5, 90.

प्रत्यासार m. the rear of an army. 5, 41.

प्रयुत्पन्नमति adj. endowed with presence of mind. 2, 221.

प्रत्यूप n. daybreak, morning. 1, 111.

प्रत्यूह m. an impediment, an obstacle. 2, 246.

प्रथम num. first. 4, 22.

प्रहर m. an arrow. 2, 311.

प्रदिश f. an intermediate point of the compass. 1, 102.

प्रदीपन m. a sort of poison. 3, 24. प्रदीपनस्तु दहनो रक्तवर्णो ऽजनाद्रिजः ॥ RM.

प्रदेश m. a spot, a place. 2, 5.

प्रदेशन n. a gift, a donation. 2, 264.

प्रदेशिनी f. the forefinger. 2, 383.

प्रदोष m. the first part of the night, the first hour after sunset. 1, 109.

प्रदुम्न m. a name of Kāma. 1, 32.

प्रद्योत m. a ray of light. 1, 38.

प्रद्योतन m. the sun. 1, 35.

प्रधन n. war, a battle. 2, 298.

प्रधान n. 1) first rate, main, chief, principal 4, 5, 5, 8, 35, 69, 84, 95. Late writers employ the word as an adjective. Comp. यथा च भूतेषु महती प्रधाना Vāmanap. 12. तेषु प्रधाना शक्तिः स्यात् Pk. 4, 124. 2) a principal officer of state. 2, 272. 3) nature. 5, 16.

प्रधि m. 1) the periphery of a wheel. 2, 292. 2) (incorrectly for प्रहि) a well. 3, 62.

प्रपञ्च m. 1) copiousness, detail. 4, 81. 2) = आडम्बर. 5, 55.

प्रपद् n. the extremity of the foot, the metatarsus. 2, 374.

प्रपा f. a shed on the roadside

for accommodating passengers with water. 2, 142.

प्रपात m. 1) an assault, a sortie. 2, 297. 2) a bank, a shore. 3, 45.

प्रपुनाह m. ringworm shrub (cassia alata Lin.). 2, 464.

प्रबुद्ध adj. informed, enlightened. 2, 177.

प्रबोधक m. a bard whose office consisted in awakening his chief by music. 2, 280. Comp. Oxf. Catal. p. 56. n. 1.

प्रभञ्जन m. storm, wind. 1, 75.

प्रभविष्णुता f. supremacy, power, dominion. 4, 100.

प्रभा f. 1) light, radiance. 1 65. 2) a ray of light. 1, 38.

प्रभाकर m. the sun. 1, 36.

प्रभात n. dawn, morning. 1, 111.

प्रभाव m. power, dignity. 5, 69.

प्रभावता f. power, supremacy, dominion. 4, 100.

प्रभिन्न m. an elephant in rut. 2, 65.

प्रभु m. a lord, a master. 2, 188.

प्रभुता f. lordship, power, dominion. 4, 100.

प्रभूत adj. much, great, large. 4, 16.

प्रभ्रष्टक n. a wreath of flowers fastened to the lock on the crown of the head. 2, 398.

प्रमथ m. pl. the host of Īiva. 1, 14.

प्रमद 1) m. joy, delight. 1, 123.
2) **प्रमदा** f. a woman. 2, 327.

प्रमद्वन n. a royal garden attached to the haram. 2, 58.

प्रमया f. destroying, killing. 2, 323. Also m. and n.

प्रमाद m. inadvertence, neglect. 4, 69.

प्रमापण n. killing, slaying. 2, 322. Yv. 2, 277.

प्रमीत adj. dead. 3, 7.

प्रमुख adj. chief, principal. 4, 5.

प्रमोद m. joy, delight. 1, 123.

प्रयत adj. pious, virtuous. 2, 247.

प्रयाण n. a march, an expedition. 2, 297.

प्रयोग m. application, employment. 4, 9. 5, 79. 80.

प्रयोजन n. a motive. 5, 81.

प्रलंबव्र m. a name of Baladeva. 1, 28.

प्रलाप m. senseless talk. 1, 150.

प्रवण adj. prone or inclined to, engrossed by. 2, 197.

प्रवयस् adj. of an advanced age, old. 2, 348.

प्रवर, प्रवर्त adj. chief, principal, best. 4, 5.

प्रवहण n. 1) a litter, borne on men's shoulders. 2, 290. 2) a boat, a ship. 3, 33. **प्रचलतुंगतरंगशिखायगप्रवहणा जलधावपि सार्धपाः** Pk. 4, 193.

प्रवारण n. a grant of all things desired. 4, 88.

प्रवाल m. a germ, a sprout, a shoot. 2, 29.

प्रवासन n. killing, slaying. 2, 322.

प्रवाह m. a stream, a current. 3, 47.

प्रविहारण n. war, battle. 2, 298.

प्रवीण adj. accomplished, skilful, clever. 2, 180. Kum. 7, 48.

प्रवृत्ति f. intelligence, news. 1, 146.

प्रवेक adj. select, superior. 4, 4.

प्रवेणी f. a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, etc. 2, 153.

प्रवेश m. entrance, commencement. 1, 106.

प्रवेष्ट m. the arm. 2, 367.

प्रशंसा f. praise. 1, 145. 2, 223.

प्रशमन n. extinction, destruction. 2, 322.

प्रशस्त adj. praiseworthy, excellent. 2, 4. 4, 96.

प्रश्न m. a question, an enquiry. 1, 154. 5, 93. 94. 96. 98.

प्रसौही f. a cow pregnant with her first calf. 2, 114.

प्रसक्त adj. attached or addicted to. 2, 209.

प्रसन्ना f. spirituous liquor. 2, 174.

प्रसभं adv. by force, violently. 4, 74.

प्रसर m. 1) speed, velocity. 2, 288. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रसव m. a flower. 2, 31.

प्रसवबंधन n. the stalk of flowers or fruit. 2, 30.

प्रसव्य adj. contrary, opposed. 4, 58.

प्रसाद m. affection, favour. 4, 88.

प्रसादना f. propitiation, devotion. 1, 129.

प्रसाधन n. embellishment, decoration. 2, 384.

प्रसूता adj. f. one who has brought forth offspring. 2, 345. 285. 118.

प्रसूति f. offspring, children. 2, 342. 117.

प्रसूनक n. a flower, a blossom. 2, 31.

प्रसृत (v. r. प्रसित) 1) adj. attached to, longing for. 2, 198. 209. 2) **प्रसृता** f. the leg 2, 360.

प्रसृति f. the palm of the hand hollowed. 2, 382.

प्रस्कन्न adj. defeated in battle. 2, 324.

प्रस्तर m. 1) a couch. 5, 32. 2) a stone. 2, 13.

प्रस्तरघटनोपकरण n. an instrument for cleaving stones. 5, 35.

प्रस्ताव m. 1) commencement. 4, 65. 2) occasion, opportunity. 5, 81. 3) — **हेला**. 5, 19.

प्रस्थ 1) n. tableland on the top of a mountain. 2, 11. 2) m. a measure of quantity, containing four *kudava*. 5, 15.

प्रस्थान n. a march, an expedition. 2, 297.

प्रस्रव m. a fall of water. 2, 11.

प्रस्रवण n. a spring, a fountain. 3, 55.

प्रवृत्त adj. conversant with the principles of science. 2, 197.

प्रवृत् m. the eighth part of a day and night. 1, 106.

प्रवृत्त n. 1) a weapon. 2, 307. 2) war, battle. 2, 298.

प्रवृत्त m. a blow. 2, 65.

प्रवृत्तिका f. an enigma, a riddle. 1, 152.

प्रवृत्त adj. 1) bent, stooping. 5, 53. 2) bent on, intent upon. 2, 197.

प्रवृत्तिका f. an enigma, a riddle. 1, 152. The correct reading is **प्रवृत्तिका**.

प्रांशु adj. high, tall. 4, 66.

प्राकार m. a rampart. 2, 133.

प्राकाराय n. the coping of a wall. 5, 2.

प्राकृत adj. vulgar, low, base. 2, 193.

प्राग्भाग m. the front-part.
2, 373.

प्राय n. the top, the summit. 2,
26.

प्रायस्कर, प्राय्य adj. chief, prin-
cipal. 4, 4.

प्राघुणक m. a guest. 2, 203.

प्रागण n. a court, a yard. 2,
144. 5, 31.

प्राचिका f. a sort of falcon (?).
2, 98.

प्राचीन adj. eastern. 1, 103.

प्राचीनबर्हिस् m. a name of
Indra. 1, 52.

प्राचीनावीत n. the sacrificial
cord or cloth, when worn over
the right shoulder and under
the left. 2, 252. Comp. उप-
वीत, निवीत.

प्राचेतस m. a name of Vālmiki.
2, 257.

प्राजन n. a goad for driving
cattle. 2, 422.

प्राजित् m. a charioteer. 2, 293.

प्राज्ञ adj. intelligent, wise. 2:
177.

प्राज्य adj. much, abundant. 4,
16.

प्राच् 1) adj. eastern. 1, 103:
2) प्राची f. the east. 1, 101. 3)

प्राक् adv. at first. 4, 22.

प्राड्वाक m. a judge. 2, 274:
Mitāksh. on Yv. 2, 3.

प्राण m. 1) pl. life. 1, 134. 2)
power, strength. 4, 38.

प्राणाधिनाथ m. a lover, a
husband. 2, 342.

प्राणिव्यूत n. a fight of beasts,
exhibited for sport. 5, 4.

प्राणिन् m. a living being. 5,
77.

प्रातर् adv. in the morning, at
break of day. 1, 111.

प्रातिहारिक m. 2, 434.

प्राथमकल्पिक m. a pupil who
has begun to receive instruc-
tion in science. 2, 245.

प्राडस adv. 1) arising, appearing. 2) manifestly. 5, 95.

प्रादेश m. a span measured by the distance between the extended thumb and forefinger. 2, 383.

प्राध adv. 1) crookedly. 2) वधने. 5, 53. P. I, 4, 78.

प्रांतर n. an intervening long tract of country between two villages. 2, 106.

प्रापणिक m. a trader, a merchant. 2, 416. Māgha 4, 11.

प्राप्त adj. fit, proper. 4, 61.

प्राप्तव्य adj. learned, wise. 2, 177.

प्राभृत n. an offering, a present. 2, 279.

प्रामाणिक adj. (f. i) serving as a measure. 2, 381.

प्राय m. abstinence from all food. 4, 75.

प्रार्थना f. request, solicitation. 2, 205.

प्रातंबक n. a garland worn round the neck. 2, 398.

प्रातेय n. frost, cold. 3, 28.

प्रातेयाशु m. the moon. 1, 42. Māgha 9, 87.

प्रावरण n. an upper garment. 2, 391.

प्रावृष f. the rainy season. 1, 113. 116.

प्रास m. a lance. 2, 320.

प्रासाद m. a palace, a temple. 2, 138.

प्रिय adj. beloved, pleasing. 2, 212. 4, 4, 1, 141. 146.

प्रियंगु f. 1) the name of a medicinal plant. 2, 38. 2) Italian millet. 2, 427.

प्रियवाच adj. affable in address. 2, 211.

प्रीति f. 1) affection, friendship. 4, 21. 2) joy. 1, 123.

प्रेक्षा f. 1) viewing. 1, 95. 2) intellect. 2, 179.

प्रेक्षा f. प्रेक्षोत्तन n. a swing. 4, 78.

प्रेक्षित, प्रेक्षोत्तित adj. swung, shaken. 4, 61.

प्रेत 1) adj. deceased, dead. 3, 7. 2) m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

प्रेतपति m. a name of Yama. 1, 71.

प्रेत्य adv. in the life to come. 5, 91.

प्रेष्ठ adj. dearest, best. 4, 4.

प्रेष्य 1) m. a messenger, a servant. 2, 214. 2) प्रेष्या f. a female messenger. 2, 336.

प्रोक्षित adj. immolated, slaughtered. 2, 262.

प्रोथ m. the nostrils of a horse. 2, 286.

प्रोष्ठी f. a sort of carp. 3, 36.

प्रौढ adj. 1) grown up. 2, 114. 328. 2) bold. 2, 231.

प्रव m. a float, a raft. 3, 49.

प्रवक m. 1) a frog. 3, 40. 2) an outcast. 2, 443.

प्रवग m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्रवंग m. a monkey. 2, 76.

प्रवंगम m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्सा f. hunger. 2, 206.

प्सात adj. hungry. 2, 205.

फ.

फटा f. फण m. फणा f. the hood of a snake. 3, 19.

फणभृत् m. a snake. 3, 18.

फल n. fruit. 2, 23. 25. 1, 118. 4, 92.

फलक n. a shield. 2, 305.

फलवत्, फलिन, फलिन adj. bearing fruit. 2, 23.

फलिनी f. — प्रियंगु. 2, 38.

फलुगु adj. pithless, worthless.

4, 92. अफलुगु भांडं Māgha
3, 76.

फाणित n. raw sugar. 2, 169.

फांठ adj. readily prepared, e.g.

a medicine. 4, 89. यद्वन्नपित-

मपिष्ठमुदकसंपर्कमात्राद्विभ-

क्तसमौषधं कषायादि अ-

ग्निना तप्तं यदीषडुष्णतत्फां-

ठमित्येके । यथा । फांठाभि-

रद्विरावपेदिति । कडुणा-

भिरित्यनायासो गम्यते ।

अनायासः पुरुषो ज्ञ्यो वा

फांठशब्देनाभिधीयत इत्य-

न्ये । यथा । फांठाश्चित्रास्त्र-

पाणयः (Bhk. 9, 17.) इति ॥

HC. स चौषधीभिः फांठाभिः

स्नात्वाद्भिः पावनैरपि । Rig-

vidh. 2, 17.

फाल् m. a ploughshare. 2, 420.

फेन m. froth, foam. 3, 46.

फेरंड, फेरव, फेरु m. a jackal.
2, 74.

फेलिका f. the leavings of food.
2, 171.

व.

बदरी f. the jujube. 2, 39.

बड् adj. 1) bound, tied. 2, 185.

2) put on, dressed. 4, 62.

बडभूमिक adj. having an in-
laid floor. 2, 139.

बडमुष्टिक m. the fore-arm
with closed fist. 2, 381.

बधिर adj. deaf. 2, 454.

बंध m. a tie, a fastening. 2, 375.

बंधन n. 1) binding. 5, 53. 2)
any kind of tie or fetter. 2,
122. 3) confinement, captivity.
3, 4.

बंधनग्रंथि m. a noose. 2, 442.

बंधु m. a relation, a kinsman.
2, 354.

बंधुक 1) m. a bastard. 2, 346.

2) बंधुकी f. an unchaste woman. 2, 341. 346.

बंधुजीव n. the name of a plant, or rather of its blossom, (pentapetes phoenicia). 2, 53.

बंधुर adj. bent, crooked. 4, 75.

बंधूक n. — *bandhujīva*. 2, 53.

बंध्य 1) adj. barren, fruitless. 4, 75. 2, 23. 2) बंध्या f. a barren cow. 2, 114.

बभ्रु 1) adj. brown. 4, 51. 2) m. an ichneumon. 5, 30. 3) Vishnu or Krishna. 1, 23.

बर्हिर्ग्योतिस् m. a name of Agni. 1, 62.

बर्हिस् n. 1) Kuṣa grass. 2, 36. 2) a sacrifice. 2, 259.

बल 1) n. strength, power. 4, 38. 2) semen virile. 3, 16. 3) forces, a host, an army. 2, 302. 4) m. Baladeva. 1, 29.

बल m. a crow. 5, 23.

बलज n. the gate of a city. 2, 145.

बलदेव, बलभद्र m. the elder brother of Krishna. 1, 28.

बलवत् adj. strong. 2, 226.

बलसूदन m. a name of Indra. 1, 52.

बलाका f. a sort of crane. 2, 95.

बलारुक m. a cloud. 1, 58. Kum. 1, 4. Māgha 4, 54.

बलि m. 1) a present, an oblation. 1, 128. 2) tax, impost, revenue. 2, 278.

बलिपुष्ट, बलिमुन् m. a crow. 2, 90.

बलीमुख m. an ape. 2, 76.

बलीवर्ध m. an ox or bull. 2, 108.

बर्हियोग m. connexion with the exterior. 5, 85.

बहु (f. *bahu* or *bahvi*) adj. much, many. 4, 16. 1, 108.

बहुव n. multitude. 2, 376.

बहुवृषा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

बकुल 1) adj. *παχυλός*, fat, corpulent, stout. 2, 187. 2) dense, compact. 4, 32. 3) much, abundant. 4, 16. 4) m. the dark half of a lunar month. 1, 50. Kum. 4, 13. 7, 8. 5) a name of Agni. 1, 62. 6) **बकुल** f. a cow. 2, 113. 7) f. pl. the Pleiades. 1, 50.

बहुव्ययिन् adj. spending much. 2, 210.

बाण m. an arrow. 2, 311. 5, 68.

बाणमुक्ति f. shooting an arrow. 2, 315.

बाणाश्रय m. a quiver. 2, 310.

बाणासन n. a bow-string. 2, 309.

बादर 1) m. the cotton plant. 2, 47. 2) n. cotton-cloth. 2, 395.

बाधा f. 1) opposition, hindrance. 2) pain, trouble. 5, 48.

बांधव m. a relation, a kinsman. 2, 354.

बाल 1) adj. young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181. 3) m.

the young of any animal. 2, 347. 4) a boy. 2, 377.

बालगर्भिणी adj. f. (a cow) with calf. 2, 118.

बालतृण n. young grass. 2, 35.

बालवायन n. the lapis lazuli. 2, 20.

बालिश adj. 1) young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181.

बालेय m. an ass. 2, 125.

बाहु m. f. the arm. 2, 367.

बाहुमूल n. the extremity of the upper arm. 2, 370. 402.

बाहुलेय m. a name of Skanda. 1, 19.

बिब्वोक m. (in erotic poetry) affectation of indifference towards a beloved person, through pride and conceit. 1, 89. **गर्वाभिमानसंभूतो विकारो ज्ञादरात्मको बिब्वोकः** । Rasatar. 6, 13.

बिल n. a hole. 3, 2.

बीज n. seed, sperma. 3, 16.

बीजकोश 1) m. the pericarpium of a flower. 3, 60. 2)

बीजकोशी f. a pod. 2, 34.

बीभत्स m. the disgusting, one of the nine *rasas*. 1, 92.

बुक्क n. the heart. 3, 14.

बुद्ध m. a Buddha. 1, 85.

बुडांडक. 5, 45.

बुद्धि f. intellect, understanding. 2, 179.

बुद्धिसहाय m. a councillor, a minister. 2, 271.

बुध m. 1) a wise man. 2, 178. 2) the planet Mercury. 1, 46.

बुध्र m. the root of a tree. 2, 26.

बुभुक्षा f. appetite, hunger. 2, 206.

बुभुक्षित adj. hungry. 2, 205.

बुश m. chaff, husks. 2, 423.

बेडा f. a boat. 3, 50.

बोधि m. the holy fig tree. 2, 41.

ब्रध्र m. 1) the sun. 1, 37. 2) Īiva. 5, 51. 3) one of Īiva's attendants. 5, 51.

ब्रह्मचर्य n. the controlling of all senses, sanctity. 2, 242.

ब्रह्मचारिन् m. 1) a Brahman from his investiture with the sacrificial thread until his marriage. 2, 239. 238. 2) a name of Skanda. 1, 20.

ब्रह्मण्य adj. fit for a Brahman. 2, 251.

ब्रह्मन् 1) n. the supreme spirit, the deity. 5, 82. 2) final union with the deity. 1, 124. 3) holy scripture, the Veda. 5, 82. 4) m. Brahman, the principal god of the Hindu triad. 1, 6. 5, 61. 82. 5) a Brahman. 5, 82. 2, 251.

ब्रह्मपुत्र m. a sort of poison. 3, 24. Comp. Yv. 2, 110.

ब्रह्मबंधु m. a contemptible Brahman. 2, 250. Chând. U. p. 282.

ब्रह्मवर्चस n. divine splendor, the glory obtained by the prac-

tice of religious ordinances and the study of the Vedas. 2, 242.

ब्रह्मवृक्ष m. the butea frondosa. 2, 42.

ब्रह्मसूत्र n. the sacrificial thread, worn by the three first classes. 2, 252.

ब्रह्माणी f. one of the seven divine mothers. 1, 17. See मातृ.

ब्राह्म 1) adj. (f. i) belonging to the god Brahman. 1, 115.
2) ब्राह्मी f. a name of the goddess Sarasvati. 1, 8.

ब्राह्मण m. a Brahman. 2, 236. 237. 5, 74. 82.

ब्राह्मणब्रुव m. one who calls himself a Brahman, a Brahman by cast without attending to its observances. 2, 251.

भ.

भ n. a star. 1, 51.

भक्त n. boiled rice. 2, 164.

भक्तसिक्थ m. a lump of boiled rice. 5, 43.

भक्ति f. devotion. 1, 129.

भक्षक adj. gluttonous. 2, 195.

भक्षणा n. eating. 2, 170.

भग m. 1) the sun. 1, 35. 2) the vulva. 2, 359. 5, 41.

भगवत् 1) adj. venerable. 1, 155.

2) भगवती f. a name of Durgā. 1, 16.

भगिनी f. a sister. 2, 352.

भगिनीपति m. a sister's husband. 1, 99.

भग्नशृंग (f. i and d) adj. having broken horns. 2, 112.

भंग m. a wave. 3, 31.

भंगि f. — व्याकृति. 4, 77.

भंगुर adj. bent, crooked. 4, 11.

भंग्य n. a field of hemp. 2, 8.

भट्ट m. 1) a warrior. 2, 199. 2) a man of a barbarous tribe. 2, 444.

भटित्र adj. (meat) roasted on a spit. 2, 168.

भट्टारक adj. venerable. 1, 155. Added to names by way of respect, e. g. **श्रद्धाभट्टारकः**

भट्टिनी f. any one of a king's wives besides the anointed one. 2, 325.

भद्र 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) good, excellent. 2, 115. 3) m. a bull. 5, 21. 4) one of the three species of elephants. 2, 60.

भद्राकरण n. shaving. 4, 36.

भद्रासन n. a golden throne. 2, 268.

भय n. fear, terror. 1, 91. 4, 40.

भयदुत adj. running away, put to flight. 2, 324.

भयानक 1) adj. frightful, terrible. 4, 20. 2) m. the fearful, one of the nine sentiments in poetry. 1, 92.

भयावह adj. fearful, frightful. 4, 20.

भूत m. an actor, a mime. 2, 437.

भृदात्र m. a skylark. 2, 93.

भरित adj. full. 4, 17. **दिगंता-
नातेने मधुपकुलककारभरि-
तान्**। Bhv. 1, 31. **वकुलो
जगज्जालं कर्ता कुसुमभर-
सौख्यभारेतं**। Bhv. 1, 52.

भृष्टक n. roasted meat. 2, 168.

भर्ग m. a name of Çiva. 1, 12.

भर्तृ m. a husband. 2, 342.

भर्तृदारक m. (in theatrical language) the crownprince. 1, 98.

भर्म n. gold. 2, 18.

भणूक m. a bear. 2, 73. Comp. **भाणूक**.

भव m. 1) mundane existence. 5, 20. 2) a name of Çiva. 1, 11.

भवन n. a house, a dwelling. 2, 136.

भवानी f. the wife of Çiva. 1, 15.

भवांतर n. another world. 5, 91.

भविक् adj. auspicious, prosperous. 1, 122.

भवितव्यता f. destiny, fate. 1, 126.

भव्य adj. — भविक्. 1, 122. Kum. 1, 22.

भयणा m. a dog. 2, 126.

भसित, भस्मन् n. ashes. 1, 69.

भा f. a ray of light. 1, 38.

भाग m. a part. 2, 373. 5, 6. 41.

भागधेय 1) m. impost, revenue. 2, 278. 2) n. fate, destiny. 1, 126.

भागार्ह adj. to be divided according to shares. 5, 58.

भागिनेय m. a sister's son. 2, 352.

भागीरथी f. a name of the Ganges. 3, 51.

भाग्य n. fate, destiny. 1, 126.

भांगीन n. a field of hemp. 2, 8.

भाजन n. a vessel. 2, 172.

भाटक m. price, pay, wages. 2, 418. e. g. शकटं भाटकेन धान्यादिवहनद्वारेण जीवनहेतुः। Mitāksh. on Yv. 3, 42.

भांडागार n. a magazine, a store-room, a treasury. 5, 11. Yv. 1, 327.

भांडादिरत्न. 2, 213.

भानु m. 1) a ray of light. 1, 39. 2) the sun. 1, 36.

भानुमत् m. the sun. 1, 36.

भामिनी f. a woman (inclined to be passionate). 2, 326.

भार m. = *paryāhāra*. 4, 73.

भारती f. the goddess of speech. 1, 8.

भार्यष्टि m. f. a pole for carrying burdens. 4, 73.

भार्गव m. a name of Çukra. 1, 48.

भार्या f. a wife. 2, 339. 3, 34.

भाङ्गुक m. a bear. 2, 73. Comp.
भङ्गुक.

भाव m. 1) origin. 2) existence, state. 3) disposition, character. 4) meaning, purport. 5) action. 5, 64. 6) emotion, defined as a change of the mind depending upon (called forth by) extraneous things. 1, 90. 7) (in dramatic poetry) a learned man. 1, 99.

भावन n. apprehension, perception. 5, 89.

भावुक 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) m. (in theatrical language) a sister's husband. 1, 99.

भाषण n. talking. 1, 150.

भाषा f. speech. 1, 8.

भास् f. a ray of light. 1, 38.

भास m. a vulture. 2, 92.

भास्कर, भास्वत् m. the sun. 1, 35.

भिक्षु m. a religious mendicant. 2, 254.

भिक्षुकी f. a female beggar. 2, 332.

भित्त n. a fragment, a bit. 4, 28.

भिडुर n. a thunderbolt. 1, 56.

भिद्य m. a kind of river. 3, 44. Bhk. 6, 59.

भिद्माल (?) m. an iron-bound club, used as a weapon. 2, 321.

भिदु f. a woman who loses her children by death. 2, 333.

भिह m. pl. the name of a barbarous tribe. 2, 444.

भिषत् m. a physician. 2, 457.

भिस्ता f. boiled rice. 2, 164.

भीत adj. timid. 2, 199.

भीम 1) adj. terrible. 4, 20. 2) a name of Çiva. 1, 12.

भीरु 1) adj. timid. 2, 199. 2) f. a timid woman. 2, 326.

भीषण, भीष्म adj. terrible, terrific. 4, 20.

भुक्तशेष n. remains of food. 2, 171.

भुक्ति f. enjoyment. 5, 42.

भुक्तोच्छिष्ट n. the rejected leavings of food. 2, 171.

भुग्न adj. bent, crooked. 4, 11.

भुज m. भुजा f. the arm. 2, 367.

भुजग m. a snake. 3, 18.

भुजंग m. 1) a snake. 3, 18. 22.
2) a libertine, a gallant. 2, 227.

भुजंगम m. a snake. 3, 18.

भुजमध्य n. the chest, the breast.
2, 372.

भुजशिखर n. m. the shoulder.
2, 387.

भुजाय n. the shoulder. 2, 370.

भुजिष्य m. a servant. 2, 210.

भुवन n. 1) the world. 1, 133.
2) water. 3, 26.

भू f. earth. 2, 1. 3. 5, 83.

भूक्षाया f. darkness 1, 110.

भूत 1) adj. passed, gone by. 5, 73. 2) n. a living being. 5, 73. 82. 3) an element. 5, 73. 71.

4) m. an evil spirit in attendance on Rudra. 5, 73. 55. 1, 87.

भूतयाम m. the complex of beings or things. 5, 25. भूतयामस्य सर्वस्य स्थावरस्य चरस्य च. Matsyap. 1, 14.

भूतधात्री f. the earth. 2, 2.

भूति f. 1) might, grandeur. 5, 23. Kum. 5, 76. 2) ashes. 1, 69. 3) roasted meat. 2, 168.

भूतेश m. a name of Çiva. 1, 11.

भूपति m. a king. 2, 266. 150.

भूमि f. 1) the earth. 2, 1. 5, 68. 2) ground in general. 2, 260. 4, 77.

भूमिदेव m. a brahman. 2, 236.

भूमिस्पृश m. a Vaiçya. 2, 415.

भूयस् adv. repeatedly, again. 4, 39.

भूरि 1) adj. much. 4. 16. 2) n. gold. 2, 18.

भूरिमाय m. a jackal. 2, 74.

भूषण n. embellishment, ornament. 2, 384. 385.

भूषा f. — भूषण. 5, 69.

भुकुटि f. — भुक्कुटि. 4, 94.

भृगु m. a cliff, a precipice. 2, 11.

भृगु m. 1) the humble bee. 2, 100. 2) the fork-tailed shrike. 2, 93.

भृगार m. a golden vase. 2, 160. Pk. 3, 125. 169. Mārka. 8, 203.

भृति, भृत्या f. wages. 4, 43.

भृशं adv. much, exceedingly. 4, 33. 5, 50.

भृष्ट n. roasted meat. 2, 168.

भेक m. a frog. 3, 40.

भेद m. 1) rupture, disunion, embroiling. 4, 95. 2) difference. 5, 95. 3) division, kind, species. 1, 105. 2, 67. 237. 3, 25.

भेरी f. a large kettle-drum. 1, 98.

भेषज n. a remedy, a drug, a medicament. 2, 458.

भैरव 1) adj. (f. i) formidable,

terrific. 4, 20. 2) भैरवी f. one of the manifestations of Durgā. 1, 17.

भैषज्य n. — *bheshaja*. 2, 458.

भोक्तृ m. a lover, a husband. 2, 342.

भोग m. the coil of a snake. 3, 20. भुजंगभोगसंसक्ता कलत्रं तव मेदिनी । Dandin 2, 345.

भोगिन् m. a snake. 3, 18.

भोजन n. 1) eating. 2, 170. 2) food. 1, 121.

भोजनत्याग m. abstinence from food. 4, 75.

भो भोस् a particle used in addressing a person. 5, 97. Mārka. P. 3, 52. 8, 50.

भौम m. the planet Mars. 1, 46.

भ्रम m. rotation. 3, 46.

भ्रमर m. a large black bee. 2, 100.

भ्रमरक n. curls hanging down on the forehead. 2, 376.

भ्रातृ m. a brother. 2, 353.

भ्रातृज, भ्रातृपुत्र m. a brother's son. 2, 351.

भ्रातृवधू f. a brother's wife. 2, 349.

भ्रातृव्य m. 1) a brother's son. 2, 351. 2) an enemy. 2, 301.

भ्रात्रीय m. a brother's son. 2, 351.

भ्रांति f. perplexity, doubt. 4, 6.

भ्रामक m. a sort of loadstone. 2, 14.

भ्राष्ट्र m. a frying-pan. 2, 158.

भ्रुकुटि f. knitting of the brows, a frown. 4, 94.

भ्रू f. an eyebrow. 2, 365.

भ्रूण m. 1) a foetus or embryo. 2, 344. 2) = गर्भिणी. 5, 23.

म.

मकर m. a fabulous marine monster. 3, 38.

मकरध्वज m. a name of Kāma. 1, 32.

मकरंद m. the nectar of flowers. 2, 33.

माख m. a sacrifice. 2, 259.

मधवन् m. a name of Indra. 1, 52.

मंक्षु adv. quickly. 4, 12. Māgha 5, 37.

मंग m. the head of a boat (?) 3, 50.

मंगल adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 5, 86. 101.

मंगलपाठक m. a bard. 2, 280.
कल्याणि ते ऽस्तु सुप्रातम-
नघे वीरसूर्ध्व । इति प्रबो-
धयामासुः पाठैर्मंगलपाठ-
काः ॥ Pk. 3, 43.

मंगल्यक m. a sort of pulse or lentils. 2, 426.

मंगिनी f. a boat. 3, 50.

मज्जन् m. marrow, pith. 2, 28.
5, 67.

मंत्ररी f. a branching flower-
stalk. 2, 30.

मंतीर n. an anklet. 2, 406.

मंतु adj. pleasing, lovely,
charming. 4, 4.

मंजुकेशिन् m. Vishnu or Krish-
na. 1, 21.

मंजुघोषा f. the name of an
Apsaras. 1, 88.

मंजुल adj. — *manju*. 4, 4. कृ-
जितं कलहंसानां वर्धते मद-
मंजुलं । Daṇḍin 2, 332. Gg.
11, 2.

मंजूषा f. a chest, a basket. 2,
157.

मठ m. a building inhabited by
a devotee and his disciples,
a monastery. 2, 143.

मणि m. f. a precious stone, a
jewel. 2, 21. 1, 27.

मणिक m. a small water-jar.
2, 162. Mhbh. 16, 37.

मणिकार m. a jeweller. 2, 433.

मणित n. murmur libidinosum.
2, 414. Māgha 10, 75. 76.

मणिदोष m. a defect in a jew-
el. 5, 22.

मणिबंध m. the wrist. 2, 378.
5, 7.

मंडन n. embellishment, orna-
ment. 2, 384.

मंडप m. a temporary shed or
hall erected on festive occa-
sions. 2, 143.

मंडल 1) n. a circle, a globe, a
ball. 2, 387. 2) the disk of the
sun or moon. 1, 44. 3) the
halo round the sun. 1, 41. 4)
an assembly, a multitude. 4,
2. 5) मंडली f. whirling, circular
motion. 1, 77.

मंडलाय n. a sword. 2, 317.
मंडलायोयधारेव Pk. 3, 171.

मंडलिन् m. a polecat. 2, 81.

मंडलेष्ट्र m. the governor of a
province or district. 2, 267.

मंडूक m. a frog. 3, 40, 5, 70.

मति f. intellect, understanding. 2, 179.

मतिमत् adj. intelligent, sensible. 2, 178.

मत्त adj. 1) drunk, inebriated. 2, 231. 2) furious, insane. 2, 65. 334.

मत्तकाशिनी f. a woman of excellent qualities. 2, 334.

मत्तवारणा m. — *apāṣṭraya*. 2, 152.

मत्सरिन adj. insincere, hostile. 2, 191. Māgha 2, 115.

मत्स्य m. a fish. 3, 35. 38.

मत्स्यंडी (corrupted from मधु-
स्यंदी ?) f. granulated sugar. 2, 169.

मत्स्यबंधन 1) n. a fish-hook. 4, 79. 2) मत्स्यबंधनी f. a fish-basket. 2, 439.

मत्स्यबंधिन् m. an angler. 2, 439.

मत्स्यसंघात m. a multitude of fish. 3, 39.

मथित n. buttermilk without admixture of water. 2, 120.

मथिन् (nom. मंथाः) m. a churning stick. 2, 121.

मद् m. 1) the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62. 65. 2) pride, arrogance. 4, 37.

मदन m. love. 1, 32.

मदिरा, मदिरा f. spirituous liquor. 2, 174.

महु m. the diver bird. 2, 95.

महुर m. a sort of fish. 3, 37.

मग्ग n. spirituous liquor. 2, 175.

मधु n. 1) honey. 2, 466. 2) the nectar of flowers. 2, 33. 3) mead, spirituous liquor. 2, 175. 4) m. the month Caitra (March-April). 1, 114.

मधुक n. 1) liquorice root (*glycyrrhiza glabra* Lin.). 2, 460. 2) tin. 2, 17.

मधुकर, मधुप m. मधुमक्षिका f. a bee. 2, 100. 101.

मधुमथन m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

मधुर adj. sweet, pleasing, lovely. 4, 4. 1, 140. 141.

मधुरवाच adj. of gentle or pleasing discourse. 2, 210.

मधुव्रत m. a bee. 2, 100.

मधुसख m. a name of Kāma 1, 32.

मधूच्छिष्ट n. bee's wax. 2, 400.

मध्य n. 1) the middle, the centre. 2, 63. 286. 365. 378. 397. 3, 46. 48. 5, 65. 85. 2) the waist. 2, 362.

मध्यदिन adj. middle, central. 4, 90.

मध्यम 1) adj. middle, central. 4, 90. 1, 109. 2) n. the waist. 2, 362. 3) m. the ruler of a district or province. 2, 267. 4) मध्यमा f. the middle finger. 2, 383.

मध्यमीय adj. middle. 4, 90.

मध्यगुली f. the middle finger. 2, 381.

मधासव m. spirituous liquor. 2, 174.

मनस् n. the mind. 2, 379.

मनसिज, मनसिशय m. love. 1, 32. 33.

मनाक् adv. somewhat, a little. 5, 96.

मनीषा f. intellect, wisdom. 2, 179.

मनीषिन् adj. intelligent, wise. 2, 177.

मनुज, मनुष्य m. man. 2, 176. 1, 115.

मनुष्यधर्मन् m. a name of Kūvera. 1, 78.

मनोभव m. love, affection. 1, 33.

मनोरथ m. a desired object, a wish. 2, 380.

मनोहर adj. captivating charming. 4, 4.

मंतु m. offence, transgression. 4, 64.

मंत्र m. prayer. 2, 262. 5, 84.

मंत्रज्ञ m. a secret agent, a spy.
2, 270.

मंत्रिन् m. a councillor, a minister. 2, 271. 5, 76.

मंथ m. a churning stick. 2, 121.

मथित्वा ज्ञानमथेन वेदाग-
ममहर्षाव । Kulārṇava 2, 10.

मंथनी f. a churn. 2, 162.

मंथर् adj. slow, languid. 2, 232.
Māgha 5, 62. 6, 40. 7, 18. 9, 78.

मंथान m. a churning stick. 2,
121.

मंद् 1) adj. slow, lazy, indolent.
2, 232. 227. 5, 47. 2) dull, stupid.
2, 181. 3) m. one of the three species of elephants.
2, 60.

मंदाकिनी f. the Ganges. 3, 51.

मंदाक्ष n. bashfulness. 2, 412.

मंदार m. the coral-tree (erythrina fulgens). 2, 45. Considered also as one of the five trees in paradise. 1, 135.

मंदिर n. a house. 2, 136.

मंडुरा f. a stable. 2, 141.

मंद्र adj. (of sound) deep, base, low, hollow. 1, 140.

मन्मथ m. love. 1, 32.

मन्या f. the tendon of the trapezium muscle forming the nape of the neck. 2, 361. Comp. Vs. 25, 2. Bhk. 3, 28. 6, 30.

मन्यु m. 1) depression, sorrow. 2) anger. 3) a sacrifice. 5, 60. For the last meaning Kshirasv. gives the hardly apposite example: शतमन्युरिन्द्रः । Comp. Rv. X, 103, 7.

मय m. a camel. 2, 125.

मयु m. — kinnara. 1, 82.

मयूख m. a ray of light. 1, 39.

मयूर m. a peacock. 2, 86.

मरकत n. an emerald. 2, 20.

मरण n. dying, death. 3, 6.

मरिच n. black pepper. 2, 461.

मरीचि m. f. a ray of light. 1, 39.

मरु m. 1) a region destitute of water, a desert. 2, 3, 5, 52. 2) a mountain. 5, 52.

मरुत् m. 1) wind. 1, 75, 100. 2) a god, a deity. 1, 4

मरुत्वत् m. a name of Indra. 1, 54.

मरुद्वर्त्मन् n. the atmosphere. 1, 137.

मर्कट m. 1) an ape. 2, 76, 77. 5, 70. 2) a spider. 2, 101.

मर्त्य m. a mortal, a man. 2, 176.

मर्मन् n. a vital member or organ. 2, 374.

मर्मर m. the rustling of dry leaves. 1, 151. Kum. 3, 31.

मर्यादा f. 1) a limit, a boundary. 2, 104. 2) a shore. 3, 32.

मर्य m. forbearance, patience. 4, 40.

मल्ल n. any sort of impure matter. 3, 15.

मल्लधारिन् m. a Jain mendicant. 2, 190.

मल्लयज्ञ n. sandal wood. 2, 389.

मलिन adj. 1) stained, foul, dirty. 4, 42. 2) brown (*kincid dhūmra*) 2, 97.

मल्लिघुच m. a thief, a robber. 2, 183.

मल्लिमस adj. stained, foul, dirty. 4, 42. Māgha 1, 38.

मल्लिक 1) m. a species of geese with black bills and legs. 2, 97. 2) मल्लिका f. Arabian jasmine. 2, 51. मल्लिकामालाभारिण्योऽभिसारिकाः। Dandin 2, 214. 3) a sort of drinking vessel. 2, 161.

मल्लिकान्न m. a horse marked with white about the eyes. 2, 283.

मसूर m. — *mangalyaka*. 2, 426.

मस्कर m. a bamboo. 2, 49.

मस्करिन् m. a Brahman who, having entered on the fourth order, lives as a mendicant. 2, 254. Bhk. 5, 63.

मस्तक m. n. the skull, the head 2, 363. 5, 61.

मस्तकक्षेत्र m. मस्तिष्क n. the brain. 3, 13.

मस्तु n. the liquid part of curdled milk, whey. 2, 166.

महत् adj. (f. *ti*) great. 4, 14.

महत्त्व n. greatness. 3, 31.

महस् n. a festival. 4, 78.

महाकाल m. 2, 48. 'the name of a plant of the cucurbitaceous order the fruit of which is as beautiful as an orange outwardly, but the pulp resembles cowdung (*trichosanthes palmata*, also *cucumis colocynthus*).' Carey.

महातेजस् m. a name of Skanda. 1, 20.

महात्मन् adj. magnanimous. 2, 201.

महादान n. a great donation, giving different kinds of presents to the priests. 4, 88.

महादेव 1) m. a name of Īiva. 1, 13. 2) महर्देवी f. his wife. 1, 16.

महानन्द m. the great joy ob-

tained by deliverance from further transmigration. 1, 124.

महानस n. a kitchen. 2, 140.

महानिशा f. midnight. 1, 109.

महाप्रलय m. the destruction of the universe at the end of a *kalpa*. 1, 117.

महाबल m. wind, storm. 1, 76.

महामत्स्य m. a large fish, a sea-monster. 3, 37. 38.

महामनस् adj. high-minded. 2, 200.

महामात्र m. an elephant keeper. 2, 70. Hind. *मेहर*. 2) a principal officer of state. 2, 272.

महारजत n. gold. 2, 19.

महारजन n. safflower. 2, 465.

महावृक्ष m. a plant (*euphorbia tortilis*). 2, 42.

महाशालि m. a species of rice. 2, 425.

महाशूद्र m. the cow-herd. 2, 432.

महासेन m. a name of Skanda.
1, 20.

महामाया m. a principal artery of the body. 3, 12.

महिला f. a woman. 2, 327.

महिष 1) m. a buffalo. 2, 72.
2) महिषी f. the anointed wife of a king. 2, 325.

महिषाक्ष m. a kind of bdellium. 2, 465.

मही f. the earth. 2, 1.

महीभूत m. a mountain. 2, 56.

महेच्छ adj. of lofty aspirations, high-minded. 2, 200.

महोत्त m. a large bull. 2, 110.
Rgh. 4, 22. Mā ha 5, 63.

महोत्पल n. a lotus. 3, 57.

महोत्साह, महोद्योग adj. possessing great perseverance. 2, 200.

महोदया f. a name of Kanyakubjā. 2, 132.

महौषध n. dry ginger. 2, 460.

मा f. a name of Lakshmi. 1, 31.

मांस n. flesh, meat. 2, 168. 3, 9.

मांसविक्रयिन् adj. selling meat. 2, 440.

मांसादिन् adj. eating meat. 2, 196.

माक्षिक n. honey. 2, 466.

मागध 1) m. the bard or panyrist, by cast the offspring of a Vaiçya and Kshatriyā. 2, 280. Mann 10, 11. Yv. 1. 94. 2) मागधी f. jasmine (jasminum auriculatum). 2, 50. 3) long pepper. 2, 459.

मांजिष्ठ adj. (f. i) red as the dye made from *manjishthā* 4, 48. कुतस्वच्छाटकः पंलि
मांजिष्ठः । Kāçikh. 13, 84.

माठी f. armour, mail. 2, 304.

माढि f. the vein of a leaf. 4, 98.

माणवक m. 1) a lad. 2, 347. 2) a necklace of twenty or sixteen strings. 2, 407.

माणिमंथ n. salt brought from the mountain Manimantha. 2, 459.

मातंग m. 1) an elephant. 2, 59. 2) a man of a barbarian tribe. 2, 443.

मातरिश्मन् m. wind. 1, 76.

मातलि m. the charioteer of Indra. 1, 61.

मातृ f. 1) a mother. 2, 349. 1, 119. 2) a mystic deity, representing the energy of the principal gods. 1, 17. Seven or eight are enumerated. Oxf. Catal. p. 191. 184. ब्रह्माणी वैष्णवी रौद्री वाराही नारसिंहिका । कौमारी चापि मातुंद्री चामुंडा चैव चंडिका ॥ Kāçikh. 83, 33. ब्राह्मी मातृशरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा । वाराही च तथेन्द्राणी चामुंडा सप्त मातरः ॥ Comm. on Bhuvaneçvaristotra.

मातृमुख, मातृशासित m. a blockhead, a fool. 2, 222. 181.

मात्र 1) n. a small quantity, a particle. 4, 3. Rather मात्रा f. Comp. Manu 1, 16. 19. 27. Rgh. 3, 11, etc. 2) मात्रा f. substance, property. 5, 10. Bhk. 5, 62.

माधव 1) m. the month Vaiçākha (April-May). 1, 114. 2) a plant (gaertnera racemosa). 2, 53. Also माधवीलता. धिवारुं केचिदेच्छति माधवीलतया तरोः । Bhavi-shyottara ch. 113.

माधवक m. माधीक n. spirituous liquor. 2, 174. 175.

मान m. pride. 4, 37.

मान n. measure. 5, 19.

मानव m. man in general. 2, 176.

मानस 1) adj. (f. i) mental. 1, 90. 2, 380. 4, 88. 2) n. the mind. 2, 379.

मानसौकस् m. a goose or swan. 2, 96.

मानुष m. man. 2, 176.

मांश n. invalidity, sickness.
2, 445.

मापत्य n. a name of Kāma.
1, 34.

माया f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55.

मायाविन्, मायिक, मायिन्
adj. illusive, deceitful. 2, 194.

मायु m. bile. 2, 450.

मार m. a name of Kāma. 1, 32.

मारजित् m. a Buddha. 1, 85.

मारण n. killing, slaughter. 2,
322.

मारिष m. (in dramatic poetry)
a venerable person. 1, 99.

मारुत m. wind. 1, 75.

मार्ग m. 1) searching. 5, 21. 2)
a road, a way, a path. 2, 105.

मार्गण m. an arrow. 2, 311.

मार्गणक m. a suppliant, a
beggar. 2, 204.

माज्जार m. a cat. 2, 81.

मार्तण्ड m. the sun. 1, 35.

मार्ष्टि f. smearing the person
with oily or fragrant substan-
ces. 2, 385.

माल 1) m. pl. the name of a
barbarous tribe. 2, 444. 2)

माला f. a row, a series. 1,
59. 3) a wreath, a garland.
2, 397.

मालती f. great-flowered jas-
mine. 2, 50.

मालाकार, मालिक m. a
flower-seller. 2, 434.

मालूर m. a tree (crataeva re-
ligiosa). 2, 39.

माल्य n. a wreath, a garland.
2, 397.

माषीण, माष्य n. a field of
kidney-beans. 2, 8.

मास m. a month of thirty days.
1, 113.

मासार्ध n. (against P. II, 2, 2.
Comp. Kum. 1, 51.) a half-
month. 5, 63.

माहिष adj. (f. i) of a buffalo.
4, 79. माहिषं वपुराददे Kā-

- cikh. 72, 22. त्यक्ता माहिषं
 वैषं 72, 27.
- माहेयी f. a cow. 2, 113.
- मितंपच adj. niggardly, avari-
 cious. 2, 192. Bhk. 6, 97. Comp.
kimpacāna.
- मित्र 1) n. a friend. 2, 273. 2)
 m. the sun. 1, 37.
- मिथस् adv. mutually, recipro-
 cally. 4, 35. 1, 150.
- मिथिला f. the residence of
 king Janaka, an ancient city
 in the province of Tirhut. 2,
 132.
- मिथुन n. a couple, male and
 female. 4, 15.
- मिथ्या adv. falsely. 1, 144.
- मिथ्याचर्या f. hypocrisy. 4, 55.
- मिष n. a sham, a disguise, a
 trick. 4, 24. शंभारक्षणे रश्चु-
 भिवेण गच्छति वह्निर्गंगा-
 तरंगावलिः। Rasatar. 5, 13.
- मिष्टान्न n. savoury food, a dain-
 ty dish. 2, 166.
- मिहिका f. frost. 3, 28.
- मिहिर m. the sun. 1, 36.
- मीन m. a fish. 3, 35.
- मीमांसा f. investigation, dis-
 cussion, especially the in-
 vestigation of the Veda (*veda-
 vākyavicāra*) in so far as it en-
 joins religious duties (*pūrva*),
 or leads to a knowledge of
 the one deity (*uttara*). 1, 10.
 Brihadār. I, 5, 21: अथातो
 व्रतमीमांसा, 'now, therefore,
 the investigation of religious
 obligations'. Çaṅkara: उपास-
 नकर्मविचारणा.
- मुकुट n. a crest, a diadem. 2,
 410.
- मुकुंद m. Vishṇu or Kṛishṇa.
 1, 21.
- मुकुर m. a looking-glass. 2, 400.
- मुकुल m. n. an opening bud.
 2, 31.
- मुक्ता f. a pearl. 3, 42. मुक्तागुण
 m. an excellent pearl. 5, 12.
- मुक्तामुक्त adj. (a weapon) which
 may be either hurled or kept

- in hand, as a club. 2, 307. 308.
 यंत्रमुक्ते पाणिमुक्ते विमुक्ते
 मुक्तधारिते । अस्त्राचार्यो
 निरुद्देगः कुशलश्च विशि-
 ष्यते ॥ Matsyap. 202, 40.
 मुक्तास्फोट m. a pearl-oyster.
 3, 42.
 मुक्ति f. 1) giving up, abandon-
 ing. 5, 49. 2) release from
 further transmigration. 1, 124.
 मुख n. 1) the fore-part or front
 in general. 5, 46. Of arrows,
 the head. 2, 314. Comp. यस्या
 इष्वा अयो मुखं । Rv. VI, 75,
 15. 2) the face, the mouth.
 2, 363. 369. 3) the entrance
 into a building, a market-
 place, etc. 2, 134.
 मुखंडी f. a sort of weapon. 2,
 321.
 मुखपूरण n. a mouthful. 4, 100.
 मुखर adj. foulmouthed. 2, 222.
 मुख्य adj. chief, principal. 4,
 5, 2, 334.

- मुञ्ज m. a sort of grass (saccha-
 rum munja Rox.). 2, 36
 मुंड 1) n. m. the (bald) head.
 2, 363. 2) मुंडा f. a female
 beggar. 2, 332.
 मुंडन n. shaving. 4, 36.
 मुद् f. joy, delight. 1, 123.
 मुद्ग m. a sort of kidney-bean
 (phaseolus mungo). 2, 7.
 मुद्गर m. a hammer. 2, 320.
 मुधा adv. in vain, to no pur-
 pose. 4, 75.
 मुनि m. 1) a holy man who has
 made the vow of silence, an
 inspired saint. 2, 257. 5, 49.
 2) an ascetic. 2, 189. 143.
 This word is more likely to
 be connected with *mūka*, than
 with *man*.
 मुञ्ज m. a small drum. 1, 97.
 मुरारि m. Vishṇu or Kṛishṇa.
 1, 21.
 मुशलिका f. the house-lizard.
 2, 79.
 मुशतिन् m. a name of Bala-
 deva. 1, 28.

मुष्क m. a testicle. 2, 368.

मुष्टि f. m. 1) the fist, the closed hand. 2, 368. 382. 2) the hilt of a sword. 2, 318.

मुष्टिक m. a goldsmith. 2, 433.

मुस्तक m. a plant (cyperus rotundus Lin.). 2, 467.

मुहुर्भाषा f. saying over again, tautology. 1, 150.

मुहुस् adv. several times, repeatedly. 4, 39. 5, 90.

मूक adj. dumb. 2, 454.

मूढ adj. confused, foolish, stupid. 2, 181.

मूर्ख m. a fool, a blockhead. 2, 181. 5, 56.

मूर्हा f. stupor, loss of consciousness. 5, 53.

मूर्ति f. shape, figure, body. 2, 355.

मूर्धन m. the hair of the head. 2, 375.

मूर्धन् m. the head. 2, 363.

मूर्धपिंड m. either of the

globes on the forehead of an elephant. 2, 61.

मूर्धवेष्टन n. a turban. 5, 10.

मूर्धाभिषिक्त m. a king. 2, 266.

मूल n. a root. 2, 28. 5, 23.

मूलीकर्मन् n. sorcery practised with charmed herbs or roots. 4, 31.

मूल्य n. price, wages. 4, 43. 5, 49.

मूषक m. a mouse. 2, 80.

मृग m. 1) any quadruped. 5, 30. 2) the spots on the moon, represented as a hare. 1, 44. Hence the moon is called मृगधर, Māgha 9, 34. 3) one of the three divisions of elephants. 2, 60. For a long, but not precise description of all three species, see the 78. chapter of the Çārngadh. Paddhati. 4) a deer, an antelope. 2, 75.

मृगजालिका f. a snare for catching beasts. 2, 442.

मृगदंश m. a dog. 2, 126.

मृगधूर्तक m. à jackal. 2, 74.

मृगनाभि m. musk. 2, 389.

मृगपति m. a lion. 2, 59.

मृगमद् m. musk. 2, 389.

मृगया f. hunting, chase. 2, 280.

मृगयु m. a huntsman. 2, 441.

मृगरिपु m. a lion. 2, 59.

मृगव्य n. hunting, the chase. 2, 280. 127.

मृगांक m. the moon. 1, 43.

मृगारि m. a tiger. 2, 71.

मृड m. a name of Çiva. 1, 13.

मृडानी f. the wife of Mṛida. 1, 15.

मृणाल n. the creeping root of a lotus. 3, 60.

मृत adj. dead. 3, 7.

मृतस्नान n. — *apasnāna*. 3, 17.

मृत्तिका f. clay, earth. 2, 4.

मृत्यु m. death. 3, 6. 5, 83.

मृत्ता, मृत्स्ना f. excellent soil.

2, 4. गंगातटोद्भवा मृत्स्ना
Kāçikh. 28, 98.

मृद् f. clay, earth, soil. 2, 4.

मृदंग m. a small drum. 1, 97.

मृद्गांड n. an earthen vessel.
5, 4.

मृद्दीका f. the vine. 2, 38.

मृध n. war, battle. 2, 298.

मृषा adv. falsely. 1, 144. Yv. 1,
66. 2, 75. 3, 285—287.

मेकलकन्या f. a name of the
Narmadā river. 3, 52.

मेखला f. 1) a girdle, a zone.
2, 405. 2) the loins (?). 5, 38.

मेघ m. a cloud. 1, 58.

मेघतिमिर n. darkness pro-
duced by clouds in the sky.
1, 59.

मेघपुण्य n. water. 3, 26.

मेघवह्नि m. a flash of light
proceeding from a cloud.
1, 70.

मेघवाहन m. a name of Indra
1, 54. Māgha 13, 18.

मेचक 1) adj. black. 4, 49. Māgha
6, 26. 2) m. the eye in the fea-

thers of a peacock's tail.
2, 87.

मेढि m. = *khalevāli*. 2, 423.

मेढीभूतस्तु (viz. *Dhruvo*) वै
सर्वान्वायुपाशैर्नियंत्रितान्।

आकल्पं तत्पदं तिष्ठन्आ-
मयन् ज्योतिषां गणान् ॥

Kāçikh. 21, 80.

मेढ्र m. the penis. 2, 359.

मेढ m. a ram. 2, 124.

मेदस् n. the serum or lymph
of the flesh. 3, 13. Schol.
mānsarasa.

मेदिनी f. the earth. 2, 1.

मेधा f. understanding, wisdom.
2, 179.

मेधाविन् adj. intelligent, wise.
2, 178.

मेध्य adj. ritually pure. 1, 132.

मेनका f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.

मेनकात्मता f. a name of Pār-
vatī. 1, 16.

मेरु m. the name of a fabulous

mountain in the centre of the
seven continents, the Indian
Olympos. 1, 135. 136. The
name, as far as I know, oc-
curs first in the *Upādisūtras*.

मेष m. a ram. 2, 124.

मेहून n. the penis. 2, 359.

मैत्रावरुण m. a name of Vāl-
mīki. 2, 257.

मैत्री f. friendship. 4, 21.

मैथुन n. 1) pairing. 2) sexual
intercourse. 5, 52.

मैरेय n. a sort of spirituous
liquor. 2, 175. मैरेयं धातकी-
पुष्यगुडधान्यान्नसंस्कृतं । Mā-
dhava cited by RM.

मोक्ष m. 1) liberation from in-
dividual existence. 1, 124.
2) a plant (*bignonia suaveo-
lens*). 5, 26.

मोघ adj. useless, purposeless,
vain. 4, 75.

मोचा f. the plantain or banana
tree (*musa sapientum*). 2, 37.

मोह m. 1) stupor, loss of con-

sciousness. 2) bewilderment, folly. 5, 53.

मोहन n. sexual intercourse. 2, 414. Māgha 6, 76. 10, 83.

मौकलि m. a raven. 2, 91.

मौक्तिक n. a pearl. 3, 42. 2, 408.

मौख n. folly. 5, 53.

मौद्ग्रीन n. a field of *mudgas*. 2, 7.

मौन n. taciturnity, silence. 5, 97.

मौर्वी f. a bow-string. 2, 309.

मौलि m. the head. 2, 363.

मौहूर्तिक m. an astrologer. 2, 248.

म्लान adj. foul, dirty. 4, 42.

म्लिष्ट adj. (of speech) indistinct. 1, 141. अम्लिष्टनाद् Bk. 9, 17. Comp. Lat. *blaesus*.

म्लेच्छ n. a barbarian, a man who talks any language but Sanskrit. 2, 444. Comp. Cat. Br. III, 2, 1, 24.

य.

यकृत् n. the liver. 3, 13.

यक्ष m. 1) a name of Kuvera. 1, 79. 2) a sort of friendly demon in attendance on Kuvera. 1, 87.

यज्ञमान m. one who institutes a sacrifice. 2, 265.

यज्ञ m. a sacrifice. 2, 259.

यज्ञांत m. the conclusion of a sacrifice. 2, 262.

यज्वन् m. one who performs

the sacrifices prescribed by the Veda. 2, 265.

यत n. spurring or guiding an elephant with the feet. 2, 67.

यति m. 1) an ascetic, a devotee. 2, 189. 2) the Brahman who has entered on the fourth order, when, casting off all worldly shackles, he lives as a religious mendicant. 2, 238. 239.

यथाकामिन् adj. acting according to one's own will, independent. 2, 224.

यथातथ्यं adv. agreeably to truth. 1, 144.

यथार्थवर्ण m. a spy, a secret agent. 2, 270.

यथाविधि adv. duly. 2, 243.

यथोद्धत adj. silly as a child, stupid. 2, 181.

यदृक्का f. following one's own impulse, self-will, spontaneity. 4, 89.

यद्वविष्य adj. believing in the power of fate. 2, 222.

यद्दद् adj. talking no matter what. 2, 222.

यंत्रमुक्त adj. (a weapon) thrown by any kind of machine. 2, 308.

यम 1) m. the ruler of the subterranean world, and regent of the south quarter. 1, 72. 100. 5, 70. 83. 2) n. a pair, a couple. 4, 15.

यमल n. a pair. 4, 15.

यमुना f. the Jumna river. 3, 52.

यव m. barley. 2, 430.

यवस m. grass for fodder. 2, 36.

यवागृ f. rice-gruel. 2, 165.

यव्य n. a field of barley. 2, 8.

यशस् n. splendour, glory, renown. 1, 153.

यष्टि m. f. 1) a pole, a staff. 4, 41. 2) a club, a mace. 2, 308. 321. 3) a string (of pearls). 2, 407.

यष्टिमधु n. — *madhuka*. 2, 460.

यष्ट m. one who performs a sacrifice. 2, 265.

याग m. a sacrifice. 2, 259.

याचक m. a petitioner, a beggar. 2, 204.

याचना, यात्रा f. a petition, a request. 2, 205.

यात n. guiding an elephant with a hook. 2, 67.

यातना f. torment. 3, 4. 5, 80.

यातयाम adj. one who has run the race of life, aged, old. 2, 348. Bhk. 5, 39.

यातु n. यातुधान m. an evil spirit, a Rākshasa. 1, 73.

यातृ f. a husband's brother's wife. 2, 353.

यात्य m. a spirit subject to the torments of hell. 3, 3.

यात्रा f. 1) a march, an expedition. 2, 297. 2) — अनुवृत्ति. 5, 33.

यादस् n. a sea-monster, *κῆτος*. 3, 34.

यादसां नाथ m. a name of Varuṇa. 1, 74.

यान n. a vehicle, any means of conveyance. 2, 294.

याप्ययान n. a litter, a palanquin. 2, 295.

याम m. a watch of three hours, the eighth part of a day and night. 1, 106.

याभिनी f. the night. 1, 107.

याम्य adj. belonging to Yama. 1, 101.

यायनूक m. a performer of frequent sacrifices. 2, 265. Bhk. 2, 20. यायनूका वसंत्यत्र यज्ञ-

विद्याविशारदाः । Kāçikh. 10, 27. 3, 95. 52, 35. 80, 17.

यावक m. lac. 2, 400.

युक्त adj. adapted, suitable, fit, proper. 4, 61. 5, 94.

युग n. a pair, a couple. 4, 15.

युगकीलक m. the pin of a yoke. 2, 420.

युगंधर n. the pole of a carriage. 2, 292.

युगल n. a pair, a couple. 4, 15.

युगांत m. the end of the four ages, at which the world is destroyed. 1, 117.

युग्म n. a pair, a couple. 4, 15.

युग्य n. a vehicle. 2, 294.

युद्ध n. a fight, a battle, war. 2, 298. 291. 4, 76. 5, 4.

युध् f. war, battle. 2, 298.

युयु m. a horse. 2, 281. Probably, a misspelling of युयु.

युवन् 1) adj. (f. युवति or युवती) young. 2, 348. 2) युवति f. a young woman. 2, 327.

यूथ n. a flock, a herd. 4, 1.

यूथिका f. jasmine (*jasminum auriculatum*). 2, 50.

योक्त्र n. the thongs by which a beast of burden is attached to the pole of a vehicle. 2, 420. Rv. III, 33, 13. V, 33, 2. Çatap. Br. I, 3, 1, 13, etc.

योग्यता f. fitness. 2, 109.

योग्या f. military exercise, drill. 2, 315.

योग्यारथ m. a carriage employed at military exercise. 2, 290.

योनि m. f. pudendum mulieb. 2, 359. 5, 76.

योषा, योषित् f. a woman. 2, 326.

र.

रंहस् n. speed, velocity. 2, 288.

रक्त 1) adj. red. 4, 48. 2, 282. 3, 58. 2) n. blood. 3, 10. 3)

रक्ता f. one of the seven tongues of fire. 1, 68.

रक्तशालि m. a red species of rice. 2, 425.

रक्तम्याम adj. dark red. 4, 52.

रक्ताक्ष m. a buffalo. 2, 72.

रक्षस् n. a malignant demon, in continual war with gods and men. 1, 73. 5, 4.

रक्षा f. ashes. 1, 69.

रक्षिवर्ग m. a bodyguard. 2, 278.

रंकु m. a species of deer. 2, 75.

रंग m. a dancing place, a stage. 1, 97.

रंगाजीव m. a painter. 2, 436.

रचना f. disposing, arranging in general, as that of flowers in a garland, of the parts of a literary composition, of troops in a particular order, etc. 4, 45. 5, 9.

रजक m. a washerman. 2, 438.

रजत n. 1) silver. 2, 17. 5, 5. 2) a necklace. 5, 5. Kshtrasv. on Am. III, 4, 82. reads *ra-jatam hemni*.

रत्ननिकर m. the moon. 1, 43.

रत्ननी f. the night. 1, 107. 106.

रत्ननीमुख n. the beginning of the night. 1, 109.

रत्नस् n. 1) dust. 2, 288. 33. 5, 23. 2) the menses. 2, 329.

रत्नस्वल्ता f. — *udakyā*.

रत्नोद्धरणधारिन्. 2, 189.

रज्जु f. a cord, a rope. 2, 442.

रण n. war, battle. 2, 298. 5, 32. 41.

रणरणक n. longing, regretting. 4, 57. उत्कंठा संतापो

रणरणको जागरस्तनोस्तनु-
ता । फलमिदमहो मयाप्तं
सुखाय मृगलोचनां दृष्ट्वा ॥
Sarasvatik. 3, 7.

रतकूजित n. — मणित. 2, 414.

रतार्थिन् adj. concubitus appetens. 2, 330.

रति f. 1) love. 1, 91. 2) sexual intercourse. 2, 414. 5, 42. 3) the wife of Kāma. 1, 34.

रतिपति m. a name of Kāma. 1, 32.

रत्न n. a gem, a jewel. 2, 21. 409. 5, 64.

रत्नगर्भा f. the earth. 2, 2.

रत्नसानु m. the mountain Meru. 1, 136.

रत्नाकर m. the ocean. 3, 30.

रत्नि m. f. the distance from the elbow to the end of the closed fist, taken as a measure. 2, 381. This word has been forged by a false etymology of *aratni*, just so as *sura* from *asura*.

रथ m. a carriage. 2, 289.

रथकार m. a coachmaker, a carpenter. 2, 432.

रथगोपन n. — *varūtha*. 2, 294.

रथांग 1) n. (mss. m.) any part of a carriage. 2, 293. 2) a wheel. 2, 292. 3) m. the ruddy goose. 2, 89.

रथांगपाणि m. Vishṇu or Krishna. 1, 22.

रथावयव m. a part of a carriage. 5, 66.

रथिन् m. one who rides in a carriage. 2, 235.

रथ्या f. a carriage-road. 2, 134.

रद, रदन m. a tooth. 2, 372.

रदिन् m. an elephant. 2, 59.

रंध्र n. a rent, a flaw, a hole. 3, 2, 5, 49.

रमण 1) m. a lover, a husband. 2, 342. 2) रमणी f. a woman. 2, 327.

रंभ 1) m. a staff, a stick. 4, 41. Rv. VIII, 45, 20. 2) रंभा f. the plantain or banana tree (musa sapientum). 2, 37. 3) the name of an Apsaras. 1, 88.

रय m. 1) a stream, a current. 3, 47. 2) speed, velocity. 2, 288.

रक्षक m. a woollen blanket. 2, 396.

रव m. sound or noise in general. 1, 138. 139. 5, 55.

रवण m. a camel. 2, 125. Māgha 12, 9.

रवि m. 1) the sun. 1, 35. 5, 34. 53. 2) a mountain. 5, 53.

रश्मि m. 1) a bridle, a rein. 2, 287. 420. 2) a ray of light, or light in general. 1, 38. 65.

रस m. 1) any kind of fluid or liquid. 2) melted butter. 3) quicksilver. 4) semen virile. 5, 75. 5) poison. 3, 24. 5, 73. 6) a constituent part of the body. s. 5. dhātu. 5, 71. 75. 7) taste, flavour. 8) affection. 5, 75. 9) a sentiment in poetry, of which nine are enumerated. 1, 90. 92. 5, 75.

रसज्ञा f. the tongue. 2, 366.

रसना f. 1) the tongue. 2, 366. 2) a girdle. 2, 405.

रसवती f. a kitchen. 2, 140.

रसा f. the earth. 2, 1.

रसातल n. hell. 3, 1.

रहस्य n. 1) secrecy. 5, 51. 2) sexual intercourse. 2, 414. 3) adv. secretly. 4, 23.

रहस्य 1) adj. secret. 4, 23. 2) n. the recondite part of the Veda, the doctrine of the Upanishads. 1, 9. Manu 2, 140. 165.

रहित adj. deprived. 2, 331.

राका f. 1) full moon. 1, 112. 2) a girl who has arrived at the age of puberty. 2, 333.

राक्षस m. — *rakshas*. 1, 73. 87.

राम m. affection. 5, 75.

राज् m. a king. 2, 266.

राजधानी f. a royal residence, a capital. 2, 131.

राजन् m. 1) a king. 2, 266. 135. 325. 2) the moon. 1, 42. 3) राज्ञी f. a queen. 1, 98.

राजन्य m. a man of the regal and military cast. 2, 266.

राजयक्ष्मन् m. pulmonary consumption. 2, 447. Māgha 2, 96.

राजराज m. a name of Kuvera. 1, 79.

राजवाह्य m. a royal elephant. 2, 69.

राजसर्प m. a large species of serpent. 3, 21.

राजसर्षप m. black mustard. 2, 426.

राजसूय m. a sacrifice performed by a king who has obtained universal empire. 2, 267.

राजहंस m. a flamingo. 2, 97.

राजिका f. black mustard. 2, 426.

राजित m. a sort of snake. 3, 21.

राज्ञी f. a row, a range. 4, 36.

राज्ञीव 1) m. a sort of fish. 3, 37. Manu 5, 16. 2) n. a lotus. 3, 58.

राठा f. splendour, beauty. 2, 10.

रात्रि f. the night. 1, 108. 109.

राडांत m. a demonstrated conclusion, an established doctrine, a dogma. 1, 10.

राम 1) adj. black. 4, 49. 2) white. 5, 22. 3) m. a name of Baladeva. 1, 29. 4) रामा f. a woman. 2, 326.

रामठ m. asafoetida. 2, 462.
 राशि m. a heap, a mass. 4, 1.
 रासभ m. an ass. 2, 125.
 राहु m. the ascending node.
 1, 49.
 राहुसंस्पर्श m. an eclipse. 1, 41.
 रिक्त adj. empty. 4, 92.
 रिक्थ n. = ऋक्थ. 5, 58.
 रिपु m. an enemy. 2, 300.
 रिष्ट n. 1) misfortune. 2) sin.
 5, 18.
 रिष्टताति adj. causing happiness, auspicious. 2, 185. There is reason to doubt that *rishta* ever meant *kshema*.
 रिष्टि f. m. a sword. 2, 317.
 रीढा f. slight, contempt. 4, 30. तपस्विरीढाकारी Pk. 5, 67. सरीढ पुनरथाह Kā-ṣṭkh. 76, 49.
 रीति f. brass. 2, 15.
 रुक्म n. gold. 2, 18.
 रुच f. 1) light, 1, 65. 2) a ray of light. 1, 38.

रुचक m. — *saurarcala*. 2, 462.
 रुचि f. 1) a ray of light. 1, 38. 2) wish, desire. 4, 25.
 रुचिर adj. pleasing, handsome. 4, 4.
 रुच्य m. a lover. 2, 342.
 रुज्, रुजा f. sickness, disease. 2, 445.
 रुड m. a headless trunk. 3, 8.
 रुदित n. crying, lamenting. 3, 17.
 रुद्र m. 1) a name of Īiva. 1, 11. 5, 2. He is the regent of the north-east quarter. 1, 100. 2) adj. (?) great, large. 4, 14.
 रुद्राणी f. the wife of Rudra. 1, 15.
 रुधिर n. blood. 3, 10. 5, 44.
 रुमा f. a salt-pit. 2, 14.
 रुरु m. a species of deer. 2, 75.
 रूप n. 1) shape, form, figure. 5, 79. 2) a beast. 5, 30.
 रूपाज्ञावा f. a harlot. 2, 335.
 रूप्य n. silver. 2, 17. 1, 81.

द्रुषित adj. crushed, pounded
(?). 4. 83.

रेखा f. a line. 2, 386. 362.

रेणु m. f. dust. 2, 288.

रेतस् n. semen virile. 3, 16.

रेफस् adj. base, vile, contemptible. 2, 182.

रेवतीरमण m. a name of Baladeva. 1, 29.

रेवा f. the Narmadâ river. 3, 52.

रै f. 1) property, wealth. 1, 80.
2) gold. 2, 18.

रोक n. an aperture, a hole.
3, 2.

रोग m. disease, sickness. 2,
445. 225.

रोगित adj. diseased. 2, 127.

रोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

रोदन n. tears. 2, 364.

रोदस् f. du. (nom. रोदसी or
रोदस्यौ), रोदसी f. sg. heaven
and earth. 1, 121.

रोधस् n. a bank, a shore. 3, 45.

रोधोवप्र m. 3, 44.

रोष m. an arrow. 2, 311.

रोमन् n. the hair of the body.
2, 369. 394.

रोमविकार, रोमहर्ष, रोमांच,
रोमोद्गम m. erection of the
hair of the body. 3, 29.

रोष m. wrath, anger, passion.
2, 207.

रोषण adj. passionate, angry.
2, 206.

रोहणदुम m. the sandal tree.
2, 389.

रोहिणी f. a cow. 2, 113.

रोहिणीवल्लभ m. the moon. 1, 42.

रोहित 1) n. the rainbow appearing
in a straight form. 1, 57. 2) a fish
(cyprinus ro-hita Ham.). 3, 37.

रोहिताश्व m. a name of Agni.
1, 64.

रौद्र 1) m. the terrible sentiment
in poetry. 1, 92. 2) n.
hot weather, heat. 1, 40.

रौहिणेय m. 1) a name of Baladeva.
1, 29. 2) the planet Mercury.
1, 46.

ल.

लक्षणा n. a sign, a mark, a characteristic. 1, 45.

लक्ष्मणा f. the female of the Indian crane. 2, 89.

लक्ष्मन् n. — लक्षणा. 1, 45. 5, 69.

लक्ष्मी f. (nom. *is*) 1) the goddess of prosperity and wife of Vishnu. 1, 31. This word occurs first Rv. X, 71, 2. 2) beauty. 5, 27.

लक्ष्य n. an archer's mark, a butt. 2, 313. 316.

लगुड m. a stick, a staff. 4, 41.

लग्न m. an elephant in rut. 2, 65.

लग्नक m. a surety, a bondsman. 2, 225.

लघु adj. quick, swift. 4, 12.

लघुकुस्त adj. a dead shot. 2, 316.

लज्जा f. shame, bashfulness. 2, 412.

लैचा f. a bribe. 2, 279. According to HC. also m.

लता f. 1) a climbing plant. 2, 25. 2) — *vāsanti*. 2, 53.

लतोद्गम m. the upward climbing of a creeper. 2, 29.

लपन n. the mouth. 2, 363.

लब्धवर्ण adj. lettered, skillful. 2, 177. सुभाषितलब्धवर्ण. Pk. 5, 47.

लब्धि f. receiving, obtaining. 5, 58.

लंपट adj. hankering after, addicted to. 2, 198. परस्त्रीलंपट Brahṃavaiv. II, 55, 30. कर्णिको णिविपाठनलंपटो हरिः Pk. 4, 189.

लंबोदर m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

लय m. equal time in music and dancing. 1, 94.

ललना f. a woman. 2, 327.

ललाट n. the forehead. 2, 370. 63. 376.

ललाटपट्ट n. the plate of the

forehead, a poetical expression (like *kapolaphalaka*) for the forehead itself. 2, 386.

ललाटपद्मस्याभादर्धचंद्रनिभं विभोः। Pk. 4, 50. Also ललाटपरिका, *ibid.* 5, 32.

ललाटिका f. a coloured mark on the forehead. 2, 386. Kum. 5, 55.

ललाम (or ललामन्) 1) n. a mark or sign. 2) a mark on the forehead. 3) an ornament, beauty. Rgh. 5, 64. Māgha 4, 28. 4) a flag, a banner. कपिललामो ऽर्जुनः Kshir. 5) a tail. 6) a horn (?). 7) power, dignity. 8) eminence. वृषललामः Kshir. 9) m. a horse. 5, 69.

ललामक n. a wreath of flowers worn on the forehead. 2, 398.

ललित n. gracefulness of gait. 1, 89. सकलांगसमीचीनभूषणविन्यासो ललितं Ra-satar. 6, 14.

लव m. a bit, a small part, a little. 4, 3. अश्रुलव Rgh. 15,

97. लवमपि लवगे न रमते Sarasvatik. 1.

लवण adj. salt. 5, 75.

लवणाकर m. a salt-pit. 2, 14.

लवणोत्तम n. river-salt. 2, 459.

लवणोदक n. salt-water. 2, 167.

लवित्र n. a sickle. 2, 422.

लव्हरी f. a surge, a billow. 3, 31.

लक्षा f. lac, a red dye. 2, 400. 5, 37.

लांगल n. a plough. 2, 420. Rv. IV, 57, 4.

लांगलपद्मि f. the track made by the ploughshare. 2, 421.

लांगूल n. a tail. 2, 286. 3, 23. 5, 69.

लाज m. pl. parched grain. 2, 430. Rgh. 2, 10. 4, 27. Kum. 7, 69. 80.

लाङ्घन (corrupted from लक्षणा) n. a mark, a stain, a spot. 1, 27. 44. 45. 2, 283. 5, 34.

लात्स 1) adj. longing or craving for. 2, 198. Kum. 7, 56.

- Māgha 4, 6. 2) लालसा f. the longing of a pregnant woman. 2, 343.
- लास्य n. a dance, in which the emotions of love are mimically represented. 1, 93.
- लिंग n. the phallus. 5, 80.
- लिंगवृत्ति m. one who wears the symbols of sanctity for selfish purposes, a religious hypocrite. 2, 250.
- लिङ्गिन् m. an ascetic. 2, 189.
- लिपि f. 1) the line of a letter. 2) a line of writing. 4, 43.
- लिपिकर m. a writer a copyist. 2, 431.
- लिपिसंख्या f. the number of written characters. 5, 58.
- लिप्सा f. wishing to obtain, desire. 2, 209. 5, 57.
- लिप्सु adj. desiring to obtain, covetous. 2, 208.
- लीला (corrupted from क्रीडा) f. playful imitation of a lover's manners in his absence. 1, 89.
- लुप्तपद adj. wanting whole words. 1, 142.
- लुब्ध adj. greedy, covetous. 2, 208.
- लुब्धक m. a huntsman. 2, 441.
- लुलाय m. a buffalo. 2, 72.
- लुरविधुतधरित्रीचित्रकायो लुलायः। RM.
- लुलित adj. shaking, trembling. 4, 61.
- लूता f. a spider. 2, 101.
- लून 1) adj. cut, reaped. 2, 422. 2) n. (erroneously for लूमा) a tail. 2, 286.
- लेख 1) m. a deity. 1, 4. 2) लेखा f. a line. 2, 387. 4, 43.
- लेखक m. a writer, a copyist, a secretary. 2, 431.
- लेपक m. a plasterer. 2, 436.
- लेप्य n. plastering, smearing over. 2, 436.
- लेप्यमय adj. (f. i), made of mortar or clay. 2, 338.

लेश m. a small part, a little.
4, 3, 5, 7.

लोक m. 1) the world. 1, 133.
2) people. 2, 58. 129. 5, 8.

लोकपाल m. a king. 2, 266.

लोचन n. the eye. 2, 364.

लोपामुद्रापति m. a name of
Agastya. 2, 258.

लोप्य n. stolen property. 2,
184. Yv. 2, 266.

लोल adj. 1) shaking, movable,
fickle. 4, 10. 2) eager, desi-
rous. 2, 198.

लोलुप, लोलुभ adj. hankering
after, cupidinous. 2, 198.
Māgha 1, 40. 2, 17. 7, 49.

लोष्ठ, लोष्ठक m. a clod of
earth. 2, 421.

लोष्ठभेदन n. a harrow. 2, 421.

लोह n. 1) any metal. 2, 21. 5,
71. 1, 131. 2) iron. 2, 16.

लोहकार m. a smith. 2, 433.

लोहल adj. speaking indis-
tinctly. 2, 232.

लोहित 1) adj. (f. *ni*, or *tā*)
red. 4, 48. 2) n. blood. 3, 10.
3) लोहिनी f. (in erotic poe-
try) the rose-red lady. 4, 53.

लोहितचंदन n. saffron. 2, 388.

लोहितांग m. the planet Mars.
1, 46.

लौल्य n. fickleness, unstead-
iness. 2, 244.

व.

वंश m. 1) a bamboo. 2, 49. 2)
the spine. 5, 17. 3) race, fa-
mily. 2, 241.

वंशांकुर m. the shoot of a bam-
boo. 5, 42.

वक्र m. a crane. 2, 95. 5, 21.

वकुल m. a tree (*mimusops*
elengi Lin.). 2, 51.

वकोट m. a crane. 2, 95.

वक्त्र n. the mouth, the face. 2,
363.

वक्र 1) adj. crooked. 4, 11. 2) m. the planet Mars. 1, 46.

वक्रसंस्थ adj. placed transversely. 2, 148.

वक्षस् n. the chest, the breast. 2, 372. 368. 398. 1, 27.

वक्षोरुह m. the female breast. 2, 371.

वक्ष्ण m. the iliac region. 2, 368. Yv. 3, 97.

वंग n. tin. 2, 17.

वचनीयता f. ill report. 1, 147.
Comp. Kum. 4, 21. 5, 82.

वचस् n. speech. 1, 139. 150.

वघ्न n. a thunderbolt. 1, 56. 5, 68.

वघ्नज्वाला f. the flash accompanying thunder. 1, 57.

वघ्नधर m. a name of Indra. 1, 52.

वघ्ननिर्घोष m. a thunderclap. 1, 57.

वंचन n. cheating, deceit. 4, 63.

वंतुल m. 1) the ratan. 2, 46. 2) a kind of bird. 2, 99.

वृ m. 1) the Indian fig-tree. 2, 41. 2) a rope. 2, 442.

वृ m. a lad. 2, 347.

वडवा f. a mare. 2, 285.

वडवामुख 1) m. submarine fire. 1, 70. 2) n. hell. 3, 1.

वडिश n. a fish-hook. 4, 79.

वाणिज् m. a trader, a merchant. 2, 416.

वाणिज्य n. वाणिज्या f. trade, traffick. 4, 76.

वत्, a particle expressing 1) surprise, 2) disapproval. 5, 92.

वत्स 1) n. the breast, the chest. 2, 372. 2) m. a calf. 2, 109. 114.

वत्स m. a year. 5, 22.

वत्सकामा f. a cow fond of her calf. 2, 115.

वत्सतर m. a steer. 2, 109.

वत्सनाभ m. a sort of poison. 3, 25.

वत्सला f. a cow fond of her calf. 2, 115.

- वत्सादनी f. — गुडूची. 2, 460.
- वदन n. the mouth, the face. 2, 363.
- वदान्य adj. 1) affable. 2) munificent, liberal. 2, 211.
- वड्डी f. a leather thong. 2, 441. The correct spelling is *var-dhri*.
- वधू f. 1) a woman, a wife. 2, 327. 339. 3, 40. 2) a daughter-in-law. 2, 349.
- वधूरी f. — चिरंटी. 2, 329.
- वन n. 1) a wood, a forest. 2, 55. 3, 32. 2) water. 3, 26.
- वनचर (f. i) adj. living in the forest. 2, 78.
- वनमालिन् m. a name of Krishna. 1, 24.
- वनराज्ञी f. a tract of forest. 2, 56. Rgh. 1, 38. 3, 3. Māgha 12, 29.
- वनवक्त्रि m. a wood on fire. 1, 70.
- वनस्पति m. a tree that bears fruit without any apparent blossom (Manu 1, 47), and a tree in general. 2, 22. 24.
- वनायुज m. a horse of the breed of the Vanāyu country. 2, 284.
- वनाश्रय m. a raven. 2, 91.
- वनिता f. a beloved woman. 2, 327.
- वनीपक m. a beggar. 2, 204.
- वनौकस् m. an ape. 2, 76.
- वंदनमाला f. a festoon suspended across gateways on festive occasions. 2, 146. वडाः प्रतिगृहद्वारं यत्र वंदनमालिकाः । Pk. 4, 7.
- वंदना f. worship, adoration. 4, 91.
- वंदिन् m. a bard, a panegyrist. 2, 280.
- वंदी f. a captive, a prisoner. 4, 74. Kum. 2, 52. 42. 61. This word is borrowed from the Persian *بند*.
- वपन n. shaving. 4, 36.
- वपा f. 1) a gap, a hole. 3, 2. 2) = *medas*. 3, 13.

वपुस् n. the body. 2, 355. 373.

वपु म. a father. 2, 349.

वप्र 1) n. a field. 2, 419. 2) table-land on a mountain. 5, 24.
3) m. n. a rampart. 2, 133.

वमथु म. = *karasikara*. 2, 61.

वम्री f. an ant. 3, 23.

वम्रीकूट n. an ant-hill. 3, 22.

वयस् n. a bird. 2, 82.

वयस्य 1) m. a companion of equal age, a friend. 2, 273.
2) वयस्या f. a female friend. 2, 332.

वर 1) adj. choice, excellent. 4, 4. 2) m. a lover, a bridegroom, a husband. 2, 342.

वरटा f. a goose. 2, 96.

वरण m. a causeway, a bridge. 3, 49.

वरत्रा f. an elephant's girth. 2, 66.

वरयितृ म. a lover, a husband. 2, 342.

वरला f. a goose. 2, 96.

वरस्त्री f. a noble or excellent woman. 2, 334. 392.

वरांग n. cunnus. 2, 359.

वराह म. 1) a cord, a rope. 2, 442. 2) a small shell used as a coin. 3, 42.

वरारोहता f. a high lady. 2, 334.

वराह म. a boar, a hog. 2, 71.

वरिवस्या f. adoration, worship. 1, 129.

वरिष्ठ adj. very large. 4, 14.

वरुण म. the deity of the waters and regent of the west. 1, 74. 100.

ववृथ न. a sort of ledge round a carriage serving as a *protection* against collision. 2, 294.

ववृथिनी f. an army. 2, 302. *Māgha* 12, 77.

वरेण्य adj. superior, excellent. 4, 4.

वर्कर म. any young domestic animal, a kid, a lamb. 2, 123.

वर्ग म. a class, a set. 2, 353.

वर्चस् n. light, lustre. 1, 63.

वर्चस् n. वर्चस्क m. excrements.
3, 15. 5, 49.

वर्जन n. killing. 2, 322.

वर्ण m. 1) colour. 5, 74. 83. 4, 51.
2) splendour, beauty. 3) dress,
decoration. 5, 74. 4) a letter
of the alphabet. 5, 74. 77. 5)
a class, a caste. 5, 74. 2, 237.
6) religious observance. 7)
praise. 8) = *gitakrama*. 5,
74. 9) a coloured blanket for
an elephant, etc. 2, 153. 10)
n. saffron. 2, 388.

वर्णन 1) n. description, expo-
sition. 1, 150. 2) वर्णना f.
praise. 1, 145.

वर्णपुष्प n. the blossom of globe
amaranth. 2, 52.

वर्णिन् 1) m. the religious stu-
dent. 2, 239. 2) वर्णिनी f. a
woman. 2, 326.

वर्तमान adj. at the time being,
present. 5, 94.

वर्तनी f. a road, a path. 2, 105.

वर्ति f. the unwoven threads
of a web of cloth. 2, 396.

वर्तुल adj. round. 4, 68.

वर्त्मन् n. 1) a road, a path. 2,
105. 2) an eyelid. 5, 6.

वर्धकि m. a carpenter. 2, 432.

वर्धन 1) n. cutting. 4, 44. 2) वर्धनी
f. a brush, a broom. 2, 147.
3) a water-jar. 2, 162.

वर्धमान m. 1) a platter, a dish.
2, 160. 2) a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram of like name. 2, 150.

चतुःशालं दक्षिणद्वारहीनं
तु वर्धमानमुदाहृतं । Ma-
tsyap. 241.

वर्मन् n. armour, mail. 2, 304.

वर्मित adj. clad in armour. 2,
305.

वर्य 1) adj. excellent. 4, 4. 2) वर्या
f. a girl who has the privi-
lege of choosing her husband.
2, 328.

वर्वर m. a barbarian. 2, 193.

वर्ष 1) n. m. a year. 2) वर्षा f.
pl. the rainy season. 1, 116.

- वर्षधर** m. a eunuch. 2, 275.
वर्षाभू f. the female frog. 3.
 40. *varshāhū* Vāj. 24, 38.
वर्षुकांबुद m. a rain-cloud. 5,
 40.
वर्ष्मन् n. the body. 2, 355.
वर्ह m. 1) a peacock's tail. 2,
 87. 2) n. a leaf. 2, 30.
वर्हिण m. a peacock. 2, 86.
वर्हिणवाहन m. a name of
 Skanda. 1, 20. = *varhiyāna*.
 Kāçikh. 32, 1.
वलक्ष adj. white. 4, 47. Māgha
 6, 34.
वलभी f. the wooden frame
 of a roof. 2, 148.
वलथ n. a bracelet. 2, 402.
वलथित adj. surrounded. 4,
 27. Gg. 2, 3. 5. 11, 26.
वलीक n. m. the eaves of a
 roof. 2, 148. Māgha 3, 53.
वल्क, वल्कल n. the bark of
 a tree. 2, 28.
वल्गा f. a bridle, a rein. 2, 287.
वल्लु adj. handsome. 4, 4. Rgh.
 5, 68.
वल्लन n. eating. 2, 170.
वल्मीक m. an anthill. 3, 22.
 Yv. 1, 278. 2, 151.
वल्ल m. — *nishpāvaka*. 2, 429.
वल्लकी f. the Indian lute. 1,
 96. Māgha 4, 57.
वल्लभ adj. dear, beloved. 2, 212.
वल्लरी f. a branching footstalk.
 2, 30.
वल्लव m. 1) a cowherd. 2, 432.
 2) a cook. 2, 276.
वल्ली f. a climbing plant. 2, 25.
वल्त्वन्न m. a sort of grass (*sac-*
charum cylindricum). 2, 36.
 Manu 2, 43.
वशा f. 1) a female. 2, 327. 2)
 a barren cow. 2, 114. 3) the
 female elephant. 2, 70.
वशीकरण n. subjecting others
 to one's will by magic rites.
 4, 31.
वषट्कृत adj. (an oblation)

burnt in fire with the exclamation *rashat* ('may he carry it to the gods'). 2, 262.

वष्कयणी f. a cow that has already grown up calves. 2, 114. *Vashkaya* (Rv. I, 164, 5) is, according to Çākatāyana, a calf one year old; *μόςχος, μοσχός*?

वसति f. 1) a Jain monastery. 5, 21. 2) night. 1, 108.

वसंत m. springtime. 1, 113.

वसा f. the lymph or serum of the flesh (*mānsasneha*). 3, 13.

वसु 1) n. wealth. 1, 80. 5, 64. 2) a gem, a jewel. 2, 21. 5, 64. 3) m. a ray of light. 1, 39. 5, 64. 4) a name of Agni. 1, 62. 5, 64. 5) m. pl. a class of gods eight in number, who seem to represent the eight *yāmas* of the day. 5, 64.

वसुदेव m. the father of Kṛishṇa 1, 27.

वसुधा, वसुंधरा, वसुमती f. the earth. 2, 1. 2.

वस्त m. a goat. 2, 122.

वस्ति f. = *varti*. 2, 396.

वस्त्र n. dress, clothes. 2, 393. 395. 5, 85.

वत् m. the shoulder of an ox. 2, 112.

वह्नि m. fire. 1, 62.

वह्निरेतस् m. a name of Çiva. 1, 12.

वा part. 1) or. 2) as if. 5, 87. Māgha 7, 64. **मुखेदोश्चंद्रिका**

वास्य शिशोर्मुग्धस्मितं वभौ । Pk. 4, 18.

वाक्य n. a sentence, speech. 1, 141. 146.

वागुरा f. a snare, a net. 2, 442.

वागुरिक m. one who uses nets for catching deer, etc. 2, 441.

वागुप्त m. a sort of large fish. 3, 37.

वाच् f. speech, or the goddess of speech. 1, 8. 5, 48. 68. 83.

वाचंयम m. a holy man observing rigid taciturnity. 2, 257.

वाचस्पति m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

वात्र m. 1) speed, velocity. 2, 288. 2) a wing. 2, 84. 3) the feather of an arrow. 2, 313.

वात्रिन् m. 1) a horse. 2, 281. 1, 151. 2) a bird. 2, 83. 3)

वात्रिनी f. a mare. 2, 285.

वात्रिशाला f. a horse-stable. 2, 141.

वांक्षा f. wish, desire. 4, 25.

वांक्षित adj. wished for. 2, 380.

वार m. an enclosure. 2, 135.

वाडव m. 1) submarine fire. 1, 70. 2) a brahman. 2, 236.

वाडवेय m. a bull. 2, 108.

वाढ adv. 1) much, exceedingly. 2) surely, positively. 5, 50.

वाण m. a species of Barleria with blue blossoms. 2, 50. Māgha 6, 46. 12, 37.

वाणिन्य n. = वणिन्य. 4, 76.

वाणिनी f. 1) a shrewd woman. 2) a passionate one. 2, 334.

वाणी f. speech, voice. 1, 8. 2, 87.

वात m. wind. 1, 75. 77. 59.

वातकिन, वातरोगिन् adj. afflicted with rheumatism. 2, 451.

वातप्रमी m. f. (nom. *is*) a sort of antelope. 2, 75.

वातायन m. an air-hole, a window. 2, 149. Kum. 7, 59. *jālavātāyana* Māgha 11, 50.

वात्या f. a whirlwind. 1, 77.

वादनदंड m. a stick for striking a musical instrument. 1, 98.

वाद्य n. a musical instrument. 1, 93. 95.

वाद्यभांडमुख n. the upper part of a musical instrument. 5, 72.

वाघ्रीणस m. a rhinoceros. 2, 72.

वान adj. dry (fruit). 2, 34.

वानप्रस्थ m. a Brahman of the third order who, after having fulfilled the duties of a householder, lives as a hermit. 2, 239. Manu VI, 1—32.

वानर m. a monkey. 2, 76.

वानस्पत्य m. a tree bearing fruit from blossoms. 2, 24.

वानीर m. the ratan. 2, 46.
Gg. 4, 1.

वापी f. a pond. 3, 62.

वाम 1) adj. pleasing, handsome. 4, 4. 2) वामा f. a handsome woman. 2, 326. 3) वामी f. a mare. 2, 283.

वाम adj. 1) adverse, opposed. 5, 22. Bhk. 6, 17. 2) left, *laevus*. 4, 71.

वामदेव m. a name of Çiva. 1, 12.

वामन m. 1) a dwarf. 2, 456. 2) the elephant of the western region. 1, 104.

वामनेत्रा f. a woman with beautiful eyes. 2, 326.

वामलूर m. an ant-hill. 3, 22.

मुनयः प्रवृद्धवामलूरांगाः
Kâçikh. 22, 19.

वायस m. a crow. 2, 90.

वायु m. wind, air. 1, 75. 5, 61.

70. As a god, Vāyu is considered the regent of the north-west quarter. 1, 100.

वायुसख m. fire. 1, 62.

वार n. water. 3, 26.

वार m. 1) a turn, an opportunity. 4, 65. 2) a multitude. 4, 2. चापात्रिर्यातो
बाणवारः Pk. 4, 151.

वारण m. an elephant. 2, 59.
1, 151.

वारमुख्या f. a royal courtesan. 2, 335.

वारता f. a goose. 2, 96.

वारवाण m. 1) a bodice, a jacket. 2, 397. Māgha 15, 84. 2) a cuirass, mail. 5, 9. Rgh. 4, 55.

वारस्त्री f. — *vāramukhyā*. 2, 335. Rgh. 3, 19. Māgha 11, 20.

वाराणसी f. Benares. 2, 132.

वारि n. water. 3, 26. 32. 5, 68. 1, 59.

वारी f. the place where ele-

phants are tied up. 2, 68.
Rgh. 5, 45.

वारुणी f. 1) the west. 1, 101.
2) spirituous liquor. 2, 175.
Both meanings appear in the
following stanza: रागमाद्-
शयनेष वारुणीयोगवर्धितं।
तिरोगवति धर्माशुरनंगश्च
विजृम्भते ॥ Dandin 2, 316.

वार्त 1) adj. hale, healthy. 2,
225. 2) वार्ता f. news, tidings,
report. 1, 146. 5, 88. 3) live-
lihood, profession. 2, 415.

वार्तिक m. = *narendra*. 5, 54.

वार्धुषिक m. a usurer. 2, 416.

वाल m. hair. 2, 375.

वालक n. = *hrivera*. 2, 467.

वालाधि, वालहस्त m. a hairy
tail. 2, 286.

वालुका f. sand, gravel. 3, 48.

वालुकी f. a species of cucum-
ber. 2, 54.

वाल्मीकि m. the reputed au-
thor of the Rāmāyaṇa. 2, 257.

वाय्व 1) m. steam. 1, 67. 2) m.
n. a tear. 2, 364.

वासतेयी f. the night. 1, 108.

वासना f. the realizing of past
perceptions. 4, 95. प्राग्जन्म-
वासनायोगात्सापि राक्षी
कलावती । Kāçikh. 34, 103.
शिवलिंगस्य संस्थाने कस्या-
सम्भववासना । Sarasvatik.
I. Kulārṇ. 1, 115. Gg. 3, 1.

वासंतिक m. a jester, a buffoon.
2, 277.

वासंती f. a plant (*gaertnera*
racemosa). 2, 53.

वासर m. a day. 1, 106.

वासव m. a name of Indra. 1,
52. 5, 70.

वासस् n. dress, clothes. 2, 392.
393. 395.

वासा f. a tree (*justicia adha-*
toda Lin.). 2, 43.

वासागार n. sleeping apart-
ments. 2, 140. पिहिते वा-
सागारे तमसि च सूचीमुवाच-

- संभेद्ये । मयि च निमीलि-
तनयने तद्यापि कांतामुखं
व्यक्तं ॥ *Sarasvatik*, II, 19.
- वासिता *f.* a woman. 2, 326.
- वासुदेव *m.* a name of Vishnu.
1, 23.
- वास्तु 1) *u.* a habitation, a house.
2, 136. 2) *m.* a building-place.
2, 135.
- वास्तोष्पति *m.* a name of In-
dra. 1, 52.
- वाह *m.* a horse. 2, 281.
- वाहन *n.* a vehicle, a carriage.
2, 294.
- वाहस *m.* the boa constrictor.
3, 20.
- वाहिनी *f.* a host, an army.
2, 302.
- वाहिनीपति *m.* a general, a
commander. 2, 278.
- वाहिक *m.* a horse from *Balkh*.
2, 284. *atha vānāyujāḥ pāra-*
sikakāmbōjavāhlikā hayāḥ
pracetuh Pk. 4, 137.
- वि *m.* a bird. 2, 83.
- विक्र *adj.* 1) large, broad. 4,
68. *Māgha* 10, 42. 2) excellent.
5, 8.
- विकृत्यन *n.* boasting, praise.
1, 145.
- विकर्तन *m.* the sun. 1, 35.
- विकल्पाणिक *adj.* one whose
arm is injured, maimed, etc. 2,
455.
- विकल्पांग *adj.* (*f. i*) deformed
in body. 2, 232.
- विकल्प *m.* an alternative. 4,
6. 5, 87.
- विकार *m.* alteration, modifi-
cation. 1, 90.
- विकाश *m.* opening, bursting
(of flowers). 2, 32. *Kum.* 3, 29.
- विकिर *m.* a bird. 2, 83.
- विकृति *f.* change of form. 2,
169.
- विक्रम *m.* valour, courage. 4, 38.
- विक्रमहीन *adj.* wanting in
courage, craven. 5, 34.

विक्रान्त adj. brave, valiant. 2, 199.

विकृष्ट adj. (of sound or speech) harsh, gruff, rough. 1, 140.

विल्लव adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231. Kum. 4, 11. 6, 92. Māgha 12, 63. यावत्स्वस्थो ऽस्ति मे देहो यावन्नैन्द्रियविल्लवः । Kāçikh. 7, 38.

विगान n. evil report, defamation. 1, 147.

विय adj. noseless. 2, 455.

वियरु m. 1) expansion, extension. 5, 19. 2) the body. 2, 355. 3) quarrel, war. 2, 299.

विघस m. the remnants of food which have been offered to the gods, deceased ancestors, a guest, a spiritual guide, etc. 2, 171. Manu 3, 285.

विघ्न m. an obstruction, an impediment. 2, 246.

विघ्नरात्र m. a name of Gaṇeça. 1, 18.

विचकित m. Arabian jasmine. 2, 51.

विचक्षण adj. far-sighted, wise. 2, 178.

विचारणा f. investigation. 1, 10.

विविकित्सा f. option, doubt. 4, 6. Çat. Br. II, 2, 4, 9.

विचन्द्रक m. a structure, an edifice. 2, 150. *vichandaka-prabhedā racandriçeshās*, Kshlr.

वित्रन adj. lonely, solitary. 4, 23.

वित्रपिल = *pichila*. 3, 56.

वित्राता adj. f. (a woman) who has born. 2, 345.

वित्रुभित adj. burst, budded, blown. 2, 32.

विट m. a libertine, a gallant. 2, 227. कामतत्रकलापको विदो विटः । Rasamanj.

विटक m. n. a dove-cot. 2, 148. Māgha 3, 55.

विटप m. 1) the spreading branches and foliage of a tree.

2, 26. *Māgha* 4, 48. 2) a far spreading creeper. 2, 35.

विटपिन् m. a tree. 2, 22.

विडाल m. a cat. 2, 81. Etym. perhaps 'that has his habitation with man.'

विडौतस् m. a name of *Indra*. 1, 54.

वितथ adj. untrue, false. 1, 144.

वितरण n. a gift, a donation. 2, 264.

वितर्क m. considering all possible contingencies, deliberation, doubt. 4, 6. 5, 90.

वितर्दिका f. a raised square piece of ground in the centre of a house or temple, a kind of terrace. 2, 144. Comp. *Māgha* 3, 55.

वितस्ति f. m. a span measured by the distance between the extended thumb and little finger. 2, 383.

वितान n. 1) spreading, ex-pause. 5, 62. *Māgha* 11, 28. Gg. 2, 16. 2) a multitude. 4, 1.

Māgha 4, 2. 11, 43. 3) an awning, a canopy. 2, 155. 5, 62. *Urv.* 76. *Māgha* 3, 50. *Kum.* 7, 12. *Bhk.* 5, 101. 4) the spreading of the sacred fires, a sacrifice. 2, 259. 5, 62. *Māgha* 14, 10. 5) season, opportunity. 6) adj. empty, vacant. 5, 62. *Māgha* 3, 50.

वित्त n. property, wealth. 1, 80.

विदग्ध m. shrewd, clever, knowing (somewhat like a cat after having burnt its paws). 2, 230. 334.

विदिश् f. an intermediate point of the compass. 1, 102.

विडुल m. the ratan. 2, 46.

विदेहा f. — *Mithilā*. 2, 132.

विद्याधर m. a kind of spirit residing in the air and assuming any shape. 1, 87.

विद्युत् f. lightning. 1, 60.

विद्वस् (nom. *vidvān*, *vidushi*, *vidvat*) adj. learned, wise. 2, 177. 1, 99.

विधवा f. a widow. 2, 332.

विधि m. 1) an ordinance. 5, 40. 2) fate, destiny. 1, 86. 3) time. 5, 40. 4) a name of Brahman. 1, 6. 5) a name of Vishnu. 1, 25.

विधु m. the moon. 1, 43.

विधुतुद् m. Rāhu. 1, 49.

विधुर adj. 1) separated. 2) deprived. 5, 38.

विनता f. the mother of Garuḍa and Aruṇa. 1, 119. Mhbh. 1, 1091.

विना prep. (with instr. acc. or abl.) without. 5, 90.

विनायक m. Gaṇeṣa, the remover of all obstacles. 1, 18.

विनिमय m. exchange, barter. 2, 418. Rgh. 1, 26. Māgha 7, 65.

विनोद् m. (killing time), pastime, amusement. 4, 35.

विंदु (corrupted from *vandu*) m. a drop of water or any other fluid. 3, 55.

विंदुजालक n. a mass of dots or spots. 2, 64.

विपक्व adj. cooked, dressed. 2, 168.

विपक्ष m. an adversary, an opponent, an enemy. 2, 300.

विपंची f. the Indian lute. 1, 96.

विपणि f. a shop, a stall. 2, 141. Māgha 5, 24. तपःपणेन स (वरः) क्रय्यः सुतीर्थविपणौ क्वचित् । Kāçikh. 59, 60.

विपरीत adj. reversed, contrary. 4, 72.

विपर्यय, विपर्यास m. inversion, reverse. 4, 44.

विपश्चित् adj. intelligent, wise. 2, 177.

विपाक m. destiny, fate. 1, 126.

विपिन n. a grove, a wood. 2, 55.

विपुल 1) adj. broad, large. 4, 14. 2) **विपुला** f. the earth. 2, 1.

विप्र m. a Brahman. 2, 236.

- विप्रकार** m. hurt, injury. 4, 84.
विप्रकृष्ट adj. remote, distant. 4, 8.
विप्रतिसार m. repentance. 4, 31. *Māgha* 10, 20.
विप्रलब्ध adj. hurt, injured. 2, 228.
विप्रलंभ, विप्रलाप m. infraction of engagements or promises, deception. 4, 63.
विप्रिय n. offence, injury. 4, 64.
विप्रुष f. a drop of any fluid. 3, 55. *Māgha* 2, 18. 8, 40.
विप्रव m. scuffle, turmoil. 1, 127.
विवुध m. a god. 1, 4.
विभव m. 1) power, might. 5, 23. 2) wealth. 1, 80.
विभववत् adj. possessed of power, wealthy. 2, 58.
विभा f. a ray of light. 1, 38.
विभाग m. a part. 5, 7.
विभात n. dawn, morning. 1, 111.
विभावरी f. the night. 1, 107.
विभावसु m. a name of Agni. 1, 63.
विभीत, विभीतक m. terminalia belerica. 2, 463. 5, 66.
विभूषण n. an ornament. 2, 402.
विभूषा f. splendour, beauty. 2, 410.
विध्रम m. 1) flurry, described as that state of an enamoured woman, when, through hurry, she puts her ornaments in the wrong places. 1, 89. *Comp. Māgha* 13, 32. 2) doubt. 4, 6. 3) charm, beauty. 5, 27. *Māgha* 6, 46. 7, 47.
विमल adj. spotless, pure. 1, 132.
विमान n. a chariot of the gods. 1, 83.
विंब 1) n. the disk of the sun or moon. 1, 44. 2) **विंबी** f. — ओष्ठी. 2, 48.
वियत् n. the sky, the atmosphere. 1, 137.

विषात adj. bold, impudent.
2, 216.

वियुतार्थक adj. void of meaning. 1, 141.

वियोग m. separation. 4, 57.

विरांचि m. a name of Brahman.
1, 7.

विरलेतर adj. dense, compact.
4, 32.

विरह m. separation. 4, 57.

विरागार्ह adj. qualified for
(the state of) freedom from
passion. 2, 214.

विरिंच m. a name of Brahman.
1, 6.

विद्वत्तण n. = चारणा. 1, 149.

विद्वयात्त m. a name of Çiva.
1, 13.

विरोक m. a ray of light. 1, 39.

विरोचन m. the sun. 1, 36.

विरोधिन् m. an opponent, an
adversary, an enemy. 2, 300.

विलग्न n. the waist. 2, 362.

विलाप m. lamentation. 3, 17.

विलास m. coquettishness,
defined as the sudden altera-
tion of bodily actions (of a
loving dame), *tâtkâlikavikâro*
'*ngakriyâdishu*. 1, 89.

विलीन adj. melted, liquid. 2,
121.

विलेपन n. unguent for perfum-
ing the person. 2, 390.

विलेपिका f. rice-gruel. 2, 165.

विल्व m. a tree (*crataeva re-*
ligiosa). 2, 39.

विवक्षित adj. handsome. 5, 16.

विवध m. = *vivadha*. 4, 73.

विवर n. any sort of opening
or gap. 3, 2.

विवरण n. explanation, com-
ment. 2, 245.

विवर्ण adj. unlettered, igno-
rant, stupid. 2, 181.

विवस्वत् m. 1) the sun. 1, 35.
2) a deity. 5, 28.

विवाह m. marriage, wedding.
2, 340.

विश्व m. 1) man in general, people. 2, 176. 2) a Vaiçya. 2, 415.

विश्व adj. broad, large. 4, 68. Bhk. 2, 50. Māgha 13, 34.

विश्व adj. 1) bright, clear, pure. 1, 132. 2) clear, manifest. 4, 67.

विश्वसन n. butchering, slaughter. 2, 322.

विश्व m. a name of Skanda. 1, 19.

विश्व m. = *upaçāya*. 4, 54.

विश्व adj. accomplished, learned. 2, 178.

विश्व adj. broad, great, large. 4, 14. 68.

विश्वता f. width, breadth. 4, 101.

विश्व 1) m. an arrow. 2, 311.
2) विश्व f. a carriage-road. 2, 134. Māgha 15, 70.

विश्व m. 1) difference. 5, 85.
2) species, kind. 2, 14. 150, etc.

विश्वक m. a characteristic or-

namental or sectarian mark on the forehead. 2, 386. Māgha 3, 63. 10, 84. Rgh. 3, 55.

विश्व n. distinction. 5, 95.

विश्व adj. reliable, trustworthy. 2, 215.

विश्व m. reliance, trust, confidence. 4, 84.

विश्वान n. gift, donation, 2, 264. Rgh. 2, 54. निर्वाणविश्वान Kāçikh. 7, 84.

विश्व m. disunion, separation. 5, 38.

विश्व 1) pr. every one, all. 4, 28. 2) विश्व f. dry ginger. 2, 460.

विश्वक m. a hunting dog. 2, 127.

विश्वकर्मन्, विश्वकृत् m. a name of Tvashtri. 1, 84.

विश्वभेजन् n. dry ginger. 2, 460.

विश्वभरा f. the earth. 2, 1.

विश्वरूप m. Vishnu or Kṛishna. 1, 21.

विश्वस्ता f. a widow. 2, 332.

विश्वास m. trust, confidence.
4, 84. 5, 62.

विष् f. excrements. 3, 15.

विष n. poison. 3, 19. 24. 5, 75.

विषधर m. a snake. 3, 18.

विषभिषज् m. a poison-doctor.
2, 458.

विषमायुध m. a name of Kāma.
1, 33.

विषमोन्नत adj. unevenly
raised. 4, 68.

विषय m. a district, a province.
2, 129.

विषयग्राम m. the complex of
visible objects. 5, 25.

विश्राण 1) n. the horn of an
animal. 2, 112. 2) m. the tusks
of an elephant. 2, 62. Māgha
1, 60.

विष्कम्भ m. an impediment, an
obstacle. 4, 84.

विष्किर m. a bird (of prey).
2, 83.

विष्टप n. the world. 1, 133.

विष्टर m. 1) a couch, a seat.
2, 155. 2) a tree. 2, 22.

विष्टरश्चवस् m. Vishṇu or Kṛish-
ṇa. 1, 24. Māgha 14, 12.

विठा f. excrements. 3, 15.

विष्णु m. the second god of
the Hindu triad. In modern
mythology he is identified
with Kṛishṇa. 1, 21. 5, 70.

विष्णुपद 1) n. the sky, the at-
mosphere. 1, 137. 2) विष्णु-
पदी f. the Ganges. 3, 51.

विश्वक् adv. everywhere. 5, 88.

विश्वक्सेन m. Vishṇu or Kṛish-
ṇa. 1, 21. Māgha 10, 55.

विस n. the fibrous root of a
lotus. 3, 60.

विसंवाद m. the infraction of
an engagement, deception.
4, 63.

विसकंठिका f. a sort of crane.
2, 95.

विसप्रसून n. a lotus. 3, 57.
Māgha 5, 28.

- विसर् m. a multitude. 4, 1.
 विसर्ग m. 1) dismissing, giving up. 2) excrements. 5, 49.
 विसार m. a fish. 3, 35.
 विसिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.
 विस्तर m. copiousness, prolixity. 4, 81.
 विस्तार m. 1) expanse, diffusion. 4, 81. 5, 62. 99. 2) the spreading branches and foliage of a tree. 2, 26.
 विस्तीर्ण adj. outspreading, large. 4, 14.
 विस्फार m. the twang of a bow-string. 1, 151. -
 विस्फुलिंग m. a sort of poison. 3, 25.
 विस्मय m. surprise, amazement. 1, 91. 4, 60. 5, 92.
 विस्र n. the smell of raw meat. 3, 9.
 विस्रसा f. the decrepitude of old age. 2, 348.

- विहंग, विहंग, विहंगम m. a bird. 2, 82.
 विहंगरात्र -m. a name of Garuda. 1, 30.
 विहंगिका f. a porter's yoke. 4, 73.
 विहस्त adj. confused, bewildered. 2, 227. Rgh. 5, 49.
 विहापित n. a gift, a donation. 2, 264. Pk. 4, 1.
 विहायस् n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) (n.?) a bird. 2, 82.
 विहायसा adv. in the air. 1, 137.
 विहार m. walking, walk. 4, 41.
 विह्वल adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231.
 वीकाश m. 1) manifestation, display. 2) disappearance, privacy. 5, 51.
 वीखा f. walking. 4, 41.
 वीची f. a wave. 3, 31.
 वीणा f. the Indian lute. 1, 96.

वीत n. driving an elephant as well with a goad as by spurring him with the feet. 2, 67. *Māgha* 5, 47.

वीतराग m. a Jain saint. 1, 86. *tvam arhan vitarāgas tvam*, Pk. 2, 27.

वीतिहोत्र m. a name of Agni. 1, 64.

वीथी f. a row, a range, a line. 4, 36.

वीध्र adj. bright, pure. 1, 132.

वीर m. 1) a hero. 2, 199. 2) the heroic sentiment in poetry. 1, 92.

वीरणीमूल n. — *uṣīra*. 2, 467.

वीरहन् m. a Brahman who has suffered the sacred fire to become extinct. 2, 249.

वीरुध् f. a far spreading creeper. 2, 35. 5, 47.

वीर्य n. semen virile. 3, 16. 5, 75.

वीवध m. = *paryāhāra*. 4, 73.

वृंहित n. the roaring of elephants. 1, 151.

वृक m. a wolf. 2, 73.

वृक्ष m. a tree. 2, 22. 24. 5, 26. 42. 45. 47.

वृक्षोत्पल m. a tree (*pterosperrum acerifolium*). 2, 44.

वृजिन 1) adj. curved, crooked. 4, 11. 2) n. wrong, sin. 3, 5. 3) m. curled hair. 5, 11.

वृत्ति f. an enclosure. 2, 135.

वृत्त 1) adj. round. 4, 68. 2) n. (good) conduct. 2, 242.

वृत्तांत m. tidings, intelligence. 1, 146.

वृत्ति f. livelihood, profession. 2, 415.

वृत्र m. 1) shrouding darkness. 2) a son of *Trashtri*, the perpetual enemy of Indra. 3) an enemy in general. 5, 60.

वृत्रारि m. a name of Indra. 1, 52.

वृथा adv. vainly, uselessly. 4, 99.

वृद्ध adj. 1) old. 2, 348. 2) wise, learned. 2, 177. 1, 155.

वृद्धवत् m. a name of Indra.
1, 52.

वृद्धि f. 1) growth, increase. 3,
32. 46. 2) interest upon lent
goods. 2, 417.

वृद्धिजीवन n. usury. 2, 417.

वृद्धोक्त m. an old bull. 2, 110.
Kum. 5, 70.

वृद्ध्याजीव m. a usurer. 2, 417.

वृंत n. 1) the stalk of flowers
or fruit. 2, 30. Rgh. 5, 69. 2)
a nipple. 2, 371.

वृद् n. a flock, a multitude. 4,
1. Kum. 7, 52. Bhk. 8, 10. 31.

वृंदारक m. a god, a deity. 1, 4.
Pk. 3, 228.

वृश्चिक m. a scorpion. 3, 23.

वृष m. 1) a bull. 2, 108. 2) jus-
tice, virtue. 1, 125. इदमेव

व्रतं स्त्रीणामयमेव परो वृषः

Kāçikh. 4, 30. न च श्रिया

वियुज्येत संयुज्येत वृषेण च

ibid. 60, 2. Mārķ. 5, 21. 3) a

mouse or rat. 2, 80. 4) वृषा
f. a tree (justicia adhatoda
Lin.). 2, 43.

वृषण m. a testicle. 2, 368.

वृषदंश m. a cat. 2, 81.

वृषन् m. a name of Indra. 1, 52.

वृषभ m. a bull. 2, 108. 114.
5, 21.

वृषल m. a Çūdra. 2, 431.

वृषस्यंती f. mulier concubitus
appetens. 2, 330.

वृषाकपि m. a name of Vishnu.
1, 22.

वृषांक m. a name of Çiva. 1, 12.

वृषी f. the seat of an ascetic.
2, 256. Mhbh. 14, 2726. Mārķ.
6, 26.

वृष्टि f. rain. 2, 6. 1, 77.

वृष्णि m. 1) a ram. 2, 124.
Vāj. 14, 9. 2) a ray of light.
1, 39.

वृहत् adj. (f. ti) great. 4, 14.

वृहत्तिका f. an upper garment.
2, 255.

वृहत्कुक्षि adj. gorbellied. 2, 453.

वृहद्भानु m. a name of Agni.
1, 64.

वृहत्स्पति m. the preceptor of
the gods. 1, 47.

वृहत्स्पतिसव m. the name of
a sacrifice. 2, 263.

वेग m. speed, velocity. 2, 288.
315.

वेगिन् adj. swift, speedy. 2, 203.

वेणी f. 1) a plain braid of hair,
worn by widows or women
in absence of their husbands.
2, 375. Kum. 2, 61. Māgha 14,
30. 2) a stream, a current.
3, 47.

वेणु m. a bamboo. 2, 49.

वेतन n. wages, hire. 4, 43.

वेतस m. the ratan. 2, 46.

वेता f. = *vetana*, 4, 43.

वेत्रधर् m. a doorkeeper. 2, 269.

वेत्रासन n. a chair of wicker-
work. 2, 156.

वेद् m. the sacred writings of

the Hindus. 1, 9. 8. 2, 238
5, 82.

वेदना f. 1) perception. 5, 33.
2) pain, agony. 3, 4.

वेदांत m. the scope of the Ve-
das, that science which treats
of God as the only really
existent. 1, 9.

वेदिका f. 1) a signet ring. 5,
37. 2) a raised square piece
of ground in the centre of a
house or temple. 2, 144.

वेदी f. a raised piece of ground
purified for ritual purposes.
2, 260.

वेधस् m. 1) Brahman. 1, 6. 2)
Vishnu. 1, 25.

वेध n. a mark, a butt. 2, 313.

वेपथु m. trembling, tremour.
2, 446.

वेला f. tide, alternate course
of ebb and flow of the sea.
3, 32. 5, 53.

वेलावन n. a wood (?) at the
sea-coast. 3, 32.

वेक्षत n. black pepper. 2, 461.

वेक्षित adj. bent, crooked. 4, 11.

वेशत m. a small pond. 3, 53.

वेष्मन् n. a house. 2, 136. 144. 150.

वेश्या f. a courtesan. 2, 335.

वेश्यापति m. the husband of a courtesan. 2, 227.

वेष m. decoration, ornament. 2, 384. 5, 74.

वेषवार m. a particular condiment, consisting of mustard-seeds, tamarind, peppers, etc. 2, 166.

वेष्टित adj. surrounded. 4, 27.

वेसर m. a mule. 2, 295. Māgha 12, 19.

वेरुत् f. a cow that has taken the bull. 2, 114.

वैकत n. an upper garment. 2, 255.

वैकतक n. a garland worn scarf-like (in the same way

as the *upavita*) across the chest. 2, 398.

वैकटिक m. a jeweller. 2, 433.

वैकुण्ठ m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

वैखानस m. — *vānaprastha*. 2, 239.

वैजनन m. the last month of pregnancy. 2, 344.

वैजयंती f. a flag, a banner. 2, 303.

वैणव m. a bamboo-stick. 4, 41.

वैतसिक m. a butcher. 2, 440.

वैतालिक m. a bard. 2, 280. Māgha 5, 67.

वैहूर्य n. the lapis lazuli. 2, 20.

वैदेह 1) m. a merchant. 2, 416.

2) वैदेही f. long pepper. 2, 459.

वैद्य m. a physician. 2, 457.

वैधेय (f. *i*) adj. foolish, ignorant. 2, 181. Urv. p. 30.

वैनतेय m. a name of Garuda. 1, 30.

- वैनयिक** m. — *yogyāratha*. 2, 290.
वैपरीत्य n. contrariety, reverse. 4, 44.
वैमेय m. exchange, barter. 2, 418.
वैरंगिक m. a passionless saint. 2, 214. Pk. 5, 92.
वैरिन् m. an enemy. 2, 301.
वैरोचननिकेतन n. hell. 3, 1.
वैवस्वत m. a name of Yama. 1, 71.
वैशाख m. a churning stick. 2, 121.
वैश्य m. a man of the agricultural and mercantile cast. 2, 237. 415.
वैश्रवण m. a name of Kuvera. 1, 78. 5, 2.
वैश्वानर m. a name of Agni. 1, 62.
वैसारिण m. a fish. 3, 35.
वैहासिक m. a jester, a buffoon. 2, 277.
वोटा f. a female servant. 2, 337.
व्यसक adj. deceitful, crafty. 2, 194.
व्यक्त adj. wise, learned. 2, 178.
व्यंजन n. a fan. 2, 155.
व्यंजन n. condiment, sauce. 2, 166.
व्यतिरेक m. exclusion, exception. 5, 90.
व्यत्यय m. contrariety, reverse. 4, 44.
व्यथक adj. inflicting pain. 2, 216.
व्यथा f. pain, affliction. 3, 4.
व्यपदेश m. pretence, sham, deceit. 4, 24.
व्यत्तिक n. 1) fault, offence. 4, 64. Māgha 9, 85. 2) deception. 4, 63. Māgha 7, 54.
व्यवच्छेद m. shooting an arrow. 2, 315.
व्यवधान n. 1) intervention, intervening space. 5, 85. Māgha 9, 51. 2) covering, concealment. 4, 34.

व्यवस्था f. 1) continuance of good conduct. 5, 33. 67. 2) a judicial decision, a rule. 5, 51.

व्यवस्थान n. distribution. 5, 53.

व्यवहित adj. separated, distant. 4, 8.

व्यवाय m. 1) an obstacle, an impediment. 2, 246. 2) sexual intercourse. 5, 29.

व्याकुंचित adj. curved, crooked. 4, 11.

व्याकुल adj. 1) confused, tumultuous. 1, 139. 2) confused, perplexed, bewildered. 2, 227.

व्याकूति = *bhangi*. 4, 77.

व्याकोश adj. budded, blown. 2, 32. Mhbh. 12, 899. Māgha 4, 46.

व्याख्या f. a commentary. 2, 245.

व्याघ्र 1) m. a tiger. 2, 71. 78. 2) व्याघ्री f. a plant (*solanum jacquini* Lin.). 2, 464.

व्याघ्राट् m. a skylark. 2, 93.

व्याज्ञ m. pretence, sham, fraud. 4, 24.

व्याध m. a huntsman. 2, 441.

व्याधाम् m. a thunderbolt. 1, 56.

व्याधि m. disease, sickness. 2, 445.

व्यापादन n. killing, slaughter. 2, 323.

व्याप्त adj. pervading, full. 4, 17.

व्याम m. a fathom measured by both hands being extended to their full length, *ὀρυσία*. 5, 19. Çatap. Br. I, 2, 5, 14.

व्याल m. 1) a beast of prey. 5, 46. Manu 1, 39. 2) a vicious elephant 2, 70. Māgha 12, 28. 3) a snake 3, 18. 4) a prodigal. 5, 46.

व्यालयाहिन् m. a snake-catcher. 2, 458. व्यालयाही

यथा व्यालं विलाडुडरति

बलात् Brahmapaiv. 3, 28,

5 = Kāçikh. 57. व्यालया-

हिण्यभूत्काचित् Kāçikh. 45, 7.

व्यास m. 1) expanse, diffusion

detail. 4, 81. 5, 19. 2) the supposed diaskeuastes of the Vedas and Purānas. 2, 258.

व्याहृण n. व्याहृत् m. uttering, pronouncing. 1, 153. 138.

व्युत्थान n. independance of action. 4, 93.

व्युत्पन्न adj. conversant with the principles of science. 2, 197.

व्युष्ट n. dawn, morning. 1, 111.

व्युष्टि f. product, result. 4, 92.

व्युष्टिं ब्राह्मणपूजायां Mhbh. 13, 7355.

व्यूह adj. extended, broad, large. 4, 14.

व्यूह m. 1) the array or arrangement of troops in particular positions, रङ्गः. 5, 9. 2) a mass, a multitude. 4, 2. विघ्नव्यूह Pk. 4, 168.

व्योमकेश m. a name of Īiva. 1, 12.

व्योमन् n. the ether, the atmosphere. 1, 137. 5, 72.

व्योष n. = *trikatu*. 2, 462.

व्रज m. 1) a cowpen, a station of cowherds. 2, 107. Māgha 2, 64. 2) a multitude. 4, 1. Rgh. 6, 7. Māgha 12, 31. 4, 32. 6, 6. 12, 43. 14, 33.

व्रज्या f. walking, going. 4, 91. Comp. Bhk. 7, 70.

व्रण m. a bruise, a wound. 3, 8.

व्रत n. a *voluntary* (*vrata* = *vrita*) act of religious merit, a pledge, a vow. 5, 67. 74.

व्रतति f. a climbing plant. 2, 25.

व्रतारान् n. taking upon oneself the obligations of a devotee. 4, 91.

व्रतिन् m. 1) a man engaged in the observance of any particular religious pledge, an ascetic, a devotee. 2, 143. 189. 254. 256. 377. 2) one engaged in the performance of a sacrifice. 2, 265.

व्रात m. a multitude. 4, 1.

व्रात्य m. a man who has lost

his title to cast in consequence of the neglect of sacramental rites in his youth. 2, 249. *Manu* 2, 39.

ब्रीडा *f.* shame, bashfulness. 2, 412.

ब्रीहि *m.* 1) corn or grain in general. 2, 424. 5, 28. 2) rice. 2, 7.

ब्रैह्मेय *n.* a field of rice. 2, 7.

श.

शं *ind.* joy, pleasure. 1, 123.

शकट *m.* a cart. 2, 289.

शकल *n.* 1) any fragment, a potsherd, an egg-shell, etc. 4, 28. 5, 18. 2) the scull. 3, 11.

शकलिन *m.* a fish. 3, 35. *Comp.* *çalkin.*

शकुन *m.* a bird. 2, 83.

शकुनि *m.* 1) a bird. 2, 82. 2) a kite. 2, 95.

शकुंत *m.* 1) a bird. 2, 82. 2) a vulture. 2, 92.

शकुंति *m.* a bird. 2, 82.

शकुल *m.* a sort of fish. 3, 37.

शकुत् *n.* excrements. 3, 15.

शक्त *adj.* able, competent. 2, 231.

शक्ति *f.* a dart, a spear. 2, 321. 308.

शक्तियाणि *m.* a name of Skanda. 1, 19.

शक्र *m.* a name of Indra. 1, 54. 5, 40.

शक्रक्रीडाचल *m.* the mountain Meru. 1, 136.

शक्रशरासन *n.* a rainbow. 1, 57.

शक्रसारथि *m.* Mātali, the charioteer of Indra. 1, 61.

शंकर *m.* a name of Çiva. 1, 11.

शंका *f.* hesitation, doubt. 4, 6.

शंकित *adj.* afraid. 2, 200.

शंकु m. 1) a post, a pale, a stake. 2, 296. 2) a javelin. 2, 321.

शंकुमत् adj. filled with spikes. 5, 44.

शंख m. a conch, a shell. 3, 42. 1, 26.

शची f. the wife of Indra. 1, 55.

शतधार n. a thunderbolt. 1, 56.

शतपत्त्र 1) n. a lotus. 3, 57. 2) m. the woodpecker. 5, 9.

शतमाख m. a name of Indra. 1, 52.

शतमूलिका f. — *abhiru*. 2, 464.

शतश्रुद्वा f. lightning. 1, 60. Kum. 7, 39.

शतांग m. a carriage. 2, 289.

शतानन्द m. a name of Brahman. 1, 6.

शत्रु m. an enemy. 2, 301. 5, 60.

शनिश्चर m. the planet Saturn 1, 48.

शपथ m. an oath. 5, 62.

शफ m. a hoof. 2, 286.

शफरी f. — प्रोक्षी. 3, 36. Māgha 8, 24.

शवर m. the name of a barbarous tribe (the black). 2, 444.

शवरालय m. the abode of savage tribes. 2, 106.

शबल adj. (f. i) variegated, speckled. 4, 51. 56. Some poets, in defiance of grammar, use in the fem. *ṣabalā*, and say e. g. तटभुवः शबलाः ।

शब्द m. 1) sound in general. 1, 138. 2) speech. 4, 81.

शब्दयाम m. the compass of the audible. 5, 25.

शम m. quietism. 1, 91.

शमन m. a name of Yama. 1, 71.

शमल n. excrements. 3, 15.

शमी f. a pod. 2, 34.

शंषा f. lightning. 1, 60.

शंख m. a thunderbolt. 1, 56.

शंबर 1) m. a sort of deer. 2, 75. दृष्टाप्युदंडकोदंडं शबरं

शंवरौ मृगः । धृष्टो न वर्त्म
त्यजति Kāçikh. 3, 46. 2) n.
water. 3, 26.

शंवरसूदन m. a name of Kāma.
1, 32.

शंवल्ल n. provender for a jour-
ney. 2, 203.

शंवाकृत adj. double-furrowed
— *divisita*. 2, 421. P. v, 4, 58.
व्योमनि शंवाकुरुते चित्रं
निर्माति यत्नतः सलिले ।
क्षपयति पवनं सलिलैर्यस्तु
खले चरति सत्कारं ॥ Bhām.
1, 93.

शंबूक m. a cockle. 3, 42.

शंमल्ली f. a procuress. 2, 337.

शंभु m. 1) Brahman. 1, 7. 2)
Vishṇu. 1, 25. 3) Çiva. 1, 11.

शम्या f. the pin of a yoke. 2,
420.

शय m. the hand. 2, 356.

शयन n. a couch. 2, 152. 1, 121.

शयनस्थान n. a sleeping apart-
ment. 2, 140.

शयु m. the boa constrictor. 3, 20.

शय्या f. a couch. 2, 152.

शर m. 1) an arrow. 2, 311. 308.
5, 5. 2) a sort of grass (*sac-
charum sara* Rox.). 2, 36.

शरत्तन्मन् m. a name of Skanda.
1, 20.

शरण n. a house. 2, 137.

शरद् f. a year. 1, 116.

शरदा f. the autumnal season,
comprising the months Āçvina
and Kārttika. 1, 113.

शरव्य n. an aim, a butt. 2, 313.
Māgha 7, 24.

शरारि m. a bird (*turdus gin-
ginianus*). 2, 94.

शरारु adj. hurtful, mischievous.
2, 217.

शराव m. a platter, a dish. 2,
160. Çat. Br. v, 1, 4, 13.

शरीर n. the body. 2, 355. 3,
11. 20. 5, 71.

शर्मन् n. joy, happiness. 1, 123.

शर्व m. a name of Çiva. 1, 11.
Kum. 6, 14.

शर्वरी f. the night. 1, 107. Rgh.
3, 2. Māgha 11, 5.

शर्वाणी f. the wife of Çarva.
1, 15.

शल्त n. the quill of a porcupine.
2, 78.

शल्तम m. a moth. 2, 102.

शल्तल 1) m. a porcupine. 2) n.
the quill of a porcupine. 2, 78.

शलाका f. a spike, a pin, a
quill, any *piercing* object. 5, 48.

शलाकु adj. (of fruit) fresh,
moist, raw. 2, 34. *çalātuh kar-*
kaṭi, *çalātavo māshāḥ*, *çalā-*
tūni phalāni. RM.

शल्किन् m. a fish. 3, 35.

शल्य n. 1) = *çalākā*. 2) a ja-
velin. 5, 48. The Çatap. Br.
writes *çalpa*.

शल्यक m. a porcupine. 2, 78.
Manu 5, 18. *çalpaka* Vs. 24,
35.

शव n. a corpse. 3, 7. Etym.
either 'the burnt', or 'the
stinking'.

शशांक, शशिन् m. the moon.
1, 42. 112.

शशिशेखर m. a name of Çiva.
1, 11.

शश्चत् adv. perpetually, always.
4, 13. Etym. an irregular (for
çuçrat) participle of *çu*, to
swell.

शष्य n. young grass. 2, 35. 5, 14.

शस्त्र n. 1) iron. 2, 16. 2) a wea-
pon. 2, 307. 321.

शस्त्राजीव adj. living by the
profession of arms. 2, 250.

शस्त्रिका f. a knife, a blade.
2, 318.

शाक n. m. any pot-herb or ve-
getable. 2, 9. Yv. 1, 214.

शाकशाक, शाकशाकिन n.
a field of vegetables. 2, 9.

शाक्य m. a Buddha. 1, 85.

शाकार m. a bull. 2, 108.

शाखा f. a branch. 5, 21.

शाखानगर n. a suburb. 2, 131.

शाखामृग m. an ape. 2, 76.

शाखास्थि n. the bone of the arm. 3, 12.

शाखिन् m. a tree. 2, 22.

शाङ्गल adj. green with young grass. 2, 4. Rgh. 2, 17.

शात adj. thin, spare. 4, 32.

शातकुम्भ n. gold. 2, 18. 5, 20. Māgha 9, 9.

शात्रव m. an enemy. 2, 301. Bhk. 5, 81. Māgha 14, 44.

शाद् m. 1) young grass. 5, 14. 2) mud, mire. 3, 56.

शांत 1) adj. becalmed, arrested. 4, 82. 2) keeping one's senses in complete control, and m. a saint of that description. 2, 244. 189. 3) m. the quietistic sentiment in poetry. 1, 92.

शाय m. reviling, curse, imprecation. 1, 149.

शांबरी f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55. शांबरीभिद्र-
जालां वा मायामेतेन
वारयेत् Rīgvidh. 4, 23. मायां
स्वीकृत्य शांबरी Kāçikh.
65, 30.

शार adj. mixed, blended. 4, 56.

शारद् adj. diffident, modest. 2, 220.

शार्ङ्ग n. the bow of Vishṇu. 1, 26.

शार्ङ्गिन् m. Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 21.

शार्ङ्गल m. a tiger. 2, 71.

शाल् m. 1) a tree (shorea robusta) — *sāla*. 5, 26. Rgh. 1, 13. 38. 2) a tree in general. 2, 22. 3) a sort of fish. 3, 37. 4) a rampart. 2, 133.

शाला f. 1) an upper or main-branch of a tree. 2, 27. 2) a house. 2, 136.

शालाजिर m. a platter, a dish. 2, 160.

शालावृक m. a dog. 2, 126.

शालि m. rice of several species. 2, 425. 7.

शालिन् adj. excellent. 2, 220.

शालीन adj. diffident, modest. 2, 220. Bhk. 4, 23.

शालूर m. a frog. 3, 40. तपांते
वृष्टिसंयोगच्छालूर इव
कोदरे। उल्लास सद्योगीन्द्रः
Kāçikh. 63, 28.

शालेय n. a field of *çâli*. 2, 7.

शाव m. any young animal. 2, 347. From the same root as *çiçu*.

शाश्वत adj. (f. t) perpetual, eternal. 1, 125.

शास्त्र n. an institute of science, a scientific book. 5, 58.

शास्त्रविद् adj. versed in science. 2, 244.

शिक्य n. — *kāca*. 4, 73.

शिक्षित adj. 1) learned, accomplished, skilful. 2, 180. 2) skilled in archery. 2, 316.

शिक्षितायुध adj. skilled in (handling) weapons. 2, 218.

शिखंड m. a peacock's tail. 2, 87.

शिखंडिका f. = *kākapaksha*. 2, 377.

शिखंडिन् m. a peacock. 2, 86.

शिखर n. 1) the peak of a mountain. 2, 11. 2) the top of a tree. 2, 26.

शिखरिन् m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. 3) — कोयष्टि. 2, 94.

शिखा f. 1) a lock of hair on the crown of the head. 2, 377. 398. 2) a peacock's crest. 2, 87. 3) the head. 5, 13. 4) a flame. 1, 65. Kum. 1, 28. Māgha 15, 7. 5) a nipple. 2, 371.

शिखावल m. a peacock. 2, 86

शिखिन् m. 1) a peacock. 2, 86. 2) a comet. 1, 49. 3) fire. 1, 62.

शिति adj. black. 4, 49. Māgha 15, 48.

शिथिल adj. loose, lax. 4, 92.
A corruption of *slathila*.

शिपिविष्ट 1) leprous. 5, 31.
2) baldheaded. 2, 453. 3) m.
a name of Çiva. 1, 13.

शिफा f. the root of a tree or
plant. 2, 28. 23.

शिंवा f. a pod. 2, 34.

शिरस् n. 1) the head. 2, 363.
112. 399. 409. 3, 11. 5, 13. 2)
the top of a tree. 2, 26.

शिरसिज्ज m. the hair of the
head. 2, 375. Māgha 7, 62.

शिरा f. a vein. 3, 12. Yv. 3,
81. 100. 101.

शिरोगृह n. a room on the top
of a house. 2, 149.

शिरोधरा f. the neck. 2, 361.
Māgha 7, 20.

शिरोरुह m. the hair of the head.
2, 375.

शिला f. a stone, a rock. 2, 13.

शिलींघ्र 1) n. a mushroom.
2) a sort of tree. 5, 45. Comp.
Māgha 6, 32. 72.

शिलीमुख m. 1) an arrow. 2,
311. Kum. 5, 54. 2) a bee. 2,
100. Rgh. 4, 57.

शिलोच्चय m. a mountain. 2, 10.

शिल्पिन् m. an artist, an ar-
tisan. 2, 438. Yv. 2, 249.

शिल्पिशाला f. a workshop.
2, 141.

शिव 1) adj. prosperous, aus-
picious. 1, 122. 2) m. Çiva, the
third god of the Hindu triad,
the modern representative
of the Vaidic Rudra. 1, 11. 3)

शिवा f. the wife of Çiva. 1,
16. 4) a jackal. 2, 74. 3) em-
blemic myrobalan. 2, 463.

शिवक m. a post, a pale, a stake.
2, 296.

शिवंकर, शिष्यताति adj. pro-
pitious, auspicious. 2, 183.

शिविका f. a litter, a palan-
quin. 2, 295. Mbbh. 5, 458.

शिविर n. a camp. 2, 297.
Māgha 5, 68. 15, 71.

शिशिर 1) n. cold, frost. 3, 28.

- 2) the cold season, comprising the months Māgha and Phālguna. 1, 113.
- शिशु m. the young of any animal. 2, 347. Derived, like *çāra*, from the root *çu*, *çu*o.
- शिश्न m. the penis. 2, 359.
- शिशिदान adj. sinful, wicked. 2, 249.
- शिष्य m. a disciple, a pupil. 2, 245.
- शीघ्र 1) adj. quick, speedy. 5, 96. 2) शीघ्रं adv. quickly, rapidly. 4, 12.
- शीघ्रवेधिन् adj. promptly hitting the mark, a dead shot. 2, 316.
- शीत m. the ratan. 2, 46.
- शीतक adj. cold, dull, slow, apathetic. 2, 232.
- शीतांशु m. the moon. 5, 70.
- शीघ्र n. spirituous liquor. 2, 174.
- शीन adj. thickened, coagulated, congealed. 2, 121.
- शीर्ष n. the head. 2, 363.
- शील n. disposition, character conduct. 2, 241. 5, 43.
- शुक m. a parrot. 2, 93. 4, 53.
- शुक्त n. sour gruel. 2, 163. This word, as well as *çukra*, *çuci*, *çukla*, is wrongly spelled with ç.
- शुक्ति f. a pearl-oyster. 3, 42. Māgha 8, 9.
- शुक्र 1) m. the month Jyāishṭha. 1, 114. Vs. 7, 30. 2) the planet Venus, considered as the spiritual guide of the Daityas. 1, 48. 3) n. semen virile. 3, 16. 5, 67.
- शुक्रशिष्य m. an Asura. 1, 5.
- शुक्ल adj. bright, white. 5, 22. 74.
- शुचि 1) adj. bright, white. 5, 22. 2) pure. 1, 132. 3) m. a name of Agni. 1, 62. 4) the month Āśhādha. 1, 114.
- शुंठी f. dry ginger. 2, 460.
- शुंडा f. 1) spirituous liquor. 2, 174. 2) an elephant's trunk. 5, 20.

शुद्धांत n. 1) a royal harem. 2, 325. 2) a king's mistress. 2, 58.

शुनक 1) m. a dog. 2, 126. 2)

शुनकी f. a bitch. 2, 127.

शुभ adj. 1) handsome. 4, 4. 2) auspicious. 1, 122.

शुभंयु, शुभसंयुत adj. blissful, happy. 2, 224. Bhk. 1, 20. सद्देवकुमारैस्तैरासांचक्रे शुभं-युभिः । Pk. 4, 41.

शुभ्र adj. bright, white. 4, 47.

शुल्क n. 1) toll, duty, customs. Yv. 2, 47. 261. 263. 2) the property settled on a woman by her bridegroom before marriage. 5, 42. Yv. 2, 144. Comp. Bhk. 5, 36.

शुल्ब 1) n. copper. 2, 15. 2) शुल्बा f. a rope. 2, 442.

शुश्रूषा f. obedience, attention, diligent service. 1, 129.

शुशिर n. a hole, a chasm. 3, 2.

शुष्कपर्ण n. a dry leaf. 1, 151.

शुष्कफल n. dry fruit. 2, 34.

शुष्मन् n. strength, power. 4, 38. जंतूनां हृदद्यात् शुष्मणां Kāṭkh. 81, 12.

शूक n. pity, compassion. 4, 39.

शूकर m. a hog. 2, 71. 5, 46.

शूद्र m. a man of the fourth or servile cast, in reality an individual of the aborigines of India. 2, 237. 238. 431. In the Rv. this word occurs only in that Brahminical interpolation, called the *purusha-sūkta*, in the Av. and Vs. we find the distinction between *āryas* and *śūdra*, *rājan* and *brahmān* (Av. X, 1, 3. Vs. 26, 2.).

शून्य adj. empty. 5, 62.

शूर m. a hero. 2, 199.

शूर्यकाराति m. a name of Kāma. 1, 33.

शूल n. m. a spit. 2, 168.

शूलक m. an ill-trained, unbroken horse. 2, 285.

शूलिन् m. a name of Śiva. 1, 11.

शूल्य n. meat roasted on a spit.
2, 168.

शृगाल m. a jackal. 2, 74. Etym.
καρυέτης.

शृङ्खल m. a chain for securing
an elephant, etc. 2, 68. Rgh.
5, 72. Gg. 3, 1.

शृङ्खलक m. a camel. 2, 125.
Māgha 12, 7.

शृङ्ग n. 1) a horn. 2, 112. 123.
4, 79. 5, 69. 2) the top of a
mountain. 2, 11. 5, 35. 3)

शृङ्गी f. a sort of fish. 3, 37.

शृङ्गवेर n. ginger. 2, 461.

शृङ्गारक m. a place where se-
veral roads meet. 2, 134.

शृङ्गार m. the erotic sentiment.
1, 92. 5, 75.

शृङ्गारचेष्टा f. an outward or
bodily action by which love
is manifested. 1, 89. Comp.
Rgh. 6, 12—19.

शृङ्गारयोनि m. a name of
Kāma. 1, 32.

शृङ्गिक m. a sort of poison.
3, 25.

शृत adj. boiled. 2, 121. 261.

शोवर m. a chaplet, a wreath
worn on the head. 2, 399. Kum.
7, 32. Māgha 11, 46.

शेफ, m. शेफस् n. the penis. 2, 359.

शेमुषी f. intellect, understand-
ing, judgment. 2, 179. वाच-

माचारसदृशी गिरा च सदृशं

मनः। शेमुषी (resolve) मनसा

तुल्यां Brahmap. Utt. 22. न

वै कार्या भवता शेमुषीदृशी

Kāçikh. 95, 51.

शेलु m. a tree (*cordia latifolia*
or *myxa* Rox.). 2, 42.

शेवधि m. a hoard, a treasure.
1, 82. Rv. 2, 13. 2. निरपत्या

च दुःशीला सा भवेदुःखशेवधिः

Kāçikh. 37, 49.

शेवाल्ल n. a waterplant (*vallis-
neria octandra*). 3, 61.

शैक्ष m. a pupil who has begun
to read the Veda. 2, 245.

शैल m. a mountain. 2, 10. 5, 20.

शैलालिन, शैलूय m. an actor.
2, 437. Vs. 30, 6. Yv. 2, 48.
Māgha 1, 69.

शैवल n. — *śeṣala*. 3, 61. Kum.
5, 9. Rgh. 5, 46.

शैवलिनी f. a river. 3, 43.

शोक m. sorrow, grief. 1, 91.

शोचन n. mourning, grief. 5, 89.

शोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

शोण 1) adj. red. 4, 48. Kum.
1, 9. 2) m. a horse of a chest-
nut colour. 2, 282. Rv. 1, 126,
4. 5, 33, 9. 3) the river Ṣon,
rising in Gondwana, and fall-
ing into the Ganges ten miles
above Dinapore in the pro-
vince of Patna. 3, 52.

शोणाम्बन् m. a ruby. 2, 20.

शोणित n. blood. 3, 10.

शोफ m. swelling, tumefaction
from disease. 2, 447. Pro-
bably, a mere corruption of
śoṭha.

शोभन adj. handsome. 5, 16.

शोभा f. splendor, elegance,
beauty. 2, 410. 5, 27. 74.

शोष m. consumption. 2, 447.

शौक्तिकेय n. a pearl. 3, 42.

शौडिक m. a distiller of spiri-
tuous liquors. 2, 438. Yv.
2, 48.

शौडोदनि m. a Buddha. 1, 85.

शौरि m. 1) Vishṇu or Kṛishṇa.
1, 21. 2) the planet Saturn.
1, 48.

शौर्य n. heroism. 5, 79.

शौल्लिकेय m. a sort of poi-
son. 3, 24.

शौक्ल m. an habitual eater
of meat. 2, 196. Vs. 30, 16.

श्मशान n. a cemetery. 3, 16.

श्मश्रु n. the beard. 2, 369.

श्याम 1) adj. dark, black. 4,
49. 2) श्यामा f. the night.
1, 108. 3) = *priyangu*. 2, 38.

श्यामक m. a grain (panicum
frumentaceum.) 2, 429.

श्यामकंठ m. a peacock. 2, 86.

श्यामल adj. dark, black. 4, 49.

श्यामाक m. — *śyāmaka*. 2, 429.

श्याल m. a wife's brother. 5, 54.

श्याव adj. brown. 4, 50.

श्येन 1) m. a falcon. 2, 98. 2)

श्येनी f. the lily-leaf-like lady.
4, 53.

श्रद्धा f. 1) faith, belief. 4, 95.
2) the longing (?) of a pregnant woman. 2, 343.

श्रृंथन n. stringing a garland,
etc. 4, 45.

श्रमण 1) m. a Bauddha mendicant. 2, 190. 2) श्रमणा f.
a female beggar. 2, 332.

श्रमस्थान n. a drilling-place.
2, 315.

श्रवण, श्रवस् n. the ear. 2, 361.

श्रविष्ठा f. the twentythird lunar mansion. 1, 51.

श्राणा f. rice-gruel. 2, 165.

श्राद्धदेव m. a name of Yama.
1, 72.

श्रांत = *śānta*. 2, 244.

श्री f. (nom. *śris*) 1) happiness,
fortune. 1, 31. 2) beauty. 5, 27.

श्रीकंठ m. a name of Çiva. 1, 11.

श्रीकंठसात्र m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीखंड n. sandal wood. 2, 389.
Gg. 9, 10.

श्रीद् m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीधर m. Viṣṇu or Kṛishṇa.
1, 23.

श्रीनंदन m. a name of Kāma.
1, 32.

श्रीपति m. Viṣṇu or Kṛishṇa.
1, 21. Māgha 13, 69.

श्रीफल m. the Vilva-tree. 2, 39.

श्रीवत्स m. 1) a peculiar star-like mark on Viṣṇu's breast.
1, 27. Kum. 7 43. 2) Viṣṇu.
1, 24.

श्रीवत्सांक m. a name of Viṣṇu.
1, 21.

श्रीवृक्ष m. 1) the holy fig tree.
2, 41. 2) a ring of hair on the chest and forehead of a horse.
2, 283.

श्रीवृत्तकिन् m. a horse with
a *çrivriksha*. 2, 283. Māgha
5, 56.

श्रुति f. 1) the ear. 2, 361. 2)
sacred tradition, the Veda.
1, 9. 5, 10.

श्रेणी f. a line, a row, a range.
4, 36.

श्रेयस् 1) adj. excellent, eminent.
2, 220. 2) n. bliss. 1, 122. 3)
righteousness, virtue. 1, 125.

श्रेष्ठ adj. best, excellent. 4. 4.
2, 116. 5, 8. 14. 50. 67.

श्रोण adj. lame. 2, 455. Rv. 2, 15, 7.

श्रोणी f. the hip. 2, 357.

श्रोत्र n. the ear. 2, 361.

श्रोत्रिय m. a Brāhman well
read in the Vedas. 2, 240.

श्लक्ष्ण adj. 1) slender, thin, small.
4, 3. 2) soft, gentle, of pleas-
ing address. 2, 210. वाङ्
मधुरा श्लक्ष्णा Manu 2, 159.

शथ adj. loose, slack. 4, 92.
Urv. 146. Kum. 5, 47. Māgha
7, 62.

श्लाघा f. praise. 1, 145. Rgh.
1, 22.

श्लीपद् n. elephantiasis. 2, 449.

श्लेष्म m. junction. 2, 134.

श्लेष्मन् m. phlegm. 2, 450. 451.
5, 6. Comp. Teut. *slim*.

श्लेष्मल adj. phlegmatic. 2, 451.

श्लेष्मातक m. — *çelu*. 2, 42.

श्लोक m. renown, glory. 1, 153.

शःश्रेयस् n. prosperity, bliss.
1, 122. Çat. Br. 2, 1, 1, 13.
Bhk. 4, 38.

शर्दश्वा f. — *gokshura*. 2, 46.

शन् m. a dog. 2, 126. 127.

शपच m. a man of a degraded
cast, the offspring of an *Ugrā*
mother and Kshattriya father.
2, 443. Manu 10, 19.

शथ्र n. a hole, a chasm. 3, 2.
Rv. 2, 27, 5. Urv. 18.

शयथु m. morbid intumescence.
2, 447. Comp. *çvayatha* Çat.
Br. 4, 2, 1, 11.

सशुर्य m. a husband's or wife's brother. 5, 54.

ससन m. air, wind. 1, 75. Comp. Rv. 1, 54, 5.

सापद m. any beast of prey. 2, 78. Rv. 10, 16, 6.

साविध् m. f. a porcupine. 2, 78. Vs. 23, 56. 24, 33.

सित्र n. white leprosy. 2, 449.

शेत 1) adj. white. 4, 47. 2, 282.
2) n. silver. 5, 5.

शेतच्छद m. a goose. 2, 96.

शेतरोचिस् m. the moon. 1, 42

शेतवासस् m. a Bauddha mendicant. 2, 189.

शोवसीय n. (*cras melius tibi*), prosperity, bliss. 1, 122.

प.

षट् n. an aggregate of six. 2, 128.

षट्मन् m. a Brahman. 2, 236. Comp. Manu 1, 88.

षट्चरा m. a bee. 2, 100.

षड्व n. This word attached to the names of beasts of burden, signifies an aggregate of six, e. g. ऋषषड्व, रुस्तिषड्व. 2, 128.

पड्ज m. the first or, according to others, the fourth note of the Hindu gamut. 5, 77.

षड्शन adj. having six teeth. 2, 112.

षंड m. Combined with names of trees (and plants), it signifies a multitude. 5, 25. Comp. तरुषंड, and Am. I, 2, 3, 41, where Kshirasv. derives the word from the root *san*, just as Ujjv. *Ambhoja*° *Māgha* 11, 64. *kumudakamala*° 11, 15.

षण्ड m. a eunuch. 2, 275. षण्डव n. being castrated. 2, 109. The correct spelling is शण्ड.

षण्डतिल m. barren sesame. 2, 428.

षण्मास m. a name of Skanda.
1, 19.

षष्टिक्य n. a field of *shashika*

(a sort of rice ripening in the course of sixty days). 2, 8.

षोडश m. a young ox that has got the first six teeth. 2, 112.

स.

संघत् f. war, battle. 2, 298.

संघत adj. 1) constrained, bound. 2, 185. 2) one who controls his passions. 2, 189.

संघम m. coercion. 2, 242.

संघुग n. war, battle. 2, 298.

संयोग m. connexion, junction. 2, 451.

संरम्भ m. conceit, pride. 4, 37.

संस्ताप m. conversation. 1, 150.

संवत्सर m. a year. 1, 116. 5, 22.

संवन्न n. subduing by magic rites. 4, 31. विद्वेषणां संवननं विषघ्नं Rigvidh. 1, 2. स्त्रियं चेद्भिमन्येत तस्याः संवननं मरुत् 3, 19. Comp. *venenum*.

संवर्त m. 1) a year. 5, 15. 2)

the periodical destruction of the universe. 1, 117.

संवसथ m. a village. 2, 103.

संवारुक m. a shampooer. 2, 435.

संवित्ति f. 1) perception. 5, 33. 2) understanding. 2, 179.

संवीत, संवृत adj. wrapped up, covered. 4, 58. 96.

संवेग m. pride, conceit. 4, 37.

संवेद्य m. the junction of two rivers. 3, 47.

संवेशन n. sexual intercourse. 2, 414.

संव्यान n. an upper garment. 2, 391.

संशय m. doubt. 4, 6.

संशित adj. decided, determined.
2, 247.

संश्रव m. an agreement, a promise. 4, 30.

संश्लेष m. connexion, union. 5, 49.

संसर्ग m. connexion, association.
5, 59.

संसार m. the vicissitude of terrestrial existence, the present world. 5, 20.

संसारिन् m. a sentient being.
1, 134.

संसिद्ध adj. prepared, made. 2, 167. 168.

संसिद्धि f. accomplishment, completion. 5, 80.

संस्कार m. 1) preparation. 5, 57. 2) the realising of past perceptions. 4, 95.

संस्कारहीन adj. one who has not received those sacraments by which he is entitled to be received into one of the three first classes. 2, 249.

संस्कृत adj. 1) prepared. 2, 167. 2) purified. 2, 260. 4, 77. 3) finished, educated. 2, 197. 4) excellent. 4, 96.

संस्तर m. 1) a couch. 5, 32. 2) a sacrifice, or rather the ritual arrangements for a sacrifice. 2, 259. Mhbh. 1, 2885.

संस्तव m. intimate acquaintance, familiarity. 4, 88.

संस्त्याय m. a habitation, a house.
2, 136.

संस्था f. 1) proper conduct, settled occupation. 5, 33. Manu 1, 21. 2) death. 3, 6.

संस्थान n. 1) a place where four roads meet. 2, 134. 2) disposition, distribution, *avayavavibhāga* (RM.). 4, 93.

संस्थित adj. dead. 3, 7.

संस्फोट m. conflict, war. 2, 298.

संस्मरण n. remembering. 5, 97.

संस्तुति f. a combination, a mass, a multitude. 2, 9. 4, 1.

संहनन n. the body. 2, 355.

संहर्य m. rivalry, emulation, contention. 4, 101. देवासुराणां समजायत । ऐश्वर्यं प्रति संहर्यः Matsyapur. 25, 10.

संहार m. the periodical destruction of the universe. 1, 117.

सकल adj. entire, whole. 4, 28.

सकृत्प्रज्ज m. a crow. 2, 90.

सक्थि n. the thigh. 2, 360.

सखि 1) m. a friend. 2, 273. 2) सखी f. a female friend. 2, 332.

साख्य n. friendship. 4, 21.

सगर्भ m. ἀδελφός, a brother by the same mother. 2, 353.

सगोत्र m. a kinsman. 2, 354.

संकट adj. strait, narrow; and n. a strait. 5, 41. Mārķ. Pur. 10, 26. Urv. 49. बन्धनागारसंस्थो ऽपि प्राप्तो ऽपि विपद्परां । प्रादुर्भावं भैरवस्य शुक्ला मुच्येत संकटात् ॥ Kāçikh. 31, 156.

संकथा f. colloquy, conversation. 4, 94.

संकर m. sweepings, off-scurings. 2, 147.

संकर्यण m. a name of Baladeva. 1, 29.

संकल्प m. a mental determination, a resolve. 4, 88.

संकल्पजन्मन् m. the will-born god of love. 1, 32. Comp. Kum. 3, 24.

संकाश m. appearance; at the end of compounds: like, similar. 4, 53.

संकुल adj. crowded, full of. 4, 17.

संकेत m. a sign, a signal, a token. 5, 36.

संकेतक m. an agreement, a convention. 5, 83.

संक्रंदन m. a name of Indra. 1, 52.

संक्षेप m. conciseness. 4, 81.

संख्य n. 1) a battle, war. 2, 298. 2) संख्या f. number. 2, 128. 129. 5, 50. 3) the reasoning faculty, understanding. 2, 179.

संख्यावत् adj. intelligent. 2,

178. रणांगणे कृतातामः

संख्यावांश्च सदोजिरे, Kā-
çikh. 82, 8.

संगत n. friendship. 4, 21. Kum.
5, 39.

संगति f. coming together,
meeting. 5, 35.

संगम m. junction. 3, 47. Comp.
Yv. 1, 278.

संगर m. 1) war. 2, 298. 2) an
agreement, a promise. 4, 30.
Rgh. 5, 26.

संगीत n. the exhibition of sing-
ing and music. 1, 95. गीतं
वाद्यं च नृत्यं च त्रयं संगी-
तमुच्यते Çiromani cited by
Nārāy.

संगिति f. conversation. 4, 94.

संग्रह m. 1) a gathering, a col-
lection. 5, 54, 61. 2) conden-
sation, conciseness. 4, 81.

संग्राम m. a battle, war. 2, 298.

संघात m. the closed hand, the
fist. 2, 368.

संघः, संघात m. a mass, a mul-
titude. 4, 1, 3, 28, 5, 25, 81.

सचिव m. a minister, a sena-
tor. 2, 271.

सज्जन m. an honest man. 2,
217. Māgha 16, 22.

सज्जित adj. 1) (an elephant) ,
accounted for war. 2, 66, 2)
(probably an error of the mss.
for *çikyita*) suspended. 4, 83.

संचय m. a collection, a multi-
tude. 4, 1.

संचारिका f. a female messen-
ger, a go-between. 2, 336.

संज्ञवन n. — *catuḥçāla*. 2, 137.

संज्ञपन n. killing, slaughter,
2, 323.

संज्ञा f. 1) a sign, a signal. 5,
36. 2) an appellation, a name.
1, 152, 2, 282, 5, 33. 3) con-
sciousness. 5, 36.

सहा f. — *ज्ञह* 2, 377.

सत् 1) adj. intelligent, wise. 2,

177. 2) सती f. a faithful wife.
2, 340.

सततं adv. always. 4, 13.

सत्तम adj. best, excellent. 4, 5.

सत्ता f. being, existence. 5,
64, 82.

सत्त न. 1) a forest. 2, 55. 2) a
sacrifice. 2, 259.

सत्तशाला f. an alms-house.
2, 142.

सत्त्व न. 1) being, existence. 5,
82. 2) reality or goodness,
the first of the three qualities
of nature; see *rajas*, *tamas*.
5, 82. 78. 79. 3) strength, vi-
gour. 5, 82. 4) a living being.
5, 82. 3, 34.

सत्य 1) adj. true. 1, 141. 144.
2) n. truth. 5, 96.

सत्रं adv. together. 5, 91.

सत्वर adj. quick, speedy. 4, 12.

सदन न. a habitation, a house.
2, 136.

सदस् न. an assembly. 4, 60.

सदा adv. always. 5, 101.

सदागति m. wind, air. 1, 76.

सदृक्ष adj. similar, like. 4, 9.
Vs. 17, 84.

सदृश् adj. similar, like. 4, 9.
5, 88. 95.

सदृश adj. (f. i) similar, like.
4, 9.

सदृश adj. near, neighbouring.
4, 7.

सद्वन् न. a seat, a house, a ha-
bitation. 2, 136.

सद्यस् adv. at once, on the spot.
4, 67. 1, 118.

सद्यस्क adj. new, recent. 4, 78.

सधर्मचारिणी f. a wife. 2, 339.

सना adv. always. 5, 101.

सनातन 1) adj. (f. i) perpetual,
eternal. 1, 125. 2) m. Vishnu
or Krishna. 1, 25.

सनाभि m. a kinsman. 2, 354.

सनीड adj. near, neighbouring.
4, 7.

सततं adv. always. 4, 13.

सतति f. offspring, a child. 2, 342.

संतमस n. overspreading darkness. 1, 110. Māgha 9, 22. Bhk. 5, 2.

संतान m. one of the five trees of heaven. 1, 135. Kum. 6, 46. 7, 3. Māgha 6, 67.

संदर्भ stringing together (as a garland by means of a thread), composing artificially, a poetical composition. 4, 45.

संदान n. a rope for tying cattle. 2, 122.

संदेह m. doubt. 4, 6, 5, 3, 94.

संदोह m. (lit. *the whole of the drawn milk*. Comp. Nārada cited in the Mit. on Yv. 2, 164) a mass, a multitude. 4, 1.

संधा f. 1) an agreement, a promise, a convention. 4, 30. Taitt. Br. 1, 7, 1, 6, 2) a boundary, a limit. 5, 32.)

संधान n. sour gruel. 2, 163.

संधि m. 1) union. 5, 49, 2) a joint or articulation of the body. 2, 368. Yv. 3, 102, 3) a chink, a crack, a mine. 4, 86, 5, 49.

संध्या f. twilight. 1, 106.

सन्न adj. sunk, becalmed, ceased. 4, 82.

सनइ adj. armed, accoutred. 2, 305.

सनाय्य n. the substance given as an oblation at a burnt offering. 2, 261. The correct spelling is *sānnāyya*. P. III, 1, 129. Ait. Br. 7, 2, 4. Çat. Br. 1, 6, 2, 6. II, 4, 4, 8, 12, etc.

सनाह m. 1) arming for a battle. 5, 57, 2) armour, mail. 2, 304.

सनाह्य m. an elephant fit for war. 2, 69.

सनिकृष्ट adj. near. 4, 7.

सनिधान n. सन्निधि m. vicinity. 4, 7, 5, 5, 89.

सनिभ (at the end of compounds) similar, like. 4, 9.

o) Correct accordingly the meaning given under aradh.

संनिवेश - संस्थान. 4, 93.

संन्यास m. abstaining from food. 4, 75. Comp. Bhk. 7, 76. This explanation has the fault called *avyāpti*.

सपत्नाकरण n. worrying somebody to death. 4, 80. Comp. P. 5, 4, 61.

सपत्न m. an enemy. 2, 301.

सपदि adv. on the spot. 4, 67.

सपर्या f. worship, adoration. 1, 128.

सपिंड m. a kinsman entitled to participate in the offering of funeral cakes to deceased relations as far as the sixth degree, both in an ascending and descending line. 2, 354. 5, 50. Manu 5, 60.

सपीति f. drinking in company, a comotation. 2, 173. Rv. 8, 1, 23. Vs. 18, 9, 28, 16.

सप्तकी f. a girdle, a zone. 2, 405.

सप्ततंतु m. a sacrifice. 2, 259. Māgha 14, 6.

सप्तर्षि m. pl. the constellation Ursa Major. 1, 50.

सप्तला f. many-flowered nyk-tanthes. 2, 52.

सप्तार्चिस् m. a name of Agni. 1, 62. 68.

सप्ताश्व m. the sun. 1, 36.

सप्ति m. a horse. 2, 281.

सभा f. 1) a hall. 4, 93. 2) an assembly. 4, 60. 5, 35.

सभाजन n. affection, friendship. 4, 21.

सभिक m. the keeper of a gambling-house. 2, 233. Yv. 2, 199. 201.

सम 1) adj. similar, like. 4, 9. 2) समं adv. together. 5, 91. 2.58. 4) समा f. a year. 1, 116.

समय adj. entire, whole. 4, 28.

समंततस्, समंतात् adv. from all quarters, everywhere. 5, 88.

समंतभद्र m. a Buddha. 1, 85.

समय m. 1) an agreement, a covenant. 2) custom, practice.

- 5, 83. 3) established truth, a dogma. 1, 10. 5, 83. 4) time. 5, 83. 34 (= कट?).
- समया** adv. near. 5, 93. Māgha 6, 73. 12, 52. 15, 9.
- समर** n. a battle, war. 2, 298.
- समरोचित** adj. fit for war. 2, 69.
- समर्याद्** adj. bordering upon, near. 4, 7.
- समवर्तिन्** m. a name of Yama. 1, 71.
- समवाय** m. an association, a joint company. 4, 1. Yv. 2, 259.
- समसुप्ति** f. the universal sleep, the periodical destruction of the universe. 1, 117.
- समस्त** adj. all, whole. 4, 28. 2, 242.
- समासमीना** f. a cow bearing a calf every year. 2, 117.
- समाख्या** f. fame, renown. 1, 153.
- समाघात** m. conflict, war, a battle. 2, 299.
- समाज** m. 1) an assembly. 4, 60. Rgh. 5, 76. 2) a multitude of men. 4, 1.
- समाधान** n. समाधि m. fixing the thoughts intently on an object under consideration, deep meditation. 1, 128.
- समान** adj. similar, like. 4, 9.
- समानोद्भूय** m. a brother by the same mother. 2, 353. Bhk. 7, 86.
- समाप्ति** f. end, conclusion. 5, 101.
- समालम्बन** n. smearing the body with fragrant unguents. 2, 385.
- समास** m. condensation, conciseness, brevity. 4, 81.
- समासप्राय** adj. consisting for the most part of compound words. 1, 143.
- समाहार** m. contraction, conciseness, brevity. 4, 81.
- समाह्वय** m. 1) a single combat, or combat in general. 2, 299. 2) a name. 5, 33.
- समित्** f. war, a battle. 2, 298.

समिति f. 1) meeting. 2) an assembly. 5, 35. 3) war, combat. 2, 298.

समिध् f. fuel. 1, 69.

समीक n. conflict, war, a battle. 2, 298.

समीचीन adj. (tending towards one direction), concordant, consistent, true. 1, 144.

समीप n. neighbourhood, vicinity. 4, 7. 5, 63.

समीर, समीरण m. wind, air. 1, 76.

समुख adj. eloquent. 2, 219.

समुच्छ्रय m. height (of a tree, etc.). 2, 26.

समुदय m. 1) a mass, a multitude. 4, 1. 2) combat, war. 2, 298.

समुद्र m. a casket, a box. 4, 79. Yv. 2, 247.

समुद्र m. the sea. 3, 30. 5, 52.

समुद्रकांता f. a river. 3, 43.

समुद्रवसना f. the earth. 2, 1.

समुद्रवह्नि m. submarine fire. 1, 70.

समुवह्नि m. overbearing, conceited. 2, 228.

समूह m. an assemblage, a multitude. 4, 1. 2, 336.

समृद्ध adj. wealthy. 2, 201.

संपत्ति f. welfare, prosperity. 2, 242.

संपराय m. war, combat. 2, 299.

संयुज्जितांगुलि adj. having the fingers joined or closed. 2, 382.

संपुट m. a casket, a box. 4, 79.

संपृक्त adj. mixed, combined. 4, 56.

संप्रदाय m. oral tradition, traditional doctrine. 2, 247. 5, 91. Māgha 14, 79.

संप्रयोग m. copulation. 2, 414.

संप्रश्न m. a question, an enquiry. 5, 90. 100.

संप्रहर्ष m. great joy. 5, 89.

संप्रहार m. combat, war. 2, 298.

संबंध m. connexion. 5, 52.

संवाध 1) adj. strait, narrow, crowded. Māgha 8, 2. Mhbh. 1, 2875. 2) m. the vulva. 5, 41.

संभव m. origin. 5, 95.

संभाव्य adj. possible. 5, 88.

संवेद m. a confluence of waters. 3, 47.

संभोग m. 1) enjoyment. 2) sexual intercourse. 5, 42.

संभ्रम m. conceit, pride. 4, 37.

संमद m. joy, pleasure. 1, 123.

संमर्द m. 1) the pounding or grinding of fragrant substances. 4, 84. 2) a conflict, a battle, war. 2, 299.

संमार्जनी f. a brush, a broom. 2, 147.

सम्यच् adj. (nom. सम्यङ् समीची सम्यक्) concordant, correct, true. 1, 144.

सम्राज् m. a universal monarch, one who has performed the *rājasūya* sacrifice. 2, 267.

सरक m. a goblet. 2, 172.

सरघा f. a bee. 2, 101. Rgh. 4, 63.

सरट् m. the gecko (*lacerta gecko*). 2, 79.

सरणि f. a road, a path. 2, 105. Anandalah. 18. 37.

सरमा f. a bitch. 2, 127.

सरत् 1) adj. upright, straightforward, candid. 2, 230. 2) a sort of pine (*pinus longifolia* Roxb.). 5, 26. Rgh. 4, 75. Kum. 1, 9.

सरस् n. सरसी f. a pond. 3, 53.

सरस्वत् 1) m. the sea, the ocean. 3, 30. 2) सरस्वती f. a river in general. 3, 43. 3) the goddess of speech. 1, 8.

सरित् f. a river. 3, 44.

सरित्पति m. the sea. 3, 30.

सरिद्वरा f. the Ganges. 3, 51.

सरीसृप m. a snake. 3, 18.

सरोज, सरोरुह n. a lotus. 3, 57.

सर्ज m. a tree (*shorea robusta*).
2, 40.

सर्प m. a snake. 3, 18.

सर्पभुज् m. = *râjasarpa*. 3, 21.

सर्पाशन m. a peacock. 2, 86.

सर्पिस् n. clarified butter. 2,
120. 167.

सर्व pr. all, whole. 4, 28. 2, 21.

सर्वसृष्टा f. the earth. 2, 1.

सर्वज्ञ m. a name of Çiva. 1, 11.

सर्वतस् adv. from all parts,
everywhere. 5, 88.

सर्वभक्ष adj. eating all manner
of food. 2, 196.

सर्ववेद् m. a Brahman who has
read the four Vedas. 2, 240.

सर्ववेद्स् m. a man who, at the
conclusion of the *viçvajit* sa-
crifice, divides all his pro-
perty among the priests.
2, 263.

सर्वसंरुह n. a complete ar-
mament. 2, 306.

सर्वसंनाह m. the universal
spirit (?). 5, 15.

सर्वसस्य adj. bearing all man-
ner of corn. 2, 3.

सर्वस्व n. the whole property.
2, 263.

सर्वात्मन् m. — *sarvasannâha*.
5, 15.

सर्वात्रीन adj. eating all man-
ner of food, whether clean or
otherwise. 2, 196.

सर्वाभिसार m. an attack with
complete forces. 2, 306.

यमनस्य भटाः सर्वाभिसा-
रेणाभ्यवेणयन् Pk. 4, 161.

सर्वायस adj. (f. i) made all of
iron. 2, 312.

सर्षप m. mustard. 2, 426.

सत्तिल n. water. 3, 26. 41.

सद्यकी f. — *gajapriyâ*. 2, 44.

सव m. a sacrifice. 2, 259.

सवन n. bathing, an ablution.
2, 253.

सवितृ 1) m. the sun. 1, 35. 2)

सवित्री f. a mother. 2, 349.

सविध, सवेश adj. near. 4, 7. 8.

सव्य adj. left, *laevus*. 4, 71.

सव्येष्ठ m. the charioteer who stands on the left of a champion. 2, 294.

ससीमन् adj. conterminous, near. 4, 7.

सस्य n. corn, grain. 2, 419. 6.

सह adv. together. 5, 91. 99.

सहकार m. the Mango tree. 2, 37.

सहचरी f. 1) a wife. 2, 339. 2) a species of *Barleria* with yellow blossoms. 2, 50.

सहदेवा f. a plant — *दंडोत्पल*. 2, 44.

सहपानक n. drinking together. 2, 173.

सहस्र 1) n. strength, power. 4, 38. 2) m. the month *Mārgaśīrṣa*. 1, 114.

सहसा adv. 1) suddenly. 2) instantly. 5, 98.

सहस्त adj. skilled in handling weapons. 2, 218.

सहस्य m. the month *Pausha*. 1, 114.

सहस्रकिरण m. the sun. 1, 35.

सहस्रदंष्ट्र m. — पाठीन. 3, 36.

सहस्रनयन m. a name of *Indra*. 1, 52.

सहस्रपत्र n. a lotus. 3, 57.

सहाय m. a companion. 2, 273.

सहिष्णुता f. forbearance, patience. 4, 40.

सह्य adj. intelligent. 2, 218. *Māgha* 8, 51.

सांघात्रिक m. a sea-trader. 3, 33. *Māgha* 3, 76. सांघात्रिक इवागाधे भिन्नपोतो मरुणवि *Kāçikh*. 7, 120.

सांवत्सर m. an almanac-maker, an astronomer. 2, 248.

साकं adv. together. 5, 91.

साकल्यवचन n. a complete perusal. 2, 246.

साक्षात् adv. 1) evidently, manifestly. 2) like. 5, 88. The separation of the meanings is quite unwarranted.

सागर m. the ocean. 3, 30.

सातिसार adj. afflicted with diarrhoea. 2, 451.

सातीन m. pease (pisum sativum). 2, 427.

सात्यवतेय m. a name of Vyāsa. 2, 258.

सावत m. a name of Baladeva. 1, 28.

सादिन् m. a horseman. 2, 235. Māgha 12, 22. 31.

साधन n. 1) accomplishing, achieving. 2) an instrument, an implement. 3) an agent, a means, an expedient. 4) a component part of an army. 5) property, wealth. 6) torture. 7) the penis. 5, 80.

साधु 1) adj. righteous, honest. 2, 217. 2) pleasing, handsome. 4, 4. 3) साधो f. a virtuous, faithful wife. 2, 340.

साधस n. fear, terror. 4, 40.

सानु n. tableland on a mountain. 2, 11.

सानुनय adj. kind, polite. 5, 96. R. I, 60, 23.

सानुमत् m. a mountain. 2, 10.

साव n. 1) pleasing, conciliatory language. 1, 141. 2) conciliation. 4, 95.

सावन n. courtesy, complaisance. 4, 64.

सांदष्टिक n. the immediate result of actions. 1, 118.

सांद्र adj. thick, dense, compact. 4, 32. सांद्रिभचर्म Māgha 4, 64. सांद्रसुधा 4, 28.

सातप्रदीन n. friendship. 4, 21. Comp. Kum. 5, 39.

सामन् n. conciliation. 4, 95.

सामि adv. half. 4, 28.

सामीप्य n. nearness. 5, 93.

सामोद्भव m. an elephant. 2, 59.

सांपरायिक m. a war-chariot. 2, 291.

सांप्रत 1) adj. (f. *i*), fit, proper.

2) सांप्रतं adv. at present, now. 5, 94.

साम्य n. equality. 1, 94.

साम्यावस्था f. equal state, equipoise. 5, 78.

सायं adv. in the evening. 1, 109. This word seems to be the gerund of *so*, and to have signified originally 'having finished'. A masc. *sāya* does not exist, nor is the comparison with the Latin *serus* more than an idle conjecture.

सायक m. an arrow. 2, 311.

सार 1) m. pith, marrow, sap. 2, 28. 5, 67. 2) strength, power. 3) semen virile. 5, 67. 4) n. substance, property, wealth. 1, 80. 5, 67. 5) adj. excellent, best. 5, 67. संसारे मानुष्यं सारं मानुष्यके च कौलीन्यं Vāgbh. Al. 4, 127.

सारघ n. honey. 2, 466. Comp. Rv. 8, 4, 8. Vs. 19, 91. 95.

सारंग 1) adj. (f. *i*?) variegated.

4, 51. 2) m. a deer. 2, 75. 3) the Cātaka (cuculus melano-leucus). 2, 93.

सारणि f. a water-conduit. 3, 63.

सारथि m. a charioteer. 2, 293.

सारमेय m. a dog. 2, 126.

सारस m. the Indian crane, and सारसी f. its female. 2, 89.

सारसन n. a girdle, a zone. 2, 405.

सारिफलक m. a draught-board. 5, 59.

सार्थ m. a multitude of living beings, a caravan, etc. 4, 1. कदाचित्तात्पितृव्येण श्रुतः कार्पटिकानां हि सार्थः सार्थो महास्वनः Kāçikh. 12, 26.

सार्थं adv. together. 5, 91.

सार्पिष adj. (f. *i*) dressed or cooked with clarified butter. 2, 167.

सार्वभौम m. 1) a universal

monarch. 2, 267. Comp. Mhbh. 1, 3120. 2) the elephant of the northern region. 1, 104.

साल् m. — çāla. 2, 40.

साम्ना f. a dewlap. 2, 111.

सिंह m. a lion. 2, 59. 5, 70.

सिंहनाद् m. a war-cry. 4, 100.

सिंहासन n. a throne. 2, 268.

सिकता f. sand, gravel. 3, 48.

सिक्थक् n. beeswax. 2, 400.

सिंघिनी f. the nose. 2, 366.

सिच् f. the skirt of a web or dress. 2, 396. Rv. 3, 53, 2. 10. 18, 11. Av. 14, 12, 1.

सिचय m. cloth. 2, 393.

सिंजिनी f. 1) a bowstring. 2, 309. 5, 79. 2) a tinkling ornament for the ankle. 2, 406.

सित adj. white. 4, 47. 2, 283.

सितांबर m. a Bauddha mendicant. 2, 189.

सितांबुज n. a white lotus. 3, 58.

सितेतर adj. black. 2, 97. Kum. 1, 38.

सितेतरगति m. fire. 1, 62.

सिद्ध m. a kind of genius dwelling between heaven and earth. 1, 87. Yogasûtra 3, 33. This is a post-vedic mythological fiction formed on the analogy of *sādhyā*.

सिद्धांत m. an established conclusion (प्रमाणेन प्राप्तो ऽर्थः), a dogma. 1, 10. 5, 83. 84.

सिद्धार्थ m. 1) a Buddha. 1, 85. 2) mustard. 2, 426.

सिध्मन् n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447. 451.

सिध्मल adj. afflicted with *sidhman*. 2, 451. Vs. 30, 17.

सिनीवाली f. the phase of the moon preceding the first night of the first quarter, in which the moon rises partly visible. 1, 112. दृष्टचंद्रा सिनीवाली नष्टचंद्रा कुतूहिरित्येतावमावास्याभेदौ Crīdhara. The first part of *sini-*

vali is *sini*, the obsolete fem. of *sita*, white; the second signified perhaps 'ring'. *Sini* *sitâ vâlâ kalâsyâm*. Kshirasv. चंद्रं सिनी (sinvâll) च कुटूँ श्वैव क्षुतिः पुष्टिः प्रभावसुः । कीर्तिर्धृतिश्च लक्ष्मीश्च नव देव्यः सिन्धे विरे Kâçikl. 14, 33.

सिंदुवार m. — निर्गुंडी. 2, 45. Kum. 3, 53.

सिंधु 1) f. a river in general. 3, 43. 5, 52. 2) m. the ocean. 5, 52.

सिंधुपारज्ज adj. born in the country traversed by the Sindh river. 2, 284.

सिंधुर m. (the Sindh-born), an elephant. 2, 59.

सिंधूत्थ n. river-salt. 2, 459.

सीकर m. rain driven down by wind, thin drizzling rain. 1, 59. Rgh. 5, 42.

सीता f. a furrow. 2, 421.

सीत्य n. *arriv*, corn, grain. 2, 419.

सीमन् n. (?) a boundary, a limit. 2, 104. Yv. 2, 151.

सीमंत m. the parting of the hair of women. 2, 374. Mâgha 8 69.

सीमंतिनी f. a woman. 2, 326. Bhk. 5, 22.

सीमा f. a boundary, a limit. 2, 104. Yv. 2, 152. 228.

सीर m. a plough. 2, 420.

सीरिन् m. a name of Baladeva. 1, 28.

सीसक, सीसपत्र n. lead. 2, 17. Yv. 1, 190.

सुकृत n. righteousness, virtue. 1, 125.

सुकेशी f. the name of an Ap-saras. 1, 88.

सुख n. joy, pleasure. 1, 123. 5, 61.

सुगत m. a Buddha. 1, 85.

सुगंधिता f. fragrance. 1, 77.

सुचरिता f. a well-conducted, faithful wife. 2, 340.

सुत m. a son. 2, 342.

सुत्रामन् m. a name of Indra. 1, 53.

सुदर्शन n. the disc of Vishnu. 1, 26.

सुधा f. 1) the food of the gods, ambrosia. 1, 133. 2) lime, mortar, plaster. 2, 139. Māgha 12, 62.

सुधी adj. sensible, intelligent, wise. 2, 178.

सुनासीर m. a name of Indra. 1, 53. Comp. *Roth* on Nirukta 9, 41.

सुनिश्चित adj. firmly decided. 2, 247.

सुंदर 1) adj. (f. *ā* and *i*) beautiful. 4, 4. 2) सुंदरी f. a beautiful woman. 2, 326.

सुपर्ण m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्णकेतु m. a name of Vishnu. 1, 22.

सुपर्णीतनय m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्वन् m. a god, a deity. 1, 4.

सुप्रतीक m. the elephant of the north-east quarter. 1, 104. Rgh. 5, 75.

सुप्रभा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

सुभग adj. pleasing, beautiful. 2, 212.

सुमनस् 1) m. a god, a deity. 1, 4. 2) f. a flower. 2, 31. Māgha 7, 2. 8, 10.

सुमेरु m. the mountain Meru. 1, 136. Rgh. 5, 30.

सुर m. a god. 1, 4. 119.

सुरज्येष्ठ m. Brahman. 1, 6.

सुरत n. sexual intercourse. 2, 414. 5, 29.

सुरतरु m. a tree of heaven. 1, 135.

सुरपति m. a name of Indra. 1, 52.

सुरपर्णिका f. a tree (*rottleria tinctoria* Rox.). 2, 53.

सुरपर्वत m. the mountain Meru.
1, 135.

सुरभि 1) adj. excellent. 5, 14.
Comp. Rgh. 2, 3. 2) f. a cow.
2, 113.

सुरशत्रु m. an Asura. 1, 5.

सुरसम्पन्न n. heaven. 1, 3.

सुरसरित् f. the Gangā. 3, 51.

सुरा f. spirituous liquor. 2, 174.
Rv. 1, 116, 7. 7, 86, 6. 8, 2,
12. 10, 107, 9.

सुरंगा f. a mine, a subterranean passage. 4, 86. Hind.
سرنك. Benfey very properly considers this word as a corruption of *σῆπρυξ*.

सुरेन्द्रजित् m. a name of Garuda. 1, 30.

सुवर्ण n. gold. 2, 18.

सुवर्णकार m. a goldsmith. 2, 433.

सुवासिनी f. a half grown-up girl. 2, 328.

सुषम 1) adj. beautiful. 4, 4. 2)
सुषमा f. brilliancy, beauty.

2, 410. भुवौ विनीले रेजाते
सुषमासुंदरे विभो: Pk. 4, 51.
5, 19.

सुहृद् m. a friend. 2, 273.

सूक्ष्म adj. small, minute. 4, 3.

सूक्ष्मदर्शिन् adj. keen-sighted.
2, 218. Kathop. 3, 12.

सूचन n. informing against.
5, 84.

सूची f. a bristle, a quill. 2, 78

सूच्य adj. (something) which is
to be suggested. 1, 94.

सूत m. 1) a charioteer. 2, 294.
Vs. 30, 6. Manu 10, 11. 47.
2) a bard. 2, 280.

सूतिकाभवन n. a lying-in
chamber. 2, 344.

सूतिमास m. the last month
of pregnancy. 2, 344.

सूत्र n. thread. 2, 394.

सूद् m. a cook. 2, 276.

सूदन n. killing, slaughter. 2,
322.

सूदाध्यक्ष m. a kitchen-master.

2, 276. सूयशास्त्रविशेषज्ञः

सूदाध्यक्षः प्रशस्यते Matsyap.
202, 22.

सूना f. a shambles, a slaughter-house. 2, 440.

सुनु m. a son. 2, 342.

सुनृत adj. (of speech) true and
(at the same time) pleasant.
1, 141. Yv. 1, 109.

सूपकार m. a cook. 2, 276.

सुर m. the sun. 1, 35.

सुरता f. a tractable cow. 2, 115.

सूरि m. a wise man. 2, 177.

सूर्मी f. a brass image or statue. 1, 131. Manu 11, 103.
Composed of *su* and *ūrmī*, 'of
a good fount'.

सूर्य m. the sun. 1, 35. 5, 53. 55.

सूर्यकांत m. crystal. 2, 21.

सूक्खन् n. the corner of the
mouth. 2, 365. Comp. Yv. 2,
13. To the various readings
elsewhere recorded we may

add the sg. f. सूक्खणी, em-
ployed by Pāṇini in the verse:
स सूक्खणीप्रांतमसूक्खप्रदिग्धं
प्रलेलित्ठानो हरिणारिहृद्यैः

सृणि f. m. a goad for driving
an elephant. 2, 69.

सेतु m. a causeway, a bridge.
3, 49.

सेना f. a host, an army. 2, 302.
306. 5, 4.

सेनांग m. a component part of
an army. 5, 80.

सेनानी m. 1) a general. 2, 278.
2) a name of Skanda. 1, 19.
Rgh. 2, 37.

सेवक m. an attendant, a follower.
2, 273.

सेवा f. attendance, service,
worship. 1, 129.

सौहिकेय m. a name of Rāhu.
1, 49. Māgha 2, 35.

सैकत n. an islet. 3, 48. Rgh.
5, 78.

सैधव 1) m. a horse of Sindh

- breed. 2, 284. 2) n. river-salt. 2, 459.
- सैन्य** n. an army. 2, 302. 5, 6. 36.
- सैरंध्री** f. a female perfumer, a toilet-woman. 2, 337. Perhaps derived from a noun *siran-dhara*.
- सैरिभ** m. a buffalo. 2, 72.
- सोत्प्रास** adj. exaggerating with latent irony. 1, 149.
- सोत्प्रासहसित** n. sarcastic laughter. 4, 46.
- सोदर, सोदर्य** m. *frater uterinus*, a brother of the same mother. 2, 353.
- सोपहास** adj. derisive, sarcastic. 1, 149.
- सोपान** n. a ladder, a flight of stairs. 2, 146. Kum. 1, 39. Rgh. 3, 69. 6, 3. **सत्यं स्वर्गस्य सोपानं** Vārāhap. 209. Instead of *Bopp's* ingenious derivation from *sa* and *upānaya*, I propose another: *sa* and *upāyana*. Comp. *astamana*.
- सोम** m. the moon. 1, 42.
- सोमपा** m. a Brahman. 2, 236.
- सोष्णुठ** adj. — *sotprāsa*. 1, 149.
- सौगंधिक** n. the white water-lily. 3, 59.
- सौचिक** m. a tailor. 2, 435.
- सौदामिनी** f. lightning. 1, 60.
- सौध** n. a whitewashed mansion. 2, 139. Māgha 12, 62. 1, 25.
- सौनिक** m. a butcher. 2, 440.
- सौमिक** n. a nocturnal assault. 2, 297.
- सौम्य** 1) adj. pleasing, handsome. 4, 4. 2) m. the planet Mercury. 1, 46.
- सौरभेय** 1) m. a bull. 2, 108. 2) **सौरभेयी** f. a cow. 2, 113.
- सौरभ्य** n. fragrance. 1, 77. 5, 27.
- सौराष्ट्रक** n. brass, bell-metal. 2, 15.
- सौराष्ट्रिक** m. a sort of poison brought from Surāshṭra. 3, 24.
- सौवर्चल** m. a sort of salt, prepared by fusing fossile

- salt with emblic myrobalan. 2, 462.
- सौवस्तिक m. the family or domestic priest. 2, 271.
- सौविद्, सौविद्ध m. a guard of the women's apartments. 2, 272. 5, 28.
- सौवीर n. sour gruel. 2, 163.
- सौष्ठव n. — *avashṭambha*. 4, 74.
- सौहार्द n. friendship. 4, 21.
- सौहित्य n. satisfaction. 2, 171. Māgha 5, 62.
- सौहृद् n. friendship. 4, 21.
- स्कंद m. the god of war. 1, 19.
- स्कन्ध m. 1) the shoulder. 2, 62. 112. 2) that part of the stem of a tree where the branches begin. 2, 27. 3) after *karin*, *nara*, *ṭuranga*, and their synonyms, it signifies a multitude. 5, 25.
- स्कन्धवाहक m. an ox carrying burdens on his shoulders. 2, 111.
- स्कन्धशाखा f. a branch of the upper stem of a tree. 2, 27.
- स्कन्धावार m. a royal residence, a capital. 2, 131.
- स्कन्धिक m. — *skandhavāhaka*. 2, 111.
- स्तन m. the female breast. 2, 371. 387.
- स्तनयिन् m. a thundercloud. 1, 58. Rv. 5, 83, 6. Vs. 25, 2.
- स्तन्य n. milk. 2, 119. Rgh. 2, 69.
- स्तब्धव n. fixedness, immobility, stupor. 5, 48.
- स्तम्भ m. a ram. 2, 122.
- स्तम्भ m. a shrub. 2, 35.
- स्तम्बकरि m. corn, grain. 2, 424.
- स्तम्बेरु m. an elephant. 2, 59. Māgha 5, 34. Bhk. 6, 92.
- स्तम्भ m. 1) immobility, stupor. 5, 48. Comp. Māgha 5, 48. 2) a post, a pillar. 2, 66. 5, 48.
- स्तव m. praise. 1, 145. Rv. 9, 55, 2.
- स्तवक m. a cluster of blossoms. 2, 33. Urv. 125. 141.
- स्तुति f. praise. 1, 145. 5, 74.

स्तेन m. a thief. 2, 183.

स्तेय n. theft, stolen goods. 2, 184. Yv. 3, 234. Av. 11, 8, 20. 14, 1, 57.

स्तोक adj. small, little. 4, 3. 52. 5, 96. Çat. Br. 3, 6, 3, 8. Yv. 2, 27.

स्तोत्र n. praise. 1, 145.

स्तोम m. 1) a sacrifice. 2, 259. 2) a mass, a multitude. 4, 2. तमस्तोम Kâçikh. 74, 30. धातस्तोम Rasatar. 3, 11.

स्त्यान adj. thickened, coagulated, congealed. 2, 121.

स्त्री f. a woman. 2, 326.

स्त्रीधन n. property which a woman possesses in her own right. 5, 42. Manu 9, 194.

स्त्रीपुंस m. du. man and wife. 4, 15. Manu 1, 115.

स्थगित adj. covered. 4, 58.

स्थंडिल n. a piece of ground purified for a sacrifice. 4, 77.

स्थपति m. a man who performs the Vrihaspati sacrifice. 2, 263.

स्थपुट adj. unevenly raised. 4

68. Comp. यीवा निर्मासा

चिपिटा दीर्घा स्थपुटा न

शुभप्रदा Kâçikh. 37, 89. मरुता

कंकानिलः प्राप्तः पर्वतादो-

लनक्षमः । माधमंडपभूस्तेन

क्षणातः स्थपुटीकृता 88, 99.

(Schol. तृणादिनाक्षादिता).

स्थपुटगतं क्रव्यं in Mâlatimâdh.

V. is explained by Jagaddhara:

निघ्नोन्नतविषमस्थानगतं,

by Mâlanka: संकुचितभाग-

प्रविष्टं मस्तकादिनिघ्नोन्न-

तगतं.

स्थल n. स्थली f. firm ground, continent. 2, 3, 3, 41.

स्थलशृंगाढ m. = gokshura. 2, 46.

स्थविर adj. old. 2, 348.

स्थाणु m. 1) a stake, a post. 5, 11. 2) a name of Çiva. 1, 12.

स्थान n. 1) standing. 5, 51. 2) a place, a spot, τόπος. 2, 3.

4, 77 (?). 3) an abode, a house.
2, 136. 143.

स्थानक n. a trench for water
dug at the foot of a tree.
2, 29.

स्थानस्थ adj. staying at home.
2, 213.

स्थानीय n. a town. 2, 130.

स्थापत्य m. a guard of the wo-
men's apartments. 2, 272.

स्थामन् n. firmness, vigour,
power. 4, 38. 5, 67. 82.

स्थायिभाव m. a permanent
condition; in poetry, that sen-
timent which constitutes the
fundamental or leading cha-
racter of a composition, as
love in an erotic, mirth in a
comic composition, etc. 1, 91.
Comp. Māgha 2, 87.

स्थाल 1) n. a vessel. 2, 172.
2) **स्थाली** f. a pot. 2, 159.
Vs. 19, 27. Çat. Br. pp. 90.
158. 187. 243. etc.

स्थासक n. a particular mode
of perfuming of the person.
2, 385.

स्थित adj. standing, erect. 2, 231.

स्थिति f. 1) standing. 2) uni-
form practice, a decision, a
rule. 5, 51.

स्थिर 1) adj. steady, steadfast.
2, 215. 2) **स्थिरा** f. the earth.
2, 1.

स्थिरप्रेमन् adj. of steady affec-
tion. 2, 219.

स्थूल n. a sort of long tent. 2,
296. Māgha 12, 4.

स्थूणा f. a post, a pillar, a sta-
tue. 1, 131. 5, 48. Rv. 1, 59,
1. 5, 45, 2. 62, 7. 8, 17, 14.
10, 18, 13.

स्थूरिन् m. an ox that carries
burdens on his back. 2, 111.

स्थूल adj. big, fat, large. 2, 187.
13. Kum. 2, 11. Rgh. 6, 28.

स्थूलतल्ल adj. liberat. 2, 210.

Yv. 1, 308. भाव्यं स्थूलतल्लेण

भूमुजा Matsyapur. 206, 29.

प्रेम्णा ये च प्रयच्छन्ति स्वल्पे

ऽप्यगणितं वसु । स्थूलत-

- क्षान्महोत्साहान्तान्गच्छे-
 त्स्वैरपि व्ययैः ॥ Vātsy. K.
 6, 5, 3.
- स्थूलोच्चय m. the middle pace
 of an elephant. 2, 67. Māgha
 12, 16. यथा पालकाप्यं । नी-
 चैर्गतं स्थूलोच्चयो वीथीमार्ग
 इति तिस्रो गतिप्रक्रियाः
 Kshirasv.
- स्थेय m. a judge. 2, 274. P. 1,
 3, 23.
- स्रसा f. a tendon, a muscle.
 3, 12.
- स्नातक m. a man who, *having*
performed the ceremony of
bathing previous to his return-
 ing to his family, passes from
 the order of a religious stu-
 dent into that of a househol-
 der. 2, 239. Manu 4.
- स्नान n. bathing, ablution. 2, 253.
- स्नायु m. a sinew, a tendon, a
 muscle. 3, 12. Yv. 3, 81. 100.
- स्निग्ध m. a friend. 2, 273.
- सुपा f. a daughter-in-law. 2, 349.
- सुहि f. — *mahāvriksha*. 2, 42.
- स्नेह m. fondness, affection. 4,
 21. 5, 29.
- स्पंदन m. a sort of tree. 5, 26.
 Rv. 3, 53, 19, where Sāyana
 blunders in his usual fashion.
 Am. has *syandana*.
- स्पर्धा f. rivalry, emulation, con-
 tention. 4, 101. 99.
- स्पर्शन m. 1) air, wind. 1, 75.
 2) n. a gift, a donation. 2, 264.
- स्पश m. 1) a spy. 2, 270. 2) a
 battle, war. 5, 32.
- स्पष्ट adj. visible, clear, mani-
 fest. 4, 67.
- स्पष्टेतर adj. unclear. 5, 56.
- स्पृहा f. wish, desire. 4, 25.
- स्फटिक m. crystal. 2, 21. Kum.
 5, 63. 6, 42.
- स्फिज् f. du. the buttocks. 2,
 358. Yv. 3, 97. Mārka. 11, 8.
- स्फुट adj. clear, manifest. 4, 67.
 5, 51.

स्फुलिंग m. a spark of fire. 1, 67. Urv. 125.

स्फूर्जथु m. a clap of thunder. 1, 57.

स्फोटक m. a pustule, a blister, a boil, a pimple. 2, 449.

स्म a particle expressing, amongst other things, *remembrance*. 5, 97.

स्मर m. a love. 1, 32. This earliest and latest of all gods figures already in the Av. 6, 130. 131.

स्मरमंदिर n. pudendum mulieb. 2, 359.

स्मित 1) n. a smile. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32. Māgha 6, 54.

स्यद् m. speed, velocity. 2, 288.

स्येदन m. a chariot. 2, 289.

स्येदनारोह m. one who rides in a carriage. 2, 235.

सृज् f. a wreath, a garland. 2, 397. 399.

स्रवद्गर्भा adj. f. (a female) that miscarries. 2, 115.

स्रवंती f. a river. 3, 43. Rv. 1 32, 14. 10, 104, 8.

स्रष्टृ m. 1) Brahman. 1, 6. 2) Īiva. 1, 12.

स्राक् adv. quickly, instantly. 4, 12. स्राक् सरत्यभिसारिका: Kshirasv. Perhaps from सृज्.

सुच् f. a sacrificial ladle. 2, 260.

स्रोतस् n. 1) a stream, a current of water. 3, 47. 2) a river. 3, 44. 3) an organ of sense. 2, 380.

स्रोतस्विनी f. a river. 3, 44.

स्व n. property, wealth. 1, 80.

स्वच्छंद adj. self-willed, independent. 2, 224. 5, 47.

स्वजन m. a relation. 2, 354.

स्वतंत्रवृत्ति f. acting according to self-imposed rules, independent action. 4, 93.

स्वदन n. tasting, eating. 2, 170.

स्वधिति f. m. an axe. 2, 319. Rv. 2, 39, 7. 3, 8, 11. Probably from *hi* like *heti*.

स्वन m. sound. 5, 77.

स्वभाव m. natural condition.
4, 97. 5, 71.

स्वर्गभू m. Brahman. 1, 7.

स्वर ind. heaven. 1, 3.

स्वर m. 1) articulate sound. 1,
138. 5, 77. 2) a musical note.
3) a vowel. 4) accent. 5, 77.

स्वरु m. a thunderbolt. 1, 56.

स्वरुचि adj. self-willed, inde-
pendent. 2, 224.

स्वरूप n. the natural form or
constitution of a thing. 5, 78.

स्वर्ग m. heaven. 1, 3. 5, 60.
68. Rv. 10, 95, 18.

स्वर्गोक्तम् m. a god, a deity.
1, 4. Kum. 1, 59.

स्वर्ण n. gold. 2, 18.

स्वर्णपुष्पी f. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

स्वर्मानु m. a name of Rāhu.
1, 49.

स्वल्पशरीर adj. of a diminu-
tive body. 2, 456.

स्वसृ f. a sister. 2, 352.

स्वस्ति part. hail, blessings.
5, 101. Rgh. 5, 17.

स्वस्तिक m. a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram (Stevenson, Kalpasūtra,
emblem last but one) of the
same name. 2, 150.

स्वम्रीय m. a sister's son. 2,
352. Manu 3, 148.

स्वाच्छ्रय n. wilfulness, inde-
pendent action. 4, 89.

स्वादुरसा f. spirituous liquor.
2, 174.

स्वाध्याय m. the Vedas. 1, 9.

स्वान m. sound. 1, 138.

स्वात n. the mind. 2, 379. Bhk.
6, 22. Gg. 10, 10.

स्वापतेय n. property, wealth.
1, 80. Māgha 14, 9. स्वापते-
यम गित्तं तु पात्रसात्सच्चकार
Pk. 1, 32.

स्वामिन् m. 1) a master, a lord.
2, 188. 5, 39. 2) a name of
Skanda. 1, 19.

स्वाराज्ञ् m. a name of Indra.
1, 53.

स्वाहा f. the wife of Agni. 1,
66. Rgh. 1, 56.

स्वाहाप्रिय m. a name of Agni.
1, 62.

स्विद् a particle introducing
1) a question. माया स्विदेषा
मतिविभ्रमो वा धस्तं नु मे
वीर्यमुताहमन्यः Kir. 16, 18.
2) a doubt or uncertainty. 5,
94. अस्ति स्विन्नु वीर्यं तत्

इन्द्र न स्विदस्ति तद्वतुथा वि
वोचः Rv. 6, 18, 3.

स्वेदनिका f. an iron plate or
pan for baking bread, etc. 2,
158.

स्वैर् adj. 1) following one's im-
pulses, self-willed. 2) slow.
5, 47.

स्वैरिणी f. an unchaste wife.
2, 341. Yv. 1, 67. Comp. Mi-
tāksh. on Yv. 2, 51.

ह.

हंस m. 1) a swan, a goose. 2,
96. 98. 2) the sun. 1, 37.

हंसक n. a tinkling ornament
for the ankle of a woman. 2,
406. Māgha 7, 23.

हंसकांता f. a goose. 2, 96.

हंसपाद् n. vermilion. 2, 466.

हं हो an interjection used in
addressing or calling a per-
son: ho! holla! 5, 97. Urv. pp.

61.69.70. हंहो सत्पुत्रजननि
नित्यं सत्यप्रभाषिणि Kā-
ṣṭkh. 13, 82.

हृत् m. force, violence. 4, 74.

हृतक adj. ill-bred, or bad in
general. 2, 223.

हनु f. m. the jaw. 2, 367. 5, 32.

हंत an interjection expressive
1) of grief. 2) of joy. 5, 89.
Comp. Rv. 8, 69, 5. 10, 53, 2.

हय m. a horse. 2, 281.

हयमार m. — *karavira*. 2, 39.

हर m. a name of Śiva., 1 11.

हरि 1) adj. tawny. 4, 50. 2) m. the sun. 1, 35. 5, 70. 3) the moon. 5, 70. 4) a horse. 2, 281. 5, 70. 5) a lion. 2, 59. 5, 70. 6) a frog. 3, 40. 5, 70. 7) a monkey. 2, 76. 5, 70. 8) Indra. 1, 52. 5, 70. 9) Vishnu or Krishna. 1, 23. 5, 70. 10) Yama. 1, 72. 5, 70. 11) Vāyu. 1, 76. 5, 70.

हरिचंदन m. a species of sandal-tree, considered as one of the five trees of heaven. 1, 135.

हरिण 1) adj. (f. *i*) yellowish white. 4, 47. 2) m. a deer, an antelope. 2, 75. 3) हरिणी f. a golden image. 1, 131.

हरित् 1) adj. green. 4, 49. 2) f. a region, a point of the compass. 1, 100.

हरित 1) adj. (f. हरिता. or हरिणी) green. 4, 49. 2, 4. 2) हरिणी f. the parrot-like lady. 4, 53.

हरिताली f. — *dūrva*. 2, 36.

हरिदश्च m. the sun. 1, 36. Māgha 11, 56. Rgh. 3, 22.

हरिद्राग adj. one whose affection is as transient as the colour of turmeric. 2, 220.

हरिन्माणि m. an emerald. 2, 20. Māgha 3, 49.

हरिप्रिया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

हरिवत्, हरिहय m. a name of Indra. 1, 54. 52.

हरीतकी f. — *pathyā*. 2, 463.

हर्म्य n. a mansion, a palace. 2, 138. Urv. 56. Kum. 6, 42. Bhk. 8, 36.

हर्यस्त m. a lion. 2, 59.

हर्ष m. joy, pleasure. 1, 123.

हल n. a plough. 2, 420. 5, 46.

हलायुध m. a name of Bala-deva. 1, 29.

हलाहल m. a sort of poison. 3, 25.

हवित् n. the substance offered

as an oblation at a sacrifice, commonly melted butter. 2, 261.

हव्यपाक m. an oblation presented to the gods, or the vessel in which it is offered. 2, 261.

हव्यवाह m. Agni. 1, 62. Rv. 1, 12, 6.

हसंती, हसंतिका f. a portable stove. 2, 159.

हसित 1) n. laughing. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32.

हस्त m. 1) the hand. 2, 356. 2) After synonymes of hair it signifies a quantity, as **केश-हस्त** (Māgha 8, 27). 2, 376.

हस्तविंब n. = *sthāsaka*. 2, 385.

हस्तमूत्र n. a thread worn round the wrist as an amulet. 2, 403. Kum. 7, 25.

हस्तिनाव m. an embankment at the gate of a city or fort, with subterranean passages. 2, 133. Māgha 3, 68.

हस्तिनी f. the female elephant. 2, 70. 5, 13. 47.

हस्तिपक m. an elephant-keeper. 2, 70. Māgha 5, 49. Comp. Vs. 30, 11.

हस्त्यारोह m. an elephant-driver. 2, 70.

हारक n. gold. 2, 18. Māgha 13, 63.

हायन m. a year. 1, 116. 5, 15. Av. 3, 10, 9. Manu 2, 154.

हार m. 1) a string of pearls. 2, 409. 5, 5. 2) a necklace of 108 or 64 strings. 2, 407.

हारह्वरा f. the vine. 2, 38.

हारिद्र adj. (f. *i*) yellow. 4, 50.

हारिनि adj. ravishing, charming, pleasing. 4, 4. Māgha 10, 69.

हारीत m. the wood-pigeon. 2, 99. Rgh. 4, 46.

हाला f. spirituous liquor. 2, 174. Māgha 10, 21.

हालाहल m. a kind of lizard. 2, 102.

हाव (prākṛit of *bhava*) m. the different branches of feminine

actions by which the sentiment of love is manifested. 1, 89.

हास m. laughter, mirth. 1, 91.

हास्य m. the comic sentiment in poetry. 1, 92.

हि part. 1) because, for. 2) but (?). 5, 95. Comp. Rgl. 1, 69. Manu 1, 83.

हिंसा f. 1) killing, slaughter. 2, 323. 2) injuring by theft, etc. 5, 24.

हिंस्र adj. hurtful, mischievous. 2, 217. Rv. 10, 87, 3. 5. 9. Manu 1, 29.

हिंस्रपशु m. a beast of prey. 5, 46.

हिंगु n. assafoetida. 2, 462.

हिंगुल n. vermilion. 2, 466.

हिंजीर m. an elephant's chain. 2, 68.

हित adj. fit, apt. 2, 251.

हिम n. frost, cold, snow. 3, 28.

हिमानी f. a mass of snow.

3, 28. चक्रैरस्य द्विष्यकं क्षय-
मापादितं क्षणात् । मार्त-
डकिरणैस्तीक्ष्णैर्हिमानी-
पटलं यथा Pk. 4, 158.

हिरण्य adj. (f. i) golden. 1, 131.

हिरण्य 1) n. gold. 2, 19. 2) wealth, riches. 1, 80. 3) हिरण्या f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

हिरण्यगर्भ m. Brahman. 1, 6. 5, 82.

हिरण्यबाहु m. the river Con. 3, 52.

हिरण्यरेतस् m. a name of Agni. 1, 64.

हीन adj. avaricious. 2, 192.

हीनवादिन् adj. overcome in argument or a legal cause. 2, 209.

हुं a particle introducing 1) a question. हुं स त्वं सुकृत्. 2) a doubt. चैत्रो हुं मैत्रो हुं (Kshirasv.). 5, 90.

रुडु m. a ram. 2, 124.

रुत adj. offered with fire. 2, 262.

रुतवरु, रुताशन m. a name of Agni. 1, 62. 64.

रुक्म्य m. love. 1, 32.

रुय n. 1) the heart, the mind. 2, 379. 2) the heart taken as centre. 1, 44.

रुयंगम adj. to the point, pertinent, congenial. 1, 146. Kum. 2, 16.

रुयस्थान n. the breast, the chest. 2, 372.

रुय adj. congenial, pleasing, beloved. 4, 4. Rv. 5, 42, 2.

रुयार्थ a.lj. — रुयंगम. 1, 146.

रुयोव m. longing, regret. 4, 57.

रुयीक n. an organ of sense. 2, 380. सर्वेषां च रुयीकाणामीशनात्परमेश्वरः रुयीकेश इति ख्यातः Kâçikh. 20, 9.

रुयीकेश m. Vishnu or Kṛishṇa. 1, 23.

रुति f. 1) light, splendour, flame. 1, 65. 2) a weapon. 2, 307.

रुतु m. a motive, a cause. 2, 457. 5, 62. 92. 95. 101.

रुम m. a black horse. 2, 282.

रुमन् n. gold. 2, 18. 1, 81.

रुमत m. the winter season, comprising the months Mārgaçirsha and Pausa. 1, 113.

रुमपर्वत m. the mountain Meru. 1, 136.

रुमपुष्प m. — *nāgakesara*. 2, 51.

रुमाद्रि m. the Meru. 1, 136.

रुमक m. a spy. 2, 270.

रुम्ब m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

रुला f. 1) slight, contempt. 4, 30. Māgha 2, 52. 2) in erotic poetry, prurience. 1, 89. 3) = *prastāva*. 5, 19.

रुषा f. the neighing of horses. 1, 151. रुयहेश्वर Pk. 4, 135. Comp. *hreshā*.

हैम adj. (f. i) golden. 2, 268.
Rgh. 6, 15. Bhk. 5, 89.

हैमवती f. a name of Pārvati.
1, 15.

हैमगवीन n. fresh butter. 2, 119.

ह्यस्तनदिन n. yesterday. 5, 23.

हृद् m. a lake, a pool. 3, 48.
Rv. 1, 52, 7. 3, 36, 8. 45, 3.
10, 43, 7. 71, 7. 102, 4.

हृदिनी f. a river. 3, 43.

ह्रस्व adj. short, small, little.
4, 3. 2, 23.

ह्राद् m. noise, sound. 1, 138.

ह्री f. (nom. *hris*) shame, bash-
fulness. 2, 412. Rgh. 3, 5. 4,
80. 5, 58. Vs. 24, 35.

ह्रीवेर n. a sort of perfume.
2, 467.

ह्रेषा f. the neighing of horses.
1, 151.

ह्लादिनी f. lightning. 1, 60.

अभिव्यञ्ज गुह्यपूर्वाङ्किष्यधीपद्मिनीरुचीन् ।

तत्प्रसादादकारिद् रत्नमालाविशोधनं ॥

तद्विद्वांसो ऽनुगृह्णन्तु चित्तश्रोत्रैः प्रसारितैः ।

संतः प्रणयिवाक्यानि गृह्णन्ति ह्यनसूयिनः ॥

न चात्रातीव कर्तव्यं दोषदृष्टिपरं मनः ।

दोषो ह्यविद्यमानो ऽपि तच्चित्तानां प्रकाशते ॥

E R R A T A.

- P. 2. l. 11. रुद्रः कपर्दी; l. 14. नीलगीवो वस्त्रेताः.
- P. 6. l. 20. बहुलाः.
- P. 9. l. 3. इत्यभिन्नार्थाः.
- P. 17. l. 6. सोत्प्राप्तसोपहासाः.
- P. 21. l. 15. बीजकोशी.
- P. 22. l. 2. कंकलि.
- P. 24. l. 6. पुष्पवाही.
- P. 27. l. 4. पिच्छं.
- P. 28. l. 8. महुः.
- P. 35. l. 1. पिठरं.
- P. 41. l. 11. गर्हावादी.
- P. 44. l. 15. परिव्राजक.
- P. 47. l. 5. ५७१.
- P. 48. l. 5. कंबलिवाह्यस्तु A.
- P. 49. l. 10. पंथिपरा.
- P. 54. l. 16. जामाता.
- P. 55. l. 16. धुङ्को.
- P. 60. l. 15. हारमध्य.
- P. 64. l. 18. पित्तं.
- P. 68. l. 11. पोरग.

- P. 73. l. 17. प्रकृगणौघ.
 P. 82. l. 17. कर्म मानसं.
 P. 83. l. 1. कनिष्ठिक.
 P. 91. l. 18. मंत्र्याद्य.
 P. 93. l. 4. संभाव्ययोः l. 6. दुःख.
 P. 104. l. 7. सुरता ACD. सूरिना F.
 P. 109. l. 20. बंधकी.
 P. 126. l. 1. 2) Kāma. 1, 34.
 P. 130. l. 17. अनुच्छिष्ट.
 P. 134. l. 7. अपहृस्तितान्यकिसलयशोभं विलोकयाशोकं ।
 Sarasvatik. II, 15. यस्माज्ज्ञान्यपहृस्तितादेहात्म-
 मानिचो ऽपि बिभियादिति । Schol. on Para-
 mārthasāra.
 P. 152. l. 12. आलोख्यलेखा f. a line of writing.
 P. 172. l. 18. कंचुक m. 1) a bodice, a jacket.
 P. 206. l. 8. goodness.
 P. 222. l. 21. त्रीमूत.
 P. 229. l. 4. 3) a recipient, a fit person for. Comp. Māgha 14, 9.
 P. 247. l. 25. diagram.
 P. 259. l. 23. पदिस.

644382

1875

W.C. & A.
a.c. L - be
- c/p

